

APPELTJES

VAN HET

Bozeetjesland

Bandverstiering van Luc Verstraete

APPELTJES
VAN HET
MEETJESLAND

JAARBOEK
VAN HET
HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND

Nr. 18 - 1967

MALDEGEM

1967

LOKALE SCHEEPVAART TE EEKLO

INLEIDING

Sinds het graven van de Lieve in 1251 en de voltooiing dezer werken omstreeks 1270, had Gent zijn eerste kunstmatige verbinding met de zee. ⁽¹⁾.

Aldus vormde een deel van haar loop nagenoeg de westergrens van de «stede keure en vrijhede van Eecloo» en dit vanaf Nieuwendorpe over Raverschoot tot Balgerhoeke, niet helemaal echter, want te Raverschoot lagen spleten aan de westzijde van de Lieve, die nog tot Eeklo behoorden. (Zie kaart I).

Of het graven van de Gentse Lieve onmiddellijk en rechtstreeks op Eeklo's economische bedrijvigheid van invloed is geweest, is erg twijfelachtig. ⁽²⁾. Althans wij vonden er geen sporen van.

Trouwens de Lieve was een bij uitstek Gentse rivier. Over gans zijn lengte van Gent tot Damme, hadden de Gentenaren aan weerszijden ervan de jurisdictie en zelfs het eigendomsrecht. Aanvankelijk verzetten zij zich dan ook tegen om het even welke verbinding of aftakking van de Lieve om ze als waterweg te gebruiken.

Nu, de vlek Eeklo, die pas in 1240 stadsrechten verwierf, had nog andere katten te geselen. Daar was vooreerst het nijpend probleem der afwatering of «suwering der wateren».

Eeklo was tenslotte ontstaan op de zandige heuvelrug, die zich uitstrekte van Oostveld tot Raverschoot in het westen. Benoorden en bezuiden lagen de drassige moergronden, die bij natte winters een voort-

---

(1) Zie hierover J. BOES. *De Lieve, eerste kunstmatige verbinding tussen Gent en de zee*. Gent, 1929.

(2) Zie ook Dr. P. ROGGHE. *Van Silexdrager tot Keurbroeder*, blz. 36. Eeklo, 1954.

urende bedreiging vormden voor de bewoonde kernen. In de teksten spreekt men bij herhaling over de «suweringhe van den wilden mour».

De afwatering van het noordelijk moergebied werd verzekerd door de Eeklose watergang, die binnen het kader van de Slependsluis de overtollige waters loosde in de sluis te Slependsluis, later, sinds de oprichting in 1406 van de Slependsluis voor de gebieden Eeklo, Lembeke en Maldegem, in de stadswallen van Aardenburg en aldus in de Ede of Ee. (3).

De afwatering van het zuidelijk moergebied gebeurde door een systeem van met mekaar verbonden sloten in de Lieve.

In grote lijnen vormde dit het middeleeuws hydrografisch net van Eeklo.

Kon er in dit gebied reeds van enige *scheepvaart* sprake zijn?

Dit willen wij in volgende hoofdstukken etappegewijze pogen te onderzoeken.

---

(3) WOLTERS. *Recueil des Lois II*, nr 6, blz. 10.

Ed. NEELEMANS. *Verzameling van Charters, Kronyken en andere Geschiedkundige Stukken betreffende de Geschiedenis der Stad Eecloo*. IV. blz. 41. Gent 1863.

Dr. M. K. E. GOTTSCHALK. *Historische geografie van Westelijk Zeeuws-Vlaanderen*, II. blz. 10. Assen 1958.

In een oktrooi van 2 oktober 1422, waarbij de schepenen van Eeklo gemachtigd worden, een lichte te doen van 500 £ par., om er de onkosten mee te bestrijden tot zuivering en herdelving van «eenen leed of riviere commende ute der Lieve van Ghend, gaende tot an de voorseide stede ende kelchiede van Eecloo» ⁽¹⁾ wordt er uitdrukkelijk gezegd dat «voor de horloghe van Vlandren lest verleden» — bedoeld wordt hier de grote Gentse opstand van 1379-85 — men in de Eeklose lede en verder in de Lieve «plachte te vaerne ende te keerne met scepen tot in de stede van Ghend, omme daer mede te haelne provance allerande goet ende coopmanscepe ten proffijte, nutschepe ende orbore vanden voorseide inwonende». In de stadsrekening van 1422-23 spreekt men zelfs «hoe dat was een vaert over C jaer». ⁽²⁾.

Er is dus wel uitdrukkelijk sprake van scheepvaart vóór het graven van het Leiken in 1457, dit in tegenstelling met de bewering van Neelemans, die slechts spreekt over een aaneenschakelend net van afwateringsloten in de «wilde moer» van Eeklo. ⁽³⁾.

Een bevestiging van die lede vinden wij in de oudst bewaarde stadsrekening van 1403-04. Daarin wordt gezegd dat de lede zo vervuild was, dat zij diende herdolven te worden. Michiel de Noker zal 26 roeden of 100,10 m uitdelven tegen 4 s. par. de roede. ⁽⁴⁾.

Er was natuurlijk vanouds scheepvaart op de Lieve. Te Raverschoot lag er een brug en bestond er een loskaai, maar dit was een Gentse gelegenheid. De schepenen van Eeklo dienden er alleen voor te zorgen dat er in het deel van de Lieve dat langs hun jurisdictie liep, geen hinder-

---

(1) Gebruikte sigels : SAE = Stadsarchief Eeklo.

SAG = Stadsarchief Gent.

ARA-R = Algemeen Rijksarchief Brussel, fonds Rekenkamer.

SAE-5 f° 66 v° (Cartularium).

Ed. NEELEMANS. *Verzameling...* IV, blz. 45. Gent 1863.

(2) ARA-R 34369.

(3) Ed. NEELEMANS. *Geschiedenis van Eecloo*, I, blz. 36. Gent, 1863.

(4) «Item was de leede so vervult ende so in ghereden datse verdolven moeste wesen de welke was bestedt bij der wet te verdelfene tieghe Michil den Noker wel ende soffisantelike elke roede om iiii s. par. daer viels xxvi roede, comt v £ iiii s. par.», ARA-R 34355 ; SAE-552.

nissen voor de scheepvaart aanwezig waren. Dit deel van de Lieve, langsheen Eeklo's jurisdictie beliep van Nieuwendorpe tot Balgerhoeke nagenoeg 3,500 km. Zo bv. werden de schepenen van Eeklo in 1405 door de Gentse liefmeesters gemaand, de ingestorte brug te Raverschoot te ruimen en herop te richten. ⁽⁵⁾.

Daarna volgden de belangrijke herdelvingswerken van 1422. Het had heel wat voeten in de aarde eer men zover geraakte.

Eerst moest men van de Raad van Vlaanderen oktrooi bekomen om de onkosten voortspruitende uit de herdelving, bij middel van een speciale lening te delgen. Zoals wij hoger zagen, werd dit oktrooi toegestaan op 2 oktober 1422 Pieter van Westvorde en Cornelis van Zuwekerke werden te paard naar Gent gestuurd om het af te halen.

Zij betaalden hiervoor 6 £ par. administratiekosten aan de klerk en kregen zelf elk een dagvergoeding van 18 s. par. ⁽⁶⁾.

Het oktrooi zelf was door de magistraat aangevraagd, na raadpleging van de bevolking «de meeste menichte vanden voorseide inwoonende, ende hebben hemlieden ghegheven te kennene tghundt dat voorseit es, te wetene of zij de voorseide riviere ghezuvert wilden hebben ofte ne hebben, up twelcke alle de voorseide inwoonende ofte meeste menichte verandwoorden dat zij de voorseide leed ghezuvert wilden hebben thueren costen elck naer state ende groot van goede». ⁽⁷⁾.

Er werd verder in gezegd dat de «voorseide leed, es nu ter tijt ende over langhen tijt gheweest zo vervult van vulicheden datter gheene scepen groot noch cleene daerin en mogghen vlieten noch varen». ⁽⁸⁾.

---

(5) «Item viel onvoorsien, cort voor lichtmesse laetsleden, de brughe te Ravescoet ter neder in de Lieve so datter gheen scepe in varen en mochte om twelke de liefmeesters van Ghend ons lieten bliken dat wij ons brughe op stellen zouden so dat zij daer bi gheen ghebrec en adden of zij zoudent doen tonsen coste, waer omme om beterswille ende om den meesten cost te belettene, onse brughe was besteed op te rechten ende te houdene toot Sint Jans daghe midts zomers int jaer XIII^{lc} ende vive tieghene eenen Simoen Cnospaert op sinen cost om iiij £ xvi s. par.», ARA-R 34356 ; SAE-552.

(6) «Eerst waeren ghesonden Pieter van Westvorde ende Cornelis van Zuwekerke an mijne heeren vanden rade omme een ottroy te hebbene omme te betalene tghedelf vander leede twelke coste jeghen de clerken vander camere vi £ p. ende vors. Pieter ende Cornelis waeren huut elc enen dach te perde en adden elc xviii gr. sdaegs comt vii £ xvi s.», ARA-R 34369 ; SAE-453.

(7) Ed. NEELEMANS, *op. cit.* IV, blz. 46.

(8) *ibid.*

Men wil de waterloop dusdanig zuiveren «dat men daer in varen ende keeren zoude moghen met scepen ghelijc dat men van ouden tijden ghecostumeert heeft». (9).

Het toegestane bedrag van 500 £ par. moest naar juiste verhouding evenredig volgens de pointingen verdeeld worden.

Het eerste deel van de lede tot aan Pieter Martens werd aanbesteed aan 4 gr. de roede, af te werken binnen een termijn van 3 weken. (10). Vreemde delvers, die het bod verlaagd hadden, kregen drinkebier van de stad. (11).

Zes notabelen van de stad, nl. Jan Zoethaert, Pieter Gatewerke, Boudin van Wulfscot, Joris Munc, Allaert de Coninc en Lamsen Maes werden aangeduid om per tweetal de stand en de kwaliteit van het werk te controleren. Zij ontvingen hiervoor elk 2 £ par. (12).

Tot aan Pieter Martens bedroeg het gedolven deel 1127 $\frac{1}{2}$ roeden. hetzij 4,340 km, wat er wel op wijst dat men van de Lieve uit tot in de stadskom ging. (13).

---

(9) *ibid.*

(10) «Diversche costen van den ghedelve vander lede.

Eerst huute dien dat ter begherte van den goede lieden vander stede was gheordeneert dat men de lede vervaghen zoude mids dat doen jaer was so waest, dat was dach ghedaen op enen wetteliken claechdach teclo ter vierscarre hem allen den ghonen die werc nemen wilden dat zij zouden comen swoendaegs up de lede me zoude hemlieden twerc besteden ende besteet zijnde wie t vernederen wilde vi miten de roede zoude binnen sonnescine moghen vernedren toet Pieter Maertins up alzulke steke ende oordinansche als danof was toet Pieter Maertins vander cautzie aengaende twelke was ghenomen bij zekeren werclieden omme vi gr. de roede ende was zo verre vernedert dat bleef up iiii gr. de roede de welke nemers namen tvorsejde werc te doene binne drien weken waer af was ghegheven van lijfcoppe vander stede weghe viii £ p.»

ARA-R 34369, f° 8 r° ; SAE-553.

(11) «Item waren vele vremde ghezellen die tvorsejde werc vernedert adden de welke was toe gheleit te verdrinkene over huerlieden moyennesse xlii s. par.», ARA-A 34369, f° 8 r° ; SAE-553.

(12) «Item waeren ghenomen vi notable personen hemlieden overghegheven de steke ende voerwaerde omme dat alle daghe de twee vanden vi souden gaen up twerc te dien hende dat ment vulcommelike doen zoude te wetene Jan Zoethaert, Pieter Gatewerke. Boudin van Wulfscot, Joris Munc, Alaerd de Coninc ende Lamsin Maes de welke was toe gheleit over huerl. arbeit elc xl s. p. comt xii £ par.» ARA-R 34369, f° 8 r° ; SAE-553.

(13) «Item was tvors. werc over meten vander kautsie bij burchmeester scepenen ende de vorn. toesiers toet Pieter Maertins bij enen landmetere ende andere notable de welke adden al mids huerl. costen ende aerbeit

xii £ xiii s. par.

Item was bevonden in de mate xic roeden ende xxvij roeden ende een alve comt in ghelde (iiii gr.) ccxxv £ x s. par.»

ARA-R 34369, f° 8 r° ; SAE-553.

Vanaf Pieter Martens werd het gedelf in daghuren uitgegeven. Aldus begonnen op 1 oktober 1422, 104 personen meestal Eeklonaars elk 3 dagen te graven aan 6 gr. per dag. (¹⁴).

Gans de maand oktober werd er intensief verder gewerkt. Volgens de uitbetaalde werkdagen weten wij dat er in de week van 5 oktober gemiddeld 57 personen tewerkgesteld waren, de volgende week waren het er gemiddeld 62 en in de week van 19 oktober opnieuw 66. (¹⁵).

Er werd zelfs een conducteur aangesteld om het werk te leiden en toezicht te houden. (¹⁶).

Louter voor de handarbeid van het delven alleen, had de stad nu reeds 617 £ 5 s. par. uitbetaald, wat het toegestaan oktrooi reeds met meer dan 100 £ par. te boven ging.

Ook de pointers en zettters dienden betaald voor hun werk. (¹⁷).

-
- (14) <Item was van Pieter Maertins voert doen delven de vors. lede in dach hueren waer dat quamen te werke diversche persone ende wrochten elc ghelijc hier naer verclaerst ende begonsten den eersten dach van octobre up der stede cost ende adden elc vi gr. sdaegs>.

(Volgt een lijst van 104 personen)

Comt al iiic^cxi daghe beloept in ghelde te vi gr. sdaegs

iiii^{xx} xiii £ vi s. par. > ARA-R 34369, f° 8 v°.

- (15) <Item smaendaegs de Vsten dach in octobre quamen te werke diversche personen ende adden elk v½ gr. sdaegs.

Item wrochten de weke dat ghedrough iiic^cxlvi daghen twelke beloept in ghelde also alst blijft bij den betael brieve hier in ghehecht

iiii^{xx} xv £ iii s. par.

Item quamen te werke den xxsten dach in octobre diversche personen ende wrochten in de lede de welke adden elc v gr. sdaegs.

Item wrochten de weke dat ghedrough iiic^clxxv daghe beloept in ghelde also alst bij den betael brieve

iiii^{xx} xiii £ xv s. par.

Item quamen te werke den xxsten dach in octobre diversche personen ende wrochten in de lede de welke adden elc v gr. sdaegs.

Item wrochten de weke zo vele personen dat ghedrough iiic^c iii^{xx} xvi daghe beloept in ghelde te v gr. sdaegs

iiii^{xx} xix £ par. >

ARA-R 34369, f° 9 v°.

- (16) <Item was ghenomen Victoer Blomme omme de werclieden te bestierene als men wrochte in dachueren in de lede de welken was toe gheleit over zinen aerheit xii gr. sdaechs van xvii daghen comt x £ iiis. par. >

ARA-R 34369, f° 22 v°.

- (17) <Item waeren ghenomen zekeren personen omme de zettinghe van der leede te helpen zettene te wetene Jacob Smet, Jan Zoethaert, Pieter Teerpenninc Simoen vanden Henden, Jan Doghe ende Jacob Rase omme dat men elken pointen ende zetten zoude naer zinen staet ende tprofijt datter heml. of commen mochte in welken aerbeit was vertert vii £ ix s. par. >

ARA-R 34369, f° 9 v°.

De zetting zelf ten belope van 409 £ 13 s. werd op 22 oktober 1422 over de inwoners gesmaldeeld. ⁽¹⁸⁾.

Tevoren zagen wij reeds welke machtige invloed de grote middel-eeuwse steden, in casu Gent, op de hun omringende kwartieren uitoefenden. Dit zal trouwens in ons verder exposé overvloedig bevestigd worden. Zij duldden eenvoudigweg niets, wat ook maar in het minste aan hun handels- of economische belangen schaden kon.

In feite legden zij de wet op aan het platteland en de kleine onbesloten steden zoals Eeklo. De plaatselijke magistraat had er dus alle belang bij de Gentse schepenen te ontzien en gunstig te stemmen.

Reeds op 24 oktober 1422 kwamen de Gentse schepenen van de Keure het gedelf inspecteren en werden hun op het stadhuis 4 kannen wijn geschonken. ⁽¹⁹⁾.

Maar moeilijkheden kwamen er toch! Namens de abt van St.-Baafs te Gent, zonden de schepenen van de Keure, een formele verbodsbrief. Burgemeester en schepenen van Eeklo waren hieromtrent zeer ongerust en trokken op informatie bij de abt, die zij niet thuis vonden. ⁽²⁰⁾.

Een volgende maal trof de deputatie de abt wel thuis. Zijn bezwaar gold het slaan van een brug over de lede, opdat zijn pachter zonder hinder de landerijen aan de overzijde gelegen, kon bedrijven. Die brug zou echter moeten gelegd worden op kosten van de stad. De schepenen waren het hiermee niet eens en beweerden dat er daartevoren ook een brug

---

(18) «Item was ghescoten ene zettinghe omme te betalene tghedelf vander lede de welke was ghezel ende huut gheroupen in tjaer xiiic^cxxii den xxsten dach in octobre also alst blijkt bij enen ottroye van min heere vanden rade ende es ontfaen ende draegt toet der somme van iiic^c ix £ xiii s.»

ARA-R 34369, f° 9 v°.

(19) «Item quamen teclo scepenen vander Kuere in Ghend de welke was ghescint den xxiiiisten in octobre mids dat wij voer heml. te doene hebben vander leede iiil kannen wins te vii gr. den stoop comt lvi s. par.»

ARA-R 34369, f° 17 v°.

(20) «Item quam enen brief van verbode van scepenen vander Kuere in Ghend te versouke van mijn heere van sinte baefs dat men niet delven en zoude duer tvors. heeren goed van sinte baefs waer omme dat waeren ghesonden Michiel Sersanders ons buerchmeester Jan Maes, Jan Wante omme te wetene bij wat redenen dat min heere van sinte baefs dede tvorsejde verbod de welke mijnen heere van sinte baefs niet tuus en vonden, waer omme zijlieden huut waeren elc twee daghe te waghene ende adden xviii gr. sdaechs comt v £ viii s. par.»

ARA-R 34369, f° 21 v°.

gelegen had, maar op kosten van de pachter. Partijen gingen uit mekaar met belofte te onderzoeken wie de eerste brug eigenlijk gelegd had. ⁽²¹⁾.

Na de voorlopige overeenkomst met de abt werden nieuwe bezwaren geopperd door schepenen van de Keure. De Liefmeesters hadden hun namelijk medegedeeld dat het waterdebiet van de Gentse Lieve zou verminderen door de nieuwe lede van Eeklo. Daarom kwam er verbod om de lede in verbinding te stellen met de Lieve, wat meteen betekende dat de hele delving zonder vrucht zou zijn. Deze tribulaties brachten nieuwe verplaatsingen mee naar Gent. ⁽²²⁾.

Uiteindelijk werd besloten een suppliek te richten aan de Gentse schepenen met betoog dat de herdolven vaart eigenlijk reeds meer dan 100 jaar bestond ; dus kon er toch geen bezwaar zijn de nieuwe vaart te heropenen.

---

(21) «Item waeren ghesonden Michiel Sersanders ons burchmeester, Jan Maes ende Pieter vander Brugghe als de heere van sinte baefs te Ghend was comen ende hem vraghende bij wat redenen dat hij adden ghedaen doens tvors. ghebod de welke andworde en zeyde dat men zinen pachtere of delven zoude up dat tghedelf duereghinghe dat hij niet en zoude moghe te zinen gronde begheerde dat die van Eeclo deden maken een brugghe zonder zinen cost te dien hende dat zijn pachtere mochte bedriven zinen grond zoude dan wel ghepait zijn up twelke hem verandwordende burchmeesters ende scepenen dat noyt de contrarie ghesten en was de pachters van mins heeren van sinte baefs goede vors. zonder den cost vander stede van Eeclo bij den welken dat was gheappointiert tusschen hemlieden dat men zoude vernemen wye de vors. brugghe ghemaect adde ende ghehouden van houden tide ende naer dat men danof bevonde zoude voort an zijn ghehouden waer omme zijlieden huut waeren elc drie daghe te waghene ende adden elc xviii gr. sdaechs comt   viii £ ii s. par.»
ARA-R 34369, f° 21 v° ; SAE-553.

(22) «Item alst ghesloten was van miheere van sinte baefs so trucken de burchmeester Michiel Sersanders, Jan Maes ende Pieter vander Brugghe ende ghaven scepenen vander Kuere te kennene dat ziis eens waren up twelke scepenen verandworden dat zijl. daer toe te sprekene adden dat men niet voert delven en zouden mids dat te huerl. kennesse commen was van den lieve meesters dat de lieve bij dien zoude hebben verlies van huere watre waer omme buerchmeester ende scepenen huut waeren elc twe daghe de burchmeester te perde Jan Maes ende Pieter vander Brugghe te voet comt   iiiii £ iiiii s. par.»
ARA-R 34369, f° 22 r°

Maar vooraleer hierin toe te stemmen, wilden de schepenen van de Keure eerst advies inwinnen bij de Liefmeesters en de deken der schippers. ⁽²³⁾.

Nadat beide instanties gehoord waren, mocht de Eeklose delegatie bestaande uit Pieter van Westvoorde, Thomas Zoethaert, Pieter van der Brugghe en Cornelis van Zuwekercke nog eens onverrichterzake huiswaarts keren. De beslissing werd 14 dagen verschoven. ⁽²⁴⁾.

Tenslotte moest er toch eens komaf mee gemaakt worden. De Eeklose schepenen werden ongeduldig. Zij trokken andermaal naar Gent «omme te wetene wies zijn zoude van der leede». Er werd hun geantwoord dat zij de afvoer van de sloten, die in de lede uitmondden, moesten afdammen, opdat de Lieve zeker haar waterpeil 's zomers zou kunnen behouden. Als dit gedaan was, zouden de Gentse schepenen ter plaatse komen kijken. ⁽²⁵⁾

Onmiddellijk zette de Eeklose magistraat 40 man aan het werk om die opdracht uit te voeren. ⁽²⁶⁾.

-
- (23) «Item up twelke burchmeester scepenen ende goede lieden van Eeclo vors. ordinerden ene supplicatie ende zonden an scepenen vander Kuere in Ghend Michiel Sersanders ons burchmeester Jan Maes, Pieter van Westvorde ende Thomaes Zoethaert hoe dat was een vaert over C Jaer ende dat binnen desen heeft ghegaen zonder binnen den termijne van x. jaeren laest verleden baden heml. dat de vaert mochte weder gheopent want claerlic de lieve bij dien zoude wedere ghevoegt van watre de welke zaken waeren huut ghestelt omme de lieve meesters te horen sprekene ende den deken van den sciplieden waer omme zij uut waeren elc twee daghen te waghene comt   vii £ iiiii s. par.»
ARA-R 34369, f° 22 r°.

- (24) «Item achtervolghende de dachvaert het waeren ghesonden te Ghend Pieter van Westvoorde, Thomaes Zoethaert, Pieter vander Brugghe ende Cornelis van Zuwekerke omme te impetrierene dat de vors. vaert mochte duere gaen bij den welken dat de lievemeesters ende deken van den sciplieden waeren ghevoert in tlanghe de welke zaken waeren huut ghestelt xiiii daghe ende waeren huut elc drie daghen te voet comt   vii £ iiiii s. par.»
ARA-R 34369, f° 22 r°.

- (25) «Item achtervolghende de dachvaert het waeren ghesonden te ghend ons burchmeestere, Jan Maes, Pieter vander Brugghe ende Pieter Munster omme te wetene wies ziin zoude vander leede van den welken scepenen vander Kuere appointierden dat de vorn. van Eeclo zouden doen stoppen alle de condute die huut ter lede water namen ende dat ghedaen ende de dammen uut worpen zouden zo vele in doen alst behoerde ende ghedaen zijnde dat men bij heml. commen zoude waer omme burchmeester ende scepenen huute waeren te waghene elc twee daghe comt   vii £ iiiii s. par.»
ARA-R 34369, f° 22 v°.

- (26) «Item twelke was ghedaen bij zekeren werclieden toet xl personen ende adden elc xvi gr. sdaechs comt   xii £ par.»
ARA-R 34369, f° 22 v°.

Daarom trok men opnieuw naar Gent om kennis te geven van het volbrachte werk.

Er stond nu niets meer in de weg voor de uiteindelijke goedkeuring. (27).

Zo kwamen dan op 15 januari 1423 andermaal schepenen van de Keure naar Eeklo om hun toestemming te geven «dat tghedelf vander leede mochte duergaen». (28).

Eindelijk beschikte Eeklo opnieuw over een waterweg, die de stad rechtstreeks in verbinding stelde met de Lieve en aldus met Gent en Brugge.

In de volgende jaren horen we zeer weinig over onderhouds- en herstellingswerken aan de lede. Het moet ons dan ook niet verwonderen dat omstreeks het midden der eeuw groter en belangrijker herdelvingswerken zullen plaats grijpen.

---

(27) «Item achtervolghende het waeren ghesonden te Ghend Michiel Sersanders, Thomas Zoethaert, Pieter vander Brugghe ende ghaven scepenen vander Kuere te kennene dat zyl. vulcommelike adden doen stoppen de conduten van der lede ende de dammen huut doen worpen bij den welken dat claerlic blijkt dat de lede sustinert ende water gheeft der lieve up twelke scepenen van der Kuere verandworden dat zyl. zouden zenden up den dam de heerfsceders dat ghedaen zijnde dat men bij heml. quame zouden verandworden in tclare waer omme burchmeester ende scepenen huut waeren elc drie daghen te waghene comt viii £ iiiii s. par.»

ARA-R 34369, f° 22 v°.

(28) «Item quamen teelo scepenen vander Kuere in Ghend den XVsten dach in laumaend met meester Heinric huut den hove bij den welken dat trucken bij heml. burchmeester ende scepenen ende baden heml. dat tghedelf vander leede mochte duergaen waer omme heml. was ghescint tghelach comt iiiii £ xv s.»

ARA-R 34369, f° 17 v°.

II. HET GRAVEN VAN HET LEIKEN,
EERSTE JAREN VAN BLOEI,
EERSTE STRUBBELINGEN
(1457-1482)

De meeste auteurs o.a. Neelemans en Boes beweren dat het Eeklo's Leiken gegraven werd in 1455. Zij steunen zich hierbij op een kopij van 5 augustus 1493 overgeschreven in het Cartularium G van het stadsarchief te Gent. ⁽¹⁾.

De tekst spreekt van 1455 «of daer omtrent». Door de stadsrekeningen, die om zo te zeggen een dagboek van de gebeurtenissen vormen, weten wij heel precies dat met het graven een aanvang werd gemaakt in oktober 1457, wat meer is, wij vernemen alles wat er bij te pas komt, wat er rond reilt en zeilt.

Het begint met een delegatie van Eeklo, die naar Gent trekt om principiële toelating te vragen aan de schepenen van de Keure, een waterloop te mogen graven, die aansluiting geeft met de Lieve om Eeklo aldus in verbinding te stellen met Gent, Brugge en Sluis. In het kader van de verleende toestemming gegeven in 1422, doet het wel eigenaardig aan dat er opnieuw zoveel bemoeiingen dienen gedaan om een vroeger toegestane goedkeuring vernieuwd te zien.

Het getuigt eens te meer van de drukkende machtsfeer van Gent binnen zijn gebied. ⁽²⁾.

Op 19 juni 1457 stapten enkele schepenen van de Keure met de overdeken van de schippers af te Raverschoot om met de Eeklose schepe-

---

(1) «Uute dien dat int Jaer duust iiiic vijf ende vijftich of daer omtrent, de goede lieden van Eeclo, quamen ende versochten ande wet van Ghend om te moghen rumene ende widene, alsulc eene waterloop of gracht als lach inden wilden mour beziiden van Eecloo, daer vele vanden grachten, ghelegghen inden zelve mour, haer suweringhe inne namen, de zelve gracht uutcommende boven Raveschoot biden Roden vaerde, om datzi met seyscepen commende uuter lieven, zouden varen tot an eeclo, ende toot anden eekeloetschen dam, ende also thoud vanden bosschen, thoy vanden meerschen ende goeden van eeclo te bringhene inde lieve, om te voerne te wat steden, dat hem ghelieven zoude, welc consent hemlieden gheconsentert was up zekere conditien ende tzelve vaerdekin wart gheheeten teecloetsche leyken».

SAG-Reg. G, f° 109 v°.

Zie ook Ed. NEELEMANS. *op. cit.* IV, blz. 56 en 57.

(2) «Item es waer hoe dat bij ghemeenen rade ende advise van buerchmeester scepenen ende notable vander stede van Eecloo ende omme tmeeste oorboor ende profijt vandiere was gheordeneert dat eenighe vander wet souden trecken an scepenen vander Cuere in Ghent hemlieden te kennen gheven dat wij waeren in

nen ter plaatse de situatie te overschouwen. Bij die gelegenheid werden zij getraceerd op 6 kannen rijnwijn. ⁽³⁾.

Een maand later, op 10 juli trok andermaal een Eeklose delegatie bestaande uit de schepenen Vincent de Munster, Jacques van den Berghe en Willem van Zeebrouc gentwaarts om de vereiste toestemming op zak te krijgen; bij afwezigheid van enkele Gentse schepenen werd de behandeling van de zaak echter uitgesteld. ⁽⁴⁾.

Zes dagen later antwoordden de Gentenaars dat zij een afvaardiging zouden zenden «tEeclo omme te siene ende te bescauwene de plaetse daer duere wij de selve vaert leeden wilden. ⁽⁵⁾.

---

wille ende meeninghe also wel te voordeele van die van Ghent als van ons te delvene of te doen delven een watersleet ende scipvaert vander Gentscher lieve in comende tot Eeclo ande cautsiede omme daer duere te voerene ende te bringhene te scepe tghuent dat ons van node ware van Ghent, van Brucghe, vander Sluus ende van elder omme consent hier of van hemlieden te vercrighene de vorn. van Ghent oordeneerden ten versoucke van onsliden zeker ghedeputeerde te wetene de overdeken twee scepenen met eenen clerc ende ooc eenen vanden liefmeesters omme teeclo vorn. te commen ziene ende te visenteerne de stede ende plecke hoe ende waer wij de vorn. vaert maken ende delven wilden oft nieuwer ziin noch commen zoude te grieve scade ofte achterdeele vander vorn. lieve ende in vermindertheden vanden water van diere ende dat ghesien daer of rapoort doen tghemeene collegie vanden vorn. scepenen vander cuere in Ghent de welke hadden over hare wedden mids dat zij over waeren twee daghe te iii £ p. sdaechs comt xxx £ par.»

ARA-R 34392, f° 8 r°.

- (3) «Item xix inde selve maent trocken buerchmeester ende scepenen te Ravescot biden overdekin ende eenighe van scepenen vander cuere in Ghent omme hemlieden wat tontdeckene vanden scipvaert die zij voren hadden te doene delvene ende makene de welke ghepresenteert waeren vi canne rijnsch wijns van viii gr. den stoop comt iiiii £ xvi s. par.»

ARA-R 34392, f° 11 v°.

- 4) «Item x in hoymaent waeren ghesonden Vincent de Munster Jac. vanden Berghe ende Willem van Zeebrouc scepenen an scepenen vander Cuere in Ghent hemlieden biddende dat zij ons wilden consenteeren dat wij soudon mueghen doen delven huut harer lieven eenen scipvaert commende tot Eecloo ande cautsiede de welke namen huer vertrec up eeniche van scepenen die daer niet een waeren ende stelden de zake huut vi daghe omme daer binnen te sprekene metten liefmeesters ende met hueren voorscepene ende overdekin ende waeren de selve huut twee daghe over de dach xii s. comt iii £ xii s. par.»

ARA-R 34392, f° 14 v°.

- (5) «Item xvi in hoymaent waeren de vorn. Vincent Jacques ende Willem scepenen ghesonden ande vorn. van Ghent omme andwoorde ende scepenen vorn. van Ghent syden dat zij ordeneeren soudon heure ghedeputeerde ende zenden die tEeclo omme te siene ende te bescauwene de plaetse daer duere wij de selve vaert leeden wilden ende waerse commen soude inde vorn. lieve de vorn. waeren huut elc twee daghe te xii s. par. sdaechs comt iii £ xij s. par.»

ARA-R 34392, f° 14 v°.

En nog eens vier dagen later, precies op 20 juli kwam de Gentse delegatie aan te Eeklo. Zij bestond uit twee schepenen, de overdeken van de schippers, een klerk en een liefmeester. Na een nauwkeurige inspectie van het terrein, waardoor de waterloop diende gegraven, brachten zij hierover schriftelijk rapport uit bij hun collega's. (6).

Op 24 juli trokken schepen Vincent de Munster en stadsklerk Jan van den Hende andermaal naar Gent, waar zij eindelijk de vereiste toestemming kregen, op voorwaarde dat er van dat alles een schriftelijke minuut zou opgesteld worden. (7).

Op 8 augustus trekt de Eeklose stadsklerk opnieuw naar Gent om de schriftelijke minuut op te stellen en ze aan de schepenen voor te leggen. Daarvoor had hij twee dagen nodig. (8).

Drie dagen later wordt die minuut tweemaal mooi in 't net overgeschreven en aan beide partijen overhandigd. (9).

---

(6) «Item xx in hoymaent quamen teeelo de overdekin ende twee scepenen vander cuere in Ghent met eenen clerc ende liefmeester omme te besiene de plaetse daer wij de vorn. vaert duere leeden wilden twelke van ons buerchmeester ende scepenen bewijst was ende hemlieden ter plaetsen gheleet oversaghent ende deden daer of rapoort in t ghemeene College van scepenen te Ghent met welken wij ghinghen heten ende was verteert mids der presentatie vanden wine hemlieden ghedaen xii £ p.»

ARA-R 34392, f° 12 r°.

(7) «Item xxiiii in hoymaent waeren ghesonden Vincent de Munster, scepen ende Jan vanden Hende clerc te Ghent ande vorn. scepenen vander Cuere omme andtwoorde ende consent vanden vorn. ghedelve mids dat huere ghedeputeerde tEecloo gheweist hadden ende ooc tghemeene college van scepenen rapport ghedaen van dien de welke scepenen consenteerden in tselve ghedelf up de conditie also zij ons zeyden daer of men soude doen maken eene minute die wij oversien ende viseteren souden ende daer naer maken brieven an beede zijden de selve waren huut twee daghe over den dach xii s. p. comt xlviii s. par.»

ARA-R 34392, f° 1.

(8) «Item viii in hoestmaent was ghesonden de selve Jan vanden Hende te Ghent omme te doen makene ende te vercrighene een minute vanden vorn. consente ende die te bringhen teeelo omme ghevisenteert te zine vanden buerchmeester ende scepenen van Eeclo vorn. vander selver minute betaelt xii s. p. ende de selve was huut twee daghe comt xxxvj s. p.»

ARA-R 34392, f° 15 r°.

(9) «Item xi in hoest waeren ghesonden Vincent de Munster, Willem van Zeebrouc, scepenen ende Jan vanden Hende clerc te Ghent metten vorn. minute omme te weten ende tordonneerne hoemen de brieven vanden vorn. consente maken soude ende waeren de selve huut twee te xii s. p. sdaechs comt iii £ xii s. p.»

ARA-R 34392, f° 15 r°.

Het Leiken in zijn huidige toestand

Dat met deze geschreven toelating de kogel nu door de kerk was, kon men wel menen, maar niets was minder waar dan dat. De onteigeningstribulaties zouden nu maar pas voor goed aanvangen.

Het begon met het machtige St.-Janshospitaal te Brugge, dat ook te Eeklo heel wat bezittingen had.

Op 22 september 1457 kwamen broeder Joris de Windt, meester, en Arnout van den Kerchove, ontvanger, hierover van gedachten wisselen met de schepenen. Zij werden zeer hoffelijk bejegend en kregen 4 kannen wijn aangeboden, waarschijnlijk om hen gunstig te stemmen. ⁽¹⁰⁾.

Want bijna onmiddellijk daarna trekt burgemeester Matthijs de Ram met schepen Willem van Zeebrouc naar Brugge om de vereiste onteigeningstoelating van het St.-Jansgodshuis los te krijgen. De gemeenschap

---

(10) «Item xxii in septembre quamen teeclo Broeder Joris de Wint meester ende Aernout vanden Kerchove ontfanghere vandie van Sent Janshuus in Brucghe buerchmeester ende scepenen trocken bij hemlieden omme te spreken vander erve den vorn. Godshuuse toebehorende daer wij onse vaert duere souden moeten leeden de welke ghepresenteert iiii canne wijns van viii gr. comt iii £ iiii s. p.» ARA-R 34392, f° 12 r°.

kan niet onmiddellijk toestemmen want de broeders zijn niet allemaal aanwezig en ook de voogden dienen geraadpleegd. ⁽¹¹⁾.

Op 30 september krijgt de Eeklose magistraat voor antwoord dat ook zij zich ter plaatse van de toestand willen vergewissen alvorens bescheid te geven. ⁽¹²⁾.

En inderdaad op 4 oktober kwam de Brugse delegatie te Eeklo aan. ⁽¹³⁾. Reeds op 8 oktober trokken de Eeklonaars opnieuw naar Brugge om er de geschreven toelating tot het graven te bekomen, want de tijd drong. ⁽¹⁴⁾.

---

(11) «Item xxiiii in septembre waeren ghesonden Matthys de Ram, buerchmeester ende Willem van Zeebrouc scepenen te Brucghe an die van Sent Janshuus omme consent van hemlieden te vercrijghene dat wij onse vaert omme wel betalen soudē meughen leeden duer huere busschen te minsten grieve van dien ende de vorn. van Sent Janshuus ende wilden hem niet onderwinden vander zake ghemerct dat de broeders niet alle vergadert en waeren ende ooc dat zij hadden voochden ende de selve waeren huut drie daghen te xii s. p. sdaechs comt iii £ xii s. p.» ARA-R 34392, f° 15 v°.

(12) «Item up den laetsten dach van septembre waeren ghesonden de vorn. buerchmeester ende Jan Vanden Hende, clerc ande vorn. van Sent Janshuus hemlieden neerstelic biddende dat zij ter vorn. sake verstaen wilden ende helpen trecken an buerchmeester ende scepenen van Brucghe ende huere voochden ende daer onse begheerte ontdekken twelke zij deden metsgaders de buerchmeester ende Jan vorn. ende was bij buerchmeester ende scepenen van Brucghe ende de vorn. van sent Janshuus gheordeneert dat zij teeclō senden soudē eeniche van huere ghedeputeerde omme te besiene wat inder voordeel of achterdeel dat zij nemen mochten vanden vorn. ghedelve ende de vorn. buerchmeester ende clerc waeren huut drie daghen te xii s. p. sdaechs comt iii £ xii s. p.» ARA-R 34392, f° 16 r°.

(13) «Item iiii in octobre quamen tEeclo Jan Solle clerc van scepenen van Brucghe met eeniche ghedeputeerd van die van Sent Janshuus omme te besiene waer wij onse vaert leeden wilden duer tvorn. Godshuus busschen hemlieden ghepresenteert iiii canne wijns van viii gr. comt iii £ iiii s. p.» ARA-R 34392, f° 12 r°.

(14) «Item viii in octobre waeren ghesonden de buerchmeester vorn. Vincent de Munster, scepene ende Jan vanden hende, clerc te Brucghe an buerchmeesters ende scepenen ende de vorn. van Sent Janshuus in Brucghe omme achtervolghende huere ghedeputeerde die tversouc van onsliden ghesien hadden thebbende consent van den vorn. ghedelve ende in wat manieren daer of de selve van Brucghe deden maken cene memorie ende minute de welke coste xxviii s. p. ende de selve waeren huut drie daghe te xii s. p. sdaechs comt vi £ xvi s. p.» ARA-R 34392, f° 12 r°.

Ridder Joos Triest werd om zijn bijzondere bemoeiingen bij de schepenen van de Keure, te Eeklo op het stadhuis ontvangen en met 2 kannen wijn bedacht. ⁽¹⁵⁾.

Eindelijk kon met het graven een aanvang genomen worden. Elke mannelijke inwoner van Eeklo was verplicht minstens één dag te komen delven onder controle van één van de leden van de magistraat. ⁽¹⁶⁾.

Met acht vaten bier werden de kelen der dorstige Eeklose delvers gelaafd. ⁽¹⁷⁾.

Na de verplichte ééndaagse karwei was de vaart nog niet voltooid en diende er door de schepenen uitgekeken naar gelegenheidsgravers onder behoorlijke controle. ⁽¹⁸⁾.

Toch moet de vaart begin november reeds voltooid geweest zijn, want op 8 november 1457 worden twee kannen wijn aangeboden aan Gillis de Grave, die als eerste met zijn schip bij de «cautsiede» aanlegt. ⁽¹⁹⁾.

---

(15) «Item quam teeelo up den xsten dach in octobre mijn heer Joos Triest ruddere omme dat hij ons help in tvervolghe vanden vorn. vaert bij scepenen van Ghent hem ghepresenteert twee canne wijns van viii gr. comt xxxii s. p.»

ARA-R 34392, f° 12 r°.

(16) «Item es waer dat als ons ghedelf vanden vorn. scipvaert gheconsenteert was biden vorn. van Ghent so was gheordeneert bij buerchmeester ende scepenen dat elc persoon binnen der cuere ende vrijhede van Eeclo vorn. woonachtich ende huus houdende souden delven ofte doen delven in de vorn. vaert eenen dach also men heml. dat soude laten weten ende omme de vorn. persone te bestierene ende te bewysen so waeren daer toc ghenomen tselve werc te leedene zeker aerbeyders bij heml. zijnde altoos eenich van burchmeester scepenen ofte clerc de selve aerbeyders betaelt xxxiii £ p.»

ARA-R 34392, f° 8 v°.

(17) «Item betaelt van cleenen bier dat op tselve werc ghedroncken was biden vorn. van Eeclo van viii vaten te xviii s. p. tval comt vii £ iii s. p.»

ARA-R 34392, f° 8 v°.

(18) «Item es waer dat als de vorn. van Eeclo elc eenen dach ghedolven hadden inde vorn. vaert es te wetene dat ten hende vanden waeren ghenomen Pieter de Munster, Lamsin Vrommont omme tvoorn. werc duere te leedene ende voort delvers te souckene ten laste vander stede ende daer of tgouvernement hebben twelke coste iii^{xxx} £ par.

Item betaelt de vorn. Pieter ende Lamsin van bijden vorn. delvers ende werclieden gheweest hebbende ende bestiert vi £ par.»

ARA-R 34392, f° 9 r°.

(19) «Item viii in Novembre quam teeelo Gillis de Grave scipman met zinen scepe in de vorn. vaert tot ande cautsiede hem ghepresenteert twee canne wijns van viii gr. comt xxxii s. p.»

ARA-R 34392, f° 12 v°.

Meester Filiep Sersanders kreeg een attentie omdat hij te Gent de belangen der Eeklonars met nooit aflatende ijver behartigd had. ⁽²⁰⁾.

Eigenaardig genoeg kwamen de onteigeningsgeschillen, waarvan wij meenden dat zij van de baan waren, opnieuw op de proppen. Dit komt hoofdzakelijk hierdoor omdat men eerst toelating vroeg om de grond te mogen gebruiken en hem pas achteraf onteigende.

Zo werden aan Pieter en Jan Maes en aan Daneel Bertelins vergoedingen uitbetaald omdat door hun bossen een strook van 28 voet ($\pm 8,40$ m) onteigend werd voor het graven van de vaart. ⁽²¹⁾.

Hoewel meester Filiep Sersanders openbaar geloofd en geprezen was om zijn bemoeiingen, kreeg men het toch met hem aan de stok bij de onteigeningsformaliteiten. Op 12 oktober 1457 nl. stonden zijn «hiltstijle» d.i. tronken die zijn erf aan de waterloop aflijnen, lelijk in de weg voor het gedelf. Er wordt toelating gevraagd ze te rooien. ⁽²²⁾. Op 7 juli van het volgend jaar daagde hij evenwel de afgetreden Eeklose schepenen voor de Gentse schepenbank omdat de vaart naar hij beweerde wederrechtelijk door zijn bezittingen gegraven was. De Eeklose magistraat hield evenwel voet bij stek en beweerde dat zo er hier al van enige usurpatie sprake kon zijn, dit de Eeklose vierschaar aanging, waarop meester Filiep Sersanders zijn aanklacht introk. ⁽²³⁾.

---

(20) «Item xij in Novembre quam teeclo meester Philips Sersanders die ons te Ghent goet vrient gheweest hadde in t vervolghen vanden vorn. vaert hem ghepresenteert twee canne wijns comt xxxii s. par.»

ARA-R 34392, f° 12 v°.

(21) «Item betaelt Pieter Maes van zeker quanteteyt van busschen daer duere de selve vaert ghedolven es daer of de vorn. stede de vrijhede behouden sal inden vorn. busch also verre alser de selve vaert duere gaet xxviii voeten breet viii £ p.

Item betaelt Danneel Bertelins van zekere menichte van bussche daer ooc de selve vaert duere loopt vii £ iiii s. par.

Item betaelt Jan Maes van gheliken xxiii s. par.»

ARA-R 34392, f° 9 r°.

(22) «Item xii in octobre waeren ghesonden Jacques Vanden Brughe ende Willem van Zeebrouc scepenen te Ghent om meester Philips Sersanders hem biddende dat hij wilde consenteeren ons huut te doene zine helftstijle staende an ziin landt daer onse vaert duere leeden moeste ende de vorn. waren huut eenen dach te xii s. p. sdaechs comt xxiiii s. p.»

ARA-R 34392, f° 16 v°.

(23) «Item vii in hoymaent waren ghesonden Al. Wante. Pieter de Munster ende Michiel Heylinc scepenen te Ghendt metsgaders Vincent de Munster, Daneel Bertelmeeuszone, Jacques vanden Berghe, Willem van Zeebrouc, Danneel Danneels, Al. vanden Hende, Clais Huuchs, Olivier Bie ende Gillis Poppe, scepenen wesende int jaer lvii, ende datte ter cause dat meester Philips Sersanders, de vorn. houde scepenen daer voor scepenen vander Cuere in Ghendt, te wette ghestelt hadde ende daer over gheclaecht omme dat de selve houde scepenen hadden ghedaen delven

Enkele maanden later op 3 november 1458 kwam hij persoonlijk naar Eeklo om die zaak in der minne te regelen. ⁽²⁴⁾.

Hoewel het St.-Jansgodshuis het jaar tevoren toestemming tot graven had verleend, was men nog aan geen echte overeenkomst toe.

Op 12 mei 1458 vertrok een Eeklose delegatie naar Brugge om alle geschilpunten bij te leggen. ⁽²⁵⁾

Uiteindelijk leidde dit op 2 december 1458 tot een overeenkomst gesloten voor de burgemeester, schepenen en Raad van de stad Brugge, tussen broeder Rogier Braem en Willem Spirinc over het St.-Janshospitaal enerzijds en burgemeester en schepenen van Eeklo anderzijds, waarbij deze laatsten gemachtigd worden het Leiken te delven door de erve en bossen van voornoemd hospitaal. De stad zal moeten instaan voor het onderhoud van de vaart en op de zuidzijde ervan twee sluizen doen construeren, eveneens een brug aansluitend op de dreef, die komt van het goed Altena. De pachters van de St.-Jansgoederen zullen de sleutels van beide sluizen mogen bewaren om naar goeoddunken het water ervan te regelen. Het hospitaal behoudt zich eveneens het visserijrecht voor op het deel van het Leiken binnen zijn gebied. Daarenboven zullen de pachters hun hout en andere goederen vrij van alle tolgelden op het Leiken mogen vervoeren.

---

onze nieuwe vaert duer zinen grondt also hij seyde, twelk ons dochte dat niet sculdich wast te gheschiene datmen eeniche van onsen cuerbroers daer te wette stellen soude van zulke zaken ghemerct *al* hadder eeniche mesdaet in gheweest den vorn. grondt ende erve lach binne der vrijhede van eeclo ende also soude de clachte ende wettelichede behoren te zine teeclo vorn. twelke wij scepenen vander Cuere in ghendt te kennen gaven ende daer bij toesprekene van eenichen vrienden de selve meester Philips hilt of van zijnder clachte, betaelt eenen taelman die ons ghediendt zoude hebben hads noot gheziin xxvi s. par. ende de selve waeren huut elc twee daghe over de dach xii s. comt xv £ xiiii s. par. >

ARA-R 34393, f° 15 v°.

- (24) «Item drie in novembre quam tEeclo, meester Philips Sersanders, omme te sprekene met burchm. ende scepenen van zeker gheschille tusschen hemlieden gheweest van dat Burchm. ende Scepenen vanden Jacre verleden hadden gheleet ende ghedolven der Nieuwe Vaert ende Leet, nevens zinen gronde ende erve, hem gepresenteert twee canne wiins van viii gr. den stoop comt xxxii s. p.»

ARA-R 34393, f° 12 v°.

- (25) «Item xii in Meye waeren ghesonden Alaert Wante, burchmeester, ende Jan vanden Hende, clerc te Brucghe, anden meester van Sente Janshuus, omme met hem te veraccordeerne van eender vriendelicker dachvaert tstellene tusschen de vorn. van Sent Janshuus ende onsliden van heuren gronde ende erve, daer duere onse nieuwe vaert loopt ende ganc heeft, twelke zij deden ende waeren huut twee daghe te xii s. par. sdaechts comt   xlviii s. par.»

ARA-R 34393, f° 14 r°.

Een zeer belangrijk detail geeft ons voor het eerst de breedte van de vaart : 40 voet (circa 12 m) met de «zijddelinghen» en tragels d.i. aan de zuidzijde een strook van 12 voet (3,60 m), aan de noordzijde 8 voet (2,40 m) en de breedte van de waterspiegel van oever tot oever 20 voet (6 m). Bij eventuele geschilpunten zullen twee schepenen van Kaprijke en twee van Maldegem-ambacht als scheidsrechters optreden. ⁽²⁶⁾.

Op 15 december 1458 gingen Eeklose schepenen deze bezegelde overeenkomst te Brugge afhaken ⁽²⁷⁾, maar nog in de rekening van 1460 vinden wij hierover een post terug. ⁽²⁸⁾.

Van nu af aan zullen wij regelmatig de items terugvinden, die wijzen op onderhoud en herstel van de vaart en zijn tragels. ⁽²⁹⁾.

Het jaar 1459 kan aanzien worden als de afwikkeling van de laatste hangende problemen, die met het graven gepaard gingen. Meester Lieven Poortier, destijds liefmeester, ontving een gratificatie van 7 £ 4 s. par. omdat hij de schepenen van Eeklo nauwkeurig ingelicht had omtrent de gezindheid der Gentse schepenen. ⁽³⁰⁾.

---

(26) SAE-5 f° 28 r°.

Ed. NEELEMANS, IV, *op. cit.* blz. 48-52.

(27) «Item xv in december waren ghesonden Alaert Wante, burchmeester, Pieter de Munstere Mekere, Pieter Vlaminc, Lamsin Vrommoudt, Jan Bogaert ende Michiel Hyline, scepenen ende Jan vanden Hende clerck te Brucghe voor scepenen omme al daer tappointierene ende consent te doene vanden gheschille gheweest tusschen die van Sente Janshuus ende onslieden ter cause van hueren gronde ende erve duer de welke onse vaert loopt ende daer of te makene brieven ende zeghelinghe voor de vorn. van Brucghe ende waeren huut elc twee daghe over den dach xii s. comt. ix £ xii s. gr.»

ARA-R 34393, f° 17 v°.

(28) «Item betaelt van enen brieve ende appointementte ghemaect tusschen die van Sent Janshuus ende onslieden als vanden gronde ende erve hemlieden toe behoren daer duere dat onse vaert loopt iii £ p.»

ARA-R 34395, f° 7 v°.

(29) «Item omme dieswille dat jnt Jaer verleden de schipvaart ende waterleet ghedolven was huut der Lieve zeer diepe in t Jaer, so waest dat deselve vaert in vele steden ende plecken zeer ondiepe was, biden, welken men die heeft moeten versien ende diepen daers noot was, betaelt de delvers ende werclieden die tselve werck ghedaen hebben xxxvii £ par.»

ARA-R 34393, f° 9 v°.

(30) «Item betaelt meester Olivier Poortier van zeker beloften hem tanderen tijden ghedaen in tvervolch van onser vaert ende waterleet bij die van Ghendt mids dat hij doen ter tijden liefmeestere was vander ghentschen lieve ende vandien ghelove hadde bij die van Ghent omme hemlieden jeghen of mede ghinghe

vii £ iii s. par.»

ARA-R 34394, f° 7 v°.

Wanneer laatstgenoemden op 23 juni 1459 te Eeklo aankomen, moeten zij evenwel bij afwezigheid van de burgemeester onverrichterzake terugkeren. ⁽³¹⁾.

De Eeklonaars zullen op 3 juli dan maar zelf naar Gent trekken, waar zij vernemen dat er gevraagd wordt naar een verzegelde minuut, betreffende de vroeger aangegane verbintenis. Die hebben zij niet, maar heel onderdanig antwoorden zij : «Wij souden daer in gheerne doen tghuent dat wij sculdich waren van doene.» ⁽³²⁾.

Achteraf blijkt dit toch gebeurd te zijn, want op 12 oktober komt de ons reeds bekende Filiep Sersanders dit stuk afhalen te Eeklo. ⁽³³⁾.

Eens de vaart gegraven moest men nu ook voor een juridisch statuut zorgen onder vorm van een tol, die geheven werd op de doorvarende schepen. Hiervoor diende oktrooi verleend door de vorst bij monde van zijn watergraaf. ⁽³⁴⁾.

-
- (31) «Item xxij in wedemaent quamen teeclo eeniche van scepenen vander cuere in Ghendt anne buerchmeestere ende scepenen van eeclo omme te sprekene met hemlieden ter cause van onser vaert die haer bestrect tot in de ghentsche lieve ende mids dat de buerchm. ende andere niet teeclo en waeren zo was de zake huutghestelt ende hemlieden was ghepresenteert iii canne wijns van vii gr. de stoop comt lvi s. p. »

ARA-R 34394, f° 11 r°.

- (32) «Item drie in hoymaent waeren ghesonden vincent de Munster buerchmeestere, Michiel Blondeel ende Aernout Sanders scepenen ende Jan vanden Hende clerck te Ghendt bij scepenen vander Cuere omme tandwoordene up tversouc vanden voorn. van ghendt ghedaen teeclo ter cause van zekere minuten tanderentijden ghemaect van onser scipvaart ende waterleet hoe ende in wat manieren dat wij dare de selve onse vaert commen soude inde Ghentsche lieve omme daer of te makene bezeghelde brieven tusschen ons heeden up twelke wij andwoorden dat wij van gheene minuten noch brieven en wisten aengaende der selver sake maer waert so dat zij daer of wat hadden gheliefde hemlieden ons dat te toghene wij souden daer in gheerne doen tghuent dat wij sculdich waren van doene bijden welken de zake noch huut ghestelt was viii daghen ommedat zij hem souden doen informeeren van anderen hueren voorsaten in wette ende de selve waeren huut twee daghe te xii s. p. sdaechs comt iiiii £ xvi s. par.»

ARA-R 34394, f° 14 v°.

- (33) «Item xii in October quam teeclo meester Philips Sersanders ghelast van scepenen vander cuere in ghendt omme thebbene zeker minuten onder ons rustende ter cause vanden vorn. vaert hem ghepresenteert drie canne wijns van vii gr. den stoop comt xlii s. par.»

ARA-R 34394, f° 12 r°.

- (34) «Item betaelt Jan hutten hove watergrave van eenen ottroye bij hem gehegheven aengaende onse scipvaart ende waterleet ter cause van eenen tolle daer up ghestelt in thinhoudene vanden vorn. ottroye ende ooc voor tghoet dat wij de selve vaert yewerincx gheleet of ghedolven mochten hebben an eeniche straten toebehorende onsen gheduchts heere xxiiii £ par.»

ARA-R 34 394, f° 10 r°.

Dit ging natuurlijk niet zonder voorafgaandelijke schouwing ⁽³⁵⁾ en de gebruikelijke tractaties. ⁽³⁶⁾.

Het bezoek te Eeklo op 25 augustus 1459 van de ontvanger van Vlaanderen wees reeds op een nieuwe moeilijkheid. ⁽³⁷⁾.

Op 5 oktober nl. beweerde de vorst langs zijn ontvanger-generaal en watergraaf om, dat de vaart gegraven was door «'s heren straten» en aldus de inkomsten van de tol in de grafelijke schatkist dienden terecht te komen. ⁽³⁸⁾.

Het een en het ander wijst er op, dat het beloofde oktrooi nog niet officieel toegekend was. Inderdaad wij zien de Eeklonars aandringen op

---

(35) «Item den selven betaelt voor moeyte coste ende aerbeyt bij hem ghedaen omme de vorn. vaert te anscauwene te ziene ende ander metsgaders den ontfanghere van Vlaendren xii £ p. ende zine clerc vanden vorn. ottroye te scrivene ende te maken iii £ xii s. p. comt xv £ xii s. par.»

ARA-R 34394, f° 10 r°.

(36) «Item up den eersten dach van septembre quam teeclō Jan huutehove watergrave van Vlaendren omme te ziene ende te visenteerne de steden ende plecken daer duere wij onse vaert gheleet ende ghedolven hadden hem ghepresenteert twee canne wijs van vii gr. comt xxviii s. p.»

ARA-R 34394, f° 12 r°

(37) «Item xxv in hoest quam teeclō Laureyns de Maech ontfanghere van Vlaendren omme te sprekene met burchmeestere ende scepenen van eeclo van onser vaert ende waterleet hem ghepresenteert twee canne wijs van vii gr. de stoop comt xxviii s. par»

ARA-R 34394, f° 12 r°

(38) «Item v in octobre waren ghesonden de vorn. buerchm. ende Aernout Sanders scepenen te Ghendt an Jan Huuten hove watergrave omme met hem te sprekene ter cause van dat hij hem wat beclaechde van ons gheducht heeren weghe, dat wij onse vaert gheleet of ghedolven soudē hebben duer eeniche straten toebehoerende ons vors. gheducht heere up twelke zij deden ontscult ende excusacie ende baden dat hij wilde zijn te vreden twelke hij niet doen en wilde maer naer zijn vertrec omme te sprekene metten ontfanghere van Vlaendren ende de selve waren huut twee daghen te xii s. p. sdaechs comt xlviii s. p.»

ARA-R 34394, f° 16 r°.

(39) «Item x in novembre waeren ghesonden Vincent Munster buerchmeester ende Aernoudt Sanders scepene te Ghendt anden vorn. watergrave omme ziin advijs te wetene vanden vorn. vaert ende gaven hem te kennene dat zij wel soudē willen hebben brieven van ons gheducht heeren weghe van hem omme te vercrighene eenen tol up thout dat daghelix huut der vorn. waeterleet vaert commen te proffite van ons vors. gheducht heere ter reparacien vanden vorn. vaert ende waeren de selve huut elc twee daeghe te xii s. p. comt xixiii s. p.»

ARA-R 34394, f° 16 v°.

10 november 1459 ⁽³⁹⁾ en op 10 januari 1460 ⁽⁴⁰⁾ en nog eens op 27 februari blijkbaar nog altijd zonder het verhoopte resultaat. ⁽⁴¹⁾.

Op 24 april 1460 trekt de burgemeester persoonlijk naar Gent om een overeenkomst met de watergraaf af te sluiten betreffende het innen van de tol. ⁽⁴²⁾.

Twee dagen later komt Jan Uutenhove, de watergraaf, zelf naar Eeklo ⁽⁴³⁾, maar hij kan geen concessie doen aan de Eeklonaars zonder voorafgaande ruggespraak met de ontvanger-generaal van Vlaanderen. Dat liet hij tenminste verstaan bij zijn bezoek aan de stad op 14 mei. ⁽⁴⁴⁾.

Negen dagen later was er nog eens een delegatie nodig om de watergraaf te bewegen hiervoor contact op te nemen met de ontvanger-generaal

---

(40) «Item x in lauwe waeren ghesonden Vincent Munster buerchmeester ende Aernoudt Sanders scepenen te Ghent om Jan Hutenhove watergrave omme van hem thebbene brieven vanden vorn. tolle up onse vorn. vaert de welke doe noch niet bereet en waeren mids dat hij niet te vullen gheinformeert was hoe men de sake stellen soude ende waeren huut elc twee daghe te xii s. p. sdaechs comt xlviii s. p.» ARA-R 34394, f° 17 r°.

(41) «Item xxvii in sporcle waeren ghesonden Vincent Munster, buerchmeester ende Aernoudt Sanders scepenen te Ghendt an Jan Hutenhove omme thebbene de brieven ende beseghelthede van ons vorn. vaert de welke doe noch niet bereet en waren mids dat de selve watergrave wilde weten de langhde vandie ende waeren huute elc twee daghen te xii s. par. comt xlviii s. par.» ARA-R 34394, f° 17 r°.

(42) «Item xxiii in april was ghesonden Danneel Bertelinzucne, burchmeester anden watergrave omme al noch met hem te sprekene vander rente ende tolle vander vaert ende de voorn. watergrave beloofde hem teeclo te commene ende daer te spreken metter gheheelder wet ende de selve was huut ii daghe te voet te xii s. gr. comt xxiii s. p.» ARA-R 34395, f° 11 v°.

(43) «Item xxvi in april quam teeclo Jan huutenhove watergrave omme te sprekene met buerchmeester ende scepenen vander nieuwer vaert ende waterleet aengaende den tolle vandien hem ghepresenteert drie canne wijns van viii gr. de stoop comt xlviii s.» ARA-R 34395, f° 9 v°.

(44) Item xliii in meye quam teeclo dontfangher van Vlaendren buerchmeester ende scepenen trocken bij hem omme te sprekene vanden vorn. vaert ende vanden rente ende andere saken daer an clevende ghemerct datter de vorn. watergrave niet toe doen en wilde ten waere bijden vorn. ontfanghere hem ghepresenteert twee canne wijns van vi gr. den stoop comt xxiii s. par.» ARA-R 34395, f° 9 v°.

en dan werd de zaak nog maar wat uitgesteld omdat beide heren hierover breedvoeriger van gedachte moesten wisselen. ⁽⁴⁵⁾.

Op 10 september werd eindelijk een gunstige wijziging van het oktrooi bekomen, waarbij aan de landsheer jaarlijks bij voorbaat een rente van 6 sch. par. werd toegekend en een paritaire verdeling van de opbrengst van de tol van alle schepen, die met hout door het Leiken vaarden. ⁽⁴⁶⁾.

Later werd dit omgezet in een vaste jaarlijkse rente aanvankelijk van 3 £ 10 s. par. later van 4 £ par.

Vruchteloos probeerden de Eeklose schepenen op 7 november 1460 deze hinderlijke rente te doen schrappen. ⁽⁴⁷⁾. Zij zullen in 1461 nog wel eens naar ophelderingen vragen, maar het oktrooi blijft in zijn laatste vorm gehandhaafd, althans tot 1485. ⁽⁴⁸⁾.

Van nu af aan zal de «tol vanden houte dat duer de vaert hier leyt te scepe» jaarlijks verpacht worden. Later wordt deze tol «Leikensgeld»

---

(45) «Item xxiii in meye waren ghesonden pauwels blondeel scepen ende Heyndric Bolle clerc te Ghendt anden watergrave ende spreken met hem vanden vors. ende rente vander vors. vaert ende deden so vele dat hij daer of sprac metten ontfanghere van Vlaendren biiden welken de zake noch huut ghestelt was omme dat zij onder hem beeden wat breeder daer up spreken wilden ende waren de vorn. huut elc eenen dach te xii s. p. comt xxiii s. par.»

ARA-R 34395, f° 12 r°.

(46) «Item x in septembre waeren ghesonden Pieter Munstere ende Pauwels Blondeel anden watergrave te Ghendt ende baden hem al noch omme ghereescip den welken hij andwoorde dat hij de briefven ende ottroy soude doen vermaken up de condicie dat men vander selver vaert gheven soude elcx sjaers ons gheduchts heere vi s. p. ende voort elc die duere voeren met houte even ghelijc gheldende die van Eeclo als die van buten ende hier gaf hij ons vertrec omme te spreken met der gheheelder wet ende dat men hem weder omme andwoorde bringhen soude ende waren de selve huut elc ii daghe te xii s. p. sdaechs comt xlviii s. p.»

ARA-R 34395 f° 13 r°.

(47) «Item vii in novembre waeren ghesonden Pauwels Blondeel scepen ende Jan vanden Hende te Ghendt anden watergrave omme met hem taccoordeerne vanden vorn. ottroye ende hadden gheerne afghehadt de vorn. rente maer de selve water grave en welde niet in consenteeren biiden welken wij hem baden dat hij tvors. ottroy vermaken wilde ghelijc hij selve gheacordeert hadde, twelke hij dede ende de vorn. waren huut elc twee daghen over den dach ii s. comt xlviii s. p.»

ARA-R 34395, f° 13 v°.

(48) «Item xxiiij in meye waren ghesonden Vincent Munster ende Gillis de Vuldere scepenen te Ghendt anden ontfanghere ende anden watergrave omme met hem lieden te spreken van zeker donckerhede die wij vonden inden ottroy biiden vorn. watergrave ghegheven vanden tol van onser nieuwer vaert ende de selve waeren huut elc eenen dach te xii s. gr. comt xxiii s. p.»

ARA-R 34396, f° 11 v°.

genaamd en samen met de andere stadsrechten openbaar verpacht. (Zie Bijlage I).

Zoals hoger gezegd kwam er op 26 mei 1485 een nieuwe wijziging in het vroeger verkregen oktrooi. Louis van Massemen, watergraaf en moormeester van Vlaanderen, geeft in erfelijke cijns aan de stad een strook van drie voet breed en 260 roeden lang om daarmee het bestaande Leiken te verbreden mits een bepaalde som geld en een jaarlijkse cijns van 6 sch. par. Eeklo mag daarenboven van elk schip met hout geladen, hetzij fassael- rijs- of timmerhout 6 sch. p. innen.

Alleen het St.-Janshuis wordt krachtens de vroeger aangegane overeenkomst van 1458, vrijgesteld van tol. De stad zal hiervoor aan de graaf een vaste jaarlijkse recognitie van 3 lb 10 s. par. betalen. ⁽⁴⁹⁾.

Het onderhoud van de bruggen, het jaarlijks uitdiepen van de bedding en het ophogen van de tragels viel ten laste van de stad.

Oorspronkelijk lagen er vijf bruggen over het Leiken : een eerste bij de monding in de Lieve aan het Verheylengat (later Frauwelengat, nog later het (houten) Wambuis genaamd), een tweede, de Wagenbrug, in uitvoering van het akkoord van 1458 gesloten met het St.-Jansgodshuis te Brugge voor hun pachter op het goed te Altena (Adegem) en hun pachters te Nieuwendorpe (Eeklo), een derde in de nabijheid van het Pateetskruis — een grenskruis opgericht in 1240 om de keure van Eeklo en het Ambacht Maldegem van mekaar af te scheiden. Vervolgens de belangrijkste, want dichtst bij het stadscentrum gelegen, de brug op het einde van het Victor Ketelboeterstraatje, het latere (sinds 1520) Cocquytstraatje en daarom sinds die tijd meestal Cocquytsbrug genaamd.

Vanaf 1463 spreekt men ook over een brug te Raashekke ⁽⁵⁰⁾, die na de troebelen niet meer voorkomt.

In 1503 ⁽⁵¹⁾ kwam daar ook nog een voetbrugje bij ten behoeve van de Zusters van O. L. Vrouw ten Doorn en daarom genaamd het Zusterbrugje. (Zie kaart I).

Men moet zich evenwel hoeden die houten bruggen te beschouwen met de maatstaven van onze tijd. Legio waren de herstellingen die er

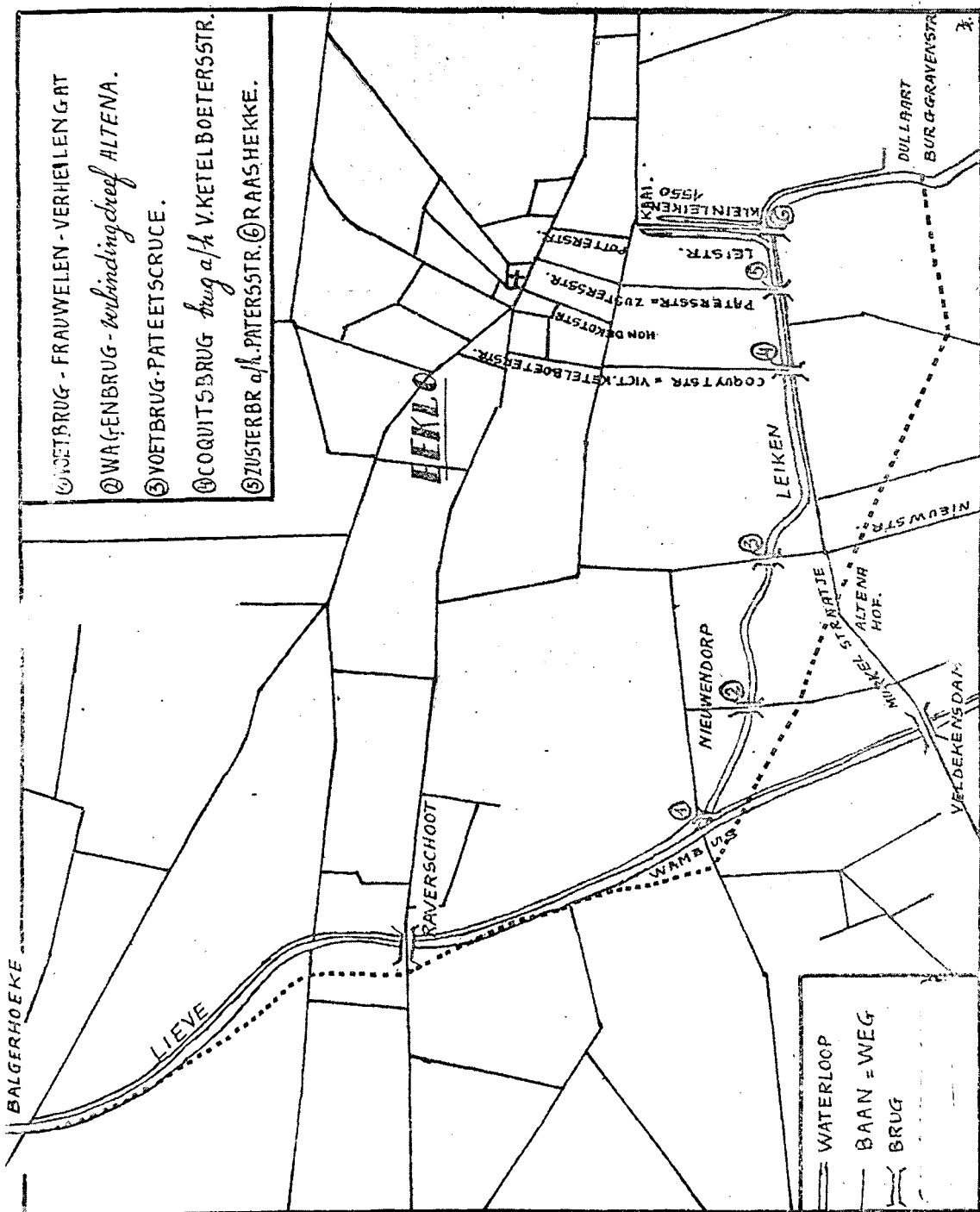
---

(49) SAE-5 f° 37 r°. (Cartularium).

Ed. NEELEMANS, *op. cit.* IV, blz. 53-55.

(50) «Item betaelt Loy Fierens temmerman vander brughe te hoghene die leghet an Sente Janshuus straetkin te nieuwendorpe over onse vaert ende van eender draeybrughe te makene te Raeshecke over de selve vaert ende vander brughe up te legghene thende victors ketelboeters straetken metten hauten datter toeghinc viii £ iii s. p.»

ARA-R 34398, f° 6 r°.

Bruggen over het Leiken

bijna jaarlijks dienden aan uitgevoerd en bij hoge waterstand gebeurde het niet zelden dat de bruggen in het water meegesleurd werden.

De stad trachtte dan ook deze al te expansieve uitgaven van haar af te schudden en vanaf 1466 aan de pachter van het Leikensgeld ook de verplichting op te leggen in te staan voor het herstel en onderhoud der bruggen en tragels. ⁽⁵²⁾. Gauw moest zij evenwel op haar beslissing terugkomen; deze last drukte immers al te zwaar op de pachters. Toch zal in de XVIe eeuw — vanaf 1552 tot 1557 — dit systeem opnieuw in voege treden.

Aanvankelijk vormde dit Leikensgeld zeker geen belangrijke bron van inkomsten voor de stad. Het was meestal ontoereikend en in het gunstigste geval volstond het ternauwernood als compensatie voor de grafelijke rente die er op drukte. Slechts vanaf 1496 wordt die heffing enigszins winstgevend voor de stad.

Vergeten wij ook niet dat er belangrijke sommen dienden besteed om de bevaarbaarheid op peil te houden. Jaarlijks duiken dergelijke posten in de stadsrekeningen op. ⁽⁵³⁾.

Nog steeds moest het Leiken, evenals de vroeger gegraven lede van 1422, als afwatering dienst doen om het zuidelijk moergebied van Eeklo van het overvloedig water te vrijwaren. ⁽⁵⁴⁾.

Het waren natuurlijk kleine platte schepen die op dit kanaaltje van 6 m vaarden. Zij vervoerden hoofdzakelijk hout uit de omringende bossen. (Het Leiken liep voor een groot deel door de bossen van het St.-Jansgodshuis te Brugge en van het klooster van Waarschoot).

Te Eeklo zelf werden voornamelijk bouwmaterialen en meestal «cautsiede» stenen gelost om er de stadskom mee te bestraten.

---

(51) ARA-R 34432, f° 8 r°.

(52) ARA-R 34401.

(53) «Item pieter de Munster vander nieuwer vaert te houdene van diepten dat men daer in varen mach scepen ghelyc der ghendscher lieve ende vanden bruggen diere over ligghen te houdene te ghereeex vanden jare lxxvi». ARA-R 34411; id. 34416, 34417, 34418, 34419.

(54) «Item betaelt van twee busen die ligghen in de muerkel strate omme twater huut den moer te lopene ande nieuwe vaert ende van legghene vi £ par.» ARA-R 34397.

Schipper Jacques Roothase loste in 1463 7400 kasseien en zijn collega Jacques Wandelaert zelfs 8000 stuks ten behoeve van de stad. ⁽⁵⁵⁾ Schone liedjes duren evenwel niet lang. De vrije in- en uitvaart van het Eeklose Leiken in de Lieve hield plots op in 1473. Te Vinderhoute was er toen een Lievepachter — de Lieve werd namelijk in verschillende «vrijheden» verpacht ⁽⁵⁶⁾ — die er niets beters op gevonden had, daar een watermolen te plaatsen «daer men watere mede malen zoude naer de holland-sche maniere, meenende tzomertijde daermede de Lieve te waterne». ⁽⁵⁷⁾.

Naar zijn mening verloor hij echter teveel water langs het Leiken in de Eeklose moer en daarom moest er prompt een dijk gelegd worden die het Leiken van de Lieve afsloot, zonder natuurlijk daarin ook maar enigszins de belangen van Eeklo op het oog te houden. De Lieve was immers een Gentse rivier en in de ogen der Gentenaars was dit een louter Gentse aangelegenheid. Dit betekende meteen de doodsteek voor de Leikensvaart, er kon nog slechts bij middel van overslag aan scheepvaart gedaan worden.

Na drie jaar bleek de oorzaak van het waterverlies van de Lieve elders te liggen en besloot men de Eeklose dijk te slechten.

Niet voor lang echter, want in 1480 deed een nieuwe liefmeester de dijk op dezelfde plaats herleggen. Toen bleek het evenwel dat de Eeklose moer meer water bevatte dan de Lieve. Opnieuw werd de afsluitdijk doorgestoken «ende daer quam vele waters uuten mour ten voordeele vander Lieve». ⁽⁵⁸⁾.

De willekeur van Gent bleek eens te meer overduidelijk. Maar door allerlei omstandigheden kwam er nu een andere waterloop op de voorgrond, waarbij het Eeklose Leiken aansloot, nl. de Oostwatergang of Kluizenvaardeken, later ook Burgravenstroom genoemd.

---

(55) «Item betaelt Jacques Roothase, scipman van vii^m ende iiij^c betuunsche cautsiede steenen marcant van betunen hierinde vaert te leverne te vii £ iiij s. p. tduust, comt lii £ xvi s. ix d. p. ende van lijscope doe de selve steenen ghecocht waren xx s. p. comt liii £ xvi s. ix d. par.

Item betaelt jac. Wandelaert scipman van viii^m steenen van betunen ghebrocht als boven lxii £ viis s. p. ende van lijscope xvi s. p. comt lxiii iiii s. par.» ARA-R 34398, f° 6 r°.

(56) Zie hierover J. BOES, *op. cit.*

(57) SAG-Reg. G f° 109 r° en vgl.

(58) *ibid.*

III. VERDERE AANPASSINGEN EN VERBETERINGEN
AAN HET WATERWEGENNET
(1482-± 1630)

De oostelijk verbinding met Gent

Op de plaats waar het Eeklose Leiken afboog naar het noorden stond het in verbinding met een waterloop die over Waarschoot en Sleidinge te Kluizen in de Burggravenstroom afwaterde en naar analogie later ook zo genoemd werd, hoewel de eigenlijke Burggravenstroom vanuit Meulestede (Gent) over Langerbrugge (Evergem) naar Kluizen en Ertvelde liep. (Zie kaart II).

Te Eeklo was dit oorspronkelijk een afwateringssloot. Twee omstandigheden droegen er toe bij deze bestemming gedeeltelijk te wijzigen.

Allereerst was er in 1482 de Gentse toestemming, verleend aan broeder Boudin, pater van de priorij te Waarschoot, om in de herdelving van de waterloop van Kluizen naar Eeklo te doen tussenkomen door de aangelanden.

Dit kwam een Gentse sergeant te Eeklo melden op 10 augustus 1483 ⁽¹⁾ en 's anderendaags trokken de Eeklose schepenen hiervoor reeds naar Gent. ⁽²⁾.

Er dagen: natuurlijk moeilijkheden op : sommige aangelanden weigeren hun deel in de onkosten. Dit vraagt nieuw advies te Gent. ⁽³⁾.

---

(1) «Item x in hoest quam teecloo een sacrgant van scepenen mijnen heeren vander cuere jn ghendt met eenen placate ende beval dat alle de gone die ghegoet ende ghelant waeren an ende nevens den waterganc ende ledekin streckende duer waerschoot ende Sleedinghen oost waert naer de Clouse dat zij dien ruumen ende delven souden ten houden bome ende cante ofte men zout doen doen thueren coste hem ghegheven viii s. par.»

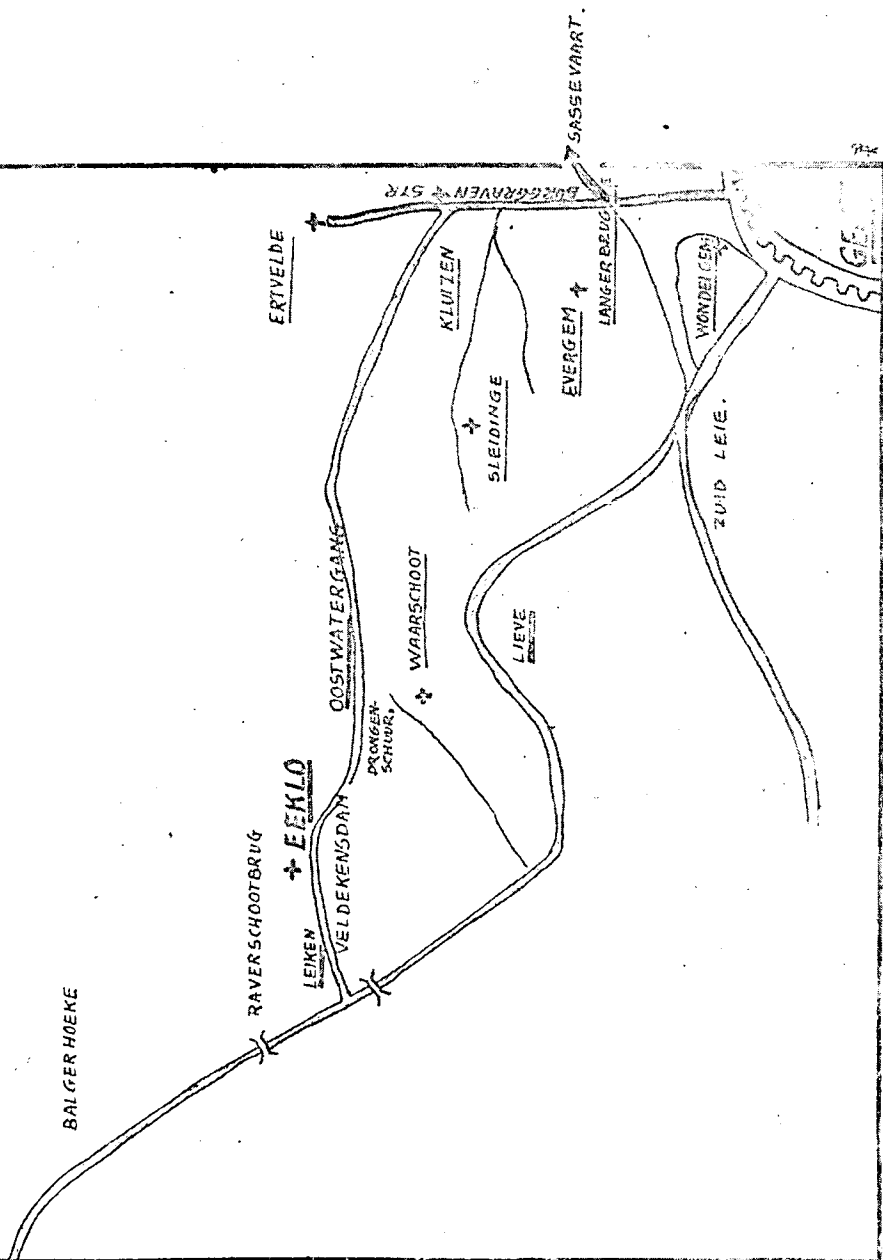
ARA-R 34418, f° 7 r°.

(2) «Item xi in hoest waeren de buerchmeesters ende Kerstiaen Blomme te Ghendt bij scepen vander cuere in Ghendt om avijs vanden leedekin ende water ganc streckende voor bij Waerschoot naer de Clouse om twater hier huuter moere te doen suwerene ende vercreghen daer of een placquet mencioen makende dat alle de gone, die daer an ende nevens ghelandt waeren, den voorn. waterganc ende leedekin ruumene ende delven souden ten houden houvere ende bome, ende waeren huut elc ii daghen de voorn. buerchmeester ten xii gr. ende Kerstiaen ten viiij. sdaechs comt xl s. p.»

ARA-R 34418, f° 25 r°.

(3) «Item xxx in hoest waren Jooris de Hooghe ende Kerstiaen Blomme te Ghendt voor scepenen vander cuere om avijs vanden voorn. waterganc ende leedekin, myds dat eeneghe daer an ghelandt weygheringhe macten van te doen delvene ende waeren huut elc ii daghen de voorn. Jooris ten xii gr. ende Kerstiaen ten viii gr. sdachs comt xl s. p.»

ARA-R 34418, f° 25 v°.

Als gevolg daarvan kwam op 3 september 1483 een Gentse bode te Eeklo met het plakkaat, dat al degenen, die hun water lieten sueren in het ledeken naar Kluizen verplicht werden hun geschot hierin te laten bepalen. ⁽⁴⁾. Dit was dringend, want er was reeds gedolven en de werklieden dienden betaald. ⁽⁶⁾.

Einde september en begin oktober werd de laatste hand gelegd aan het wettelijk statuut van de herdolven waterloop. ⁽⁵⁾.

Toch zou Gent beducht om het waterpeil van de Lieve, opnieuw stokken in het wiel steken. Vrij onverwacht leggen zij op St.-Maartensdag

-
- (4) «Item iii in septembere quam teecloo een bode der wet voorn. met eenen plackate ende beval dat alle de gone die gheherft waren anden voorn. watganc ende leedekin naer de Cluuse streckende ende duer den zelve watganc ende leedekin huerlieden water sueren over bringhen soudent binnen viii daghen de groote van haren lande, inden handen vander mannen daer toe gheordoneert ende binnen viii daghen daer naer betalen huerlieder ghescoot daer up ghestelt up de boete van iii £ p. hem ghegheven viii s. p.»
ARA-R 34418, f° 7 v°.

- (5) «Item iii inde zelve maent waeren de voorn. Buerchmeester ende Jan te Ghent ande voorn. vander cuere om te vercrighene een plackate dat bedwonghen ende ghelast waeren alle de gone die huerlieder water swuerden duerden watganc ende leedekin streckende voorbij Waerscoot ende Sleidinghen naer de Cluuse, elc over bringhen soude de groote van zijnen lande, te dien hende dat de werclieden gewrocht hebbende inden vors. watganc betaelt worden ende dat elc ghelyc betalen mochte naer de groote van zijnder herve, twelke hemlieden gheconsenteert was ende waeren huut elc ii daghen comt xlviii s. gr.»
ARA-R 34418, f° 26 r°.

- (6) «Item xxiiii inde zelve maent waeren de voors. buerchmeester ende Jan te Ghent bij scepenen vander cuere ter causen vanden watganc ende leedekin boven verclaerst ende brocht ooc mede de voors. scriftueren om hier bijder wet ende trapiers ghevysenteert te zijne om huerlieder avijs daer toe te doene ende offer yet an te verbeteren waere, ende waeren huut elc ii daghen comt xlviii s. p.»
Item den laetsten dach vander zelve maent waeren de voorn. buerchmeester Jan Lippens ende de voorn. Jan te Ghent om over te ghevene de voors. scriftueren daer toe wij ghewesen waeren ende was tselve van dien huut ghestelt noch viii daghen ende waeren huut elc ii daghen comt iii £ xii s. p.»
Item vi in octobre waeren Jan Lippens, Symoen Raes ende Jan Fraeyaert te Ghent om de voors. scriftuere over te ghevene ende waeren huut elc eenen dach comt xxxvi s. par.»
ARA-R 34418, f° 26 v°.

(11 november) 1483 een dam in de Oostwatergang te Drongenschuur nabij het klooster van Waarschoot. (7).

Dit was noch min noch meer een ramp voor Eeklo : de «wilde moer» zou in zijn water verzuipen. IJlings rijden zij naar Gent om hun zaak te bepleiten. (8).

Reeds op 28 oktober 1483 was hun principieel toegestaan een dam te leggen in het Leiken te Nieuwendorpe bij zijn monding in de Lieve. (9).

Dit was reeds vroeger gebeurd o.a. n 1473 en 1480 zeer tot nadeel van de Eeklose scheepvaart. Maar nu waren de omstandigheden enigszins gewijzigd. Tengevolge van de binnenlandse oorlogen onder Maximiliaan van Oostenrijk was de Lieve helemaal verwaarloosd en van gener waarde voor de scheepvaart. De Burggravenstroom of de lede van Eeklo naar Kluizen met verbinding naar Ertvelde en Gent, nieuw herdolven en uitgediept, kreeg nu ook belang voor de scheepvaart en mits het een «heymelijck waterkin» was, niet onderworpen aan grafelijke tol of rente, werd het toen druk bevaren. Zo bracht men vanuit Aksel en Hulst, langs een secundair maar zeer vertakt waterwegennet graan en andere levensmiddelen naar Eeklo. (10).

---

(7) «Item xii jnde zelve maent waeren de bailliu Herman Vrancke ende Paesschier de Vleeschauwere scepenen ende Jan Vrombout als clerc te Ghendt bij scepenen vander cuere om met hemleden te spreken ende consent te vercryghene den dam weder huut te doene die zij up sente maertins dach hadden ghedaen legghen jnt leykin te Dronghen scuere voorde brugghe twelke de voorn. baillu scepenen ende clerc gheconsenteert was myds dat zij beloofden eenen dam te legghene jn ons leykin te Nieuwendorpe ende waeren huut elc ii daghen comt iiiii £ xvi s. p.»

ARA-R 34418, f° 26 r°.

(8) «Item Pieter Noeyt van zijnen waghene van dat hij den bailliu buerchmeester ende scepenen voerde met aesten te Ghendt om zonderlinghe zaken die zij daer te doene hadden angaende den damme gheleyt bij die van Ghent up sente maertins dach te Dronghen scuere onder de brugghe jnt leykin xxxv s. par.»

ARA-R 34418, f° 14 r°.

(9) «Item xxviii inde zelve maendt waeren Cornelis Parasys ende de voorn. Jan te Ghendt anne mijnen heeren den water grave om met hem te ghedoene dat wij zonder begrijp zouden mueghen legghen enen dam int leykin te nieuwen dorpe alzo ons bij scepenen vander cuere ghelast was ende was tselve uut ghestelt om hem breeder daer af tinformeere ene ende waeren huut elc eenen dach comt xxiii s. p.»

ARA-R 34418, f° 26 v°.

(10) SAG-Reg. G. f° 109 v° en vgl.

De Eeklose vaart, gegraven in 1860

De dijk, die de bijna drooggelopen bedding van de Lieve afsloot van het Leiken-Burggravenstroom, werkte nu eerder gunstig dan storend. De stad zelf bekostigde nu ook de werklieden die de dam te Nieuwendorpe aanlegden. ⁽¹¹⁾.

Zelfs betaalden zij 13 arbeiders die te Waarschoot de dam te Dronghen sloopsten en verder het afgedamde water te Nieuwendorpe binnen de perken hielden. ⁽¹²⁾.

---

(11) «Item Jooris Danckaert ende Jan Vrombout van dat zij ghemoeyt ghezijn hebben metten damme te legghene ten nyeuwendorpe jnt leykin bij der ghenschen lieve voor huerlieder aerbeyt moeyte ende verlet boven den dachueren vanden anderen werclieden die ghewrocht hebben ten coste vander stede   xlviii s. p.»
ARA-R 34418, f° 13 v°.

(12) «Item xiii ghezellen die twater slopten lances der lieven, dat niet overbreken en zoude, huuter lieve ende tusschen Jacop Zoetaers ende Willem Ysebaert, myds der herden die zij haelden up Jacop Zoetaers hof ende voordien aerbeyt vanden burchmeester, diese bestierde twee of dryen Reyzen ende vcor den coost vanden damme ende den dam huut te doene te dronghen scuere metten haute anden voorn. dam verbesicht   xiii £ xix s. p.»
ARA-R 34418, f° 13 v°.

De Oostwatergang was nu voltooid, zaak was nu van hem eveneens rechtszekerheid te waarborgen. Vooreerst worden alle aangelanden verplicht hem te zuiveren en te ruimen. ⁽¹³⁾.

Dit plakkaat werd verkregen op 13 oktober 1484 ⁽¹⁴⁾, kort nadat schepenen van de Keure een voorschouwing hadden gehouden over het ganse traject van de Lieve tot Kluizen. ⁽¹⁵⁾.

Op 8 oktober was die schouwing door een groot aantal personen bij de watergraaf aangevraagd. ⁽¹⁶⁾.

Tengevolge van de binnenlandse oorlogen evolueerde de toestand op het waterwegennet tussen Gent en Brugge zeer snel.

Vanaf 1488 tot 1492 lag de streek tussen Gent en Eeklo totaal verlaten. ⁽¹⁷⁾. Zoals hoger gezegd liep de Lieve mede door de verwaarlozing en het uitdelven van de Burggravenstroom te Waarschoot, praktisch leeg.

---

(13) «Item van eenen plackate vercreghen van scepenen vander cuere in Ghendt, bij den welken bevel ghedaen es, dat alle de ghuene die gheherft zij anden Waterganc ende leedekin, hem streckende voor bij Waerschoot ende Sleedynghe naer der Cluse, dat zij dien zuveren ende rumen souden elc jeghen tzyne van alder belemmertheden up de boete begrepen in tzelve plackaet ix s. p.»

ARA-R 34419, f° 30 v°.

(14) «Item xiii in de zelve maendt waeren Jacop Vrombout ende de voorn. Mattheus te Ghendt an scepenen vander cuere in Ghendt omme te vercryghene een placckaet bevel doende, elken die ghelandt es anden voorn. waterganc ende leedekin, dat zij dien rumen ende zuveren souden van alder belemmertheden dwelke heml. gheconsenteert was, ende waeren huut elc eenen dach te voet, comt xxiii s.p.»

ARA-R 34418, f° 38 r°.

(15) «Item xx in de zelve maendt quamen teecloo iii of iiii van scepenen vander cuere in Ghendt omme te visenterene nieuwe ghedelf ende de brugghen dier over ghemaect zijn ende omme informatie te hoorene hoe ende in wat manieren men dat in voorledene tijden ghehouden heeft, ende hemlieden was ghepresenteert iiii kannen wijs van vii gr. den stoop comt lvi s. p.»

ARA-R 34419, f° 33 v°.

(16) «Item ten zelve daghe was Mattheus de Wevere te Ghend, metten pater van Waerschoot, Jacop vanden Westhuuse ende andere in grooten ghetale, omme te vercryghene een scauwijnghe upten waterganc ende leedekin commende van Nieuwendorpe ande Lieve, streckende voorbij Eecloo, Waerschoot ende Sleedynghe naer der Cluse, omme dat twater te bet zoude mueghen suveren ende was huut eenen dach te voet comt xii s. par»

ARA-R 34419, f° 38 r°.

(17) Er werd ook geen tol geheven op het Leiken : «Ontfaen vanden pachters vander stede goede vanden jaere lxxxviii en lxxxix vallende te lichtmesse myds der hoorlooghen-Niet». ARA-R 34422.

Gent laat opnieuw een dam leggen te Drongenshuur om het water van de Lieve op te vangen (februari 1493). ⁽¹⁸⁾.

De daaropvolgende maanden waren zo nat, dat die van Eeklo zelden «dat zij verdroncken inder wilden mour».

Er kwamen nog andere moeilijkheden. Omdat het Leiken practisch onbevaarbaar werd, weigerde men natuurlijk de grafelijke rente te betalen en er volgde protest vanwege de ontvanger van Vlaanderen. De Eeklo-naren betoogden bij de Gentse schepenen dat er nodig wat diende gedaan om de dam te Drongenshuur te verwijderen. Men kon dan ofwel een dam leggen aan de Lieve bij de ingang van het Leiken ofwel wat hun nog beter zou toeschijnen er een klein rabot plaatsen.

Schepenen van de Keure zonden hun erscheder, Mr Ogier Impins om de toestand ter plaatse te verkennen. Nog later kwamen enkele andere Gentse technici ter plaatse. De dijk zou worden verwijderd maar men kon, voorlopig althans, niet toestaan dat er een rabot geplaatst werd. Het zou volstaan dat men drie grote eiken balken in het water legde, te regelen naar de waterstand. ⁽¹⁹⁾.

Maar er was daarmee nog geen eigenlijke oplossing gekomen. Gent misbruikte eens te meer zijn hegemonie om de wet te stellen aan de smalle steden. Zeven jaar later was de dam te Drongenshuur nog niet gesloopt en wist Eeklo nog geen blijf met zijn overtollig water. Het was duidelijk dat dit aanleiding moest geven tot een proces. ⁽²⁰⁾. De zaak werd ahangig gemaakt bij de Raad van Vlaanderen. ⁽²¹⁾.

De Eeklose klerk Herman de Corte trok naar Gent om er de belangen van zijn stad te verdedigen ⁽²²⁾ en naar Brugge om bewijsmateriaal te

---

(18) SAG-G f° 109 v° en vgl.

(19) *ibid.*

(20) «Item als de burchmeester, scepenen ende eeneghe notable van deser stede te Ghendt waeren omme te appointeerne metten voors. van Ghendt angaende den processe vanden damme te dronghene schuere...»

ARA-R 34430, f° 12 r°.

(21) «Item als tapointement ghepasseert was voer mijne heeren vanden Rade in Vlaenderen tusschen den burchmeester ende scepenen van deser stede ende die van Ghendt ter causen vanden damme te dronghene schuere so was verteert ten laste van deser stede   xlviii s. p.»

ARA-R 34430 f° 12 v°.

(22) «Eerst Herman de Corte, clerc van deser stede van gheweest thebbene binder stede van Ghendt ten daghe als de zake diende omme andworden bij die van Ghendt ter causen vanden damme te dronghene schuere daer jnne hij vachierde ii daghen te voete te xii s. p. sd. comt xxiii s. par.»

ARA-R 34430, f° 25 r°.

verzamelen tegen Gent (²³), nadat Victor de Ketelboetere de eis en repliek tegen Gent op schrift gesteld had. (²⁴).

De overeenkomst van 1500.

Op 12 augustus 1500 werd tenslotte een zeer gunstige overeenkomst bereikt voor Eeklo. Om alle moeilijkheden te vermijden, troffen beide partijen volgende regeling over de hangende geschilpunten :

- 1) Gent moet vóór 15 augustus de dam weren te Drongenschuur (Waar-schoot) op boete van 100 £ par., de ene helft ten profijte van de vorst, de andere helft ten profijte van de stad.
- 2) Gent moet al de grachten, putten en riolen stoppen langs de Lieve te Oostwinkel en Veldekensdamme, langswaar het overtollig water van de Lieve schade zou toebrengen aan de Eeklose landerijen.
- 3) Gent moet overal het water van de Lieve binnen boorden houden op boete van 100 £ par.
- 4) In het Leiken te Nieuwendorpe aan de Lieve zullen die van Eeklo een rabot doen maken op hun kosten «dies zullen zij daer deure passeren ende varen met hueren scepen tallen tijden alst hemlieden ghelieven sal». Eeklo mag in geen geval het water wegnemen uit de Lieve. De sleutel van het rabot moet steeds op eenvoudig verzoek van de Gentse rabothouder, afgestaan worden.
- 5) Als het waterpeil van het Leiken hoger ligt dan dat van de Lieve moet dit aan de Lieve afgestaan worden.
- 6) De tegenwoordige overeenkomst blijft van kracht ook al wordt ze overtreden.
- 7) Gent zal aan Eeklo een schadeloosstelling van 100 £ par. betalen voor het leggen van de dam te Drongenschuur en voor de proceskosten.

---

(23) «Item Herman de Corte van gheweest thebbene binder stede van Brugghe bijden ontfanghere van Vlaenderen omme van te vercrighene zekere lettren omme gheemployert te werdene vander zijde van deser stede jeghens die van Ghendt jnt proces dat es ter causen vanden damme te dronghen schuere daer inne hij vachierde ii daghen te voete te xii s. p. sdaechs comt xxiiii s. p. »

ARA-R 34430, f° 25 r°.

(24) «Item den zelve (Victor de Ketelboetere) ter causen van zekeren dienste bij hem der stede van desen jaer ghedaen jnt maken ende in tghescrifte te stellene den heesch ende Replique van deser stede jeghens Ghendt ter causen vanden damme te dronghene schuere ende vanden poincten ende articlen vanden appointementen jeghens Ghendt ter causen vanden zelyen sticke in gheschrift te stellene ende ooc vander translatie van eenen privilege bijden voors. van Ghendt over gheleyt int voors. proces ende andersins de somme van iiii £ xvi s. p. »

ARA-R 34430, f° 14 r°.

Hiermede houdt elk geschil tussen beide partijen op. ⁽²⁵⁾.

De eerste verwezenlijking van de overeenkomst bestond erin de betwiste dam te Drongenschuur te weren. Op 6 september 1500 kwam hiervoor te Eeklo een afvaardiging van Gentse schepenen, stadspensionarissen, liefmeesters en werklieden. Zij werden op stadskosten getraceerd. ⁽²⁶⁾.

Een tweede punt, het nazicht van de Lieveboorden tussen Oostwinkel en Nieuwendorpe werd uitgevoerd op 27 januari 1501 ⁽²⁷⁾, hoewel er reeds in 1505 diende op teruggekomen. ⁽²⁸⁾.

Volgde dan als derde punt het plaatsen van het Rabot in het Leiken te Nieuwendorpe : eerst kwamen naar loffelijke gewoonte de Gentenaars om de plaats goed te keuren. ⁽²⁹⁾.

---

(25) SAE-5 f° 14 r°.

Ed. NEELEMANS, *op. cit.* IV, blz. 61-64.

(26) «Item den zesden dach van Septembre a° xvc waeren binnen deser stede eeneghe scepenen ende pensionarissen van Ghendt metgaeders de lievemeesters ende werclieden vander voors. stede van Ghendt omme vute te doene den dam bij die van Ghendt ghedaen legghen te dronghenescuere ende omme te doen hoghene de canten vander Lieve volghende den appointement daer of ghemaect ende bij hemlieden waeren de wethouders ende notable van deser stede aldaer verteert was twelke de burchm. hemwaers nam de somme van viii £ viii s.

ARA-R 34430.

(27) «Item den xxvij in lauwe doe waeren de burchmeester scepenen ende eeneghe notable van deser stede te nieuwendorpe veldekin damme ende oost winckle omme te visenteerne de canten vander lieve of twater vander voorn lieve quam up de landen van dinzetenen deser stede verteerden xlviii s.»

ARA-R 34430, f° 14 r°.

(28) «Jan Vrombout, Victor de Ketelboetere ende Jacob Lippins van gheweest thebene te Ghendt bij scepenen vander Cuere omme dat twatre van der lieve contrarie den verbande tusschen hemlieden ende dese stede quam up de goedinghen vanden Insetenen van deser stede dat zij uut elc ii daghen de voorn. Jan ende Victor te peerde ende Jacob te voete v £ iiiii s.»

ARA-R 34433, f° 21 v°.

(29) «Item als die van Ghendt hier waeren omme te visenteerne de plaetse daer men tRabat stellen zoude volghende den appointement daer of ghemaect doe was bij heml. metsgaders die vander wet verteert ten laste van deser stede vii £ xii s.»

ARA-R 34430, f° 12 v°.

Maar ook de Eeklonars zonden hun vertegenwoordigers om de plaats te schouwen en later nauwlettend de werkzaamheden te volgen. ⁽³⁰⁾.

De kosten van het rabot liepen zeer hoog op. 304 £ 13 s. par. op een totale uitgave van 165*o* £ 10 s. 4 d. Dank zij deze gedetailleerde kostenstaat is het ons mogelijk de bouw van dit rabot van nabij te volgen. Het rabot moest in hout geconstrueerd worden. Geraard Moorthamere maakte er een plan van na andere dergelijke rabotten bezocht te hebben. ⁽³¹⁾. De stadsklerk Herman de Corte kreeg opdracht deze «beweeren» te vermenigvuldigen. ⁽³²⁾.

Het werk werd toegewezen aan vaklui uit Aardenburg, die in verband met de Slepeldammesluis aldaar, enige ervaring hadden in dergelijke kunstwerken. ⁽³³⁾. Voor die aanbesteding waren burgemeester en schepenen dikwijls samengekomen. ⁽³⁴⁾.

---

(30) «Item Jan vanden Wincle ende Daneel Masset van gheweest thebbene bij laste vanden burchm. omme te visenteerne de plaetse daer men trabat stellen zoude ende ooc omme de visentacie van andren Rabaten te nemene ende waeren uut elc ii daghen comt ii £ vii s.

Item Jacop Danckaert ende Jan de Nokere van gheweest thebbene te Nieuwendorpe als men de dammen leye ende vuut dede in eeclossche leykin, daer zij waeren elc ii daghen comt xxxii s. p.»

ARA-R 34430, f° 30 r°.

(31) «Eerst betaelt Gheeraert Moorthamere van ghemaect thebbene een beworp vander steke vanden houte omme dat de ghone die tRabat zouden willen nemen te makene zouden moghen weten van wat grootten zij dadt maken zouden mids drien daghen die hij daer inne vachierde omme de visentacie van andren rabaten te nemene tsamen de somme van iiii £ vi s. par.»

ARA-R 34430, f° 17 v°.

(32) «Item Herman de Corte van tzelve beworp gheglosseert ende vele copien ende extracten daer uute ghemaect thebbene ende ghegheven den ghonen die tvoorn. Rabat wilden nemen te makene ende leverne omme heml. daermede te beradene de somme van iii £ p.»

ARA-R 34430, f° 17 v°.

(33) «Item vandat bijden ghonen die tvoorn. Rabat wilden nemen te makene ende leverne ten drien stonden dat zij daer omme van Ardenburch tot hier quamen ten onbiedene vanden burchmeestere verteert was ten laste van deser stede de somme van vi £ ix s.»

ARA-R 34430, f° 17 v°.

(34) «Item als tvoorn. Rabat besteedt was te makene ende leverne doe waeren vergadert de heere burchmeester ende scepenen ende bij hemlieden was verteert mids dat zij ten diverschen stonden daer mede gheoccupeert ghezijn hadden de somme van iii £ xiis.»

ARA-R 34430, f° 17 v°.

Het Schipdonks kanaal in de omgeving van Balgerhoeke

De kostprijs van het hout beliep 132 £ par. ⁽³⁵⁾. Het werd terplaatse gecontroleerd door de magistraat. ⁽³⁶⁾. Er moesten dammen gelegd worden om een watervrije put te bekomen om daarin het rabot te plaatsen. ⁽³⁷⁾.

---

(35) «Item Boidin vander Brugghe ter causen vander leveringhe vanden houte ende plancken int maken vanden voorn. Rabate gheorboirt ende ghebezicht naer zelve vernederighen ende kerckgeboden daer of overladen wesende de somme van c xxxii £»

ARA-R 34430, f° 17 v°.

(36) «Item als die vander wet waeren ter plaatsen daer men tRabat maecte omme thout te visenterene ende ooc als trabat inghestelt was doe waeren zij bijdden werclieden ghevanghen aldaer zij te coste hadden van biere ende andersins de somme van xviii s.»

ARA-R 34430, f° 18 v°.

(37) «Item boudin vander Brugghe, Jan Naudt ende andere ter causen vanden legghene vanden dammen thees te houdene ende tghedelf te makene omme tvoorn. Rabat jn te stellene zo dat de werclieden daer bij gheen belet hebben en mochten ooc naer diversche gheboden daer of ghedaen de somme van xix £ iii s. p.»

ARA-R 34430, f° 18 r°.

Ook ijzer, potaarde, mos en teer werden verbruikt om het houten gebinte zoveel mogelijk waterdicht te krijgen. Een grote ijzeren ketting wegende 8 steen 2 pond ($\pm$ 25 kg) met een slot werd het er aan vastgemaakt. ⁽³⁸⁾.

Het eigenlijke handwerk van de timmerman kostte 66 £ par. ⁽³⁹⁾.

Burgemeester en schepenen kwamen voortdurend de werken controleren om te zien of alles conform de plannen uitgevoerd werd. ⁽⁴⁰⁾.

Tenslotte werden ook de werklieden betaald. ⁽⁴¹⁾.

Het op peil houden en aanpassen van de Oostwatergang.

Een belangrijk punt bleef steeds het zuiver houden van de bedding van de Burggravenstroom (Oostwatergang) nu de dam van Drongenschuur

---

(38) «Item mathijs de pape ende andre ter causen van alden ysere bij hem ghelevert ende gheoorboirt jnt voorn. Rabat de somme van xxi £ x s.

Item den voorn. mathys ter causen van der grooter ketens vanden voorn. Rabat weghende VIII steen ende twee pondt te vis. vid. per elcken steen comt ter somme van ii £ xiiii s.

Item van vier voeren potheerde gheoorboirt jnt voors. Rabat te vi s. p. per elc voer comt xxiiii s.

Item Adaem Oort van eenen maelslote ghemaect thebbene an tvoorn. Rabot xii s.

Item van terre ende most gheoorboirt ende ghebezicht jnt voorn. Rabat de somme van xxiiii s. »

ARA-R 34430, f° 18 r°. en v°.

(39) «Item Lauwereyns fs Heyndricx pedertiere ter causen vanden handsghedade ende themmerwercke vanden voors. Rabate naer diversche gheboden ende ooc veranderinghen daerof overladen waeren de somme van Lxxvi £»

ARA-R 34430, f° 18 r°.

(40) «Item den burchmeester scepen ende cleerc van ten diverschen ende meneghen stonden gheweest thebbene daer men trabat maecte ende instelde omme te visenteerne of dat naer de voorwaerde daer of ghemaect, goet ende duechdelic was voor huerlieder moeyte ende aerbeyt de somme van XII £».

ARA-R 34430, f° 18 v°.

(41) «Item Gheeraert de Crooc ende Herman de Corte van ten diverssche stonden gheweest thebbene te Raveschoot omme den werclieden ende leveraers vanden Rabate betalinghe te doene van dien ende ooc ten diversschen stonden gheweest thebbene met die van Ghendt omme te visenteerne de Lieve ende tLeyken ende andersins daer jnne zij vachierden de voorn. Gheeraert v daghen ende Herman vi d. comt liii £ xvi s.»

ARA-R 34430, f° 18 r°.

verwijderd was. ⁽⁴²⁾. Voortdurende schouwingen werden gehouden tussen Kluizen en Eeklo om de algemene toestand van de waterloop na te gaan. ⁽⁴³⁾.

Op 20 maart 1501 verscheen er een sententie van de Raad van Vlaanderen, waarbij alle aangelanden verplicht werden bij te dragen in de zuivering van de watergang, opdat de vroeger gedane herdelving niet nutteloos zou worden. ⁽⁴⁴⁾.

Daneel Masset, Jan de Nokere en Daneel de Baets hadden zich daar bijzonder voor ingespannen en ontvingen voor hun moeite 4 £ 8 s. p. uit de stadskas. ⁽⁴⁴⁾.

De amman van Waarschoot werd met zachte drang aangemaand de brug van Drongenschuur te laten herstellen. ⁽⁴⁶⁾. Daarna werd er

---

(42) «Item Jan Sandt ende andre van te rumene ende te delvene onder ende an beeden zijnden vander brugghe van Dronghene schuere inden waterganc van deser stede omme twater zijnen loop te moghen nemene de somme van xlii s.». ARA-R 34430, f° 14 r°.

Item Daneel Masset, Jacob Danckaert ende Jan de Nokere van gheweest thebbene binder prochie van Waerscoot ende ghevisenteert metter wet aldaer den waterganc van desen ende was zo vele bij hemlieden ghedaen dat gheboden was dat de dammen ende vulichede legghende jnde voors. waterganc elc Rumen zoude jeghens tsyne up zelve boeten daer jnne zij vuut waeren elc eenen dach de voors. Daneel te peerde ende dandere te voete comt xxviii s.». ARA R 34430, f° 28 v°.

(43) «Item Jan de Nokere ende Daneel de Baets van gheweest thebbene lancx duere den eeclooschen waterganc toter Cluse omme dien te visenteerne daer omme zij vut waeren elc eenen dach comt xxiii s.». ARA-R 34430, f° 29 v°.

(44) SAE-5 f° 74 r°.

Zie ook Ed. NEELEMANS, *op. cit.* IV, blz. 65-67.

(45) «Item Daneel Masset, Jan de Nokere ende Daneel de Baets van gheweest thebbene te Ghendt omme hemlieden te beradene hoe men de ruminghe vanden voorn. waterganghe zoude moghen doen ende vercreghen van mijnen heeren vanden Rade een mandement omme dat te doen doene daer omme zij uut waeren elc ii daghen de voors. Daneel te peerde ende dandre te voete comt iiii £ viii s.». ARA-R 34430, f° 29 v°.

(46) «Item den burchmeester ende Herman de Corte van gheweest thebbene te Drongheneschuere ende aldaer onder de brugghe ghedaen rumen zo dat twater daer duere passeren mach ende waeren zo vele ghedaen anden amman van Waerschoot dat hij de brugghe dede maken ende waeren uut elc eenen dach comt xxiii s. p. ». ARA-R 34430, f° 29 r°.

nauwkeurig inspectie gedaan om alle nalatige aangelanden op te sporen. (47).

Op kleine schaal poogt Eeklo nu te doen wat Gent steeds deed : zijn hegemonie te bevestigen over de omliggende parochies. Zo trekken in 1503 schepenen van Eeklo naar Kluizen en Sleidinge om de stand der graafwerken te controleren. (48).

Men stelde vast dat er niets gedaan was en er werd klacht ingediend bij de procureur-generaal. (49). Te Waarschoot vermaanden zij de magistraat en hielden toezicht op de delvers. (50).

De stad neemt de kwestie der herdelving blijvend ter harte, (51) maar haar grootste bekommernis blijft toch het zuiver houden van de Eeklose moer. (52).

Grotelijks om daaraan te verhelpen sluit de magistraat op 23 augustus 1533 een overeenkomst af met de prior van het klooster van Waarschoot

---

(47) «Item den voorn. Daneel, Jan de Nokere ende Daneel de Baets van gheweest thebbene binder voors. prochie van Waerschoot omme te beziene of hem yemandt jeghens tgebodt vander ruminghe gheopposseert hadde, daerinne zij vachierden elc eenen dach als boven comt xxviii s. p.».

ARA-R 34430, f° 29 r°.

(48) «Item der voors. buerchmeestere van gheweist thebbene ter Clusen ende vandaer naer Sleedinghen omme te wetene wat debvoir zij ghedaen hadden int delven vanden waterganghen ghevachiert j dach xx s.».

ARA-R 34432, f° 15 v°.

(49) «Item den selven burchm. van gheweist thebbene te Ghent den xxvje dach van septembre bijden procureur generael hem te kennen ghevende dat gheen debvoir van delvene inden voors. waterganck ghedaen en was, ghevachiert twee daghen comt xl s.».

ARA-R 34432, f° 15 v°.

(50) «Item den voorn. burchmr. van gheweist te Waerschoot omme heml. te vermanene dat zij huer debvoir bet daden, daeromme hij vachierde eenen dach comt xx s.

Item den voorn. van gheweist thebbende te Waerschoot ende te drongheneschuere omme de delvers van Waerschoot te besiene ghevachiert eenen dach comt xx s.».

ARA-R 34432, f° 15 v°, 16 r°.

(51) Zo bv. in 1516-17 : «Item van dat dese stede te coste ghehadt heeft jnt rumen ende delven vanden oost waterganc loopende naer de Cluse die binnen dezen jare gheruumt ende ghedolven heeft gheweest vi £.».

ARA-R 34443, f° 9 v°.

(52) O.a. in 1503, ARA-R 34432, f° 16 r°, ook in 1520-21 : «Item de voors. burchm. metten clerc ende Lievin de Baets boode van der wet die gheweest hebben jnt voors. leykine tot in de ghensche lieve ende vandaer tot jnt brakel leykin omme te visiteerne te wat plaetsen twater vander lieve overliep jnden Eeclooschen mour twelcke zij ten diverschen plaetsen bevonden over loopende, vachierende daer jnne elc eenen dach comt xxxii s. p.».

ARA-R 34447, f° 19 v°.

waarbij het aan de stad toegelaten wordt een belangrijke bocht van de Burggravenstroom recht te trekken dwars door de goederen en de dreef van het klooster nl. van «den quaden pitte up den dam» dwarsdoor de zompeling van het hospitaal van Eeklo, verder door de bossen van het klooster, dwars door hun dreef naar Mispelaersdiepte. Dit leverde een dubbel voordeel op voor Eeklo; de watergang werd rechtgetrokken, wat betekende een kortere verbinding met Gent, vervolgens hoopte men hierdoor eindelijk de Eeklose moer op een behoorlijke manier te kunnen laten afwateren, wat niet helemaal lukte want in 1625 heeft men er nog mee te kampen. ⁽⁵³⁾.

Na gunstig advies van de ontvanger-generaal van Vlaanderen mocht Eeklo op eigen kosten de bestaande grachten door de Waarschootse bossen bijeenbrengen en verbreden tot 16 voet ($\pm$ 4,80 m) maar niet breder. Te Mispelaersdiepte mag het klooster een brug slaan over de watergang, maar deze mag geenszins de vrije vaart van «scepen met haudts of andersins gheladen» beletten. Eeklo zal hierin bijdragen tot 3 £ gr. vlaams. ⁽⁵⁴⁾.

De uitvoering van het project verliep vlot; onder leiding van Jan de Rycke liet de magistraat zich de algemene richting van de nieuwe arm uitstippelen. ⁽⁵⁵⁾. Met de prior van Waarschoot werd het contract afgesloten. ⁽⁵⁶⁾.

De totale onkostenstaat beliep 306 £ 2 s. par. ⁽⁵⁷⁾. Eens temeer was Gent niet akkoord met het uitgevoerde werk, onder eeuwige pretekst dat de Lieve haar water zou verliezen. Wel sluiten zij op 29 oktober 1535 nog een transactie met Eeklo ⁽⁵⁸⁾, waarbij zij beloven de toestand voorlopig

---

(53) «gaeten gemaect thebben om het waeter vuyt de Moer te sueren in het Eecloots Vaerdekin» ARA-R 34524.

(54) SAE-5 f° 69 v°.

Ed. NEELEMANS, *op. cit.* IV, blz. 69-71.

(55) «Item ghegheven Jan de Rycke die met burchmeester ende scepenen gheweist heeft omme heml. te wijsene de suwacie vanden vanden watre omme de nieuwe vaert te legghene vanden quaden pitte naer mispelaere diepte viii s. p.» ARA-R 34457, f° 19 v°.

(56) «Item verteert bij deneghe vander wet ende den prior van Waerschoot jn tcontracteren van tdelven vander vaert duer zijne busschen iii £ ii s. vi d.» ARA-R 34457, f° 22 v°.

(57) «Item betaelt omme tdelven vander nieuwer vaert loopende vanden quaden pitte naer mispelaers omme tzuweren vande watre uten moere alst blijkt bij eenen billette daerjñne de werclieden ende daghen ghescreven staen iiic vi £ ii s. par.» ARA-R 34457, f° 28 r°.

(58) SAE-5 f° 61 v°.

Ed. NEELEMANS, *op. cit.* IV, blz. 72-74.

te laten zoals hij is om na enkele jaren met kennis van zaken te kunnen oordelen of zij er eventueel schade door lijden, maar reeds enkele maanden later overtreden zij die overeenkomst.

Nieuwe strubbelingen met Gent.

Inderdaad de stadsrekening van 1536-37 vermeldt dat er geen ontvangsten zijn van de tol van het hout op het Leiken omdat de scheepvaart volledig gestremd is door het leggen van een dam. ⁽⁵⁹⁾.

De zaak bleef aanslepen, zeer tot ongenoegen van Eeklo, maar ook tot ongenoegen van de koninklijke commissarissen, die de schepenen van Eeklo in 1541 in randnota aanmanen een deputatie te zenden naar die van Gent «die cause zijn vanden belette». ⁽⁶⁰⁾.

Daar de jaarlijkse rente van 4 £ par. ten bate van de grafelijke schatkist hierdoor mede verviel, kwam ook de grafelijke ontvanger in verzet tegen deze willekeurige represaille. Tegen dergelijke overmacht moest Gent tenslotte kapituleren.

Na 9 jaar werd de dam eindelijk verwijderd op 12 augustus 1545. ⁽⁶¹⁾. Ook de ontvanger van de Pieter Mazierbrieven, die de grafelijke tol moest innen, was hierbij aanwezig. ⁽⁶²⁾.

Het was een gepaste gelegenheid om het ganse Leiken vanaan de stenen kaai tot in de Lieve een grondige beurt tot herdelling te geven na 9 jaar onbruik. Het ganse traject werd in 11 aanbestedingsstroken verdeeld met een totale lengte van 322 $\frac{1}{2}$ roeden of $\pm$ 1238, 40 m ⁽⁶³⁾.

Toch zouden de Gentenaren er nog een beperking doorhalen. Zij eisten nu een dam in de Dullaart, zoals het eerste begin van de Oostwatergang te Eeklo toen genoemd werd.

---

(59) «Den tol vanden houtte ende Rabatte deser stede en is dit Jaer niet verpacht gheweist mids dat die vander stede van Ghendt jnde vaert eenen dam gheleyt hebben dus hier... Niet.

ARA-R 34461, f° 1 v°.

(60) ARA-R 34465, f° 1 v°.

(61) «Item verteert bij den burchmeestere ende scepenen den xii dach van ougst xv^cxliv met die van Ghendt als zij hier quamene omme te communicieren van topenen vanden damme ende tvisiteren vander lieve iiii £ iii s. p.».

ARA-R 34469, f° 12 v°.

(62) «Item verteert bij burchmeesters ende scepenen metten ontfanghere van Pieter Maziers brieven binnen deser stede commende omme de vaert bij die van Ghendt gheloken, te openen ix £ viii s. p.».

ARA-R 34469, f° 12 r°.

(63) ARA-R 34470, f° 11 r° en v°.

Die dam diende andermaal gelegd op kosten der stad. Tientallen werklieden waren er bij betrokken gedurende de maanden oktober en november 1545 en het bracht de stad tot een meeruitgave van 284 £ 9 s. 1 d. par. ⁽⁶⁴⁾.

Achteraf werd de dam geïnspecteerd door de Gentenaars, terwijl de Eeklonaren letterlijk en figuurlijk het gelag dienden te betalen. ⁽⁶⁵⁾.

Steeds maar onderhoudswerken...

Het zuiveren en bevaarbaar houden van de Burggravenstroom door de aangelanden, was een stekelig pad vol voetangels. In zijn eigen belang kwam Eeklo in 1554 opnieuw tussen om een deel van ongeveer 600 m gaande van de brug van Waarschootdreef tot de Lange Dam (buiten zijn grondgebied gelegen) te herdelven. ⁽⁶⁶⁾. Dit om de nogal wankelende scheepvaart op het Eeklose Leiken enigszins aan te vullen.

Eeklo drong eens te meer aan op een algemene regeling in de zin van een koninklijke ordonnantie, waarbij elke aangelande nog eens terdege op zijn plichten gewezen werd. Zij verkregen die ordonnantie op hun uitdrukkelijk verzoek op 21 augustus 1556. Daarin heette het dat elke aangelande op «scerp bevel» zal «rumen, zuiveren ende updelven den voors. waterloop tot op den oude boem (bodem), zulcx dat die navigable wesen mach, zoe hij van allen ouden tijden plach te zijne.» ⁽⁶⁷⁾.

Het was een gelegenheid om belangrijke herdelvingswerken uit te voeren : de verbinding van de kaai met de Dullaart werd aanzienlijk verbeterd, zo ook het gedeelte tussen de Zusters- en de Cocquytsbrug, tussen de Cocquytsbrug en de Nieuwstraat en van de Nieuwstraat over Pateetskruis door het rabot tot de Lieve. Dan was er nog het pas gegraven Klein Vaardeken of Leiken over een lengte van 136 r, waarover wij het verder zullen hebben. ⁽⁶⁸⁾.

In juli en augustus 1556 waren al deze werken grotendeels voltooid. Een maand later, op 29 september 1556 trekt de Eeklose magistraat tot

---

(64) ARA-R 34470, f° 11 r° en 13 v°.

(65) «Item ghepresenteert die van Ghendt hier binder stede commende omme tvisteren vanden damme jnden dullaert tghelaghe bij heml. verteirt vii £ x s. p.»
ARA-R 34470, f° 10 r°.

(66) ARA-R 34478, f° 14 r°.

(67) SAE-288.

(68) ARA-R 34480, f° 13 r°.

aan Kluizen om zich over de ganse lengte van de waterloop te vergewissen of de herdelvingen wel overal degelijk uitgevoerd werden. ⁽⁶⁹⁾.

De verbinding met Gent te water leek nu zowel langs de westelijke tak (Lieve) als langs de oostelijke tak (Oostwatergang) voltooid.

Toch zal deze laatste verbinding de godsdiensttroebelen nauwelijks overleven. Mede door het graven van het Kaprijks Vaardeken (1614) een rechtstreekse aftakking van de Burggravenstroom door de Lembeekse bossen naar Kaprijke, verloor de waterloop zijn betekenis voor de scheepvaart. Voor de afwatering daarentegen behoudt hij tot op heden zijn belang.

Ook het Eeklose Leiken vergde voortdurende onderhoudszorgen. Jaarlijks diende immers de bedding uitgediept en aangepast aan de diepgang van de Lieve, de tragels bijgewerkt en de bruggen onderhouden. ⁽⁷⁰⁾.

Er werden bv. zware herstellingen uitgevoerd aan de Wagenbrug te Nieuwendorpe in 1520 ⁽⁷¹⁾, in 1563 ⁽⁷²⁾, en 1575 ⁽⁷³⁾.

Wanneer de Cocquytsbrug in oktober 1621 volledig vernield wordt door de Spaanse troepen, die toen te Eeklo gelegerd waren ⁽⁷⁴⁾ wordt de heropbouw ervan op 15 april 1622 aanbesteed voor 15 £ gr. ⁽⁷⁵⁾. Ook de voetbrug over het Fruwelengat werd hersteld in 1633-35. ⁽⁷⁶⁾.

De Loskaai aan het Leiken.

Vanouds was er een loskaai aan de Lieve te Raverschoot, maar die lag al te ver verwijderd van het stadscentrum en was te zeer onderworpen

---

(69) «Up den xxix Septemb. xv^e lvj so waren Gillis vanden Heede, burchmeestere, Jan Lippins Janssone ende Jan Dyserins scepenen totter Cluzen visiterende de faulte ende ghebreken van tdelven vanden ghelanden jnde vaert volghende de commissie up heml. ter executie gheleyt ende vachierden elc eenen dach ii £». ARA-R 34481, f° 21 r°.

(70) Zie bv. ARA-R 34437, 34439, 34441, 34444 en vgl. SAE-521. Rek. 1633-35, f° 17 v°.

(71) ARA-R 34447, f° 12 r°.

(72) ARA-R 34488, f° 17 r°.

(73) ARA-R 34500, f° 16 v°.

(74) «Item betaelt Cornelis de Keysera minstdoende aenghenomen hebbende tmaken vande Cokuytsbrugghe de welcke deur het Legher volck van zijne Co Majesteyt alhier binnen Eecloo, jn september ende october 1621, ghelegghen hebbende seere gebrocken ende te nieute ghebrocht was met ander overwerck bij hem ghedaen aen diverse draybruggghen volghende de bestedinghe bij diverse ordonnantien ende quitantien ter somme van iic lii £ par.»

ARA-R 34521, f° 21 v°.

(75) SAE-567.

(76) SAE-521, Rek. 1633-35, f° 17 r°.

aan de Gentse willekeur om van zeer groot economisch nut voor de stad te kunnen zijn.

Sinds de Eeklonaren hun eigen «scipvaart» tot aan de «cautsiede» gebracht hadden d.i. tot aan de rand van de stadskom in de Potterstraat, lag, het voor de hand dat bij toenemend scheepsverkeer daar een kaai diende gebouwd. Er wordt reeds over een kaai gesproken in 1470. ^(76bis). Wij vernemen er meer over in 1516. Zij was toen uit hout en werd geleverd door Jan Everdey. ⁽⁷⁷⁾. Zij werd geplaatst door Michiel Mannins. ⁽⁷⁸⁾.

Een paar jaar later werd zij behoorlijk verankerd met 20 ankers van 7 voet lang, versterkt met 30 voet «gordinghen» en 176 voet planken van 1 duim dik. ⁽⁷⁹⁾.

Later werd een kaaimuur in grote witte steen opgetrokken voorzien van ijzeren ringen. In 1561 werd zelfs een echte loskaai met geplaveide ruimte aangelegd. ⁽⁸⁰⁾.

Het graven van het Klein Leiken. (1550)

Neelemans beweert in zijn «Geschiedenis van Eecloo» dat het afbuigend deel van het Leiken slechts gegraven werd in 1550, zich daarbij steunend op de overeenkomst gesloten tussen het stadsbestuur en het klooster der Grauwzusters van O. L. Vrouw ten Doorn. ⁽⁸¹⁾.

(76bis) Zie hierover Ir. Luk STOCKMAN, *Openbare werken in het Middeleeuwse Eeklo*, Appeltjes van het Meetjesland, nr. 17, blz. 191-205. Maldegem 1966.

(77) «Item betaelt Jan Everdey fs Jans over de leveringhe van eender Kaeye ghestelt an teecloosche leykin tender der pottstrate daer de scepen arriveren hem bleven als minst ende nederse stellende voor xxvi £ vii s. vid. p.»

ARA-R 34443, f° 12 v°.

(78) «Item Michiel Mannins temmerman vander selver caye ghemaect ende ghestelt thebbene alsoo verre alst den hand ghedade ancleeft ix £ vis.»

ARA-R 34443, f° 12 v°.

(79) «Item betaelt Jan Everdey voor de leveringhe van xx stijlen metten anckers elc lanc vii voeten, vi £ viiis. iiid., xxx voeten gordinghen xii s. ende Clxxvi voeten plancken van 1 dume iiij £ xviii s. p. al gheoorboirt ande nieuwe caye jnt leykin comt tsamen xi £ xviii. iiid.»

ARA-R 34445 f° 16 r°.

(80) «Item betaelt den zelve Mr. Willem de Valckenaere vander nieuwe cauchie bij hem ghemaect up de Kay totten nombre van achten roeden ende drie viere delen van eender roede ten prijse van xiiii s. viiid. p. elcke roede xxii £ xis. p... metsgaders vande groote witte steenen up de Kaye ghelevert ende ghestelt daer de yseren rynghe jnne ghegooten zijn...»

ARA-R 34486, f° 17 v°.

(81) Ed. NEELEMANS, *op. cit.* I, blz. 256.

Wij zijn zo vrij deze bewering in twijfel te trekken. Het is natuurlijk onbetwistbaar dat er in gemeld jaar een «nieuw scipvaerdeken» gegraven werd. Het valt alleen te bezien of dit nieuw gegraven deel identisch is met het laatste deel van het Eeklose Leiken.

Er zijn vooreerst de menigvuldige citaten van vóór 1550, die spreken over het Leiken komende tot aan de «cautsiede» van Eeklo. ⁽⁸²⁾. Die kassei lag in die richting nooit verder dan het hoekpunt Kaaistraat-Zuidmoerstraat. De oost-west bedding van het Leiken lag echter veel dieper zuidwaarts wat impliceert dat de afbuiging er reeds moest geweest zijn vermits het eindpunt van het Leiken toen reeds aan de «cautsiede» lag.

Vervolgens laat de hierbovenvermelde tekst over het plaatsen van de kaai in 1516 aan duidelijkheid niets te wensen over. De kaai ligt «tender der Pottestrate daer de scepen arriveren» wat vanzelfsprekend insluit, dat het Leiken tot daar moest komen.

Op het stadsplan van Pourbus, daterende van 1562 zien wij duidelijk de afbuigende arm van het Leiken en wel aan de westzijde van de Leiestraat. Maar aan de oostzijde ervan zien wij parallel daarmee ook een waterloop aangeduid. Het is nu precies deze waterloop — een verbinding van de Kaai met de Dullaart (begin Burggravenstroom) — die wij als het «nieuw scipvaerdekin» aanzien.

In de stadsrekening van 1550-51 wordt er immers uitdrukkelijk vermeld dat het nieuw vaardeken ligt «lancx der oistzijde vander leye strate. ⁽⁸³⁾. Meteen zijn de latere teksten die spreken over bomen en gewassen, die staan tussen beide vaarten ook verklaarbaar. Zo bv. in 1620 : «diverssche putten ligghende *tusschen beyde de Leykens* deser stede». ⁽⁸⁴⁾.

Wat er ook van zij, op 6 oktober 1550, werd dan hogervermelde overeenkomst met de Grauwzusters afgesloten. Deze laatste staan 250 ½ roeden erve af aan de stad om het nieuw vaardeke te laten delven.

De grond wordt onteigend aan 20 sch. p. de roede. ⁽⁸⁵⁾. De prijs van het houtgewas bedroeg 20 £ p. ⁽⁸⁶⁾.

---

(82) Zo bv. «Int eecloossche leedekin hem bestreckende vander cauchy totter lieve», 1503, ARA-R 34432, f° 8 r°.

(83) ARA-R 34475, f° 11 r°.

(84) ARA-R 34521, f° 21 v°.

(85) «Item betaelt de susters vanden convente tonser vrouwen ten doorne binder stede van Eeclo van twee hondert vichtich roeden en alf landts van huere lande ghecocht thebbene omme tmaken van tvoorn. scipvaerdekin ten xx s. p. de roede, bij voorwaerde ende appointementen met hemlieden ghemacet iiij £ xs. p.» ARA-R 34475, f° 12 r°.

(86) «Item de voorn. susters over tverwas vanden upgaenden boomen die an huerl. landt stonden en groyeden bij appointementen xx £ p.» ARA-R 34475, f° 12 v°.

Het graafwerk zelf werd in 9 aanbestedingsstroken onderverdeeld ; de totale lengte bedroeg ongeveer 450 m. ⁽⁸⁷⁾.

In de geschreven overeenkomst waarvoor de stadsclerk 40 s. p. ontving ⁽⁸⁸⁾ stond verder nog vermeld dat het aangeland struikgewas de scheepvaart geenszins mocht hinderen.

Aanpassingswerken waren eveneens nodig bij de kaai. ⁽⁸⁹⁾. Van lenen komt altijd scha of schand. Dat ondervond ook de stad. Het geleend schip van Simon Lamsoet brak stuk en de stad moest het op haar kosten herstellen. ⁽⁹⁰⁾.

Nieuwe regeling betreffende de tol op het Leiken. (1551-1557).

Zoals we reeds hoger uiteenzetten omvatte de tol op het Leiken een dubbel aspect : de stad inde op elk doorgaand schip een belasting die zoals toen gebruikelijk openbaar verpacht werd. Aan de andere kant was de stad aan de graaf een jaarlijkse vaste tol verschuldigd om hogervermelde belasting te mogen heffen. In 1550 bedroeg de grafelijke tol 4 £ par., terwijl de verpachting van de stedelijke tol toen 24 £ par. opbracht.

Met St-Simoen en St.-Judendag (28 oktober) 1551 werd een nieuwe regeling getroffen. Op last van de Rekenkamer van Rijsel verpachtte Jr Jan Wijts, watergraaf, de tol op de scheepvaart voor 3 £ par., waarvan de ene helft ten bate van de vorst en de andere helft ten bate van de stad. De pachttermijn beliep 6 jaar. De stad verkreeg zodoende kwijtschelding van het betalen van de grafelijke tol van 4 £ gr, maar zag integendeel haar inkomsten gereduceerd van 24 £ par. op 1 £ 10 s. par. Dit was echter maar schijn gezien de pachter nu belast was met de zware post van het onderhoud der bruggen en rabotten. ⁽⁹¹⁾.

---

(87) ARA-R 34475, f° 11 r° en v°.

(88) «Item desen commis van tmaken ende expedieren van twee beseghelde brieven van inieuvaerden tusschen dese stede ende tclooster ten doorne xl s.°
ARA-R 34475, f° 14 v°.

(89) «Item betaelt Pieter Minne van vij daghen te werckene omme tuute ende jnne doen vanden stijlen ande oude Kaye ten viiis. sdaechs ...xl s. p.
Item betaelt Christiaen van Bruwaen over tvullen vander wateringhe bijder ouder Kaye legghende, bij voorwaerde iiii £ p.»
ARA-R 34475, f° 12 r°.

(90) «Item betaelt Symoen Lamsoete van zijn scip gheleendt thebbene omme de eerde uut vaerdekin comende wech te voerene naerde nieustrate welcke scip jnt beseghen ghebroken wiert ende coste ghehadt omme dat te doen vermaken de somme van viiis. v d. valent v £ 1 s.»
ARA-R 34475, f° 13 r°.

(91) ARA-R 34476, f° 1 v° - ARA-R 34477, f° 1 v°.

Dit bleek een ondraaglijke last voor de pachter en na het vervallen van deze pachtermijn op 28 oktober 1557 werd opnieuw naar het vroegere systeem overgeschakeld. De stad verpachtte vrij de tol voor 15 £ 10 s. ⁽⁹²⁾ en betaalde het volgende jaar aan de watergraaf 2 £ 10 s. Daarna kreeg zij hierop een koninklijk oktrooi voor een termijn van 48 jaar. ⁽⁹³⁾.

Dit oktrooi moest dus theoretisch lopen tot 1606. De troebelen zouden er evenwel een voortijdig einde aan maken. Tussen 1585 en 1603 (zie Bijlage I) wordt er geen stedelijke tol geïnd omdat Eeklo toen totaal ontvolkt was. ⁽⁹⁴⁾.

Dit wordt nog eens bevestigd in de laatste stadsrekening tijdens de troebelen, die zegt dat er geen enkele stadspacht kon geïnd worden door de volledige ontvolking van de stad vanaf 17 augustus 1585. ⁽⁹⁵⁾.

De Rekenkamer is zelfs nog ruimer in haar interpretatie. De Jaarlijkse grafelijke tol van 4 £ par. ten laste van de stad kon tijdens de troebelen alleen pro memorie genoteerd worden. In 1617 bedroeg de achterstallige betaling van verschillende oninbare jaren reeds 100 £ par. Men besluit heel eenvoudig deze som aan de stad kwijt te schelden, vermits, zegt men, er in 26 jaar geen scheepvaart heeft plaats gehad. ⁽⁹⁶⁾.

De Eeklose Watergang.

In onze inleiding schreven wij reeds dat in het kader van de Slependamwatering de Eeklose watergang, die Eeklo met Aardenburg ver-

---

(92) «Van Gheeraert Michiels over den pacht van den thol vanden haute passerende duer tleyken van eenen jaere ghevallen St Symoen Juden daghe xvc^lviii de somme van xv £ 10 s.»

ARA-R 34483, f° 1 v°.

(93) ARA-R 34483, f° 21 r° en v°.

(94) Zie hierover mijn artikel : *Godsdienstberoerten te Eeklo tijdens de XVIe eeuw* in «Appeltjes van het Meetjesland» XII, blz. 57-136. Maldegem 1961.

(95) «Item annopende de voordere verpachtinghe van de goedinghen deser stede, midts dat d'inzetenen ende suppoosten aldaer woonende up den xvii van ougst lxxxv, door dinvasie van die van Sluis, alle gheplundert berooft ende verjaecht zijn, zo dat de voorn. stede vague ende onbewoont gheworden es, ende zijn van de voorn. jaren geen verpachtinghen hier vooren... *Memorie.*»

ARA-R 34508, f° 1 v°.

(96) «Item alsoo bij de selve voorgaende rekenynghe folio XI, articlo primo bij memorie ghebrocht es dat bij executie betaelt is an Jan Mijleman ontfangher van den watergrave de somme van hondert ponden par. op rekenynghe van de recognitie van den tol op de schepen bevaren op tleyken loopende in de lieve ten advenante van iiii £ par. tsiaers welcke vier ponden par. mijn heeren vande financien quictghescholden hebben voor den tijt van xxvi jaeren datter gheen navigatie en es gheweest.»

ARA-R 34518, f° 11 v°.

bond, vanouds van vitaal belang was voor de afwatering van het noordelijk deel van Eeklo. Daar wij in onze studie alleen de scheepvaart expliciet op het oog hebben, laten wij het afwateringsprobleem hier achterwege.

De vraag die ons bezig houdt is dus de volgende : *Was er ooit van enige scheepvaart sprake in de Eeklose Watergang ?*

Wij menen hierop bevestigend te kunnen antwoorden. Er is vooreerst het reglement van de tol en navigatie op het Zwin, dagtekenend van 1252 ⁽⁹⁷⁾ dat spreekt van de inkomsten van de tollenaar van Slepeldamme «van alrande goede dat bi scepen door sine speije vaert tardenborch of te Eeclo waert».

Verdere bewijzen hebben wij daar in die periode niet voor gevonden, wat er wel op wijst dat zeker in de XVe eeuw deze waterweg van alle belang ontbloot was.

In het midden der XVIe eeuw duiken in de stadsrekeningen een paar posten op, die de indruk verwekken dat de brug van Raverschoot hersteld werd met hout dat per boot uit Slepeldamme aangebracht werd. De grote vraag blijft : kwam dit rechtstreeks of via de Lieve te Eeklo terecht - ⁽⁹⁸⁾.

Zekerheid hieromtrent krijgen wij in 1611, wanneer de aartsherogen op rekwest van de magistraat van Eeklo een tol van 10 gr. toestaan op elk geladen schip «bevaerende zeeker waterganck zijnen oorspronck nemende van Eecloo ende lopende van daer voorts met twaeter van den Ambacht van Maldeghem naer Ardenborch door de sluijs van Slepeldamme». ⁽⁹⁹⁾. Door de troebelen was deze sluis in het operatiegebied (Aardenburg werd in 1604 Staats!) helemaal verwaarloosd «laquelle escluse est rompue et inondée et ledit coulant tellement eslargi qu'il sert de rivière navigable vers nostre ville d'Ardenbourg et ladite mer avec des batteaux dit en thiois *aertvelders* contenans charge de dix à douze chariots de poix». ⁽¹⁰⁰⁾.

Het waren diezelfde schuitjes die op de Burggravenstroom of Ertvelds vaardeken, zoals het toen meestal genoemd werd, vaarden. Van daar hun benaming «Ertvelders» nog tot in de XIXe eeuw gebruikt.

De tol werd toegestaan tijdens het Bestand voor een periode van 9 jaar. Vermoedelijk werd hij daarna niet meer vernieuwd, althans er is na die tijd geen enkel spoor meer te bekennen van enige scheepvaart op de Eeklose watergang. De twee steden Eeklo en Aardenburg worden nu immers door een staatsgrens voorgoed van elkaar gescheiden.

---

(97) Ed. NEELEMANS, *op. cit.* I, blz. 96.

(98) «betaelt de werclieden omme tlossen vanden haute uutten scepe»

(99) Ed. NEELEMANS, *op. cit.* I, blz. 244.

(100) *ibid.* blz. 245.

IV. HET STEDELIJK MARKTSCHIP

(1676-1795)

Nadat zowel de Oost- als de Eeklose watergang rond het midden der XVIIe eeuw vrijwel alle belang voor de scheepvaart verloren hadden, concentreerde het Eekloos economisch leven zich vooral om en rond het Leiken. Zoals Gent poogde zijn monopolie te handhaven op de Lieve, zo poogde Eeklo dat op het Leiken en wel door het inleggen van een stedelijk marktschip op Gent en Brugge, dat tolvrijdom genoot en alleen gemachtigd was de marktgoederen te vervoeren.

Van een georganiseerde dienst horen wij voor het eerst op 6 januari 1676, naar aanleiding van de inbeslagneming door de Fransen, toen het schip geladen was met 200 zakken graan. De Eeklose graanhandelaars vragen hiervoor schadevergoeding aan de stad. ⁽¹⁾.

Pachtvoorwaarden.

In hetzelfde jaar op 12 februari worden voor de eerste maal pachtvoorwaarden opgesteld. De pachter Jacques Verbrugghen, de jonge, zal bij exclusiviteit wekelijks alle passagiers en marktgoederen opladen vanaf de kaai tot voor de poorten van Gent; hetzelfde geldt voor de vaart op Brugge.

Het schip dat hij daarvoor gebruikt moet met luiken toegedekt zijn om schade te voorkomen. De schipper moet tevreden zijn met het gewone scheepsloon. Hij blijft verantwoordelijk voor de ingeladen waren en zal een genoegzame borg stellen. Beschadigde koopwaar moet hij vergoeden. Hij blijft eveneens aansprakelijk voor zijn knechten en dienstboden. Vanuit Gent zal hij de retourvracht innemen en de passagiers terugnemen naar Eeklo om ze te laten uitstappen aan het Fruwelengat of aan de Kaai.

Als de kaai bij vorstweder of ongewone droogte niet kan bereikt worden, zullen de goederen gelost worden aan het Fruwelengat bij de monding van het Leiken en de Lieve.

Nadat de schipper 's nachts vertrokken is, moet hij zich 's anderendaags 's morgens met de ingeladen koopwaar aan de Hoofdbrug te Gent bevinden: van 1 maart tot 1 november te 8 u., van 1 november tot 1 maart te 9 u. en dit op boete van 12 £ par. Zoals hoger gezegd is hij ontslagen van het Leikensgeld. Nochtans moet hij de stadsrechten en tollën betalen, die geëist worden te Gent en Brugge.

---

(1) SAE-15 f° 128 r°.

De pachtsom dient betaald in handen van de stadsontvanger. ⁽²⁾. (Zie in Bijlage tabel van de pacht der marktschepen).

Het volgend jaar werd er reeds gestipuleerd dat men met twee schepen moest varen : één voor de passagiers en één voor de marktgoederen. ⁽³⁾.

Vijftig jaar later waren de voorwaarden nog vrijwel ongewijzigd. Naarmate de pachtsom hoger opliep, diende zij driemaandelijks en later maandelijks betaald te worden. De pachter kon slechts kwijtschelding van zijn pacht bekomen naar rato van het aantal dagen dat hij door heirkracht belet was te varen. ⁽⁴⁾. Dit laatste artikel had immers, zoals wij later zullen zien, herhaaldelijk tot betwisting aanleiding gegeven.

Vanaf 1726 bezat de stad een eigen bargie, die de aankomende pachter verplicht was in prijsij over te nemen. Dit schip moet hij in behoorlijke staat houden : in het zomerseizoen van mei tot Allerheiligen moet hij het om de twee maand teren en éénmaal de roef verven. Met de stedelijke bargie mogen alleen passagiers meegenomen worden, tweemaal in de week 's dinsdags en 's vrijdags. Te middernacht zal men vertrekken aan de kaai en vóór negen uur 's avonds moet men terug te Eeklo zijn. De schipper is eveneens gehouden, wanneer hij 's nachts en 's avonds vaart, te zorgen voor het nodige kaarslicht ten behoeve van de passagiers. De vrijzijnde plaatsen mag hij benutten voor marktgoederen. Voor het eigenlijke goederenschip moet hij zelf zorgen.

In 1744 wordt het scheepsloon nader gespecificeerd. ⁽⁵⁾. Het bedraagt 5 gr. voor elke zak tarwe, rogge, boekweit, gerst, haver, zaad en bonen. Er mag in die zak slechts 6 vaat gevuld worden, voor gerst daarentegen 7 en voor bonen 5 vaat.

Uit de bewaarde scheepsvrachtbrieven weten wij dat er bijna uitsluitend gerst vervoerd werd, ook nogal veel boekweit, zeer weinig tarwe en rogge, een paar maal bonen, vitsen en lijnzaad, een enkele maal spurriezaad, haver en kuipbanden. ⁽⁶⁾.

Voor andere goederen mag hij zich schikken naar de tarieven die gevraagd worden op de bargie van Gent op Brugge.

Het is verboden te roken op het marktschip op boete van 3 £ par. De Paters Recolletten van Eeklo moeten met hun reisgoed gratis ver-

---

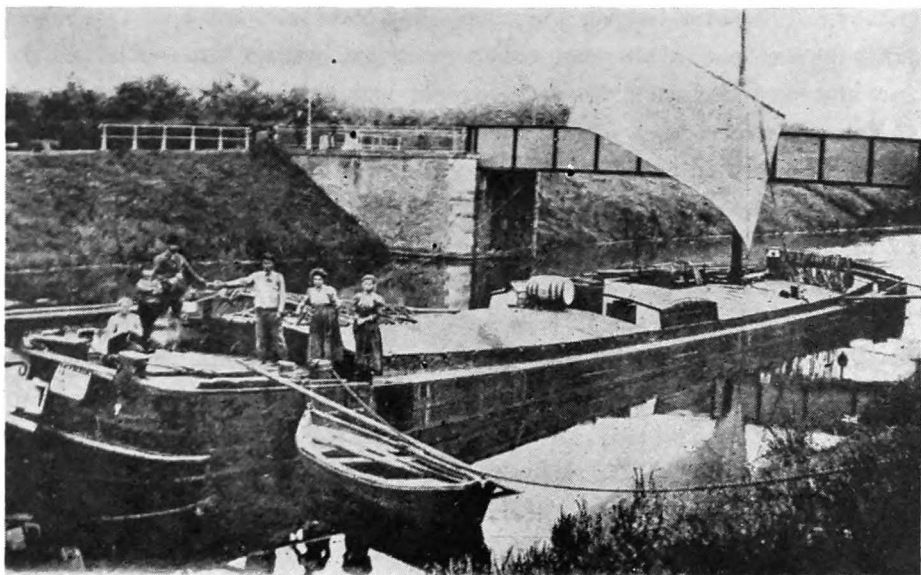
(2) SAE-265.

(3) *ibid.*

(4) SAE-265. - Voorwaarde 1725.

(5) SAE-265. - Voorwaarde 1744.

(6) SAE-269.

Veldekensbrug over het Schipdonkskanaal nabij de grens met Eeklo
(het oude gehucht Veldekensdamme)

voerd worden. De schipper is eveneens verplicht gratis een vracht van 8000 kasseistenen binnen Eeklo te brengen ten behoeve van het stadsbestuur. De pachter is gehouden onmiddellijk $1/20$ van zijn pachtsom te betalen, 1 £ gr. aan de griffier, 2 sch. gr. voor de stadsbode en 3 sch. 4 gr. voor de armen der stad Eeklo. Dit waren de voornaamste aanvullende bepalingen uit de voorwaarde van 1744.

In de voorwaarde van 1753 ⁽⁷⁾ vernemen wij daarenboven nog dat de passagiers een reisgeld van 2 gr. dienen te betalen. Tot op het einde van het Oud-Regiem werden aan deze voorwaarden geen noemenswaardige wijzigingen meer aangebracht.

Hoger hebben wij reeds uiteengezet dat er heel wat moeilijkheden oprezen tussen de magistraat en de marktschipper betreffende het voldoen van de pachtsom. Het ging zelfs zover dat practisch de ganse XVIIIe eeuw door op de oorspronkelijke pachtsom reductie diende toegestaan, soms tot meer dan de helft. Zo bv. in 1751-52, 62 £ 5 s gr. op 122 £ 10 s. in 1752-53, 86 £ 17 s. 2 gr. d. op 118 £ gr.

Niet altijd liepen die reducties en betwistingen van een leien dakje. Zo bv. in 1739 wanneer Arnout Imschoot, marktschipper, de pacht wei-

(7) SAE-266. - Voorwaarde 1753.

gert te betalen over het verlopen jaar 1738-39. Het komt op 14 augustus 1739 tot een proces voor het college van het Brugse Vrije. ⁽⁸⁾.

Imschoot motiveert zijn weigering tot betaling als volgt :

- 1) Hij ondervond veel schade toegebracht door schippers die naar Gent en Brugge vaarden en te Eeklo ook een lading opnamen. Zelfs kooplui in bouwmaterialen zoals Pieter de Rijcke en Ignatius van Crombrughe vaarden voor eigen rekening, waarop de stad replikeert dat het marktschip slechts monopolie heeft voor de marktgoederen alleen (granen en zaden) maar dat kalk, pannen, steen, kolen, as en mest door iedereen mogen vervoerd worden, mits betaling van de tol op het Leiken
- 2) Dammen in de Lieve o.a. te Klaverkensbrug beletten hem geruimen tijd te varen. De stad beweert dat hij toch vaarde met overslag en dat die dam daar niet zo heel lang heeft gelegen.
- 3) Hij was te Brugge in arrest geplaatst door de nering der schippers en kon niet varen. De stad zegt dat zij daarover geen kennis noch bewijs heeft ontvangen.

Derhalve eist zij volle betaling van de pachtsom 150 £ 10 s. gr. plus 19 £ 8 sch. 4 gr. voor minwaarde van de bargie door prijsij vastgesteld, min een toegestane remise van 40 £ gr., blijft 129 £ 8 s. 4 gr. Na weigering tot betaling wordt beslag gelegd op zijn onroerende goederen en dit op 16 december 1739. ⁽⁹⁾.

Tenslotte volgt er op 13 juli 1740 een transactie. Arnout Imschoot zal de 3/4 van de som betalen, hetzij 97 £ 8 s. 9 gr. waarmee de stad genoeg neemt en hij zal 3/4 in de proceskosten betalen. De verweerders (stad Eeklo) betalen 1/4. Het saisissement wordt opgeheven. ⁽¹⁰⁾.

Enkele andere motiveringen van «remisen» : marktschipper Lieven de Pau krijgt 19 £ 7 s. 4 gr. afslag over het jaar 1717-18 omdat hij twee maand belet is geweest te varen door het delven van het Leiken. ⁽¹¹⁾. Jan de Vreese krijgt over het jaar 1723-24 zelfs 2/3 afslag en betaalt slechts 50 van de 150 £ «in consideratie vanden intrest bij den voornoemden pachter gheleden ten respecte hij met de voorseyde maercktschepen door de excessive langhe drooghte voorghevalen ten somersaisoene van den voormelden synen pacht eenighe maenden niet en heeft connen varen. ⁽¹²⁾.

---

(8) SAE-277. Procesbundel.

(9) SAE-30 f° 8 v°.

(10) SAE-277. Procesbundel.

(11) SAE-531. Rek. 1717-18 f° 15 v°.

(12) SAE-532. Rek. 1723-24 f° 11 r°.

Ook de vorst trad als spelbreker op. Jan van Imselroy krijgt 23 £ vermindering «ter causen hij gheduerende den selve pacht ten winter-saioene den tijt van twee maenden heeft belet gheweest door den vorst van te connen varen. (13).

Het was niet alleen vorst en droogte, die de schipper belette te varen. Er waren de beperkende plakkaten op de graanverkoop te Gent ; ook wanneer werken werden uitgevoerd in de Lieve of de Brugse Vaart, had dat zijn weerslag op het marktschip. Arnout Imschoot bekomt aldus 2/3 vermindering in 1731-32 omdat hij verschillende maanden niet heeft kunnen varen «door het legghen van dammen in de riviere de Lieve als door groote ende excessive drooghte ende vorst». (14).

Later dienen deze beletdagen nauwkeurig gespecificeerd om vermindering te bekomen. Jan Goethals rapporteert in 1743-44 dat hij 86 dagen vaarbelet had : 32 dagen door het leggen van dammen in de Lieve en 54 dagen door de vorst. (15). Ook van 17 september tot 17 november 1747 kon hij niet uitvaren wegens werken aan het Rabot nabij de Brugse Vaart. (16).

En telken jare duiken er nu keer voor keer dergelijke beletsels op. Men moet zich wel afvragen in hoeverre deze gebrekkige techniek, naast de vele andere beperkende maatregelen, zoals tollën, lastbreken en stapelrecht de handels- en economische bedrijvigheid drukte en ontwrichtte.

Ordonnanties en stedelijke reglementen op de lokale scheepvaart.

In de oudste voorgeboden van de stad is er nauwelijks sprake over een reglement op de scheepvaart. Vóór het inleggen der marktschepen was dit ook niet nodig, gezien er toen geen onderduimse concurrentie te vrezen viel.

Wanneer evenwel het monopolie van de lokale scheepvaart op Gent en Brugge in handen viel van de marktschipper, lag het voor de hand dat men aan deze exclusiviteit zou trachten te tornen en ze door een reglementatie diende beschermd.

In de voorgeboden van 1703 worden voor het eerst acht artikelen specifiek aan de «schiplieden» gewijd : «willende voorsien jeghens de groote disordres, abuysen ende ongheregheltheden de welcke tot noch toe zijn ghecommittert gheweest bij de schippers deser stede, grootelicx streckende tot een alghemeenen intrest bederf ende ruïne van de wekelicke marct deser stede. (17).

---

(13) SAE-534. Rek. 1730-31 f° 12 v°.

(14) SAE-534. Rek. 1731-32 f° 19 r°.

(15) SAE-537. Rek. 1743-44 f° 26 v°.

(16) SAE-538. Rek. 1747-48 f° 30 r°.

(17) SAE-117.

In het 108^e artikel van de voorgeboden van 1724 ⁽¹⁸⁾ wordt dit monopolie van de marktschipper uitdrukkelijk vastgelegd.

In 1732 moest men zelfs drastisch ingrijpen. Andere schippers hadden binnen het Leiken eveneens marktgoederen ingeladen. Natuurlijk protesteert de marktschipper. Wie in het vervolg nog marktgoederen inlaadt wordt bestraft met een boete van 100 £ par. Zijn schip zal aangeslagen worden en openbaar verkocht. Wie zijn marktgoederen op een niet-geoorloofd schip laat inladen wordt eveneens gestraft met een boete van 24 £ par. Hout, kalk, pannen, steen en kolen vallen daar evenwel niet onder en mogen gewoon verhandeld worden. Aan de andere kant mag de marktschipper het vastgesteld scheepsloon niet overschrijden. ⁽¹⁹⁾.

Ook tussen de marktschippers en de kooplieden moest men orde op de zaken stellen : de marktschipper eiste dat zijn schip twee uur na het aanleggen zou gelost worden, terwijl de kooplieden aandrongen op een stipte naleving van de scheepstarieven. ⁽²⁰⁾.

In de stedelijke voorgeboden van 1744 en 1769 wordt nu een grotere plaats ingeruimd aan de scheepvaartverordeningen. Naast een hele reeks artikelen, die rechtstreeks de marktschipper betreffen en die dan ook geleidelijk aan in de pachtvoorwaarden verwerkt en als dusdanig reeds besproken zijn, komen nu ook artikelen voor betreffende de scheepvaart in het algemeen.

De gewone schippers, die gemeerd liggen voor de kaai en er bouwmaterialen, steenkool of hout lossen, moeten bij de nadering van het marktschip onmiddellijk plaats ruimen.

Het is verboden bomen, gezaagd hout, brandhout, stenen, mest en asse langer dan drie dagen op de kaai te laten liggen en dit op boete van 3 £ par.

Alle takken en struikgewas die de scheepvaart door het Leiken hinderen moeten geweerd worden. Het is eveneens verboden wadden of dammen door het Leiken te leggen, die de scheepvaart zouden stremmen.

Er dient eveneens opgetreden tegen de beschadiging van de tragels, vooral tijdens het zomerseizoen wanneer koeien en paarden komen drinken en wateren in het Leiken. Elke overtreding zal gestraft worden met een boete van 2 £ par. Ouders zijn verantwoordelijk voor hun kinderen, de patroons voor hun personeel. ⁽²¹⁾.

---

(18) SAE-188. Ed. NEELEMANS, *op. cit.* II, blz. 276.

(19) SAE-269.

(20) SAE-269. Ordonnatie 1733.

(21) SAE-117. Voorgeboden 1703, 1719.

SAE-118. Voorgeboden 1744, 1769.

Ed. NEELEMANS, *Op. cit.* II, blz. 301 (1744), blz. 321 (1769).

Het aankopen en in regie nemen van een eigen stedelijk marktschip.

Aanvankelijk diende de marktschipper zelf voor 2 schepen in te staan : één voor het vervoer van de passagiers en één voor de eigenlijke marktgoederen.

Vanaf 1726 zal de stad voor de dienst der passagiers zelf een bargie aankopen die door de aankomende pachter in prijsij dient overgenomen. Hijzelf moet voor de tweede bargie zorgen, bestemd voor het vervoer der marktgoederen.

Dit wordt reeds beslist in de vergadering der notabelen van 25 januari 1725. De kosten ervan worden op 160 £ gr. geraamd. ⁽²²⁾.

In een rekwest van 9 februari 1725 gericht aan het college van het Brugse Vrije, tot goedkeuring van dit besluit heet het «alsoo men oordeelt te convenieren ende seer proffytabel te sulle sijn voor de voorseyde stede, inghevalle men voor haere rekenynghe waere coopende een wel ghereguleert schip omme tot beter gherief ende commoditeyt van de passagiers midtsgaders tot vervoorderynghe ende aengroijnghe vande coopmanschap te transporteren van dese stede naer de Stadt van Ghendt de selve passagiers ende de coopman goederen ende econverso alle de selve oock van daer te brenghen in plaetse vanden pachter vande maeretschepen daertoe te laeten ghebruycken sijn eyghen of andere schepen naer syn goetduncken ghelijck men tot nu toe met groot ongherief gheuseert heeft». ⁽²³⁾.

Op 7 februari 1726 wordt het schip besteld bij Jan Philips, meester-schipmaker te Baasrode. De lengte ervan moet 56 voet ($\pm$ 16,80 m) bedragen, binnenboords 50 voet (15 m). Het zal voorzien zijn van 2 roeven, vervaardigd in goed hout en dit voor de prijs van 130 £ gr. sterk wisselgeld. Tegen half-april moet het schip kunnen gevisiteerd worden door het schepencollege. Zo het werk hun niet bevalt, moeten zij het niet aannemen. Indien wel dient de bargie afgeleverd op de kaai te Eeklo tegen einde mei 1726. ⁽²⁴⁾.

Schepen Jan-Frans de Brabander wordt gedeputeerd om met Joos Steyaert, schipper te Bellem, op 4 mei 1726 naar Baasrode af te reizen om het quasi-voltooid schip te inspecteren. Deze ene reis bleek niet voldoende, want op 7 juni 1726 reist schepen de Brabander andermaal af, ditmaal vergezeld van Boudewijn van Belle, schipmaker te Gent, als expert. ⁽²⁵⁾.

---

(22) SAE-37 f° 45 v°.

(23) SAE-296.

(24) SAE-28 f° 180 r°.

(25) SAE-535. Rek. 1724-25 f° 26 v°.

Aanvankelijk schijnen er moeilijkheden op te rijzen bij de aanvaarding van het schip, maar op 30 juni 1726 wordt het uiteindelijk toch aangekocht voor 130 £ gr. wisselgeld. ⁽²⁶⁾. De jaarlijkse prijsij wordt van nu afaan verplichtend.

Reeds op 23 januari 1738 greep de aanbesteding plaats van een nieuwe bargie. Behoudens de zuiver technische details wordt er verder gespecificeerd dat de nieuwe bargie een halve voet hoger moet zijn dan de oude. Het eikenhout, dat daartoe aangewend zal worden moet zijn «goet inlants haut, ghegroeyt tusschen Ghendt ende Brugghe». Het hout zal vooraf dienen goedgekeurd alvorens verwerkt te worden. Tijdens het maken zal er eveneens controle gedaan worden. Niets mag afwijken van het bestek en zonder goedkeuring mag met het teren niet aangevangen worden.

De nieuwe bargie moet klaar zijn tegen 1 oktober 1738; ondertussen moet de oude bargie vanaf 1 mei tot 1 oktober in bevaarbare toestand gehouden worden door de scheepsbouwer.

Is de bargie tegen de vastgestelde tijd niet klaar, dan zal de aannemer 1/4 van zijn prijs verliezen en daarenboven de hierdoor geleden schade aan de stad en de kooplieden dienen te vergoeden.

Onder deze voorwaarden werd de bouw aangenomen door Joannes en Mattheus Galens, scheepsbouwers op het Rabot te Lovendegem voor 812 gulden 10 stuivers courant of 135 £ 8 sch. 4 gr. ⁽²⁷⁾. Op 30 juli is het schip bijna klaar. ⁽²⁸⁾. Arnout Imschoot, de marktschipper, is niet bereid het nieuwe marktschip in prijsij over te nemen, maar zo hij dit blijft weigeren zal hij daartoe wettelijk gedwongen worden. Dit blijkt evenwel niet nodig. ⁽²⁹⁾.

Aan toezichter Joannes Wille betaalt de stad ook 4 £ 1 gr. ⁽³⁰⁾. Naderhand wordt de bargie geschilderd. Zij wordt versierd met het wapen der stad, met «dauphynen» en met twee zwanen. ⁽³¹⁾.

---

(26) SAE-28 f° 118 r°.

(27) SAE-269 ; 535. Rek. 1737-38 f° 32 r°.

(28) SAE-29 f° 209 r°.

(29) SAE-29 f° 212 r°. - 29 sept. 1738.

(30) SAE-535 f° 35 v°.

(31) «Item betaelt aen Robert Pierssens, schilder tot Ghent, de somme van twee ponden eenen schellynck vier grooten over loon van bij hem ende synen sone, te sijn gheschildert achter op den bril vande voorschreven nieuwe baerge het wapen deser stede met eenigh loofwerck met eeckels daerontrent mitsgaeders dauphynen oock achter de selve baerge bij het roer, ende twee swaenen van vooren», SAE-535, Rek. 1737-38, f° 34 v°.

Op 29 juni 1753 levert Joannes Galens andermaal een nieuwe bargie aan de stad voor 157 £ 10 s. gr. «gebracht aende Caeye». Zij wordt in dienst genomen op 1 april 1754. ⁽³²⁾. Een dergelijke nieuwe bargie wordt een laatste maal geleverd in 1789. ⁽³³⁾.

Betwisting in verband met het vrije Eeklose vaarrecht.

a) Met de admodiateurs-generaal van de Koninklijke Domeinen.

Op 29 december 1702 dienden de admodiateurs van de domeinen een rekwest in bij de Rechter van de Domeinen, kwartier van Gent, waarbij zij betoogden dat Eeklo zonder oktrooi, genoot van de inkomsten van het marktschip vanaf de kaai tot aan de Bierstal (Brugse Vaart).

Dit maakte volgens hen als «regalia» een wezenlijk deel uit van het koninklijk domein; dus moesten de inkomsten ervan ten goede komen aan de koninklijke schatkist. Eeklo betoogde hiertegen, dat zelfs vóór 1626 toen de keure van Eeklo een persoonlijk bezit was van de landsvorst, het Leiken een privaat kanaaltje was, gedolven op grond en met penningen van de stad. Derhalve kon er van enige koninklijke aanspraak op het Leiken geen sprake zijn. ⁽³³⁾.

De uitspraak van dit proces kennen wij niet, maar het moet positief geweest zijn voor Eeklo, want de stad blijft in het ongehinderd bezit van de verpachting van het stedelijk marktschip en het vaarrecht in het Leiken.

b) Met Brugge.

Begin juli 1713 beklaagt marktschipper Jacques Yket er zich over dat zijn schip en dat van Jan van Hyfte, zijn knecht, wederrechterlijk zijn opgehouden door de Brugse Magistraat en dit op klacht van Jan de Graeve, marktschipper van Hansbeke op Brugge, die zijn Eeklose collega het recht ontzegde, marktgoederen naar Brugge te brengen door de Brugse Vaart. Schepenen van Eeklo zullen naar Brugge reizen om de slaking der beide scheepjes te bepleiten.

Daar zij aan hun marktschipper de vrije vaart op Brugge hadden gewaarborgd, moeten zij hem voor deze arrestatie 6 £ 12 s. gr. schadevergoeding betalen. ⁽³⁴⁾.

---

(32) SAE-540. Rek. 1752-53 f° 50 r°.

(33) SAE-550. Rek. 1789-90 f° 25 v°.

(34) SAE-297. Procesbundel.

Een gelijkaardig incident heeft plaats op 21 november 1715 ⁽³⁵⁾ wanneer de kommandant van Damme weigert de schepen met marktgoederen door te laten naar Brugge. ⁽³⁶⁾. Eeklo en Maldegem gaan nu samen protesteren.

c) Met Gent.

De eerste aanleiding tot deze moeilijkheden gaat terug tot 1724. Toen lieten de Gentenaren de Lieve, die zij nog steeds als een Gentse rivier beschouwden, over haar volle lengte uitzuiveren en uitdiepen.

Zij gaven hiervoor 36.000 gulden uit en wilden daarom een kleine genoegdoening. Eertijds werd de Lieve in stroken, «vrijheden» genaamd, aan de schippers verpacht. ⁽³⁷⁾.

In het begin der XVIIIe eeuw wanneer de Lieve doorgaans in verwaarloosde toestand verkeerde brachten die verpachtingen weinig of niets op. Maar na de herdelingen werd de «vrijheydt» van de Lieve tussen Stoktevijver (Zomergem) en de kom van Balgerhoeke (Eeklo) opnieuw verpacht. Dit gebeurde in november 1725 en nog wel aan de oud-Eeklose marktschipper Jan Boterdaele, «ter exclusie van alle andere» ⁽³⁸⁾, wat niet alleen een zware concurrentie voor de Eeklose marktschipper, Lieven de Pauw, inhield, maar zelfs een onmogelijkheid tot varen meebracht, gezien het Eeklose Leiken eveneens in bedoelde Liestrook uitmondde en dit verder de normale reisroute van het Eeklose marktschip naar Gent was. ⁽³⁹⁾.

Lieven de Pauw en zijn knecht Charles van Nieuwenhuysen willen Jan Boterdaele te Balgerhoeke beletten in te laden. De schepenen van de Keure komen tussen en leggen verbod op aan de Eeklose marktschipper nog op Gent te varen. ⁽⁴⁰⁾. De reactie van Eeklo kan niet uitblijven. Bij monde van hun baljuw Judocus Lefer laten zij Boterdaele's schip aanslaan onder voorwendsel van onvoldoende paspoorten. Er volgt zelfs een officieel verbod tot varen in de Lieve, dat verplicht dient gepubliceerd op de kerkstichel van Eeklo. De zaak wordt nu bij rekest van 27 februari 1726 aanhangig gemaakt bij de Raad van Vlaanderen.

---

(35) SAE-530. Rek. 1712-13 f° 20 r°.

(36) «dat den commandant vande stadt van Damme refuseerde door de selve stadt te laeten passeren de schepen ghelaeden met maerckt goederen vaerende van dese stede naer de stadt van Brugghe, jae zelfs dat sij eenighe van diere hadde aenghehouden». SAE-27 f° 140 r°.

(37) Zie hierover J. BOES, *De Lieve*, blz. 45.

(38) SAE-270. Procesbundel.

(39) SAE-28 f° 183 r°.

(40) SAE-28 f° 183 r°.

Eeklo betoogt dat het reeds honderden jaren in het bezit is van het vrije vaarrecht op de Lieve, dat deze clause regelmatig in de pachtvoorwaarden van het marktschip opgenomen wordt en nog nooit door iemand betwist werd. De verpachting van Gent is «eene simple nieuwigheyt voor desen noyt gheploghen».

De Gentenaren daarentegen beweren dat de Lieve vanouds een privaat Gents water is, op hun kosten gegraven. Zij alleen hebben er het beschikkingsrecht over. Zo de vaart op de Lieve ooit aan Eeklo toegestaan werd, dan was dat een zuivere blijk van welwillendheid, niet gesteund op rechtskundige gronden. De vroegere vaart van de Eeklose marktschipper moet aanzien worden als clandestien en een usurpatie van het eigendomsrecht van Gent. Trouwens in het pachtcontract van Eeklo wordt nergens melding gemaakt van de Kom van Balgerhoeke, alleen van het Fruwelengat te Nieuwendorpe.

Ondertussen bezorgde men Jan Boterdaele te Eeklo zelf, heel wat last. Door de schout van Eeklo en diens beide officieren werd hij beticht op 21 februari 1726 hout gestolen te hebben dat opgestapeld lag op mijten langs de tragel van de Lieve tussen Balgerhoeke en Raverschoot. De wetsdienaars hadden hem in de duistenis afgespied, zonder dat zij zelf gezien waren. De eigenaar van de houtstapels, Adriaan van Nieuwenburgh uit Oostwinkel, verklaart inderdaad dat er 900 mutsaarden ontbreken op een totaal van 9400. Pieter de Pau, vroegere knecht van Jan Boterdaele en ketser van zijn schip, verklaart dat hij van zijn baas bevel kreeg om 3 à 4 van de opgestapelde mutsaarden te gaan halen om op het schip «vier te maecken ende hun te waermen namentlijk alswanneer het was reghenächtigh vuyl ofte kout weder». (41).

Een minder fraaie geschiedenis was dat Karel Cloeckaert, de toenmalige knecht en ketser van Jan Boterdaele op 4 maart 1726 op zijn schip te Balgerhoeke aangehouden werd door de Eeklose baljuw en gevankelijk naar het stadhuis overgebracht. Hij werd daar de ganse nacht opgesloten en 's anderen daags ondervraagd door de baljuw, die hem met enkele glazen Franse brandewijn wilde omkopen om tegen zijn meester te getuigen en te verklaren dat hij hem zou bevolen hebben hout te stelen. De baljuw wilde in ruil voor die verklaring hem een kleed laten maken en hem geld in de hand stoppen met de geruststellende woorden : «ten compt tot last van de knechten niet, maer het compt tot laste van ul. meester Jan Botterdaele». (42).

---

(41) SAE-270.

(42) SAE-270.

Hierdoor kwam de verdenking van hout stelen wel op losse schroeven te staan en hebben we hier meer te doen met een dorpsvete, die zich aan de rand beweegt van de principiële kwestie.

Ondertussen blijft de zaak hangende tussen de magistraat van Eeklo en Gent. De omliggende parochies doen ook hun duit in het zakje : Waarschoot, Oostwinkel, Ronsele en Zomergem bevestigen het vaarrecht der marktschippers van Eeklo. ⁽⁴³⁾.

Zij verklaren dat er hun vóór november 1725 geen verpachting van de Gentse schepenen bekend is.

Gent legt ondertussen interdictie op aan Eeklo nog te laden en te lossen in de kom van Balgerhoeke en dit bij afkondiging in de Raad van Vlaanderen. ⁽⁴⁴⁾. Daartegen stuurt Eeklo een uitvoerig rekwest aan het Brugse Vrije om zijn rechten te verdedigen. ⁽⁴⁵⁾.

Nog bleef het proces een paar jaar aanslepen met eindeloze argumenten pro en contra, tot tenslotte op 24 maart 1728 een gunstige uitspraak bekomen werd. ⁽⁴⁶⁾. Onmiddellijk gaan de Gentenaren in beroep bij de Grote Raad van Mechelen, waar men met de zaak begon op 31 juli 1728, maar waarvan ons geen uitslag bekend is.

d) Met de nering der vrije en onvrije schippers te Gent.

Vanouds bezaten de Gentse schippers het recht van *lastbreken* d.w.z. het vervoer op de waterwegen binnen de stad Gent, kon voor vreemde schippers alleen gebeuren door tussenkomst van de nering der schippers, die zorgden voor het overladen der goederen van het vreemd schip in een Gents schip. Bij het verlaten der stad moest dit opnieuw gebeuren. Dit systeem van «overslag», wij hoeven het hier niet te onderstrepen, drukte loodzwaar op de toenmalige binnenscheepvaart, die bij gebrek aan afdoende landwegen, relatief belangrijker was dan nu, ja, vaak de enige handelsweg vertegenwoordigde.

Het kon niet anders of er moest tegen een dergelijk verouderd systeem, verzet ontstaan.

1. Eerste strubbelingen.

Dit verzet manifesteerde zich voor Eeklo het eerst in 1647. De vrije en onvrije schippers van Gent hadden namelijk op 8 maart 1647 uit het schip van Karel de Brabantere verschillende marktgoederen gehaald en

---

(43) SAE-29 f° 184 r°.

(44) SAE-29 f° 185 r° ; 37, f° 49 r°.

(45) SAE-29 f° 185 v°, 187 r°.

(46) SAE-271.

brachten die zelf naar Eeklo om daarmee hun prerogatieven te demonstreren. Eeklo verdedigde zijn belangen hardnekkig : zij stelden een eis tot schadevergoeding in van 600 £ par. en betoogden nogmaals dat zij het vrije vaarrecht in de Lieve bezaten. Deze eis werd volledig bijgetreden bij sententie van de Raad van Vlaanderen van 3 april 1647, die de schadevergoeding toekende en Eeklo in zijn prerogatieven bevestigde, wat er reeds op wijst dat het privilege van lastbreken der vrije en onvrije schippers toen reeds een ernstige deuk had gekregen. (47).

Nadat het schip van Christoffel Vereecken op 29 november 1659 aangehouden werd te Gent, andermaal op last der Gentse schippers, moest het volgens het vonnis van 1647 onmiddellijk geslaakt worden. (48).

2. *Nieuwe moeilijkheden in 1737.*

Meer dan een halve eeuw blijft het nu rustig, maar dan volgt een nieuwe vastberaden aanval van de steeds meer in verval rakende nering der vrije en onvrije schippers, een anachronistische poging om hun totaal voorbijgestreefde privileges in ere te herstellen.

Op 2 april 1737 werd de Eeklose marktschipper Arnout Imschoot belet aan de kaai buiten de Brugse Poort te Gent, zijn beide marktschepen, reeds ten dele geladen met kareelstenen, voort te laden en naar Eeklo af te varen. Dit gebeurde door de prinselijke officier, Lieven de Bert, op verzoek van Jan Maes, Frans Enghels, Remi Verspeyen en Cornelis Root-hase, toezieners van de nering der vrije schippers en van de gecommiteerden der onvrije schippers. De stad Eeklo beschouwt dit als een flagrante schending van haar privilege en zal rekwest indienen bij de Raad van Vlaanderen. (49).

Reeds op 5 april wordt de slaking van de gearresteerde schepen bekomen (50), maar daarmee was de zaak allerminst van de baan. Een tweede feit komt de situatie nog toespitsen. Op 31 mei volgde een nieuwe arrestatie. Jakob Martens in dienst van de marktschipper Arnout Imschoot, was met zijn schip de Leie opgevaaren tot aan de herberg de «Ghelaesenen Boteram» in de buurt van Drongen. Daar laadde hij kareelstenen over uit Waalse schepen. Bij zijn terugkeer naar Eeklo werd hij nabij de Brugse Poort opgehouden door de beurtschippers, die de overslag eisten op hun schepen. Reeds op 17 en 25 mei was hij min of meer gewelddadig door

---

(47) SAE-275.

(48) SAE-275.

(49) SAE-29 f° 182 v°.

(50) SAE-272.

dit cordon heengedrongen, maar nu werd hij formeel opgehouden en gearresteerd door de prinselijke officier Antoon de Coninck, bij zijn weigering overslag te doen. ⁽⁵¹⁾.

Jakob Martens werd in huisarrest geplaatst in de herberg «de Catte». Schip en schipper werden op 7 juni 1737 geslaakt. ⁽⁵²⁾. Het werden twee volumineuse processen, waar bewijsstukken tot in de XVe eeuw bij te pas kwamen, bladzijdenlange getuigenverhoren, waarin verklaard werd, dat niemand ooit van enige overslag gehoord had bij het halen van kareelstenen; zelfs vreemde schippers, die de kareelstenen aanbrachten en inwoners uit de omgeving van de Brugse Poort, het Patijntje en de «Glazen Boterham» werden onderhoord om te bevestigen dat zij er altijd de Eeklose marktschipper ongehinderd hadden weten aanleggen en inladen, sinds 40 jaar en meer. ⁽⁵³⁾.

Beide processen, waarvan de rechtsgrond dezelfde was, sleepten een paar jaar aan. Er kwam dan nog een verwikkeling bij nl. een proces van Jan Mast, herbergier in «de Catte» tegen Jakob Martens voor niet betaald herbergverteer ten tijde van zijn huisarrest. Het ging er hem namelijk om, wie de teerkosten van de bewakende officier diende te betalen. Om deze bagatel van 4 £ 8 g. werd ook de stad Eeklo betrokken. Na een gunstige uitslag voor deze laatste wil de tegenpartij hiervoor in beroep gaan bij de Grote Raad van Mechelen. Een der rechtsgeleerden vond evenwel dat de zaak van te weinig belang was om ze tot appel te verheffen. ⁽⁵⁴⁾.

Op 9 oktober 1739 bekwam Eeklo opnieuw een gunstig gewijsde. De gevraagde schadevergoeding van Eeklo moet door de nering der schippers uitbetaald worden en zij mogen Eeklo op het stuk van het vrije vaarrecht niets meer in de weg leggen. ⁽⁵⁵⁾.

3. Arrestatie in 1770.

Het handelsverkeer van Gent met Eeklo was er niet minder op geworden, vooral het vervoer in bouwmaterialen nam aanzienlijk toe.

Eeklose schepen kwamen nu geregeld in de Huidevettershoek tot aan het sas van Sint-Agnete kalk halen. Daar werd op 17 juli 1770 de knecht van de Eeklose marktschipper, Martinus Cobbaert, met zijn schip gearresteerd door de prinselijke officier Louis de Smet en dit op last van de tozieners van de Brugse en Sasse Vaart, gecommiteerd door de nering van de vrije en het corpus van de onvrije schippers. Twee dagen later wordt

---

(51) SAE-29 f° 187 v°.

(54) SAE-272.

(55) SAE-276.

het schip reeds geslaakt. De kalklossers van Gent verklaren dat de marktschippers van Eeklo reeds jarenlang in de Huidevettershoek komen en dat niemand zich daar ooit tegen verzet heeft. Bij sententie van 21 juli 1771 wordt Eeklo bevestigd in zijn rechten, tweemaal per week 's dinsdags en 's vrijdags naar Gent te mogen varen en er aan te leggen ook in de Huidevettershoek.

De nering der schippers wordt veroordeeld tot de proceskosten en een boete van 3 £ par. ⁽⁵⁶⁾.

Al deze uitspraken bevestigen de aftakeling van de oude neringen en het anachronistisch karakter van de op dat stuk vroeger toegekende privileges.

e) Met de plattelandsschippers.

Het hele systeem van lastbreken, privilegiëring en verpachting van de scheepvaartwegen moest als een knellend keurslijf om de scheepvaartbedrijvigheid prangen.

Vooral de plattelandsschippers, dit tot geen enkele corporatie behoorden en geen stedelijke marktroute konden inpachten, moesten zich vaak met de kruimeltjes van de tafel vergenoegen.

Trouwens een werkelijke vrije vaarroute bestond niet. Overal werden tollën geheven, zowel in het Eeklose Leiken, de Lieve als de Brugse Vaart. Daarom richtten de Eeklose schippers Arnout en Jan van Imschoot, Jan van Boterdaele, Pieter Vlassenbroeck, Jacques Martens benevens Laureins en Lieven van Imschoot, schippers te Maldegem zich op 27 juli 1739 met een rekwest tot de Koning, waarin zij vrije scheepvaart vragen, zoals op de wegen. ⁽⁵⁷⁾.

Zij beroepen zich daarbij op een koninklijk plakkaat van 1540. Met deze stelling komen zij regelrecht in botsing met de steden Gent en Eeklo, die bij middel van de verpachting van hun marktschepen en het heffen van tollën, hun exclusivisme willen bestendigd zien.

Het komt aldus tot een nieuw proces in de Raad van Vlaanderen, waarbij de plattelandsschippers de vermolmde privilegiëring willen aan-

---

(56) SAE-280.

(57) «Arnout Imschoot, Jan Imschoot, Jan Boterdaele, Pieter Vlassenbroeck, Jacques Martens alle pretense schippers, woonende binnen dese stede, Laureyns Imschoot, Lieven van Imschoot ende andere schippers woonende tot Maldeghem ende daerontrent, daerbij sij te kennen gheven dat sij gheerne soudē transporterē met hunnen schepen alle sorten van coopmanschappen naer de Stadt van Ghendt, Brugghe ende andere soo graenen ende saeden ghelijck sij ghewoone waeren van alle tijden, midts de navigatie moest egaelick liber sijn ghelijck de voituren op de groote weghe», SAE-29 f° 227 r°.

tasten. Oorspronkelijk vroegen zij het vrije vaarrecht in Lieve, Leie en Schelde. Later binden zij in en vragen alleen vrije doortocht in de Lieve, met uitsluiting van bevaring van het Leiken, monopolie van het Eeklose marktschip. De raden-fiscaal staan dit verzoek toe, maar Eeklo behoudt zijn prerogatieven, waarvoor zij wel enigszins bevreesd waren : «dat sij (C. M.) sulcx oock souden connen extenderen tot dese stede lancxt het vaerdecken of Leyken der selve stede commende in de voorseyde Lieve, welck leyken nochtans als privatelick competerende aen dese stede bij niemant en mach bevaeren ende bevracht worden met maercktgoederen als alleenelick bijden pachter vande maercktgoederen deser stede uut crachte van sijnen gheslaeghen pacht». (58).

f) Met de Gentse marktschipper.

Jan Simoens, marktschipper van de Gentse Lieve, wonende te St.-Laureins, wijk Celie, was op 21 juli 1740 met marktgoederen — een schip met graan — het Eeklose Leiken binnengevaren. Op klacht van de Eeklose marktschipper Jan Goethals, was hij gearresteerd door de baljuw.

Hoewel het schip reeds 's anderen daags geslaakt werd, komt het tot een proces in de Raad van Vlaanderen.

Typisch is het wel dat de Gentse schepenen van de Keure zich ditmaal niet achter hun marktschipper scharen. De schepenen van Eeklo handelen hier precies zoals hun Gentse collega's op de Lieve. Het Leiken wordt als een privaat stedelijk water aanzien en dit wordt nu impliciet erkend door de schepenen van de Keure. Zij willen noch kunnen hier hun marktschipper verdedigen.

Jan Simoens wordt dan ook op 15 september 1740 prompt veroordeeld tot de boete van 100 £ par. volgens de voorgeboden van Eeklo en met interdictie nog het Leiken te bevaren. (59).

---

(58) SAE-278.

SAE-30 f° 1 r°, 8 v°, 11 v°.

(59) SAE-279.

SAE-30 f° 43 r°.

V. GROTE AANPASSINGSWERKEN
IN DE XVIIe EEUW EN XVIIIe EEUW

De Kaai.

Tevoren zagen wij reeds dat de kaai in 1561 in steen werd opgetrokken. In 1633 werd zij met een nieuw hoofd versterkt. ⁽¹⁾.

Uit een aanbesteding van 1634 weten we dat de kaai toen 115 voet (± 35 m) lang en $5 \frac{1}{2}$ voet ($\pm 1,70$ m) hoog was. Zij moet 4 voet afgenomen worden door de aannemer en dan vernieuwd terug op dezelfde hoogte gebracht. Op de westzijde moet een hoofd aangebracht worden van 13 voet (± 4 m) lang. Het fundament moet een dikte hebben van 4 kareelstenen, daarboven 3 kareelstenen en het moet opgemetseld worden op kaaihoogte ($5 \frac{1}{2}$ voet). De aannemer dient voor zijn materiaal te zorgen. Jan Spittaël aanvaardde dit werk voor 24 £ 6 s. gr. ⁽²⁾.

Op 13 oktober 1688 werden 1000 grote stenen van Armentières verwerkt tot herstel der kaai, ⁽³⁾ en in 1710 werd andermaal de toegang tot de kaai uitgedolven en in april hersteld. ⁽⁴⁾.

De voornaamste aanpassingswerken grepen evenwel plaats ter gelegenheid van de herdelfingswerken van het Leiken in 1724.

Een oppervlakte grond van 18 roeden (± 250 m²), toebehorend aan de heer van Zomergem werd onteigend om een nieuwe kom te graven aan de kaai, waarin de binnengevaren schepen zich zouden kunnen keren, een soort zwaardok dus. Later zou ook een nieuwe kaaimuur gebouwd worden. ⁽⁵⁾.

---

(1) «Item betaelt an Jan Spittaël metser als bij bestedynghe ende minst doende naeste anghenomen hebbende het maecken ende repareren vande Caeye dienende tot het Leyken deser stede, met een nieu hooft ii^cxiii^{xxvi} £ xliis.p.».
SAE-521. Rek. 1633-35.

(2) SAE-296.

(3) SAE-19 f° 10 r°.

(4) SAE-530 f° 17 v°. Rek. 1710-11.

(5) «Voorts hebben den heere Bailliu deser stede ende den schepene Willems hier gherelateert ende inkennent ghedaen, dat Jor Jan Theodor de Jonghe, heere van Somergem, ter presentie van dhr. Jan de Smet, Frans Ryckbosch ende Jan Martens fs Jacques, heeft toeghestaen ende gheconsenteert datmen van wegghen dese stede soude afdelven de crlve ofte grondt van sijne proprieteit ende hofstede liggghende op de caeye deser stede jeghenwordigh bewoont ende ghehruyckt bijden voornoemden Jan Maertens, diemen aldaer noodigh heeft omme aldaer te maecken eenen com ten dynste vande schepen bevaerende het Leyken der selve stede

Herdelvingswerken in het Leiken.

Onderhoud der tragels en bruggen was een telkens terugkerende post in de stadsrekeningen. Voor de ketsers moest er immers steeds een behoorlijke trekweg aanwezig zijn.

Maar bij bepaalde gelegenheden werd aan een grondiger schoonmaak gedacht. Zo bv. in oktober 1688 wanneer de marktschipper Jacques Verbrugghen zich erover bekloeg «als datter veele diversche ondiepten sijn in het Leyken deser stede ende oock de baemens in ghevallen soo dat hij daerinne niet wel en can vaeren». (6).

In 1719 was de toestand opnieuw erbarmelijk te noemen. Het Leiken was dusdanig vervuild, dat er zelfs bij overvloed van water, nauwelijks een schip aan de kaai kon aanleggen. Men besluit op 1 september 1719 de uitdieping aan te besteden. (7).

Dit gebeurde effectief op 6 september en was al volgt omschreven «het ruymen ende delven van het leyken der selve stede van aende Caeye tot inde Lieve aen het frauweelen gat ofte hauten wambuys».

De aannemer zal zijn «reck» of strook moeten ruimen tot op de oude bodem op harde grond. Het water zal hij eventueel dienen uit te hopen en barmen aanleggen. Hij moet binnen een tijdspanne van 3 weken zijn aangenomen werk tot een goed einde kunnen brengen. Daarna zal hij er water inlaten en het werk ter schouwing voorleggen. De ganse lengte van het Leiken, bedragende 822 roeden was in 15 «recken» verdeeld. De gezamenlijke graafwerken kostten 111 £ 10 s. gr. (8).

---

al daer te connen keeren ende wenden soo ende ghelyck de voorseyde erfve ende grondt alreede is afgheleijt met baeckens uutmaeckende de grootte van seventhien à achthien roeden, salvo justo, midts over den selven afgheleyden grondt betaelt wordende naer weerde ende prijsie daarvan te doen sonder datter eenigh verghelt aen hem sal moeten ghedaen worden over de boomen ende taillie haut daerop staende doordien hij de selve aen hem heeft ghereserveert ende sal behouden hebbende de voorn. heere van Somerghem versocht datter van wegghen dese stede ten naesten somer soude ghemaect ende ghestelt worden cene kaeye ofte muer inden voorseyden com jehghens de voormelde sijne proprieteyt van de voorn. hofstede», SAE-28 f° 106 v°.

(6) SAE-19 f° 8 r°.

(7) «Ten voorn. daeghe regaerd t ghenomen sijnde dat het Leyken deser stede seer is vervuylt ende dat het selve (alhoewel daer abundantie van water waere) nauwelicx en sal connen bevaeren worden, wiert oversulckx gheresolveert tselve Leyken van aende kaeye deser stede tot in de ghendtsche lieve aen het frauweelen gat ofte hauten wambuys te doen ruymen ende delven, ende tselve bij reken te besteden aende minstbiedende de naest op woensdagh naestcomende», SAE-27 f° 265 r°.

Eindpunt van het Eeklose Leiken met kaai

Iemand van de schepenen wordt afgevaardigd om dagelijks het werk te controleren of men volgens bestek werkt. Desnoods zal op de tekortkomingen gewezen worden. Schepen Derckere ontvangt hiervoor een dagelijkse vergoeding van 2 s 4 gr. ⁽⁹⁾.

Men waakte er steeds angstvallig op het peil van het Leiken in overeenstemming te brengen met de Lieve om bevaarbaarheid te verzekeren. Het gevolg daarvan was, dat verdiepingswerken aan de Lieve, aanpassingswerken voor het Leiken meebrachten.

Wanneer schepenen van de Keure op 3 juni 1724 meedelen dat de Lieve vanaf 15 juni zal gesloten worden wegens uit te voeren werken, dan is dat meteen het sein tot een verdieping en verbreding langs de noordzijde van het Leiken, want door het ruimen van de strook Rabot Brugse Vaart - Kom van Balgerhoeke, lag het peil van het Leiken nu hoger dan dat van de Lieve. ⁽¹⁰⁾.

Diezelfde dag nog wordt de burgemeester gemandateerd de onteigningsprocedure in te zetten, door met eigenaars van Eeklo, Gent en Brugge

(8) SAE-296.

(9) SAE-27 f° 265 v°.

(10) SAE-37 f° 42 r°.

contact op te nemen en hun een behoorlijke prijs te garanderen. ⁽¹¹⁾. Een 20 tal eigenaars zijn hiermee onmiddellijk akkoord.

Lieven Pynckel en Jan Dhaese worden als prijsers aangesteld om de waarde van de onteigende grond te bepalen. ⁽¹²⁾.

Ondertussen waren de werkzaamheden, na de oogstperiode, op 15 september 1724 aangevangen. Aan de werklieden werd 2 s. 4 gr. en aan de werkbazen 2 s. 10 gr. per dag uitbetaald. ⁽¹³⁾.

Volgende schijven werden uitgekeerd :

van 15 tot 23 sept. 1724	: 35 £ 15 s. 3 gr. 6 d.
23 tot 30 sept.	: 41 £ 2 s. 10 gr.
30 sept. tot 7 okt.	: 54 £ 6 s. 6 gr. 6 d.
7 tot 14 okt.	: 43 £ 17 s. 7 gr.
	: 61 £ 8 s. 3 gr.
21 tot 28 okt.	: 32 £ 18 s. 2 gr.
28 okt. tot 4 nov.	: 42 £ 13 s. 4 gr.
4 nov. tot 11 nov.	: 46 £ 19 s. 2 gr.
11 nov. tot 18 nov.	: 34 £ 4 s. 5 gr.
18 nov. tot 25 nov.	: 36 £ 4 s. 7 gr.
25 nov. tot 2 dec.	: 16 £ 16 s. 6 gr.
2 dec tot 12 dec.	: 10 £ 6 s. 6 gr. ⁽¹⁴⁾ .

Op 24 september 1724 werkten slechts 53 man in het Leiken. Het werd niet alleen verdiept maar ook met 3/4 roede ($\pm$ 2,90 m) verbreed.

De notabelen vonden evenwel op 24 september 1724 dat gezien het vergevorderd seizoen, de werklieden met de helft in aantal dienden verhoogd : nl. met 26 werklieden, waaronder twee ploegbazen. ⁽¹⁵⁾.

Op 11 oktober krijgt schepen Willems zelfs volmacht zoveel werklieden aan te werven als hem maar goeddunkt. ⁽¹⁶⁾. De magistraat heeft blijkbaar haast de werken te voltooien vóór het kwaad seizoen. Het wordt begin december eer men zover is en dan volgde nog de aanpassing aan de kaai, waarvan hoger sprake. ⁽¹⁷⁾.

---

(11) SAE-28 f° 95 v°.

(12) SAE-28 f° 102 r° - 20 sept. 1724.

(13) SAE-532. Rek. 1723-24 f° 20 r°.

(14) SAE-532. Rek. 1723-24 f° 21-25 v°.

(15) SAE-28 f° 102 v°.

(16) SAE-28 f° 106 v°.

(17) SAE-28 f° 109 v°.

De Eeklose Vaart met nieuwe kaai

Schepen Pieter Willems, die 70 dagen de directie der werken op zich genomen had, van 15 september tot 12 december 1724, krijgt hiervoor op basis van 6 s. gr. daags, een vergoeding van 21 £ gr. ⁽¹⁸⁾.

Voor deze graafwerken was er een extra-krediet van 300 £ gr. wisselgeld nodig. ⁽¹⁹⁾. Met toestemming van het College van het Brugse Vrije ontleende men dit bedrag aan Jr Jan-Baptist Dhaene, heer van Nieuwland te Gent. ⁽²⁰⁾.

De verbredingswerken langs de noordzijde werden niet onmiddellijk uitgevoerd, hoewel alle eigenaars zich met de onteigeningen hadden akkoord verklaard.

Daarom verklaart de stad op 13 augustus 1725 op uitdrukkelijke vraag van enkele eigenaars dat de afgestane grond voor niets anders zal gebruikt worden dan voor de voorgenomen verbreding. Diegene, die nog niet uitbetaald zijn, zullen vergoed worden op basis van de vastgestelde prijsij. Voorlopig mogen de pachters de nog niet geïncorporeerde stroken

(18) SAE-532. Rek. 1723-24.

(19) SAE-28 f° 109 v°.

(20) SAE-28 f° 113 v° ; 37 f° 43 r°.

gebruiken, op voorwaarde dat zij er belasting voor betalen en dat zij er geen bomen of struikgewas op planten, die bij bladerval het Leiken vroegtijdig zouden doen vervuilen. Aan onteigeningen werd 85 £ 16 s. 2 gr. 6 d. uitbetaald. ⁽²¹⁾).

Sinds 1677 werd eveneens de visserij van het Leiken verhuurd. (Zie Bijlage III). Het niet vernieuwen van het koninklijk oktrooi tot heffing der stadsrechten van 1782-89 bracht met zich mee dat de stad geen inkomsten genoot van het Leikensgeld, noch van de marktschepen, noch van het visserijgeld.

---

(21) SAE-28 f° 132 r°.

VI. PROBLEMEN ROND HET GRAVEN
VAN DE EEKLOSE VAART
(1852-60)

In de eerste helft der XIXe eeuw volgde het Leiken zijn gezapig gangetje der XVIIIe eeuw. De opbrengst der kaaigelden schommelde tussen 3 à 400 fr. ⁽¹⁾.

Uit een staat van 1821 ⁽²⁾ vernemen wij dat het stedelijk marktschip op de Gentse marktdagen nog 40 passagiers vervoerde, hoewel men er aan toevoegde dat de Lieve 's zomers zeer zelden bevaarbaar is.

Economisch leed Eeklo onder de scheiding van 1830 door het verlies van zijn hinterland in Zeeuws-Vlaanderen.

Toch was de trafiek op het Leiken met XIXe eeuwse maatstaven bekeken, verre van onaanzienlijk. In 1853-54 kwamen volgende goederen langs het Leiken binnen :

IJzer : 400.000 kg; steenkolen : 90 tot 100.000 hl; kareelstenen : 1.125.000; tichels : 100 à 105.000; potaarde : 1.220.000 kg; kalk : 6.700 hl; ruw zout : 315.000 kg; zout water : 14.150 hl; kasseidestenen : 624.296; Guano : 550.000 kg; asse : 8.757 hl; bleekwater 7.200 kg.

Werden uitgevoerd : Tarwe 7.400 hl; rogge 8.700 hl; boekweit 17.500 hl; gerst 6.420 hl; aardewerk 1.000.000 stuks;

Hout :

Zeerijs	1.320.000
Takkebossen	184.096
Hoppestaken	48.000
Bomen	1.050
Onderliggers (bilden) voor de spoorweg	6.500
Blokken	4.600
Sparren, beuken, eiken	184.000 ⁽³⁾ .

En toch dreven er onweerswolken aan de hemel, die dit idyllisch, enigszins zelfgenoegzaam beeld van de kleinburgerlijke stad brutaal zouden verstoren.

---

(1) Stadsrekeningen en -begrotingen tot 1856, SAE-ongeklasseerd.

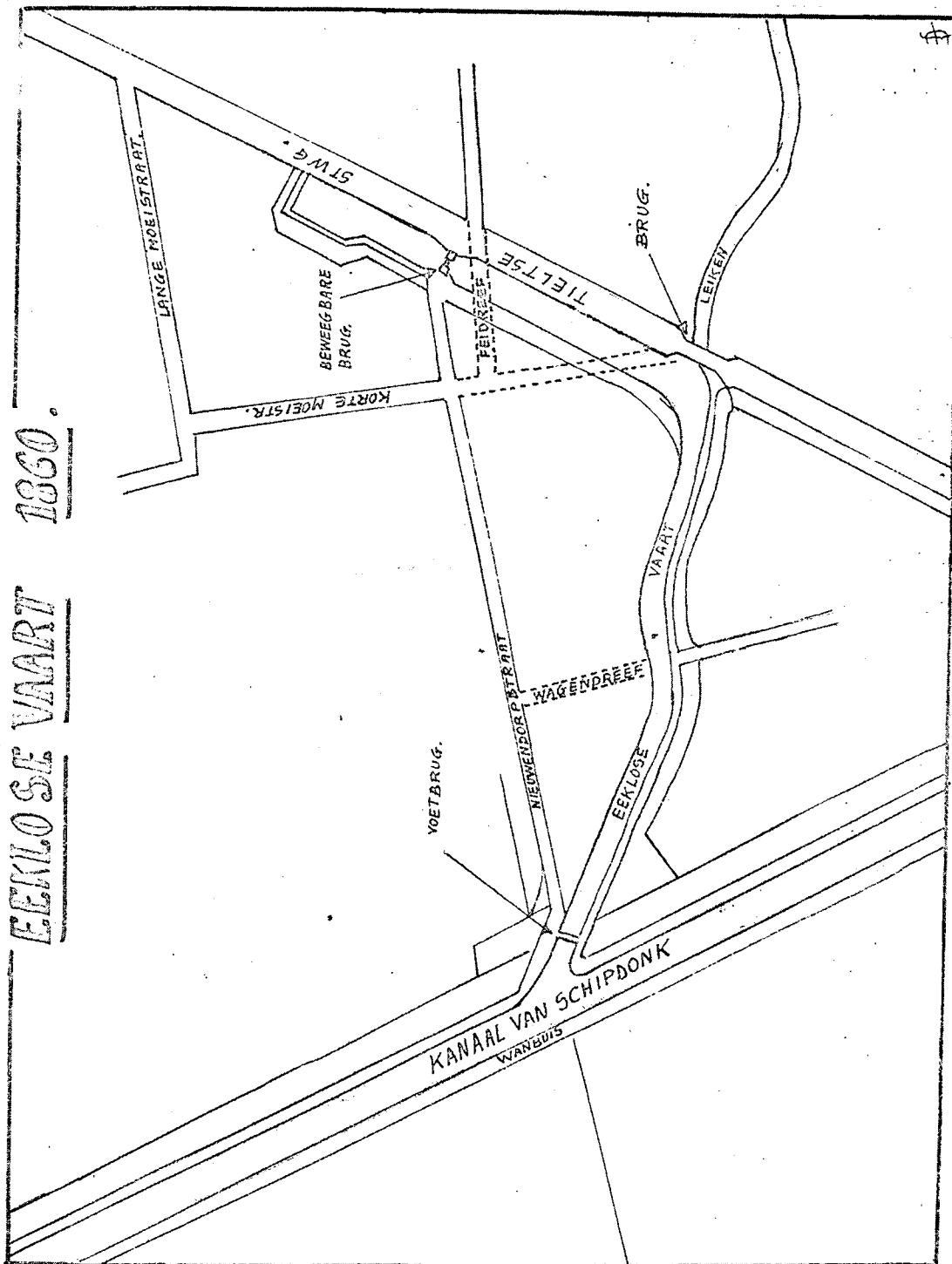
(2) SAE - Staat economische toestand van Eeklo.

(3) SAE - Stadsverslag 1853-54, blz. 28. Eeklo, 1854.

EKKLOSE VAART

1860.

Inderdaad, waterstaatkundige werken van meer dan lokaal belang, moesten de kleinsteedse belangen noodzakelijk schaden. Het begon met het decreteren van het graven van het Schipdonks kanaal in 1852, dat vanaf Stoktevijver (Zomergem) tot Maldegem in de bedding van de Lieve zou vallen, meteen het Leiken afsnijdend van zijn vroegere toegangsweg.

Het werd te Eeklo de knuppel in het kippenhok.

In zitting van de gemeenteraad van 18 september 1852 werd met eenparige stemmen een voorstel goedgekeurd uitgaande van de heren Bovyn, Van Wassenhove, Temmerman en Ecrevisse er toe strekkende een smeekschrift tot Z. M. de koning te richten, teneinde de nieuwe vaart nabij het Motje door Eeklo te brengen. De argumentatie geschiedde als volgt :

«In tegenwoordigheid van de ontworpen vaert van Schipdonk naer Heyst, is men met regt ongerust wegens de stoffelijke belangen der stad Eecloo, welke de raed gehouden is te vrywaren ; de bloei of het verval van handel en nyverheid staet hier op het spel.

De stad Eecloo, Sire, beroofd van hare regtbank, van hare bezetting, van haer commissariaet ; verstoken zelfs van het vertier des yzeren spoorwegs was, tot over eenige jaren, in het onbekrompen bezit harer schipsvaert, waarmede men yzer, kolen, baksteen, pannen, kalk, pyp- en kleemaerde toebragt ; waerlangs men hout, granen, pottewerk uitvoerde. Langdurende onderhandelingen tusschen het staetsbestuer en de provincie waren oorzaak, dat deze aloude scheepsvaert, hoe langer zoo meer op-slykte, en eindelyk schier onbruikbaer werd.

De afwateringsvaert kan voor de stad Eecloo en omstreken eene weldaet worden, zonder hare uitvoering te vermoeielyken.

Indien de rigting van Stoktevyver langs Veldekens genomen wordt, op eene halve myl afstands van Eecloo, dan moet :

- 1) De sectie vaert van Eecloo's kaei naer de Hooge-Lieve droog vallen.
- 2) De handel en het vertier zullen zich verleggen van Eecloo naer de wyken *Veldekens*, *Raverschoot* en *Balgerhoeke*. Bygevolg brengt men den genadeslag toe aen onze talryke fabrieken, aen onzen alouden handel, aen eene nyverachtige bevolking van 9000 zielen.

Indien, daerentegen, de nieuwe vaert van Stoktevyver in byna eene regte lyn wordt getrokken naer het Motje (op 500 meters afstand van de tegenwoordige kaei,) om met eene ligte buiging naer het Wambuis of naer Raverschoot te draeijen in de Oude-Lieve, dan zou men groote kunstwerken vermyden. bosschen en landen van geringste klasse, zonder hoogten, doorsnyden ; de stad Eecloo zou hare vaert van het Motje tot

aen het Wambuis (2000 meters lang) onvergouden afstaen ! de vaert zou leven en vertier in onze stad onderhouden.

Zou men ons opwerpen, dat de uitvoering kostbaerder zal worden, dan zullen wy doen bemerken dat :

A) de buiging enkelyk van *Stoktevyver* naer Eecloo verplaetst wordt.

B) Dat er nergens gebouwen moeten afgeworpen, nergens haerden ingenomen worden ; dat bygevolg de onteigeningen minder zullen kosten dan langs de oevers der *Lieve*

C) Dat de uitvoering van ons ontwerp de redding is eener stad van 9000 zielen, die tot de getrouwsten uwer onderdanen behooren.

Wij smeeken Uwe Majesteit, dat gy gelievet de studie van dit ontwerp aen te bevelen by den heer Minister van openbare werken, opdat deze hooge ambtenaar hetzelfde doe bestuderen.

Zou uit deze studiën blyken, dat de verwezenlyking onmogelyk is (hetgeen wy geenszins gelooven,) dat dan ten minste beneden, naby het Wambuis, eene balksluis worde gebouwd, ten einde de vaert van Eecloo in staet van bevaerdbaarheid worde onderhouden.

Op deze wyze zullen alle belangen nog kunnen worden gevrywaerd. De vruchtbare gronden, ten zuiden van Eecloo gelegen, zullen beveiligd wezen tegen de regelmatige overstromingen.

Het staetsbestuer, door de vaert der stad Eecloo te verbreeden en verdiepen, op eene lengte van 3500 meters, zal onze stad in betrekking brengen met al de groote aderen des lands.

De Schipdonksche vaert zou voor afwatering en voor schipsvaart dienen, ingevolge de noodwendigheden.

Geene kostspelige overladingen zouden voortaan Eecloo verhinderen in verkoopprys mede te dingen tegen andere lokaliteiten der provincie.

De Stad Eecloo, Sire, zoo wreedelyk beproefd door eene menigte maetregels, noodlottig voor hare stoffelyke belangen, en nogtans zoo verknoght aen haren koning, welken zy met een onbeschryfelyk geluk by zyne komst, in 1831, geestdriftig toejuichte en een jaer later in haer midden mogt bezitten ; deze ongelukkige stad, ontferd van byna alles, wat leven en volksvoorspoed schenkt, stelt haer lot in uwe handen, Sire, met het volste vertrouwen, dat Uwe Majesteit haer het verschuldigde regt zal doen te beurt vallen.

De leden van den stedelyken raed noemen zich met den meesten eerbied en de diepste verknochtheid aen hunnen koning en aen zyn doorluchtig stamhuis.» (4).

Als gevolg van dit rekwest werden inderdaad opmetingen gedaan in de richting van het Motje, doch zonder enig positief resultaat.

Inderdaad hoofdingenieur Wolters, «deze ambtenaar niet min befaemd om zyne kennissen Jan om zyne beproefde braefheid» achtte het plan technisch onuitvoerbaar.

Op 19 maart 1853 volgde dan maar een nieuw rekwest naar de koning. De toon was enigzins bitterder geworden. Eeklo wordt beroofd van zijn kanaal. Het is buiten staat op eigen kosten een nieuw te graven. (Op 1800 huisgezinnen zijn er 550 ondersteund door het Bureel van Weldadigheid, 2/3 der stadsinkomsten gaan naar het armwezen).

Dus heeft de Staat de verplichting ons met de nieuwe vaart te verbinden.

De gemeenteraad stelde dan voor een doorsnede te maken van Veldkens (Adegem) door de bossen van de Godshuizen van Brugge (St.-Jansgoederen) tot een punt 400 m ten westen van de Cocquytbrug en zo verder naar de oude loskaai in de bedding van het Leiken ofwel nog het Eeklose Leiken in verbinding te brengen met Raverschoot en daar een kaai op te richten op het grondgebied van de stad om het kaairecht niet te verliezen.

Hoewel onmiddellijk daarna een commissie bestaande uit de heren Burgemeester, schepen Martens en raadslid Ecrevisse, zich naar Brussel begaf bij de heren ministers van Openbare Werken (E. van Hoorebeke) voormalig volksvertegenwoordiger van het arrondissement Eeklo (6) en van Binnenlandse Zaken (Rogier) en later bij hoofdingenieur Wolters te Gent, duurde het toch nog 14 maand eer er schot in de zaak kwam.

---

(4) ECREVISSE. *Verslag en voorstel betrekkelyk het herdelven der Eekloosche Schipsvaart, inhoudende een beknopt verhael van al datgene wat verhandeld is nopens deze kwestie van algemeen nut en van volksvoorspoed*. Eeklo, 1858, 106 blz. Het verloop van de gebeurtenissen zal voortaan volgens dit VERSLAG geschetst worden, aangevuld met gegevens uit het Stadsverslag en de Beraadslagingen van de Gemeenteraad.

Pieter Ecrevisse werd in 1804 te Obbicht-bij-Sittard (Ned. Limburg) geboren. In 1839 werd hij te Eeklo als vrederechter benoemd en verbleef er tot zijn dood. Hij was tevens letterkundige, in zijn tijd een graaggelezen veelschrijver, met als voornaamste werk : «De Bokkenrijders in het Land van Valkenburg». Tenslotte belandde hij ook in de dorpspolitiek en was een hevig voorstander van een nieuw te graven vaart, waarvan hij dan ook de geestelijke vader mag genoemd worden.

(5) VERSLAG... blz. 7.

(6) Zie over zijn huldiging te Eeklo, *Stadsverslag 1849-50*, blz. 6-8.

Het antwoord van de heer Wolters, dat op 6 mei 1854 te Eeklo binnenliep was toch niet onverdeeld gunstig. De voorgestelde vertakking van Veldekens (nieuw Schipsdonks kanaal) naar het Leiken werd op 184.000 fr geraamd, terwijl de verdieping van het Leiken slechts 28.000 fr zou kosten. Maar ook deze laatste uitgave zou nuttiger kunnen besteed worden door nabij Veldekensbrug (Adegem) op slechts 2.079 meter van de kom der stad, langsheen de Tieltse steenweg (in 1840 aangelegd) een loskaai aan te leggen van 2 $\frac{1}{2}$ ha oppervlakte; deze loskaai zou voorzien zijn van een haven, groot genoeg om er tien kolenschepen te meren. Rond deze haven zou men op een breedte van 5 meter kasseien. Men zou er zelfs een bergplaats oprichten. De stad Eeklo zou als eigenares van deze kaai gemachtigd worden om aldaar kaairecht te ontvangen. Zij zou de bergplaatsen kunnen verhuren.

De brief eindigt aldus : «Je crois, Monsieur le Bourgmestre, qu'après avoir examiné cette affaire vous n'hésitez pas un instant dans l'intérêt bien entendu de vos administrés, à renoncer au projet d'embranchement financièrement impossible et à préférer aussi l'établissement du quai à l'approfondissement de votre petit canal». (7).

De volgende dag schreef volksvertegenwoordiger M. Desmazières dat hij kennis gekregen had van het schrijven van M. Wolters en dat hij ter plaatse het voorstel tot aanleg van een kaai zou komen onderzoeken. (8).

De stad replikeerde hierop onmiddellijk door op 8 mei te antwoorden aan de heer Desmazières dat het ontwerp voor een kaai te Veldekens onaanneembaar en noodlottig voor de stad Eeklo was.

Onder voorwendsel van financiële onmogelijkheid, aldus de gemeenteraad, wil men Eeklo's ondergang bewerken.

Resoluut opteert de stad voor het bestaande tracé van een min of meer aangepaste vaart, boven het verval van haar nijverheid, handel en wekelijkse markt. Er is zelfs een voor die tijd, zeer sterk Vlaams bewustzijn aanwezig : «Dan zal 't ter evidencie bewezen zijn, dat de wetmakers en het staetsbestuer miljoenen hebben om te besteden als er kwestie is van zekere waelsche plaatsen te beschermen tegen de mogelijkheid van overstromingen, terwyl men geene honderd vyftig duizend francs kan vinden, om 9000 vlamingen te redden van hunnen ondergang». (9).

In geval geen enkele belofte nagekomen wordt, besluit de gemeenteraad eenparig zijn ontslag in te dienen.

---

(7) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 1.

(8) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 2.

(9) SAE - Gemeenteraad 1825-55, blz. 76 v° - VERSLAG... blz. 9.

Monding van de Eeklose Vaart in het Schipdonks kanaal

Op 19 mei 1854 kwam volksvertegenwoordiger Desmaisières, oud-minister van Openbare Werken en oud-genieofficier, ter plaatse om met kennis van zaken het voorstel Wolters (loskaai te Veldekens) te onderzoeken. Vooreerst werd vastgesteld dat de afstand naar Veldekens niet 2079 maar wel 2600 m bedroeg. De volksvertegenwoordiger was van oordeel dat een kaai te Veldekens onaannemelijk bleek.

Op 12 juli 1854 liep een ambtelijk schrijven van minister van Hoorebeke binnen, waarin medegedeeld werd, dat het delven van het Schipdonks kanaal het waterpeil van het Leiken met 60 cm zou doen dalen. Derhalve werd aan het stadsbestuur volgend alternatief voorgesteld : ofwel het Leiken 60 cm verdiepen ofwel een loskaai te Veldekens aan te leggen. ⁽¹⁰⁾.

Beide voorstellen werden onontvankelijk verklaard. Volksvertegenwoordiger Desmaisières laat zich ondertussen niet onbetuigd om Eeklo's belangen te verdedigen. Hij mag de geestelijke vader genoemd worden van het nieuw verzoeckschrift, dat op 13 juli 1854 tot de Koning gericht werd en waarin vooral beklemtoond wordt :

(10) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 4.

- 1) Dat het arrondissement Eeklo het enige is, dat volledig beroofd is van een spoorweg. ⁽¹¹⁾.
- 2) Dat Eeklo ligt op de grote baan Gent-Brugge-Oostende, die nu tengevolge van de oprichting van de rechtstreekse spoorlijn Gent-Brugge-Oostende, bijna verlaten ligt.
- 3) Dat Luxemburg begiftigd wordt met een extra-subsidie van 2.000.000 fr als compensatie omdat het geen aandeel heeft in de nieuw-opgerichte spoorwegen, terwijl het arrondissement Eeklo met 60.000 inwoners d.i. de helft van de provincie Luxemburg, niets ontvangt.
- 4) Dat Eeklo een compensatie zou mogen krijgen om de geleden verliezen :
  - afschaffing in 1814 van de rechtbank van eerste aanleg en van het militair garnizoen.
  - scheiding in 1830 beroofde Eeklo van zijn natuurlijk hinterland . Zeeuws-Vlaanderen.
  - afschaffing in 1849 van het arrondissementscommissariaat uit reden van economie.

Op 3 juli schreef M. Desmazières zelfs : «Veuillez maintenant tenir votre pétition toute prête. Je vais, si vous le trouverez convenable, demander à Sa Majesté, qu'Elle daigne désigner un jour dans la seconde quinzaine de juillet ou dans la première quinzaine du mois d'août pour recevoir la Députation du conseil communal qui aura l'honneur de lui présenter la pétition.» ⁽¹²⁾.

Vijf dagen later dringt hij nogmaals aan : «Veuillez me faire connaître sans délai si vous désirez que je sollicite une audience du Roi pour l'époque la plus prochaine possible et quels seront les membres du conseil communal qui, avec vous, composeront la Députation avec laquelle j'irai très volontiers présenter votre pétition à Sa Majesté.» ⁽¹³⁾.

Zo kwam het dat een Eeklose delegatie bestaande uit de heren Dhuyvetter, burgemeester ; Dauwe, schepen en Temmerman, raadslid, samen met M. Desmazières in private audiëntie bij de Koning ontvangen werden en hem de tekst van de petitie voorlezen. Het oud project tot een vertakking van Veldekens naar het Leiken werd opnieuw verdedigd.

Het stadsverslag van 1853-54 voegt er aan toe : «Met de meest welwillende aandacht heeft Z. M. de Koning de lezing van het verhoog-

---

(11) De spoorlijn Gent-Eeklo-Brugge werd slechts aangelegd in 1860.

(12) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 4.

(13) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 5.

schrift aenhoord en beloofd aen de afgevaardigden zijne tusschenkomst, op dat aen het daerin uitgedrukte verlangen zou worden voldaan om Eecloo's verliezen zoveel mogelijk te herstellen.» (14).

Honderd jaar later kunnen wij ons nog nauwelijks voorstellen dat hiervoor audiëntie kon verkregen worden !

Een eerste gevolg van het ingediende rekwest was, dat de voorgestelde planning van de kaai te Veldekens verlaten werd.

Op 16 oktober 1854 ontving het stadsbestuur andermaal een schrijven van minister van Hoorebeke, waarin nadere uitleg werd gevraagd over het aandeel dat de stad op zich wenste te nemen in de door haar voorgestelde vertakking, die op 19 maart 1853 reeds op 184.000 fr geraamd werd. (15).

Reeds de volgende dag vergaderde de gemeenteraad bij hoogdringendheid en vroeg aan de Minister, hem bij middel van hoofdingenieur Wolters, de plans en bestekken te willen ter inzage sturen opdat de stad met volle kennis van zaken nauwkeurig haar aandeel zou kunnen vaststellen. (16).

Op 27 oktober antwoordde de minister hierop dat hij al het nodige zou doen om hun de stukken zo vlug mogelijk te bezorgen. (17).

Inderdaad op 17 november 1854 ontving de raad reeds een schets van de ontworpen vertakking (Wambuis-Tieltse steenweg). Volgens dit ontwerp was de bodem van de vaart berekend op 6 m, de helling der barmen op 2 m per m hoogte.

De kom van de Tieltse steenweg zou 125 m bij 16 m meten, hetzij een waterspiegeloppervlakte van 2.000 m², waarbij 3 schepen van 40 m lengte naast elkander zouden kunnen aanleggen, dus 6 schepen voor de beide kaaien.

De schepen moesten met het roer vooraan naar binnen lopen.

Een bijgevoegd bestek, volledig ten laste van de stad, voorzag volgende kosten :

---

(14) Stadsverslag 1853-54, blz. 26.

(15) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 8.

(16) VERSLAG... blz.13.

(17) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 9.

1 ha 78 a 25 ca grondaankoop voor het graven van een kanaal, een kom van 2.000 m ² en een trekweg van 4 m breed à		
5.000 fr de ha	8.912,	fr
2 ha 30 a stortgrond à 2.500 fr de ha	5.750,	fr
56.391 m ³ aarde uit te delven à 0,47 fr de m ³	26.503,77	fr
Ophaalbrug	15.000.	fr
Onvoorziene kosten en werken	7.834,25	fr
Totaal		64.000. fr (18).

De pogingen om de loop van het nieuwe kanaal van Schipdonk langs de oude stadskaaï van Eeklo te krijgen, waren nu definitief gestrand. Maar ook het project van de Staat om de kaaï te Veldekens (Adegem) te leggen op de loop van de oude Lieve, en dus zonder aftakking naar Eeklo, was eveneens gestrand op het fel verzet ter plaatse. Van een voorgestelde aanhechting van Veldekens bij Eeklo kon al evenmin sprake zijn.

Op 4 december 1854 greep er nog wel een ultieme poging plaats van enkele Eeklose handelaars, in de vorm van een rekwist gericht aan het stadsbestuur, waarbij aangedrongen werd de oude loskaai te behouden of in het uiterste geval bij een nieuwe delving, het resterende gedeelte van het Leiken met een rabot aan te passen, zodat uiteindelijk de schepen toch aan de oude kaaï konden aanleggen, waar de belanghebbende hun opslagplaatsen en hangars hadden. (19).

De bijkomende onkosten, volgens hun raming ten belope van 10.000 fr zouden zij door een lening trachten te realiseren.

Maar dit standpunt was toen reeds onhoudbaar geworden. De loop van het nieuw Schipdonks kanaal, naderhand gegraven in 1856, lag nu reeds onherroepelijk vast.

Er werden nog harde noten gekraakt tussen het stadsbestuur en de invloedrijke lokale nijveraars, maar uiteindelijk moest men toch uit het slop geraken. In zitting van 22 februari 1855, werd om alle moeilijkheden te vermijden, besloten de vertakking goed te keuren van het Wambuis tot de Feidreef. (20).

Bij de heer Minister van Openbare Werken drong men aan op een zo groot mogelijke tussenkomst van de Staat.

(18) VERSLAG... blz. 15.

(19) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 10bis. Zie bijlage VI.

(20) VERSLAG... blz. 17.

Ondertussen kwamen de werken aan het eigenlijke Schipdonkse kanaal in staat van uitvoering.

Wanneer het te Eeklo bekend wordt dat op 1 juni 1855 het Leiken zal afgesloten worden tot delving van het Schipdonkse kanaal, protesteren de gezamenlijke kooplieden met klem.

Zij betogen dat het mogelijk moet zijn door het leggen van een dam dwarsdoor de Lieve op 10 m van de Wambuisbrug, het Leiken nog een jaar op de oude voet te gebruiken. ⁽²¹⁾.

Hoofdingenieur Wolters antwoordt hierop dat dit voorstel onuitvoerbaar is, temeer daar de aannemer gedwongen is, binnen een termijn van 15 maand het werk te voltooien. ⁽²²⁾.

Tengevolge van de gemeentelijke goedkeuring van 22 februari 1855 werden op 19 september 1855 alle technische details betreffende de uit te voeren werken, naar Eeklo doorgestuurd. De raming der kosten beliep 75.000 fr. De nieuwe minister van Openbare Werken, de heer Dumon, wilde nu toch met enige aandrang weten, in hoeverre de stad Eeklo hierin kon of wenste tussenbeide te komen.

In feite had de Staat zich nooit boven het vroeger toegestane bedrag van 28.000 fr verbonden. ⁽²³⁾.

Reeds in zitting van 22 september 1855 besliste de gemeenteraad een tegenontwerp in te dienen : de kom meer noordwaarts te verleggen t.t.z. hem 318 m dicht bij het stadscentrum van Eeklo te brengen en de stedelijke tussenkomst op 20.000 fr te bepalen.

Op advies van volksvertegenwoordiger Desmazières werd een commissie uit de gemeenteraad gemandateerd bestaande uit de heren Temmerman, Dauwe en Bovyn om hierover bij hoofdingenieur Wolters te gaan onderhandelen. ⁽²⁴⁾.

Op de gemeenteraad van 27 oktober 1855 werd eveneens beslist de Nieuwendorpestraat in oostelijke richting door te trekken tot aan het nieuwe te graven kanaal. ⁽²⁵⁾.

De clan der handelaars, die met hun magazijnen en losplaatsen rond de oude kaai gevestigd waren, proberen evenals een jaar te voren, nog eens op 27 november 1855, een verbreding en herdelving van het Oud Leiken op gans zijn lengte te bekomen. Blijkbaar willen zij van geen

---

(21) SAE - Dossier Ecklose Vaart I, brief nr 12.

(22) SAE - Dossier Ecklose Vaart I, brief nr 11.

(23) SAE - Dossier Ecklose Vaart I, brief nr 13.

(24) VERSLAG... blz. 19.

(25) SAE - Register Gemeenteraad 1855-58.

versagen weten. Ditmaal brengen zij er zelfs de volksgezondheid bij te pas, door er op te wijzen, dat het Leiken eens verlaten, in het centrum der stad, een «verpestende poel» zal worden. ⁽²⁶⁾.

Precies op diezelfde dag moest de gemeenteraad een definitieve beslissing treffen of zij hun tegenontwerp al dan niet zouden voordragen. De raad stelde een memorandum op bestaande uit 5 punten, waarin het tegenontwerp als een uiterste toegeving van de stad beschouwd werd. ⁽²⁷⁾.

Dit tegenontwerp vergde evenwel een meeruitgave van 26.000 fr (101.000 fr i.p.v. 75.000 fr), derhalve werd het stedelijk aandeel van 20.000 fr als onvoldoende aanzien. De stad diende minstens voor 1/3 of 33.000 fr tussen te komen, aldus een ministerieel schrijven van 30 januari 1856. ⁽²⁸⁾.

Dit schrijven maakte andermaal een spoedvergadering van de gemeenteraad noodzakelijk.

In een sterk geargumenteed besluit interpreteerde de stad op 2 feb. 1856 het haar ten laste gelegde derde als volgt :

101.000 fr – 28.000 fr (die de staat in elk geval diende te betalen om het Leiken bevaarbaar te houden) = 73.000 fr, hiervan 1/3 is 24.000 fr. Dit beschouwde de stad, gezien haar benarde financiële toestand als de uiterste grens. ⁽²⁹⁾.

Op 23 maart 1856 verplicht de stad Eeklo zich officieel bij monde van de raadsleden Van Wassenhove, Ecrevisse en Temmerman voor 1/3 tussen te komen, indien het kanaal gedolven wordt op het punt door de raad voorgesteld d.i. op 400 m van de Lange Moeistraat. ⁽³⁰⁾.

De minister werd hiervan ingelicht op 24 april 1856. Het was immers zo, dat onder druk van de Eeklose openbare opinie, de raad steeds maar poogde de kom nader bij het stadscentrum te brengen.

Op 9 juli 1856 nam de minister in principe het voorstel van Eeklo aan (tussenkost 2/3 ten laste van de Staat) op voorwaarde dat de stad alle bijkomende onkosten op zich zou nemen (plaatsing der bruggen, rechttrekking en verbreding van de vaart).

Eeklo kon zich met die zienswijze niet verenigen en wil de bouw der bruggen uitgevoerd zien door de Staat. Wij komen trouwens afzonderlijk op de kwestie der bruggen terug.

---

(26) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 13bis.

(27) SAE - Register Gemeenteraad 1855-58 f° 10 v°.

(28) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 14.

(29) VERSLAG... blz.25.

(30) VERSLAG... blz. 27.

Er komen nog andere moeilijkheden opdagen nl. de onteigening der gronden. De stad mag de gronden niet onteigenen, zo zij niet onmiddellijk met de delvingswerken een aanvang neemt. ⁽³¹⁾.

Na al deze tegenslagen toch een lichtpunt. Op 11 maart 1857 wordt Ir Van Schoubroeck belast het definitief ontwerp van de vaart op te maken. Op 23 maart 1857 houdt de gemeenteraad zich bij zijn standpunt de vaart te graven tot tegen de Lange Moeistraat ; het laatste einde ten belope van 150 m zal een bodembreedte hebben van 12 m, opdat de schepen zouden kunnen wisselen. De gewone bodembreedte zal 6 m bedragen, de eigenlijke kom 50 op 180 m. ⁽³²⁾.

Dit nieuwe ontwerp verhoogt de kosten tot 130.000 fr. In een schrijven van 19 mei 1857 deelt Minister Dumon mede, dat de Staal in geen geval de vroegere aangegane verbintenis van 70.000 fr wil overschrijden, wat betekent dat de last voor Eeklo nu dermate verhoogt, dat hij de krachten der stad te boven gaat. ⁽³³⁾.

Men zal nu trachten te onderhandelen met Ir Van Schoubroeck om de kosten van het nieuwe ontwerp zoveel mogelijk te drukken. ⁽³⁴⁾.

Deze onderhandelingen werden verstoord door een nieuw rekwest op 24 juni 1857, uitgaande van 154 familievaders en gericht tot het Eeklose stadsbestuur, waarbij nog eens betoogd werd, de kaai zo dicht mogelijk bij het stadscentrum te brengen, teneinde de fondsen der stad niet nutteloos te verspillen. ⁽³⁵⁾.

Raadslid Temmerman nam de rekwestanten op hun gevoelig punt. Hun verzoek, de kaai minstens tot bij de Lange Moeistraat te brengen, zal ingewilligd worden, op voorwaarde dat zij zullen bijdragen het tekort van 80.000 fr te delgen door een lening te onderschrijven tegen 4 % ⁽³⁶⁾.

Wel kwamen er raadgevingen bij de vleet binnen, maar vruchteloos werd gewacht op het inbrengen van kapitaal. Zou het ganse project nu stranden bij gebrek aan financiële middelen ?

Men klopte te Brussel aan om hulp ! De 70.000 fr in het vroegere ontwerp reeds toegestaan zouden in alle geval als vertrekbasis kunnen dienen, ook al kan niet onmiddellijk met delven gestart. Terzelfdertijd

---

(31) VERSLAG... blz. 46.

(32) VERSLAG... blz. 49 ; SAE - Reg. Gemeenteraad 1855-58, blz. 70.

(33) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 26.

(34) VERSLAG... blz. 55.

(35) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 27.

(36) VERSLAG... blz. 60.

zou men het ontwerp zoveel mogelijk trachten te vereenvoudigen door het weglaten van een tweede brug en van de kom. (37).

De heer Ecrevisse werd op de raadsvergadering van 21 november 1857 belast een informatief verslag op te maken van de stand der onderhandelingen. (38).

Maar men bleef ter plaatse trappelen, er kwam geen schot in de zaak. Nog steeds was er geen spade gestoken!

Het ministerieel antwoord van secretaris-generaal Partoes in dato 25 januari 1858, op de smeekbrief van Eeklo, was al even weinig bemoeidigend. Nogal strak schrijft hij : «J'ai l'honneur de vous informer Messieurs, que le Gouvernement ne saurait songer à acquiescer à un semblable arrangement et que si la ville n'acceptait pas les propositions qu'il lui a faites antérieurement, il devrait se borner à approfondir le canal d'Eecloo de manière à ce que la navigation pût continuer à se faire dans les mêmes conditions qu'actuellement.» (39).

De stad werd dus voor de keuze geplaatst het ontwerp Wolters (kanaal tot de Feidreef en niet tot de Lange Moeistraat, zoals tegenontwerp van de stad) te aanvaarden met de toelage van 70.000 fr ofwel genoeg te nemen met een eenvoudige verdieping van het bestaande Leiken, wat vroeger om technische redenen als onuitvoerbaar verworpen werd.

In een schrijven van 13 februari 1858 onderstreept hoofdingenieur Wolters nog eens, dat de Staat in geen geval de subsidie van 70.000 fr zal overschrijden. (40).

Bijna gelijktijdig wordt ingenieur Van Schoubroeck gelast een definitief ontwerp op te maken.

Om de inmiddels roerig geworden publieke opinie te Eeklo enigszins te sussen, wil men nog eens de verschillende mogelijkheden onderzoeken :

- 1) Richting Raverschootstraat : wordt technisch onuitvoerbaar verklaard
- 2) Richting Bellebusakker-Broeken : bestek opgemaakt op 7 april 1858 ten belope van 198.418,90 fr. (41).

De financiële lasten zijn te hoog.

- 3) Richting Tieltse steenweg tot 234 m van de Lange Moeistraat begroot op 129.463 fr. (42).

---

(37) VERSLAG... blz.61.

(38) VERSLAG... blz. 64. SAE - Reg. Gemeenteraad 1855-58 blz. 90.

(39) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 28 ; Gemeenteraad 1855-58 f° 104.

(40) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 29.

(41) VERSLAG... blz. 73. ; SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 32.

(42) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 33.

- 4) Richting Tieltsse steenweg tot aan de rechtlijnige verlenging van de Nieuwendorpstraat geraamd op 100.635,11 fr. ⁽⁴³⁾.
- 5) Het verdiepen en verbreden van het oude Leiken wordt als een nutteloze geldverkwisting aanzien.

Hoewel heterkoop werd het vierde ontwerp niet als onverdeeld gunstig aanzien wegens de te grote afstand van de kaai en de nabijheid van Veldekens waar de kaairechten konden ontdoken worden.

En nog kwam het in de gemeenteraad van 4 mei 1858 tot geen positieve eensgezindheid : geen enkel ontwerp haalde een voldoende meerderheid.

Toch stond men nu heel dicht bij een oplossing : in elk geval wilde men een uitweg, een kanaal moest er komen.

Raadslid Ecrevisse, de ziel van alle voorstellen en onderhandelingen, kreeg opdracht zijn ontwerp van 4 mei stemmingsrijp te maken. Dit gebeurde op 2 juni 1858 : de nieuwe vaart zal gebracht worden langs de Tieltsse steenweg tot op 234 m van de Lange Moeistraat ; Eeklo zal 44.463 fr bijdragen in de kosten ; de Staat zal de werken uitvoeren, maar de stad blijft er eigenares van. ⁽⁴⁴⁾.

Op 27 juli 1858 verklaarde minister Partoes zich akkoord met de beslissing der stad op voorwaarde dat deze laatste zal instaan voor de aankoop der te onteigenen gronden. Derhalve zal zij i.p.v. van de voorgestelde 44.463 fr slechts 5.178,40 fr supplement hoeven te betalen aan de Staat (de waarde der gronden geschat zijnde op 39.284, 60 fr.) ⁽⁴⁵⁾.

De gemeenteraad keurde deze kleine wijziging goed. Eindelijk was een overeenkomst tussen beide standpunten bereikt en de stad drong nu aan op een spoedige uitvoering der werken.

Het definitief plan werd opgemaakt door Ir Van Schoubroeck op 25 november 1858 en goedgekeurd door de heer J. Vanderstichelen, de nieuwe Minister van Openbare Werken, op 7 maart 1859. ⁽⁴⁶⁾.

Ondertussen was het Lastenboek reeds klaar gekomen op 28 februari 1859. ⁽⁴⁷⁾. De aanbesteding zelf greep plaats op 24 september 1859 en werd toegewezen aan de firma Braive en Senave uit Gent voor het bedrag van 89.900 fr. ⁽⁴⁸⁾.

---

(43) VERSLAG... blz 76.- SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 34.

(44) VERSLAG... blz. 86. SAE - Gemeenteraad Reg. 1855-58, f° 155 v°.

(45) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 35.

(46) Stadsverslag 1858-59, blz. 14.

(47) SAE - Dossier Eeklose Vaart II.

(48) Stadsverslag 1858-59, blz. 15.

Om de kosten te dekken opende de stad een lening van 60.000 fr, die overigens seffens volschreven werd door de inwoners.

De aankoop der onteigende gronden had plaats voor notaris Dauwe te Eeklo, notaris Michiels te Gent en notaris Claerhoudt te Brugge. De aldus aangekochte grond besloeg een totale oppervlakte van 8 ha 39 a 10 ca en kostte aan de stad 45.017, 10 fr. ⁽⁴⁹⁾.

Reeds op 27 september 1859 werd de aanbesteding door minister Vanderstichelen goedgekeurd en ondanks de schaarste der delvers, werden reeds op 24 oktober 1859 de werken aangevat en voltooid op 24 augustus 1860. ⁽⁵⁰⁾.

NEVENKWESTIES

a) Het probleem der bruggen.

Zoals wij hoger reeds schreven lagen er vijf bruggen over het Leiken. Het Zusterbrugske en de Cocquytbrug lagen over het oude gedeelte van het Leiken en vallen hier dus buiten beschouwing.

De brug te Pateetskruis verdween in 1840 met de aanleg van de Tieltse steenweg en werd vervangen door een nieuwe brug op de plaats waar de steenweg het Leiken kruiste.

Bleven dan nog over het hoog brugske aan de monding nabij het Wambuis, dat geen moeilijkheden opleverde omdat het slechts een voetgangersbrug was en tenslotte de Wagenbrug, die lange tijd het hele probleem van de Eeklose Vaart bezwaarde.

Bij het delven van de nieuwe vaart werd de oude Wagenbrug natuurlijk gesloopt. Deze brug diende slechts om een paar landbouwers, pachters van de Brugse Godshuizen, voorheen St.-Janshospitaal, een verbinding te geven met hun landerijen aan de overzijde van het Leiken.

Het bestuur der Brugse Godshuizen, eiste als eigenaar der brug, zijn rechten op en bedong dat er op die plaats opnieuw een brug diende gelegd en dit volgens de overeenkomst van 2 december 1458, ⁽⁵¹⁾ die natuurlijk helemaal voorbijgestreefd was.

Men zou derhalve verplicht zijn een tweede brug aan te leggen. Volgens de plannen van 1856 moest dit zijn aan de Feidreef, de normale verbinding van de wijk Nieuwendorpe met de stad. ⁽⁵²⁾.

---

(49) Stadsverslag 1859-60, blz.45.

(50) SAE - Stadsverslag 1859-60, blz. 45 ; Reg. Gemeenteraad 1858-60, blz. 83.

(51) Zie Hoofdstuk II, blz. 22.

(52) VERSLAG... blz. 40.

Naderhand, als besloten was, de loskaai te brengen tot op 234 m van de Lange Moeistraat en de Nieuwendorpstraat door te trekken, zou men de tweede brug niet meer plaatsen aan de Feidreef, maar wel wat noordelijker bij het verlengde van de Nieuwendorpstraat.

Zo kwam het dat op het definitief goedgekeurd plan slechts de Wagenbrug alleen voorzien was.

De weg kwam nu vrij voor het aanleggen van de brug aan de Nieuwendorpsstraat. Jammer genoeg waren de graafwerken op de datum der overeenkomst reeds zo ver gevorderd, dat men reeds begonnen was met de aanleg der Wagenbrug.

b) Aanpassing van het gewijzigd wegennet.

(53) SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 21.

(55) Stadsverslag 1859-60, blz. 51.

(56) Stadsverslag 1859-60, blz. 54.

(57) Stadsverslag 1859-60, blz. 55.

c) Bekasseiing der kaai en losplaats.

1) Evenwijdige kaai : $150 \text{ m} \times 14,50 \text{ m} = 1885 \text{ m}^2$	8671,— fr.
2) Rechthoekige kaai : $42 \text{ m} \times 6 \text{ m} = 252 \text{ m}^2$	1159,20 fr.
3) Kosten plans, bestek	491,50 fr.
Totaal	10.321,70 fr.

Hoewel de bekasseiing reeds aanving op 28 april 1860, kon zij niet voltooid worden, bij gebrek aan financiële middelen. Zij werd het volgende jaar geleidelijk aan voortgezet en in 1862 beëindigd. ⁽⁵⁸⁾.

d) Afdamming.

Hoewel gedolven, kon de Eeklose Vaart niet gebruikt worden wegens een dam die de waters van het Schipdonks kanaal afsloot. Reeds op 7 april 1860 werd een aanvraag gedaan om deze dam te mogen doorsteken, wat effectief gebeurde op 24 augustus 1860. ⁽⁵⁹⁾.

e) Voorlopige opening.

Op 31 augustus 1860 trok de stadsmagistraat bestaande uit de heren Romanus Van Wassenhove, burgemeester, Jozef-Serafien De Scheppere en Engelbert Dauwe, schepenen, Pieter Ecrevisse, August Bovyn, Benedictus Goethals, Karel-Bernard Temmerman, raadsleden, August Van Acker, secretaris, verder de heren Ivo L'Allemand, conducteur van Bruggen en Wegen, Johan Schaemmelhaut, bediende en Pieter Livien Ronsse, vertegenwoordiger van de aannemersfirma, begeleid door de beide stedelijke muziekkorpsen, stoetsgewijze naar de wijk Veldekens aan het Schipdonks kanaal.

Daar lag het schip «De 4 gebroeders» toebehorend aan schipper Johan Cocquyt van Evergem, geladen met kantstenen voor het kasseien van de kaaien om als eerste de Eeklose Vaart binnen te varen.

De overheidspersonen scheepten zich in op twee afzonderlijke bootjes, middenin «De 4 Gebroeders» met de muzikanten aan boord.

Onder het aanheffen van het nationaal lied, vaarde men de kom binnen. Daar stapte iedereen uit en de burgemeester verklaarde de vaart voor geopend, dit na een 5-jarige stremming sinds 1 juni 1855.

De heer Schaemmelhaut bracht hulde aan het stadsbestuur. De plichtigheid werd besloten met de «Brabançonne». ⁽⁶⁰⁾.

---

(58) Stadsverslag 1859-60, blz. 58.

(59) Stadsverslag 1859-60, blz. 60.

(60) Stadsverslag 1859-60, blz. 62 ; Reg. Gemeenteraad 1860-64, blz. 5.

f) Politierglement.

In zitting van 12 december 1860 werd een politierglement bestaande uit 28 artikelen, goedgekeurd. Als voornaamste punten citeren wij hieruit : verbod tragels te beschadigen, gebouwen op te trekken, scheepsgoederen te laden op ongeoorloofde plaatsen, afvalstoffen in het kanaal te werpen, te zwemmen, vlas te roten, het vee te drenken.

De maximum diepgang der schepen zal 's zomers 1,80 m niet mogen overschrijden, 's winters 2,10 m.

De schippers moeten hun zeilen strijken 400 m vóór de bruggen en mogen slechts langsheen de oevers stilliggen. De vrije vaart in het kanaal zal steeds dienen gewaarborgd te worden.

Veroorzaakte schade aan de afhankelijkheden van het kanaal, dient na vaststelling, onmiddellijk betaald te worden. ⁽⁶¹⁾.

De doorvaartsrechten werden als volgt vastgesteld :

— vaartuigen van 25 ton en minder	: 10 ct.
vaartuigen van 26 tot 75 ton	: 20 ct.
vaartuigen van 76 tot 150 ton	: 40 ct.
vaartuigen van 151 ton en daarboven	: 60 ct.
— houtvloten : 5 ct per lopende meter.	

Kaairecht : voor elk vaartuig ladende of lossende : 5 ct per ton. ⁽⁶²⁾.

Later werd eveneens een standrecht afgekondigd ten belope van 10 ct per m³ en per jaar voor de bouwmaterialen en van 25 ct per m³ jaarlijks voor de andere opgeslagen goederen. ⁽⁶³⁾.

---

(61) SAE - Dossier Eeklose Vaart II.

(62) SAE - Dossier Eeklose Vaart II. - Aanplakbiljet.

(63) SAE - Dossier Eeklose Vaart II. - Reglement Tarief 27 mei 1865.

VII. HERDELVING VAN HET EEKLOSE LEIKEN

(1874-75)

Door het graven van de Eeklose Vaart werd het oude Leiken slechts gedeeltelijk in diens bedding opgenomen. Het deel van aan de Tieltse steenweg tot de oude kaai bleef in zijn oorspronkelijke toestand bewaard.

Reeds op 3 december 1870 wendden zich 73 rekwestanten tot de Gemeenteraad en op 14 december 1872 nog eens 37, om een herdelving voor dat deel. Zowel om commerciële als hygienische redenen werd hierop aangedrongen. ⁽¹⁾.

Bij koninklijk besluit van 20 juli 1874 werd een subsidie van 40.000 fr toegestaan tegelijk met de toelating tot onteigening. ⁽²⁾.

Dit maakte eigenlijk deel uit van een breedopgezette regeringspolitiek, waarbij 240 miljoen frank werd besteed ter uitvoering van openbare werken van algemeen nut.

Tegelijk hiermede aansluitend zou ook de Burggravenstroom herdolven worden, die het afvoerwater van de streek ten oosten van Eeklo, aldus naar het Schipdonks kanaal zou brengen.

Terzelfdertijd werden eveneens belangrijke baggerwerken uitgevoerd in de Eeklose Vaart, bij zijn monding in het Schipdonks kanaal. ⁽³⁾.

Hier ook waren enkele onteigeningen noodzakelijk. Alles verliep vlot zodat reeds op 30 juli 1874 tot de aanbesteding kon overgegaan worden. Het enig aanbod was dat van de firma Koelmans en Van Meelaert te Gent voor de som van 38.104 fr. ⁽⁴⁾.

Hieronder waren begrepen de eigenlijke herdelvingswerken, de afbraak en wederopbouw van de Cocquytbrug en van de brug over de Tieltse steenweg en het herstellen van de oude kaai. ⁽⁵⁾.

Na de officiële goedkeuringen werd op 1 september 1874 met de werken aangevangen. ⁽⁶⁾. Zij werden voltooid in de loop van het jaar 1875, door de Staat aangenomen op 8 september 1875 ⁽⁷⁾ en door de stad op 28 november 1876. ⁽⁸⁾.

---

(1) Stadsverslag 1872-73, blz. 39-40.

(2) SAE - Dossier herdelvingswerken «Eecloosch Leyken».

(3) Stadsverslag 1872-73 blz. 39.

(4) Stadsverslag 1873-74 blz. 15 ; SAE - Dossier «Eecloosch Leyken».

(5) SAE - Dossier herdelvingswerken «Eecloosch Leyken».

(6) Stadsverslag 1873-74, blz. 15.

(7) Stadsverslag 1874-75, blz. 24.

(8) Stadsverslag 1876-77, blz. 32.

Brug Tieltse Steenweg over het Leiken.

Voortaan is het oud Leiken nu terug bevaarbaar voor schepen met een diepgang van 1,50 m 's zomers en 1,80 m 's winters.

Bij wijze van proef stuurde men er op 30 september 1875 het schip «Nooit gedacht» door, geleid door schipper Edward De Coeyer.

Van nu af zal het herdolven Leiken tot omstreeks 1914 regelmatig door kleine scheepjes bevaren worden.

Op 29 april 1876 paste men er het politiereglement van de Eeklose Vaart toe. ⁽⁹⁾.

Tenslotte gebeurde op 18 juli 1877 de eindafrekening met de heren aannemers. ⁽¹⁰⁾.

(9) SAE - Dossier «Eecloosch Leyken». - Gedrukt reglement.

(10) Stadsverslag 1876-77, blz. 32.

VIII. EVOLUTIE VAN DE EEKLOSE SCHEEPVAART

(1860-1939)

Vanaf 1860 beschikken wij over cijfers van het aantal schepen, de totale tonnemaat en de geïnde brug- en kaairechten. (Zie Bijlage IV).

Deze statistiek leert ons dat de gemiddelde tonnemaat der binnengelopen schepen aanvankelijk schommelde om de 50 ton; vanaf 1875 steeg dit van 80 tot 110 ton om in de laatste vooroorlogse jaren (1935-39) 150 à 190 ton te bereiken.

Binnen de door ons beschouwde periode werd het hoogste aantal schepen genoteerd in 1935 (561) en de hoogste tonnemaat geregistreerd in 1936 (98.752 ton). Vanaf 1875 worden ook regelmatig houtvloten gesignaleerd.

In het geheel genomen kunnen wij dus van een middelmatige bloei spreken. In tegenstrijd met wat de tijdgenoten voor ogen hadden, is de kaai nooit tot een echte binnenhaven uitgegroeid. Er was wel een begin van industrialisatie, maar die is blijven steken. Evenzo verging het met de plannen tot verbreding en rechtekking. ⁽¹⁾.

Na de tweede wereldoorlog was het lot der Eeklose scheepvaart in feite bezegeld.

Het kaaimeesterschap werd afgeschaft en nu komt nog slechts een eenzaam schip met steenkool of graan geladen, aan de kaai aanleggen.

Het vervoer van bouwmaterialen, eertijds een monopolie van de binnenscheepvaart, is door het zware vrachtvervoer naar de weg overgeheveld. Dit is mede een der factoren van de teloorgang der Eeklose scheepvaart.

---

(1) Lustrumboek Koninklijk Atheneum Eeklo, blz. 66. Eeklo 1953.

ALGEMEEN BESLUIT

Reeds van in de XVIe eeuw bezat Eeklo een lokale verlanding met de Lieve. Van hieruit konden zij hun scheepvaart op Gent en Brugge bedrijven. In 1422 hadden onder toezicht en met instemming van Gent, de eerste belangrijke herdelvingen plaats.

Maar het is pas in 1457 dat met het graven van het eigenlijke Eeklose Leiken een aanvang gemaakt werd. Het kostte opnieuw veel moeite om de vereiste toestemming van Gent los te krijgen. Een nevenprobleem vormden de onteigeningen en de overeenkomst gesloten met het Sint-Janshospitaal te Brugge, betreffende de constructie en het onderhoud van de Wagenbrug over het Leiken. Er werd eveneens een oktrooi verleend, dat de heffing van een tol op de scheepvaart van het Leiken regelde.

In 1473 volgden de eerste moeilijkheden met Gent : het Leiken werd door een dijk van de Lieve afgesloten. Dit gebeurde opnieuw in 1480. Aldus wordt op een treffende wijze de drukkende hegemonie van de grote steden op het platteland en de smalle steden, geïllustreerd.

Omstreeks 1482 kwam de oostelijke verbinding met Gent in de actualiteit. Dit was het gevolg eensdeels van de herdelving van deze waterloop en andersdeels van de opstand in Vlaanderen, die de westelijke waterweg langs de Lieve, van Brugge en Gent afsloot.

Ook hier staken de Gentenaren stokken in de wielen. In 1483 leggen zij een dam in de Oostwatergang te Drongenshuur (Waarschoot). Deze dam wordt later verlegd naar Nieuwendorp in de monding van het Leiken, maar in 1493 komt hij terug op zijn oorspronkelijke plaats. Dit gaf aanleiding tot een proces tussen beide steden, dat in 1500 tot een overeenkomst leidde. De dam te Drongenshuur wordt definitief verwijderd en er wordt te Nieuwendorp een rabot geplaatst.

Ondertussen komen de onderhoudswerken aan de Oostwatergang opnieuw op de voorgrond. In 1533 wordt een belangrijke bocht rechtgetrokken. Met Gent wordt er in 1535 een transactie gesloten om deze rechte trekking goed te keuren.

Het jaar nadien komen er evenwel nieuwe moeilijkheden. Gent legt opnieuw een dam in het Leiken en stremt tot 1545 de Eeklose scheepvaart. Later wordt die dam verlegd naar de Dullaart. In het midden der XVIe eeuw werden zowel het Leiken als de Burggravenstroom grondig herdolven.

Over het Leiken lagen in de XVIe eeuw 6 bruggen : een voetbrug aan de monding nabij het Frauwelengat, de Wagenbrug, de brug te Pateetscruce, de Cocquytsbrug, de Zustersbrug en de brug te Raashekke.

In 1516 werd op het eindpunt van het Leiken, in de Potterstraat, de loskaai verder uitgebouwd, die in 1561 grondige veranderingen onderging.

In 1550 werd het Klein Leiken gegraven, parallel aan de reeds bestaande afbuigende arm van het Leiken. De grauwezusters van Onze-Lieve-Vrouw ten Doorn stonden hiervoor 250 $\frac{1}{2}$ roeden grond af.

In 1551 werd een nieuwe regeling getroffen aangaande de tol op het Leiken. De pachtsom vermindert gevoelig, maar de pachter moet nu zelf instaan voor het onderhoud der bruggen en de stad verkrijgt kwijtschelding van betaling der grafelijke rente. In 1558 keerde men evenwel op het vroeger systeem terug. Tijdens de troebelen (1585-1603) waren er geen inkomsten.

Onder het Twaalfjarig Bestand (1611) werd er ook oktrooi verleend tot scheepvaart in de Eeklose Watergang.

Vanaf 1676 horen wij voor het eerst van een regelmatig ingerichte dienst van het stedelijk marktschip. Dit marktschip had een monopolium voor het vervoer der marktgoederen — granen en zaden — op Gent en Brugge. Dikwijls moet de marktschipper zich verzetten tegen de usurpaties van zijn rechten.

Stedelijke ordonnanties regelen de scheepvaart op het Leiken.

In 1726 koopt de stad voor eigen rekening een bargie aan, een tweede dient geleverd door de pachter. De stedelijke bargie moest steeds in prijsij door de aankomende pachter overgenomen worden. Nieuwe marktschepen werden aangekocht in 1726, 1738, 1753 en 1789.

Dikwijls moest de stad Eeklo zich tweer stellen tegen aanmatigheden van derden in de vrije uitoefening van hun scheepvaart. Meestal was dit een strijd tegen vermoldme en voorbijgestreefde privileges.

Allereerst tegen de *admodiateurs-generaal van de koninklijke domeinen*, die beweerden dat Eeklo zonder oktrooi genoot van de inkomsten van het Leiken, dat door hen als een «regalia» aanzien werd, vervolgens tegen de stad *Brugge*, die in 1713 hun marktschipper ophield en te Damme de vrije doorvaart belette.

Ook met *Gent* kwamen moeilijkheden in verband met het vrije vaarrecht in de Lieve.

De strubbelingen met de *nering der vrije en der onvrije schippers* waren van langere duur. Zij begonnen reeds in 1647, flakkerden opnieuw op in 1659 en werden acuut in 1737, wanneer de Eeklose marktschipper en zijn knecht bij twee gelegenheden te Gent worden opgehouden wegens lading binnen Gent en weigering tot lastbreken. Een laatste maal, in 1770 trachtten de Gentse schippers, de Eeklose vrije vaart op Gent te beletten.

Op zijn beurt tracht Eeklo het scheepvaartmonopolie van het marktschip te handhaven tegenover de aandringende *plattelandsschippers*, wat haar, althans voor het Leiken, gelukt.

Ook de *Gentse marktschipper* kan niet straffeloos meer de Eeklose prerogatieven op het Leiken met de voeten treden.

Tijdens de XVIe en XVIIIe eeuw grepen belangrijke herstellingswerken plaats aan kaai en tragels : in 1719 en 1724 werd het Leiken volledig herdolven en aangepast aan het niveau van de Lieve. Sinds 1677 werd de visserij in het Leiken verhuurd.

In de eerste helft der XIXe eeuw kon het Leiken vrij behoorlijk zijn rol als levensader van Eeklo's economische bedrijvigheid vervullen. Dit beeld dreigt in de tweede helft der XIXe eeuw brutaal verstoord te worden door het graven van het Schipdonks kanaal dat het Leiken af zou snijden van zijn verbinding met de Lieve.

Vanaf 1852 tot 1859 zal Eeklo hemel en aarde bewegen om voor zijn lokale scheepvaart de meest gunstige oplossing te bekomen.

Op basis van het argument : de Staat heeft Eeklo's scheepvaart afgesneden door het graven van het Schipdonks kanaal, dus moet hij voor een vervanging zorgen, werden volgende voorstellen geformuleerd :

- 1) Afbuiging van het tracé van het te graven Schipdonks kanaal langs Eeklo (Stoktevijver-Motje).
- 2) Aftakking Veldekens-Leiken tot op een punt 400 m ten westen van de Cocquytbrug, vervolgens in de bedding van het Leiken tot de bestaande kaai.
- 3) Aftakking Raverschoot-Leiken.
- 4) Algehele verdieping en aanpassing van het oude Leiken.
- 5) Loskaai te Veldekens (voorstel van de Staat).
- 6) Aftakking Wambuis-Tieltse steenweg (Feidreef).
- 7) Aftakking Wambuis-Tieltse steenweg (op 234 m van de Lange Moeistraat).
- 8) Aftakking richting Bellebusakker-Broeken.

Het voorlaatste ontwerp werd uitgevoerd.

Na lange en steeds wisselende onderhandelingen tussen stad en Staat werd in 1858 volgende overeenkomst gesloten : de Staat zal de werken voor de nieuwe vaart uitvoeren, de stad zal hierin tussenkomen voor 5.178,40 fr, maar moet volledig instaan voor de te onteigenen gronden.

De werken vingen aan op 24 oktober 1859 en waren voltooid de 24 augustus 1860.

Als nevenproblemen citeren wij : het vervangen van de Wagenbrug door de brug aan de Nieuwendorpstraat, de aanpassing van het wegen-net en de bekasseiing der kaai.

Het overgebleven deel van het oude Leiken werd hergraven in 1874-75.

De scheepvaart in de Eeklose vaart kende een betrekkelijke bloei en bereikte zijn hoogtepunt in de jaren tussen de beide wereldoorlogen om na de laatste wereldoorlog helemaal weg te kwijnen.

Achiel DE VOS.

BIJLAGE I

TOLRECHT GEHEVEN OP SCHEPEN DIE HET LEIKEN BEVAREN (LEIKENSGELD)

Jaar	Bedrag	Jaar	Bedrag
1461-62	6 s. 3 g. ⁽¹⁾	1490-91	3 s. 4 g.
1462-63	6 s. 3 g.	1491-92	niets. ⁽²⁾
1463-64	6 s. 3 g.	1494-95	10 s. 10 g.
1464-65	5 s.	1495-96	8 s. 4 g.
1465-66	5 s. 10 g.	1496-97	15 s.
1466-67	5 s. 10 g.	1497-98	1 £ 6 s. 8 g.
1467-68	5 s.	1498-99	1£ 11 s. 8 g.
1468-69	5 s.	1500-01	1 £ 4 s. 2 g.
1469-70	5 s.	1501-02	15 s. 10 g.
1470-71	5 s. 5 g.	1503-04	15 s. 10 g.
1471-72	5 s. 5 g.	1505-06	niets.
1472-73	5 s. 5 g.	1507-08	12 s. 6 g.
1473-74	5 s. 10 g.	1508-09	15 s. 10 g.
1474-75	5 s. 10 g.	1509-10	15 s. 10 g.
1475-76	5 s. 10 g.	1510-11	10 s.
1476-77	7 s. 6 g.	1511-12	12 s. 6 9.
1477-78	7 s. 6 g.	1512-13	niet verpacht.
1478-79	7 s. 6 g.	1513-14	id.
1480-81	6 s. 8 g.	1514-15	id.
1481-82	6 s. 8 g.	1515-16	id.
1482-83	6 s. 8 g.	1516-17	1 £ 0 s. 10 g.
1483-84	6 s. 8 g.	1517-18	16 s. 8 g.
1484-85	4 s. 7 g.	1518-19	15 s. 10 g.
1485-87	4 s. 7 g.	1519-20	10 s.
1487-88	1 s. 6 g.	1520-21	10 s.
1488-89	niets. ⁽²⁾	1521-22	19 s. 2 g.

(1) Deze cijfers werden genomen uit de stadsrekeningen ; vanaf 1640 ook uit de kohieren van de verpachting der stadsrechten. Tot 1679 werden de stadsrekeningen uitgedrukt in ponden parisis ; vanaf die datum in ponden groten Vlaams. Omwille van de eenvormigheid hebben wij al de oudste rekeningen herleid tot ponden groten Vlaams.

(2) «Ontfaen vanden pachters vanderstede goede vanden lxxxviii ende lxxxix vallende te lichtmesse myds der hoorlooghden... niet», ARA-R 34422.

Jaar	Bedrag	Jaar	Bedrag
1522-23	10 s.	1562-63	1 £ 18 s. 4 g.
1523-24	niet geïnd	1563-64	2 £ 11 s. 8 g.
1524-25	19 s. 2 g.	1564-65	2 £
1525-26	19 s. 2 g.	1565-66	1 £ 15 s.
1526-27	1 £	1566-67	2 £ 5 s. 10 g.
1527-29	13 s. 4 g.	1567-68	2 £ 10 s. ⁽⁶⁾
1529-30	17 s. 6 g.	1568-69	2 £
1530-32	1 £ 3 s. 4 g.	1569-70	1 £ 18 s. 4 g.
1532-33	1 £	1570-71	1 £ 5 s.
1533-34	1 £ 10 s. 10 g.	1571-72	1 £ 5 s.
1534-35	1 £ 3 s. 4 g.	1572-73	2 £ 4 s. 2 g.
1535-36	1 £	1573-74	1 £ 16 s. 8 g.
1536-45	niet verpacht ⁽³⁾	1574-75	2 £
1545-46	10 s. 11 g.	1576-77	2 £
1546-47	2 £ 10 s. 10 g.	1577-78	4 £ 3. s. 4 g.
1547-48	2 £ 9 s. 2 g.	1579-80	4 £ 1 s. 8 g.
1548-49	1 £ 18 s. 4 g.	1580-81	2 £ 15 s.
1549-50	1 £ 15 s.	1585-87	5 s. 10 g. ⁽⁷⁾
1550-51	2 £ 3 s. 4 g.	1603-04	2 £ 15 s.
1551-52	2 £	1604-05	14 s. ⁽⁸⁾
1552-53	5 s. ⁽⁴⁾	1605-06	2 £ 0 s. 6 g.
1553-54	5 s.	1606-07	1 £ 19 s. 11 g.
1554-55	5 s.	1609-10	3 £ 10 s.
1555-56	5 s.	1610-11	1 £
1556-57	5 s.	1611-12	2 £ 13 s. 4 g.
1557-58	5 s.	1612-13	4 £
1558-59	1 £ 5 s. 10 g. ⁽⁵⁾	1613-14	4 £ 1 s. 8 g.
1559-60	2 £ 4 s. 2 g.	1614-15	5 £
1560-61	2 £ 5 s. 10 g.	1615-16	4 £ 13 s. 4 g.
1561-62	2 £ 8 s. 4 g.	1616-17	5 £ 1 s.

(3) Wegens stremming van de scheepvaart door het leggen van een dam.

(4) De pachter van het Leikensgeld moest eveneens zorgen voor het onderhoud der bruggen tijdens de periode 1552-1558, vandaar de verminderde opbrengst van de pacht.

(5) Regeling op de oude basis, zoals vóór 1552.

(6) Van hier af begint het inningsjaar regelmatig op 1 september.

(7) Wegens de ontvolking.

(8) Slechts voor een periode van 10 maand.

Jaar	Bedrag	Jaar	Bedrag
1617-18	5 £ 1 s.	1666-67	4 £ 10 s.
1618-19	5 £ 1 s. 6 g.	1667-68	2 £
1619-20	5 £	1669-70	3 £
1620-21	3 £ 6 s. 8 g.	1670-71	2 £ 5 s.
1621-22	3 £ 7 s. 2 g.	1671-72	3 £ 7 s.
1622-23	3 £ 15 s.	1672-73	3 £
1623-24	3 £ 1 s.	1673-74	2 £ 10 s.
1624-25	3 £ 10 s.	1674-75	2 £ 3 s.
1632-33	3 £ 10 s.	1675-76	2 £ 1 s.
1633-34	3 £ 8 s. 4 g.	1676-77	2 £ 11 s.
1634-35	3 £ 10 s.	1677-78	2 £
1635-36	4 £ 12 s.	1678-79	2 £ 15 s.
1636-37	4 £ 3 s. 4 g.	1679-80	3 £ 15 s.
1637-38	4 £ 12 s.	1680-81	3 £ 2 s.
1638-39	4 £ 2 s.	1681-82	3 £ 5 s. 4 g.
1640-41	3 £ 1 s.	1682-83	3 £ 17 s.
1641-42	3 £ 2 s.	1683-84	5 £
1642-43	3 £	1684-85	5 £ 6 s.
1643-44	3 £	1685-86	6 £
1644-45	3 £ 3 s. 0 g. 6 d.	1686-87	5 £ 6 s.
1645-46	2 £ 11 s.	1687-88	5 £ 7 s.
1647-48	4 £ 12 s.	1688-89	5 £ 19 s.
1648-49	3 £ 18 s. 7 g.	1689-90	5 £
1649-50	4 £ 2 s.	1690-91	5 £ 16 s.
1650-51	4 £ 11 s. 8 g.	1691-92	6 £
1654-55	4 £	1692-93	4 £ 12 s.
1655-56	2 £ 15 s.	1693-94	7 £ 1 s.
1656-57	3 £ 6 s. 8 g.	1694-95	5 £
1657-58	2 £ (°)	1695-96	6 £ 11 s. 6 g.
1658-59	2 £ 1 s.	1696-97	7 £ 10 s.
1659-60	3 £ 3 s.	1697-98	7 £ 5 s.
1660-61	3 £ 5 s.	1698-99	8 £ 11 s.
1661-62	3 £ 15 s. 11 g.	1699-1700	8 £ 10 s.
1662-63	3 £ 1 s.	1700-01	7 £ 0 s. 2 g.
1663-64	4 £ 19 s.	1701-02	6 £
1664-65	4 £ 11 s.	1702-03	6 £
1665-66	4 £ 10 s.	1703-04	6£ 2 s. 6 g.

(9) Slechts voor de periode 1 sept.-30 april. Van nu af begin per 1 mei.

Jaar	Bedrag	Jaar	Bedrag
1704-05	6 £ 10 s.	1743-44	3 £ 6 s.
1705-06	6 £ 1 s.	1744-45	1 £ 10 s.
1706-07	5 £ 15 s.	1745-46	1 £
1707-08	4 £ 15 s.	1746-47	2 £
1708-09	4 £ 19 s.	1747-48	2 £ 12 s.
1709-10	4 £ 10 s.	1748-49	1 £ 16 s.
1710-11	6 £ 15 s.	1749-50	3 £ 2 s.
1711-12	3 £ 10 s.	1750-51	1 £ 11 s.
1712-13	6 £ 13 s.	1751-52	1 £ 5 s.
1713-14	6 £ 10 s.	1752-53	2 £ 14 s.
1714-15	6 £	1753-54	3 £
1715-16	5 £ 5 s.	1754-55	14 s.
1716-17	4 £	1755-56	1 £
1717-18	4 £ 10 s.	1756-57	2 £ 5 s.
1718-19	4 £ 9 s.	1757-58	3 £ 2 s.
1719-20	3 £ 10 s.	1758-59	1 £
1720-21	3 £	1759-60	3 £ 5 s.
1721-22	3 £ 10 s.	1760-61	2 £ 9 s.
1722-23	3 £	1761-62	3 £ 13 s.
1723-24	2 £ 6 s.	1762-63	2 £ 1 s.
1724-25	2 £ 10 s.	1763-64	2 £ 1 s.
1725-26	1 £ 17 s.	1764-65	2 £ 15 s.
1726-27	3 £ 13 s.	1765-66	1 £ 13 s.
1727-28	3 £ 10 s.	1766-67	2 £ 10 s.
1728-29	1 £ 10 s.	1767-68	2 £ 16 s.
1729-30	1 £ 12 s.	1768-69	2 £ 11 s.
1730-31	13 s.	1769-70	2 £ 6 s.
1731-32	2 £	1770-71	2 £ 12 s.
1732-33	1 £ 5 s.	1771-72	2 £
1733-34	13 s.	1772-73	3 £ 7 s.
1734-35	2 £ 6 s.	1773-74	4 £ 2 s.
1735-36	2 £ 15 s.	1774-75	3 £ 15 s.
1736-37	10 s.	1775-76	4 £
1737-38	3 £	1776-77	3 £ 7 s.
1738-39	2 £ 16 s.	1777-78	3 £ 10 s.
1739-40	3 £ 10 s.	1778-79	3 £
1740-41	2 £ 6 s.	1779-80	3 £
1741-42	1 £ 16 s.	1780-81	2 £ 13 s.
1742-43	1 £ 8 s.	1781-82	2 £ 8 s.

Jaar	Bedrag	Jaar	Bedrag
1782-89	Geen vepachting ⁽¹⁰⁾	1792-93	3 £
1789-90	3 £ 1 s.	1793-94	4 £
1790-91	4 £	1795-96	10 s.
1791-92	3 £	1796-97	10 s.

---

(10) Het koninklijk oktrooi tot herverpachting der stadsrechten, werd niet vernieuwd in 1782.

BIJLAGE II

PACHTPRIJS VAN DE STEDELIJKE MARKTSCHEPEN

Jaar	Bedrag	Jaar	Bedrag
1676-77	5 £ g.	1713-14	104 £ 5 s.
1677-78	32 £	1714-15	76 £
1678-79	6 £	1715-16	134 £
1680-81	30 £	1716-17	83 £
1681-82	5 £ 10 s.	1717-18	110 £
1682-83	7 £ 15 s.	1718-19	69 £ 17 s. 10 g.
1683-84	17 £ 10 s.	1719-20	84 £ 5 s.
1684-85	36 £	1720-21	126 £ 10 s.
1685-86	18 £ 1 s. 3 g.	1721-22	138 £ 10 s.
1686-87	26 £ 10 s.	1722-23	120 £
1687-88	30 £ 0 s. 2 g.	1723-24	150 £
1688-89	17 £ 17 s. 3 g.	1724-25	130 £
1689-90	19 £ 14 s. 11 g.	1725-26	150 £
1690-91	32 £ 5 s. 11 g.	1726-27	140 £
1691-92	39 £ 10 s.	1727-28	143 £
1692-93	40 £ 10 s.	1728-29	160 £
1693-94	44 £	1729-30	145 £ 10 s.
1694-95	44 £	1730-31	138 £
1695-96	44 £ 10 s. 11 g.	1731-32	157 £ 10 s.
1696-97	50 £	1732-33	161 £ 10 s.
1697-98	40 £	1733-34	100 £
1698-99	69 £	1734-35	155 £ 10 s.
1699-1700	84 £ 15 s.	1735-36	156 £ 10 s.
1700-01	40 £ 2 s.	1736-37	161 £
1701-02	71 £	1737-38	174 £ 5 s.
1702-03	50 £ 10 s.	1738-39	150 £ 10 s.
1703-04	71 £	1739-40	120 £
1704-05	92 £ 10 s.	1740-41	86 £ 4 s.
1705-06	95 £ 15 s.	1741-42	122 £
1706-07	62 £	1742-43	90 £
1707-08	75 £ 12 s.	1743-44	100 £
1708-09	105 £ 15 s. 8 g.	1744-45	99 £
1709-10	81 £ 11 s. 11 g. 6 d.	1745-46	78 £ 5 s.
1710-11	85 £	1746-47	70 £
1711-12	120 £	1747-48	104 £ 3 s.
1712-13	161 £ 10 s.	1748-49	147 £

Jaar	Bedrag	Jaar	Bedrag
1749-50	156 £	1772-73	60 £ 10 s. 10 g.
1750-51	100 £	1773-74	74 £ 10 s.
1751-52	122 £ 10 s.	1774-75	75 £ 10 s.
1752-53	118 £	1775-76	71 £
1753-54	116 £	1776-77	71 £
1754-55	103 £	1777-78	60 £ 10 s.
1755-56	90 £	1778-79	70 £
1756-57	100 £	1779-80	72 £
1757-58	105 £	1780-81	51 £
1758-59	100 £	1781-82	30 £ 10 s.
1759-60	111 £	1782-83	16 £ ⁽¹¹⁾
1760-61	96 £	1783-84	10 £ ⁽¹²⁾
1761-62	95 £ 10 s.	1784-85	10 £ ⁽¹³⁾
1762-63	90 £ 5 s.	1785-87	geen ontvangst ⁽¹⁴⁾
1763-64	61 £	1787-88	25 £ ⁽¹⁵⁾
1764-65	57 £	1788-89	25 £ ⁽¹⁶⁾
1765-66	71 £	1789-90	niet verpacht ⁽¹⁷⁾
1766-67	51 £ 10 s.	1790-91	11 £
1767-68	40 £	1791-92	11 £
1768-69	40 £	1792-93	11 £
1769-70	45 £	1795-96	14 £ 10 s.
1770-71	81 £ 10 s.	1796-97	10 £
1771-72	71 £ 5 s.		

(11) Geen verpachting wegens opheffing oktrooi, alleen voor het gebruik van het stedelijk marktschip.

(12) idem.

(13) idem.

(14) Wegens opheffing oktrooi.

(15) Alleen voor het gebruik van het stedelijk marktschip.

(16) idem.

(17) Niet verpacht wegens opheffing oktrooi.

BIJLAGE III

VISSERIJGELD IN HET LEIKEN

Jaar	Bedrag	Jaar	Bedrag
1677-78	10 s.	1712-13	18 s.
1678-79	1 £ 1 s.	1713-14	17 s.
1679-80	19 s.	1714-15	16 s.
1680-81	1 £ 4 s.	1715-16	1 £
1681-82	1 £ 7 s.	1716-17	16 s.
1682-83	1 £ 15 s.	1717-18	1 £
1683-84	1 £ 11 s.	1718-19	14 s.
1684-85	1 £ 6 s.	1719-20	12 s.
1685-86	2 £ 5 s.	1720-21	10 s.
1686-87	1 £ 14 s.	1721-22	14 s.
1687-88	1 £ 16 s.	1722-23	1 £ 1 s.
1688-89	1 £ 4 s.	1723-24	1 £
1689-90	1 £ 5 s.	1724-25	1 £ 6 s.
1690-91	14 s. 6 g.	1725-26	16 s.
1691-92	1 £ 2 s.	1726-27	1 £ 10 s.
1692-93	16 s.	1727-28	3 £ 10 s.
1693-94	1 £ 13 s.	1728-29	1 £ 7 s.
1694-95	1 £ 3 s.	1729-30	1 £ 4 s.
1695-96	1 £ 14 s.	1730-31	1 £ 6 s.
1696-97	1 £ 14 s.	1731-32	3 £ 1 s.
1697-98	2 £ 1 s.	1732-33	1 £ 2 s.
1698-99	2 £ 5 s.	1733-34	15 s.
1699-1700	1 £ 15 s.	1734-35	1 £ 4 s.
1700-01	1 £ 14 s.	1735-36	1 £ 3 s.
1701-02	1 £ 1 s.	1736-37	2 £
1702-03	19 s.	1737-38	1 £ 10 s.
1703-04	15 s.	1738-39	1 £ 12 s.
1704-05	17 s. 6 g.	1739-40	2 £
1705-06	1 £ 11 s.	1740-41	1 £ 5 s.
1706-07	1 £	1741-42	1 £
1707-08	19 s.	1742-43	1 £
1708-09	1 £ 7 s.	1743-44	1 £ 2 s.
1709-10	1 £ 3 s.	1744-45	1 £ 1 s.
1710-11	1 £ 1 s.	1745-46	1 £ 7 s.
1711-12	1 £	1746-47	16 s.

Jaar	Bedrag	Jaar	Bedrag
1747-48	17 s.	1769-70	1 £ 6 s.
1748-49	15 s.	1770-71	1 £ 9 s.
1749-50	1 £	1771-72	1 £ 10 s.
1750-51	17 s.	1772-73	1 £ 16 s.
1751-52	10 s.	1773-74	1 £ 16 s.
1752-53	1 £ 8 s.	1774-75	10 s.
1753-54	1 £ 6 s.	1775-76	1 £ 11 s.
1754-55	15 s.	1776-77	12 s.
1755-56	17s.	1777-78	10 s.
1756-57	2 £	1778-79	14 s.
1757-58	2 £ 5 s.	1779-80	9 s.
1758-59	1 £	1780-81	niets. ⁽¹⁸⁾
1759-60	1 £	1781-82	• 1 £ 13 s.
1760-61	12 s.	1783-89	niets. ⁽¹⁹⁾
1761-62	1 £ 2 s.	1789-90	1 £ 7 s.
1762-63	1 £ 10 s.	1790-91	15 s.
1763-64	16 s.	1791-92	13 s.
1764-65	17 s.	1792-93	3 £
1765-66	1 £ 3 s.	1793-94	1 £ 3 s.
1766-67	1 £ 1 s.	1795-96	5 s.
1767-68	17 s.	1796-97	7 s.
1768-69	16 s.		

(18) Wegens het delven van het Leiken.

(19) Wegens de opheffing van het koninklijk oktrooi tot verpachting der stadsrechten.

BIJLAGE IV

BEWEGING DER SCHEEPVAART OP DE EEKLOSE VAART (1860-1939)

Jaar	Aantal schepen	Tonnemaat	Brug en kaanrechten
1860-61	541	22.773	1029,64 fr.
1861-62	386	19.027	881,37 fr.
1862-63	344	18.650	1065,10 fr.
1863-64	434	24.272	1365,10 fr.
1864-65	293	20.645	1168,45 fr.
1865-66	286	21.534	1216,52 fr.
1866-67	246	16.508	928,95 fr.
1867-68	250	17.487	1006,40 fr.
1868-69	251	18.077	niet vermeld.
1869-70	238	17.442	niet vermeld.
1870-71	156	12.246	710,40 fr.
1871-75	Geen gegevens vermeld.		
1875-76	148	18.211	1098,15 fr. ⁽²⁰⁾
1876-77	168	18.961	1066,40 fr.
1877-78	104	15.327	875,10 fr.
1878-79	158	18.500	1047,65 fr.
1879-80	163	17.435	1018,— fr.
1880-81	162	17.523	990,45 fr.
1881-82	128	16.518	888,— fr.
1882-83	134	19.019	1035,40 fr.
1883-84	138	19.494	1105,01 fr.
1884-85	125	15.512	872,65 fr.
1885-86	146	18.781	1078,95 fr.
1886-87	180	22.384	1254,55 fr.
1887-88	152	15.508	897,70 fr.
1888-89	142	14.938	872,90 fr.
1889-90	188	16.532	1001,85 fr.
1890-91	188	15.753	933,70 fr.
1891-92	243	17.716	1044,— fr.
1892-93	253	18.671	1101,45 fr.
1893-94	262	22.131	1310,— fr.
1894-95	284	24.949	1449,66 fr.
1895-96	325	29.241	1559,90 fr.

(20) Hierin eveneens begrepen 60,25 fr. Leikensgeld.

Jaar	Aantal schepen	Tonnemaat	Brug en kaanrechten
1896-97	335	28.377	1646,05 fr.
1897-98	311	29.657	1708,10 fr.
1898-99	372	35.529	2021,60 fr.
1899-00	356	30.523	1729,85 fr.
1900 (21)	305	26.251	1537,05 fr.
1901	323	34.656	1984,35 fr.
1902	264	25.429	1487,20 fr.
1903	283	26.513	1558,95 fr.
1904	290	28.113	1625,95 fr.
1905	219	25.751	1347,70 fr.
1906	288	28.391	1640,90 fr.
1907	n. v.	33.353	1920,65 fr.
1908	287	30.114	1711,30 fr.
1909	179	17.159	971,15 fr.
1910	289	31.815	1826,45 fr.
1911	n. v.	37.032	2119,— fr.
1912	n. v.	35.626	2068,50 fr.
1913	328	40.138	2296,90 fr.
1914	233	31.505	1791,65 fr.
1915	160	27.092	1497,80 fr.
1916	116	22.864	1262,80 fr.
1917	4	295	17,17 fr.
1918	Geen gegevens vermeld.		
1919	Geen gegevens vermeld.		
1920	82	7.526	376,30 fr.
1921	73	4.990	249,50 fr.
1922	201	26.926	1346,30 fr.
1932	173	18.831	2018,35 fr.
1924	191	19.827	4956,75 fr.
1925	125	24.015	6003,75 fr.
1926	377	36.117	9028,15 fr.
1927	436	46.820	11705,— fr.
1928	423	46.034	11508,50 fr.
1929	364	40.464	10116,— fr.

(21) Vanaf 1900 per 1 januari, tevoren per 1 oktober.

Jaar	Aantal schepen	Tonnemaat	Brug en kaairechten
1930	372	41.102	10.116,— fr.
1931	408	?	18.842,— fr.
1932	433	78.700	22.742,75 fr.
1933	498	88.381	25.195,— fr.
1934	472	79.609	22.912,25 fr.
1935	561	96.995	27.237,75 fr.
1936	517	98.752	27.584,25 fr.
1937	461	82.673	23.990,50 fr.
1938	477	84.382	25.775,75 fr.
1939	506	96.503	27.620,50 fr.

BIJLAGE V

SMEEKSCHRIFT VAN DE GEMEENTERAAD VAN EEKLO GERICHT AAN KONING LEOPOLD I

«A Sa Majesté, Léopold Premier, Roi des Belges.

Sire,

Vous expose de nouveau avec le plus profond respect le Conseil Communal de la ville d'Eecloo, qu'en présence du projet de creusement du Canal de Schipdonck à Heyst, tous les intérêts agricoles, commerciaux et industriels de cette ville se sont émus à juste titre, parceque son existence matérielle est en jeu, il s'agit de la conserver ou de la perdre sans ressources.

En effet, Sire, la ville d'Eecloo a pu jusqu'ici importer par son canal les matières pondéreuses, telles que fers, houilles, briques, tuiles, terres-glaises et expédier vers l'intérieur du pays, ses bois, ses grains, ses poteries et les produits de son industrie, au moyen du canal la Lieve.

Sire, la législature, en votant la dérivation de la Lys par le canal de Schipdonck a fait, selon nous, qui sommes sur les lieux, une œuvre de sage administration et d'une utilité incontestable, pour nos frères qui habitent les bords de cette rivière, il ne tient qu'au pouvoir exécutif de rendre ces travaux également profitables à notre ville et à la grande majorité de l'arrondissement d'Eecloo, sans rendre pour cela son exécution sensiblement plus onéreuse.

En effet, Sire, en creusant le canal de dérivation, on suit le tracé de la vieille Lieve, le niveau du canal en projet s'abaisse considérablement, en sorte que la section que la ville d'Eecloo creusa, il y a cinq siècles, à ses frais, sera rendu complètement innavigable.

Cette exécution implique donc la suppression de notre voi navigable; dès lors c'en est fait de nos fabriques nombreuses, c'en est fait de notre commerce (dont on peut apprécier l'importance en consultant les statistiques ci-jointes) en un mot, c'en est fait d'une population industrielle de 9.000 âmes, qui doit tout à ses labeurs, rien à sa position topographique.

Si, au contraire, Sire, le Gouvernement en supprimant par son fait la section d'Eecloo à la vieille Lieve, prit la résolution équitable de relier la ville d'Eecloo par un nouvel embranchement sur une plus large échelle, au nouveau canal qui suivrait en grande partie l'ancienne section pour, au moyen d'une coupure aux points indiqués sur le plan ci-joint, tomber dans le nouveau canal, notre ville, au lieu d'être victime du nouvel ou-

vrage, y trouverait une certaine compensation de toutes les pertes qu'elle a essuyées, coup sur coup. Nos fabriques et notre commerce vivraient d'une nouvelle vie, parcequ'ils seraient placés dans la condition de pouvoir concourir avec les fabriques et le commerce similaires du pays et de l'étranger.

Et, Sire, non seulement le commerce et l'industrie se ranimeraient, mais nos champs aussi seraient en grande partie sauvés des inondations périodiques qui viennent affliger nos meilleures terres.

La section, Sire, que nous prenons la liberté de soumettre l'exécution à la haute bienveillance de votre Majesté occasionnera sans doute un surcroît de dépense, mais tel est le besoin de cette voie de transport, que la ville d'Eecloo, malgré la pénurie de ses finances, contribuerait pour une bonne part dans les dépenses, et certes dans la proportion d'autres localités qui sont plus favorisées et qui ont essuyées moins de pertes qu'elle.

Les soussignés croient devoir soumettre à la haute appréciation de Votre Majesté les considérations suivantes :

- 1) Sous le régime français, la ville d'Eecloo était le siège d'un tribunal, d'une sous-préfecture, d'un caissier général, d'un garnison toujours nombreuse. La foule de fonctionnaires, d'avocats, d'avoués entretenaient dans la ville l'animation et le bien-être.
En 1814, le tribunal fut supprimé, la garnison disparaissait avec le régime français.
- 2) La ville d'Eecloo vit, pour ainsi dire, de son marché : la séparation opérée en 1830 d'avec la Flandre Zélandaise a élevé une barrière entre elle et les Poldres ; elle a causé une perte irréparable au commerce et à l'industrie.
- 3) Située sur l'ancienne grande route pavée de Gand à Bruges et Ostende, tout le passage avait lieu par Eecloo ; ses habitants trouvaient dans ce mouvement d'hommes et de marchandises leurs moyens de subsistance. L'établissement du chemin de fer, à trois lieues de la ville, a tari cette source de bien-être.
- 4) Il lui restait son commissariat d'arrondissement ; il fut en 1849 supprimé de fait, par mesure d'économie.

Aujourd'hui, Eecloo privé de tout ce qui fait vivre une ville se trouve être le seul grand centre de population du Royaume qui soit totalement privé du bienfait d'un chemin de fer.

Qu'il soit permis, Sire, aux soussignés de faire observer à Votre Majesté que la législation a accordé à la province de Luxembourg une somme de deux millions pour l'indemniser en routes pavées, de ce qu'elle

ne fût pas reliée au réseau du chemin de fer de l'Etat ; et ce nonobstant, le Gouvernement vient de garantir un minimum d'intérêt de 900.000 francs annuellement pour la ligne qui va relier cette province à la Capitale. Est-il nécessaire, Sire, d'ajouter que, quelque intéressant que soit le Luxembourg sous plusieurs rapports, il n'est pas moins vrai que l'arrondissement d'Eecloo, compte 60.000 habitants, la moitié de Luxembourg et qu'il s'y fait le double d'affaires en agriculture, en commerce et en industrie.

Votre Majesté comprend trop bien la responsabilité qui pèse sur la conseil pour être assurée d'avance qu'il ne peut pas souscrire à une mesure qui déplacerait le bassin de notre canal du centre de la ville sur le territoire d'une autre commune.

La ville d'Eecloo, Sire, dont nous sommes les mandataires, si cruellement frappée dans son existence matérielle par une foule de mesures trop longues à détailler et ce nonobstant si dévouée à notre nationalité et à votre dynastie (qui en est inséparable), elle qui une des premières en Belgique acclama l'arrivée de Votre Majesté sur le sol Belge, l'entrée dans ses murs, et qui, quelques années plus tard, y fêtait votre séjour avec un enthousiasme et un bonheur indicibles ; cette ville met encore sa confiance dans son Roi. Elle aussi répète aujourd'hui le dicton de nos ayeux : quand notre bien aimé Roi saura, toutes injustices seront réparées.

Voilà pourquoi le conseil communal fait un appel à Votre Majesté. Notre sort est remis entre vos mains, Sire, vous ne souffrirez pas, sous votre règne, qu'une ville de 9.000 âmes soit exclue de tous les bienfaits que votre Majesté se plait à répandre sur la patrie entière. Vous ordonnerez, Sire, que justice soit rendue ; que les promesses faites à foison et à diverses reprises soient enfin réalisées.

Tels sont les vœux et les besoins de la ville d'Eecloo.

Dans l'espoir de les voir accueillir gracieusement, les membres du Conseil Communal se disent avec le dévouement le plus entier, de Votre Majesté

Les Très humbles Serviteurs,

Eecloo, le 13 juillet 1854.

SAE - Dossier Eeklose Vaart I, brief nr.9.

BIJLAGE VI

DE NIJVERAARS VAN EEKLO PROTESTEREN BIJ HET STADSBESTUUR TEGEN HET OPGEVEN VAN DE OUDE KAAI — 5 december 1854

«Aen de Heeren Burgemeester, Schepenen en Raedsleden der stad
Eecloo.

Achtbare Heeren,

De ondergeteekenden nemen de vrijheid zich tot U^E. te wenden, ten einde uwe welwillende aandacht in te roepen over de bezwaren welke de ontworpen rigting der nieuwe Eecloosche Vaert voor hen oplevert.

- 1) In de ontworpen daerstelling van eene nieuwe Lossingskaei welke al degene die hunne Magazijnen, Bergplaetsen, Fabrieken en Neringen op en rond de van ouds bestaende kaei geplaetst hebben, daerdoor in eens zien werkloos maken en vernietigen.
- 2) In de vermindering der waerde van hunne vaste goederen welke zij, uit oorzaak hunner ligging aldaer, tegen hooge prijzen hebben moeten aenkoopen en die door de verplaetsing der kaei onder de gewoone koopwaerde zouden gebragt worden.

Gezien de aengehaelde bezwaren en in acht nemende de poogingen door het Achtbare Stadsbestuer tot nu aangewend om dezelve te vermijden, verzoeken wij U^E. voor de nieuwe delving geen andere rigting dan die der voormelde oude kaei te aenvaerden, tenzij op voorwaarde dat :

- 1) Er op het naer de kaei voortlopende gedeelte van het Eecloosch Leiken zoude daergesteld worden eene sassing als die bestaende op het Rabot, welke zoude toelaten, zonder groot verlies van water, de Schepen, die de rigting der oude kaei nemen, binnen te brengen.
- 2) Het vermelde gedeelte op zulken voet te herstellen dat het als eene duurzame vaert kunne behouden blijven, voor de schepen welke tot eene diepte van vier voet water trekken en nu er schier ten allen tijde kunnen doorkomen.

De uitvoering der aengehaelde werken, zoude ten hoogste, eene somme van tien duizend franks kosten, welke bij middel van leening zoude aengeschaft worden. De intresten dezer somme kunnen gedekt worden met de opbrengst der kaei- en sasgelden, aengezien het Kaeigeld heden-daegs 500 franks 's jaers opbrengt en zelfs ingeval van daerstelling eener tweede kaei maer weinig zoude verminderen.

Ons betrouwende, Mijne Heeren, op uwe vaderlijke zorgvuldigheid, twijfelen wij geenszins of Gij zult aen onze gegronde reklaem regt laten wedervaren.

Aenvaerdt middelerwijl de uitdrukking van onzen diepen eerbied.

Achtbare Heeren,

UEdeler zeer ootmoedige Dienaren,

Eecloo, 4 december 1854.

(Volgen 14 handtekeningen).

SAE-Dossier Eeklose Vaart I, brief nr 10bis.

BIJLAGE VII

POLITIEREGLEMENT OP DE EEKLOSE VAART, VASTGESTELD IN ZITTING VAN DE GEMEENTERAAD VAN 12 DECEMBER 1860

Eerste hoofdstuk.

POLITIE DER BOORDEN EN VAN HET BED DES KANAELS

Artikel 1. - Het is verboden :

- 1) Welkdanige werken en bouwingen op te maken, langs de dijken en tragels van het Kanael, zonder daertoe, voorafgaendelijk de toestemming te hebben bekomen van de bevoegde overheid, die de te volgen rigting zal aanwijzen.
- 2) Boomen of Kreupelbosschen te planten, slagboomen, houthoopen, mijten te stellen, of welkdanige opstapelingen te verrigten op eene minderen afstand dan 2 meters van de buitengrachten of andere scheidsliniën van den grond des Kanaels, hagen te planten op eene minderen afstand dan 50 centimeters van dezelfde scheidsliniën.
- 3) Zonder voorafgaende toestemming der bevoegde overheid, afgravingen doorsneden of uithollingen in de tragels te maken, daerop pael- en rijswerken en waterleidingen te bouwen, er voetwegen, leuningën, trappen en drinkplaatsen in te rigten, of werken uit te voeren, van welken aerd die zouden mogen zijn, op de gronden van het Kanael afhangende.
- 4) Op de tragels, hetzij met wagens, hetzij met andere voertuigen te rijden, op eenen minderen afstand dan eenen meter 50 centimeters van de binnenkruin des Kanaels.
- 5) De minste schade toe te brengen aan de boorden, traegels, bruggen, waterleidingen, beplantingen of andere werken, op of langs het Kanael geplaatst, alsook op de schuinten, bermen en buiten-grachten te gaen.
- 6) Het water dat door de buitengrachten vloeit, af te wenden, of zijnen loop te verminderen door doorsnijdingen, aftappingen, of door al andere middel.
- 7) Welkdanige bouwstoffen of Koopmanschappen op de gronden des Kanaels te laden of te lossen, tenzij op de, te dien einde, aangewezen of aen te wijzen plaatsen.
- 8) In het Kanael of op de vloeren der bruggen vuilnissen, aerde, steenen, steengruis, puinen of andere voorwerpen te smijten, te laten vloijen of vallen, welke het bed des Kanaels zouden kunnen belemmeren, beschadigingen aen de Kunstwerken en andere afhankelijkheden toebrengen of de scheepsvaert of den doorloop belemmeren.
- 9) In het Kanael te zwemmen en te rooten.

Artikel 2 — Het is verboden, beesten te laten loopen of weiden op de schuinten, tragels en andere afhankelijkheden des Kanaels.

De wachters zullen moeten gebruik maken van koorden opdat de beesten van den openbaren weg niet kunnen afwijken.

Op geenerlei tijdstip van het Jaer, zal men beesten aen het Kanael te drinken mogen leiden, hetzij naer de weiden gaende, of van daer terug keerende.

Artikel 3 — Het is aen de voerlieden verboden de bruggen op het Kanael gevestigd, op den draf over te trekken.

Artikel 4 — Wanneer diegene welke regt hebben in het Kanael te vischen, aldaer palen, persen of staken zullen geplaetst hebben om hunne netten vast te maken, zullen zij dezelve bij het heffen dier netten, moeten uilnemen.

Artikel 5 — Zij die het regt hebben, overzetponten op het Kanael te houden, zullen verplicht zijn, op hunne kosten, kaeijen of trappen langs beide oevers te vestigen en te onderhouden, ten einde de beschadigingen en instortingen der boorden voor te komen.

Tweede hoofdstuk.

POLITIE DER SCHEEPVAART

Artikel 6 — De diepgang der schepen op het Kanael varende, zal des zomers geen 1 m 80 en des winters geen 2 m 10 mogen te boven gaen. Het zomergetijde zal den 1 april en het winter-getijde den 1 November beginnen.

Artikel 7 — De lading der schepen zal derwijze geschikt worden, dat het midden der gangboorden zich verheffe, voor de met Kalk geladene schepen, tot ten minste 20 centimeters boven het water, en voor al de andere schepen tot 11 centimeters.

Artikel 8 — Het is verboden zonder voorafgaende toestemming de schepen te laden en te lossen, elders dan ter plaets tot dit gebruik aangewezen of aen te wijzen.

Artikel 9 — Geenerlei schip zal mogen stilhouden of blijven liggen dan langs de boorden, derwijze om den doortogt der andere schepen niet te hinderen.

Artikel 10 — Bij den doortogt der bruggen, zullen de schippers moeten zorg hebben, hunnen ankers niet buiten boord te laten, hetzij bij den voor- of achtersteven.

De geleiders van rae-schepen zullen gehouden zijn hunnen raën derwijze te plaetsen, dat zij buiten de boorden van het schip niet uitsteken.

- Artikel 11 — Al de schepen zullen hunne zeilen moeten strijken op den afstand van 400 meters van de bruggen.
- Artikel 12 — De schepen zullen niet in volle vaert de bruggen mogen binnen loopen, men zal er bij het naderen dier werken moeten stilhouden en vervolgens met manschappen moeten voorttrekken om ze te doen vaeren.
- Artikel 13 — Van een uer na zonne ondergang tot een uer vóór zonneopgang, is de doortogt der schepen onder de bruggen verboden.
- Artikel 14 — De schepen, vaste masten hebbende, zullen altijd aen de schuiten tot vervoer der reizigers gebruikt, den kant des tragels moeten laten, langs welken men deze laatste trekt.
- Artikel 15 — De aen het rijk toebehoorend of ten gebruike der overheden en agenten van het bestuer dienende schepen zullen altoos den kant des tragels houden waerop men ze trekt, hetzij bij de af- of de opvaart des Kanaels.
- Artikel 16 — Het is verboden, meer dan twee schepen achter elkander vast te leggen. De schepen, andere dan die des Kanaels van Charle-roy, zullen nooit met meer dan twee nevens elkanderen mogen varen.
- Artikel 17 — De Vloten zullen vóór zonneopgang of na zonneondergang niet mogen varen.
Hunne geleiders zullen verplicht zijn, er langs den vooren en achterkant eenen klaer lichtgevende lantaern op te plaetsen.
- Artikel 18 — De schippers zullen gehouden zijn, zoo bij dage als bij nachte een persoon op hun schip te laten, belast met toe te zien dat het niet los gerake, hetzij ten gevolge van den stroom hetzij door den schok van andere schepen, en de maatregelen te nemen die de omstandigheden zouden vorderen.
- Artikel 19 — De schippers zullen de schepen niet mogen vastmaken aen de bruggen, staketsels, ijsbrekers, enz. Zij zullen gehouden zijn, dezelve aen de palen en ringen tot dit gebruik bestemd, te meren.
- Artikel 20 — De behandeling der bruggen, waterleidingen enz. behoort uitsluitend tot de bedienden, te dien einde door het gemeentebestuer benoemd, het is aen alle andere personen verboden, dit werk uit te voeren, of de beambten van het bestuer te verhinderen zulks te doen. Nogtans zullen de schippers of hunne werklieden, in dringend geval en daertoe aenzocht zijnde, gehouden wezen de sluismeesters bij de verrigtingen te helpen, welke zij in het belang der scheepvaart moeten uitvoeren.
- Artikel 21 — Wanneer de schippers de bruggen naderen, zullen zij aen de brugwachters hunnen namen, alsmede de namen, tonnen-inhoud en ladingen hunner schepen, verklaren en op het eerste aenzoeck hunne meetbrieven vertoonen.

De beambten zullen, boven het register van de beweging der scheepsvaart, eene aentekening van gezegde verklaringen houden, ten einde elk schip, volgens orde van inschrijving te laten doorvaren, des niet te min zorg hebbende dat de op- en de afvaart niet op den zelfden oogenblik geschieden.

Artikel 22 — Indien de bevelhebbers of geleiders der schepen, in het Kanael, in de kommen of voor de loskaeyen liggende, weigeren zich te zetten op de plaetsen en wijze die hun door de beambten van het gemeentebestuur zullen worden aangeduid, zullen laetstgemelden, in dringend geval en na drie mondelijke vermaningen, de touwen van vastmaking kunnen doorsnijden en de schepen op eene behoorlijke plaets doen stellen; zij zullen daerenboven proces-verbaal tegen de wederspannigen opmaken.

Artikel 23 — Gezegde beamten zullen het regt hebben, de voorgemelde schepen op te houden, gedurende den noodigen tijd tot het opstellen van hun proces-verbaal.

Artikel 24 — De algemeene reglementen van openbare orde en politie, die in België zouden kunnen in voege komen, zullen toepasselijk wezen op het Kanael waertoe het tegenwoordige reglement betrekking heeft.

Derde hoofdstuk

STRAFFEN. — WIJZE VAN VASTSTELLING DER OVERTREDINGEN. — VERVOLGINGEN.

Artikel 25 — Al wie de kunstwerken, gebouwen, beplantingen of andere afhankelijkheden van het Kanael zal hebben beschadigd, bedorven, verdelgd, of daeraen eenige welkdanige weerde-vermindering veroorzaekt, zal gehouden zijn, onmiddellijk de veroorzaakte schade te betalen in handen van den agent met de politie der vaert belast en volgens de schatting welke deze er van zal hebben gedaen, ten ware de overtreder eene vermogende borgtogt stelde, naer genoegen van gezegden agent. De betaling dier schade is onafhankelijk van de boete waertoe de overtreder kan worden verwezen.

Artikel 26 — Voor zooveel de wetten geene straffen hebben bepaeld die er bijzonder toepasselijk op zijn, zullen de overtredingen der verordeningen van het tegenwoordige reglement gestraft worden met de poenen bij artikel 1 der wet van den 6 Maert 1818, vermeld, en daertoe reden zijnde, met last om de plaetsen in haren vorigen staat te brengen, en de toegebragte schaden te herstellen.

Artikel 27 — De ouders zijn verantwoordelijk voor hunne kinderen en de meesters voor hunne dienstboden of werklieden.

Artikel 28 — De overtredingen zullen vastgesteld worden door de agenten der gendarmerie en der plaatselijke politiën; de processen-verbael dezer agenten zullen binnen de 48 uren voor den Burgemeester of eenen der schepenen dezer stad of voor den vrederechter des regts gebieds worden bevestigd.

Artikel 29 — De plaatselijke overheden van de aen 't Kanael grensende gemeenten, de gendarmerie en alle andere officieren der openbare magt zullen gehouden wezen, daertoe aenzocht zijnde de sterke hand te leenen ter uitvoering der verordeningen in het tegenwoordige reglement vervat.

SAE-Dossier Eeklose Vaart II, nr 31bis.

NOG PROBLEMEN BETREFFENDE AALSCHOOT

DE RECHTSPRAAK TE AALSCHOOT

In een voorgaand artikel over Aalschoot hebben we gepoogd de grenzen van dit grafelijk bos vast te leggen. ⁽¹⁾. In die studie waren er nog enkele punten die nog niet opgehelderd waren. In 1240 stelt Willem van Maldegem scheidsrechters aan in verband met een geschil met de graaf nopens zijn rechten «super jure quod petebam in nemore de Alscod». ⁽²⁾. Volgens het kaartje dat bij bovengenoemd artikel gepubliceerd werd is er nergens een grensgebied tussen het ambacht van Maldegem en Aalschoot. Tussen beide gebieden ligt een hoeve die de abdij van Sint-Andries in 1249 aangekocht had. ⁽³⁾. In de aankoopoorkonde komt de naam Aalschoot niet voor, zodat we dit grafelijk bos niet verder lieten lopen. Een tweede onopgehelderd punt is de vraag of Oost-Eeklo ook tot dit gebied moet gerekend worden. Inderdaad enkele teksten, die betrekking op Oost-Eeklo hebben, gewagen van «juxta Alscod» en «prope Alscod». Tenslotte een derde moeilijkheid met de heerlijkheid Aveschoot. Moet die heerlijkheid vereenzelvigd worden met de heerlijkheid die Mathilde de Haga bezat in 1240 te Aalschoot? De studie van de rechtspraak te Aalschoot laat toe die problemen uit te diepen en gedeeltelijk op te lossen. ⁽⁴⁾.

---

(1) L. STOCKMAN. *Het grafelijk bos Aalschoot*, Appeltjes van het Meetjesland, XVI, 1965, p. 197-208.

(2) Rijsel, Archives Nationales, B 1356 stuk 701.

(3) Rijksarchief Brugge, oorkonde met blauw nummer 7202 «Johannes de Binnem et Avesotha ejus uxor terram in qua manent videlicet circiter decem mensuras et sexaginta virgas cum manso suo et omnibus appendiciis bonarium prati jacens in Hilleth bene et legitime ecclesiae sancti Andreae juxta Brugas vendiderunt».

(4) Verschillende auteurs hebben reeds terloops enkele regels gewijd aan de rechtspraak te Aalschoot. WARNKOENIG-GHELDOLF, *Histoire de la Flandre et de ses institutions civiles et politiques jusqu'à l'année 1305*, deel IV, p. 440. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume du Franc*, tome II, p. 42-43. P. ROGGHE, *Eeklo, van Silexdrager tot keurbroeder*, in : *Het koninklijk Atheneum te Eeklo viert zijn tweede lustrum*, p. 152. NEELEMANS, *Geschiedenis van Lembeke*.

Geen enkele auteur heeft dit probleem grondig aangepakt, zodat een herziening wenselijk was.

EEN VIERSCHAAR TE AALSCHOOT ?

De teksten in verband met de rechtspraak te Aalschoot zijn niet zeer talrijk. In 1253 verlenen gravin Johanna en graaf Ferrand bepaalde voordelen aan de kolonisten die zich vestigen te Aalschoot. Ze krijgen het voorrecht dat ze noch te Brugge noch te Gent door de grafelijke baljuw voor het gerecht kunnen gedaagd worden, maar slechts te Aalschoot of te Raveschoot. Ze moeten slechts antwoorden in aanwezigheid van de graaf of van zijn afgezant. De graaf behoudt zich het recht voor hen wetten te geven die hij nodig zal achten. ⁽⁵⁾. Een tweede tekst vinden we in een ongedateerd projekt tot aanvulling van de keure van het Brugse Vrije, waar men spreekt over de «ratiocinatoribus praepositi seu canonicorum sive scabini de Alost» en de «hominibus praepositi et Aloest». ⁽⁶⁾.

Uit de eerste tekst kunnen we afleiden dat de inwoners van Aalschoot vóór 1253 voor hun rechtspraak naar Gent of naar Brugge dienden te gaan. Slechts in 1253 krijgen ze het voorrecht ter plaatse ofwel te Raveschoot gehoord te worden. Verder vernemen we nog dat de graaf of zijn afgezant ter plaatse zullen komen om recht te spreken. Een plaatselijke vierschaar te Aalschoot zal dus niet bestaan hebben. De behoefte aan een vierschaar bestond trouwens niet, want Aalschoot was een praktisch onbewoond gebied voor de grote verkaveling van 1253.

In 1252 en 1255 worden er acht plattelandsvierscharen in het Brugse Vrije vermeld. A. C. F. Koch heeft in zijn werk over de rechterlijke organisatie van Vlaanderen die acht vierscharen opgespoord. ⁽⁷⁾. Aalschoot komt in die opsomming niet voor, terwijl Aardenburg en Maldegem wel vermeld worden. De schout van Maldegem liet trouwens bepaalde rechten gelden op Aalschoot. Dit zou niet mogelijk geweest zijn, als Aalschoot reeds geruime tijd over een eigen vierschaar beschikt had.

Dat de graaf in 1253 juist Raveschoot en Aalschoot uitkiest is geen toeval. Aalschoot was onder de graven Diederik en Filips van den Elzas een pleisterplaats voor het rondtrekkend grafelijk hof. Graaf Diederik vaardigde in 1140 te Aalschoot twee oorkonden uit ten voordele van de abdij van Ename. ⁽⁸⁾. Van graaf Filips is er een oorkonde van 1180

---

(5) Zie ook Bijlage I en II.

(6) L. GILLIQDTS-VAN SEVEREN, *Coutume du Franc*, tome II, p. 42-43.

(7) A. C. F. KOCH, *De rechterlijke organisatie in Vlaanderen*, p. 125-126.

(8) CH. PIOT, *Cartulaire de l'abbaye d'Ename*, p. 34-35.

bekend die eveneens opgesteld werd te Aalschoot. ⁽⁹⁾. Ook Raveschoot was een oude bezitting van de graven van Vlaanderen. Het wordt bij Galbert vermeld naar aanleiding van de gebeurtenissen rond de moord op Karel De Goede. Ten tijde van de Elzassers was het nog de gewoonte dat de graven al rondtrekkend recht spraken. ⁽¹⁰⁾. We mogen dus aannemen dat dit ook te Aalschoot gebeurde gezien dit een van hun pleisterplaatsen was. Het is niet uitgesloten dat hetzelfde te Raveschoot gebeurde, gezien de weg naar Aalschoot vanuit Brugge over Raveschoot liep.

We kunnen ons nu de vraag stellen wie er recht sprak op die beide plaatsen. Heeft de graaf in 1233 een schepenbank opgericht die onder zijn leiding of zijn afgevaardigde recht sprak of heeft hij die taak toevertrouwd aan een bestaande schepenbank? De tijd is immers lang voorbij dat de graaf zelf van de ene naar de andere plaats trok. Zijn baljuworganisatie was trouwens reeds lang doeltreffend uitgebouwd.

Dat er reeds in 1190 schepenen in Aalschoot zouden geweest zijn, blijkt uit geen enkele tekst. De keure die rond 1190 aan de Brugse kasselrij gegeven werd, bevat geen enkele bepaling die betrekking heeft op mogelijke schepenen van Aalschoot. Wel is er een paragraaf die handelt over de «*hominibus praepositi*». ⁽¹¹⁾. We vermelden dit omdat in een latere tekst de rechtstoestand van de «*homines praepositi*» en de «*homines de Aloest*» op dezelfde manier geregeld wordt. Het is slechts later in een project tot aanvulling van de keure van het Brugse Vrije dat we iets horen over de «*scabini de Alost*». ⁽¹²⁾. Tegen die tekst zijn er ernstige bezwaren aan te voeren. Vooreerst moeten we opmerken dat «*Alost*» normaal met Aalst moet vereenzelvigd worden en niet met Aalschoot. Nochtans kunnen we hier staan voor een verkeerde schrijfwijze, want Aalst heeft niets te zien met het Brugse Vrije. Een

---

(9) «*Actum in Alsghoth MCLXXX*» H. COPPIETERS STOCKOVE, *Regestes de Philippe d'Alsace, comte de Flandre*, p. 83, in *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, VII, 1906-1907, table 152.

(10) A. C. F. KOCII, o. c. p. 204.

(11) WARNKOENIG-GHELDHOF, *Histoire de Flandre*, IV, p. 365. «*Sicut in domo praepositi tenetur de hominibus virscarne ita in virscara teneatur de hominibus praepositi*».

(12) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume du Franc*, tome II, p. 42-43. «*De hominibus praepositi et Aloest et universis aliis extraneis debent scabini tenere eandem legem praedictis dum placitum movetur coram ipsis; qualem illi tenent hominibus officii Brugensis nisi forte contingeret quod ratiocinatores praepositi, seu canonicorum sive scabini de Alost cum gravionibus curis et statutis homines officii Brugensis indecenter et inconvenienter vellent coram ipsis tractare*».

tweede bezwaar is het feit dat het hier een projekt betreft dat nooit door de graaf bezegeld werd. ⁽¹³⁾. We staan hier dus op zeer losse grond.

L. Gilliodts-Van Severen dateert dit stuk na 1224, het jaar waarin de gravin de Brugse kasselrij koopt van burggraaf Jan van Nesle. Misschien moet dit stuk nog later gedateerd worden. Inderdaad in 1232 wordt een lang aanslepende strijd beslecht tussen gravin Johanna en de proost van Sint-Donaas, en tevens haar kanselier, betreffende de horigen van de gravin die zich op het Proosse kwamen vestigen. ⁽¹⁴⁾. Het volgend jaar dan verleent de gravin bepaalde voordelen aan de kolonisten die zich te Aalschoot komen vestigen. Het is nu mogelijk dat in het projekt tot herziening en aanvulling van de keure van het Brugse Vrije met die twee regelingen van 1232 én 1233 rekening gehouden werd. De tekst van 1190 ⁽¹⁵⁾ bepaalt dat de vierschaar van het Brugse Vrije de horigen van de proost op dezelfde manier zal beoordelen als de proost de horigen van het Brugse Vrije zal oordelen in zijn gebied. De tweede tekst ⁽¹⁶⁾ beperkt de draagwijdte van de voorgaande regeling in deze zin dat de scheidsrechters van de proost of de schepenen van «Alost» de horigen van het Brugse Vrije niet strenger en slechter mogen oordelen dan hun eigen schepenen dat zouden doen. We stippen hierbij aan dat de schepenen van «Alost» enkel in de tweede tekst voorkomen.

Het is dus mogelijk dat de «scabini de Alost» en de «Homines de Aloest» in verband staan met de kolonisten van Aalschoot die in 1233 bepaalde voorrechten van de gravin krijgen. Een afdoend bewijs is er echter niet voorhanden.

We menen dan ook dat er vóór 1233 geen schepenen en geen vierschaar te Aalschoot geweest zijn. Het is wel goed mogelijk dat de graaf in 1233 een schepenbank ingesteld heeft voor de nieuwe inwoners te Aalschoot. Als de schepenbank bestaan heeft, dan zal het toch maar een kort bestaan geweest zijn, want in 1240 krijgen Eeklo en Kaprijke een eigen keure. Dit kan misschien verklaren waarom er geen spoor van die schepenbank overgebleven is. ⁽¹⁷⁾. Die tekst van 1233 is hoofdzakelijk belangrijk als prékeure van Eeklo en Kaprijke.

---

(13) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Ibidem*, p. 38.

(14) T. LUYKX, *Johanna van Constantinopel*, p. 293-294.

(15) Zie noot 11.

(16) Zie noot 12.

(17) Uit de eerste tien jaar van het bestaan van de Eeklose schepenbank, zijn er slechts twee schepenakten bekend. Namelijk een oorkonde van 1244 en 1249. Het zou ons dus niet moeten verwonderen dat er niets zou overblijven van een schepenbank die maar enkele jaren zou bestaan hebben.

DEFINITIEF WETTELIJK STATUUT VAN AALSCHOOT

In 1240 verleent gravin Johanna een uitgebreide keure aan Eeklo en Lembeke. Uit de afpaling blijkt dat het noordelijk gedeelte van die keure volledig uit het grafelijk domein Aalschoot genomen werd. De keure van Kaprijke, die in hetzelfde jaar gegeven wordt, is volledig in dat domein gelegen. Die nieuwe keuren bevatten ook de bepaling dat de keurbroeders niet te Gent noch te Brugge kunnen geoordeeld worden, maar slechts ter plaatse door hun eigen schepenen. Dit is dan een bevestiging van wat zeven jaar vroeger reeds verkregen was. Die oorkonde van 1233 is de eerste stap geweest in het veroveren van de stedelijke rechten door Eeklo en Kaprijke.

Willem van Maldegem, wiens ambacht aan Aalschoot paalde, voelde zich in zijn rechten gekrenkt zodat hij in 1240 een scheidsgerecht aanstelde «super jure quod petebam in nemore de Alscod» ⁽¹⁸⁾. Uit diezelfde oorkonde blijkt ook dat Willem van Maldegem de graaf moeielikheden berokkende bij het vercijsen en verkopen van zijn domein Aalschoot.

Op 14 februari 1242 beslissen Arnulf van Oudenaarde, Walter van Gistel, Egidius van Bredene en Boudewijn van Belle, scheidsrechters in die zaak, dat Willem van Maldegem voor gans het ambacht van Maldegem recht heeft op de helft van de boeten en er de rechtspraak mag uitoefenen in naam van de graaf. De graaf zelf had recht op de andere helft van de boeten en mag de schepenen af- en aanstellen naar eigen goeddunken. ⁽¹⁹⁾. Die uitspraak komt in feite neer op een compensatie want van enig recht op Aalschoot is er geen sprake meer. ⁽²⁰⁾. Op die manier is het rechterlijk statuut van het westelijk deel van Aalschoot geregeld. Het blijft dus onder de keure van Eeklo. Het oostelijk gedeelte dat onder Oost-Eeklo ligt, wordt in de vier ambachten opgenomen die in 1242 een definitieve keure krijgen. ⁽²¹⁾. De inwoners van Bentille en de «pratum comitis» krijgen hetzelfde statuut als die van Kaprijke in 1271. ⁽²²⁾.

---

(18) Rijsel, Archives Nationales, B 1356, stuk 701. Zie bijlage III.

(19) T. LUYKX, *Johanna van Constantinopel*, p. 388.

(20) Die uitspraak sluit aan bij die van 1221, naar aanleiding van een twist tussen gravin Johanna en Filips van Maldegem wegens een poging van Filips tot ontwikkeling van een heerlijkheid Maldegem met hogere rechtspraak. T. LUYKX, o. c. p. 161-162.

(21) A. C. F. KOCH, *De rechterlijke organisatie in Vlaanderen*, p. 121.

(22) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume de Caprijke*, p. 59.

DE HEERLIJKHEID VAN AVESCHOOT

In het gebied van Aalschoot zijn twee belangrijke heerlijkheden ontstaan : de heerlijkheid van Heine ⁽²³⁾ en de heerlijkheid van Aveschoot. De heerlijkheid van Heine bezat enkel de lagere en de middelbare rechtspraak met een baljuw en vijf schepenen, een vierschaar en een pelderijn. De horigen van Heine konden echter te allen tijde beroep doen op de schepenen van Eeklo en Kaprijke. ⁽²⁴⁾.

Heel anders lagen de zaken bij de heerlijkheid van Aveschoot. In 1372 wordt die heerlijkheid als volgt beschreven : «Item een ander leen van 85 buunre lands dat men heet Avenscoot ende up dit land 34 lb. par. siaers pit ende ghalghe ende al therscip datter toebehoort uute ghesteken den iij hoofdrechten». ⁽²⁵⁾. Dit leen bezat dus ook de hogere rechtspraak en was volledig onafhankelijk van de schepenen van Eeklo. In de keure van Eeklo wordt gezegd dat de bewoners van de woestine van Mathilde de Haga niet tot de vrijheid van Eeklo behoren. ⁽²⁶⁾. Dit is de enige uitzondering die in de keure van Eeklo voorkomt zodat het logisch lijkt de woestine van Mathilde de Hage te vereenzelvigen met de heerlijkheid van Aveschoot. Dit is echter niet zo eenvoudig, want er zijn een paar moeilijkheden. Vooreerst is de woestine van Mathilde de Haga slechts 70 bunder groot, terwijl volgens het verhef van 1372 Aveschoot 85 bunder groot is. Uit een tekst van 1239 weten we anderzijds dat Mathilde de Haga gronden in leen hield te Aalschoot, terwijl de naam Aveschoot niet vernoemd wordt. ⁽²⁷⁾.

Die plaatsnaamwijziging is maar te verklaren als we aannemen dat Aveschoot een deel was van het domein Aalschoot. Door het verkavelen

---

(23) Een oorkonde van 1241 vermeldt «quinquaginta sex boneria wastine et una mensura jacentia in Alscoet in parrochia sancti Vincentii juxta wastinam domini Walteri de Eyne». RAG Rijke Gasthuis oorkonde van 1241. Die woestine, later Heine-akker genoemd, lag naast de Peperstraat tegenover het Groot Goed.

(24) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume du bourg de Bruges*, tome I, p. 244-245.

(25) Algemeen Rijksarchief Brussel, Rolrekeningen nr. 1797. De vier hoofdrechten zijn het genaderecht, wetgeving, munt en belasting.

(26) «Sciendum tamen, quod ab ista libertate et cura excipiuntur hospites manentes in wastina dominae Mathildis de Haga apud novum Eclo et coeteris parochiis infra dictos terminos quae continent circiter septuaginta bonaria terrae. Dicti enim hospites et dicta wastina ad praedictam non pertinent libertatem».
NEELEMANS, *Geschiedenis der stad Eecloo*, Deel I, p. 142.

(27) VAN HAECK M., *Cartulaire de l'abbaye de Marquette*, p. 86.

van het domein is de naam Aalschoot verdrongen door nieuwe namen : Eeklo, Kaprijke en Lembeke. Het is goed mogelijk dat hetzelfde gebeurt is te Aveschoot.

Moeilijker is het probleem van de juiste oppervlakte van de heerlijkheid van Aveschoot. Volgens het relievenboek van 1372 en de terrier van de lenen van 1642 bezat de heer van Aveschoot de volgende lenen ⁽²⁸⁾ :

in 1372 :

	Bardelare	52 b.
	Aalschoot	30 b.
heerlijkheid	Aveschoot	85 b.
		167 b.

in 1642 :

	Bardelare	52 b.
heerlijkheid	Noord-Aveschoot	16 b.
heerlijkheid	Zuid-Aveschoot	79 b.
		147 b.

Dit geeft een verschil van 20 bunder. In 1642 wordt het leen Aalschoot als verdonkerd aangegeven. ⁽²⁹⁾. Wat de heerlijkheid zelf betreft zou die in 1240 een oppervlakte van 70 bunder gehad hebben, in 1372 een oppervlakte van 85 bunder en 95 bunder in 1642. Hoe kan dat nu ? De vergroting van 85 bunder naar 95 is waarschijnlijk te verklaren door een meetfout. In 1642 heeft men vermoedelijk alles opnieuw gemeten, want het landboek van Aveschoot dateert uit die periode. ⁽³⁰⁾. In 1468

---

(28) Rijksarchief Brugge, Archief van den Burg van Brugge, Registre ende terrier van leenen — 1642, tome II, f° 245 v°.

Ik dank de heer A. Verhoustraete voor zijn belangrijke inlichtingen in verband met Aalschoot en Aveschoot.

(29) Reeds in 1435 wordt het leen Aalschoot als verdonkerd opgegeven. Stadsarchief Brugge, Leenboek van de Burg van Brugge, 1435, f° CCXIX v° : «Item dezelve Jan hout een leengoet ende es groot also den registre verclaerst 30 bunre lands binnen Lembeke teenre stede daer ment wilen nomde Aelscoot twelcke leen nu verdonckert es.

(30) Rijksarchief Gent, fonds Lembeke nr. 299.

vermeldt men reeds Noord- en Zuid-Aveschoot. ⁽³¹⁾. Te samen zijn ze dan 85 bunder groot. Wanneer we er nu rekening mee houden dat Noord-Aveschoot 16 bunder groot is, krijgen we voor Zuid-Aveschoot ongeveer 70 bunder. Dit zou dus overeenkomen met de woestine van Mathide de Haga. ⁽³²⁾. Later moet die heerlijkheid uitgebreid zijn met Noord-Aveschoot. Bewijsstukken hebben we echter niet gevonden. De namen Noord- en Zuid-Aveschoot komen slechts in de bronnen van de XVe eeuw voor. Daarvoor vindt men gewoon Aveschoot zonder nadere omschrijving. In 1267 komt de vermelding van de «terram de Havenscot» voor. ⁽³³⁾. In 1345 situeert men een stuk land «streckende westwaert tote Avenscoot ende hofdende ande grote herstrate». ⁽³⁴⁾. De «grote herstrate» is de Antwerpse heerweg die dicht bij Zuid-Aveschoot loopt. Merken we tenslotte nog op dat bij de grensscheiding in 1281 van de watering Boekhouten en Eeklo-Lembeke, (Zuid)-Aveschoot bij Eeklo-Lembeke komt. ⁽³⁵⁾.

BEGRENZING VAN HET DOMEIN

Uit de studie van de rechtspraak te Aalschoot zijn er enkele belangrijke gevolgtrekkingen te maken voor de begrenzing van het domein Aalschoot die de besluiten van mijn vorige bijdrage verruimen. Het vinden van een aantal nieuwe gegevens over Aalschoot bevestigt eveneens het vermoeden dat het gebied van Aalschoot nog veel ruimer moet gezien worden dan we aanvankelijk vermoedden.

De oostelijke grens

De tekst van 1233 zegt dat de bewoners van Aalschoot niet meer door de baljuws van Brugge of van Gent voor de rechter kunnen gedaagd worden. Dit betekent dat Aalschoot gedeeltelijk in de Brugse Vrije lag en dat een gedeelte afhing van Gent. Eeklo Lembeke en Kaprijke behoren tot het Brugse Vrije, zodat een gedeelte van Oost-Eeklo tot het grafelijk bos Aalschoot moet gerekend worden.

---

(31) Rijksarchief Brugge, Archief van den Burg van Brugge, nr. I, Leenboek van den burg, 1468, f° 268.

(32) Die 70 bunder zullen later in feite 79 bunder blijken te zijn zoals blijkt uit de terrier van 1642.

(33) NEELEMANS, *Geschiedenis van Lembeke*, p. 298.

(34) Rijksarchief Gent, Rijke Gasthuis, oorkonde van 1345.

(35) NEELEMANS, *Geschiedenis van Eecloo*, Deel I, p. 251.

Dit wordt bevestigd door de twee volgende teksten van 1226 betreffende de abdij van Oost-Eeklo : «viginti boneria terre quae est sine censu jacentis juxta cenobium prope Alscot» ⁽³⁷⁾ en «ecclesiam sive monasterium beate Marie sancti monalium ordinis cisterciensis apud Eclo juxta Alscot». ⁽³⁷⁾. Het klooster van Oost-Eeklo wordt hier in de onmiddellijke nabijheid van Aalschoot gesitueerd. De oostelijke grens moeten we dus in de omgeving van de abdij van Oost-Eeklo zoeken. Dat betekent dan dat het oostelijk deel van Lembeke in het domein Aalschoot lag. In 1234 geeft gravin Johanna haar tienderecht op 60 bunder land te Aalschoot aan de abdij van Zoetendale. ⁽³⁸⁾. Uit latere teksten blijkt dat het tiendevrij land van Zoetendale in de «middelackere» te Kaprijke ligt. Die «middelackere» ligt tussen de Gentstraat en de grens Kaprijke-Bassevelde, zodat ook het oostelijk deel van Kaprijke tot Aalschoot moet gerekend worden. Als oostelijke grens stellen we dan voorop : de grens Kaprijke-Bassevelde, de Rijkestraat te Oost-Eeklo en de abdij van Oost-Eeklo.

De zuidelijke grens

Boven werd reeds voldoende uitgeweid over de waarschijnlijke identificatie van de 70 bunder woestine van Mathilde de Haga met de heerlijkheid van (Zuid)-Aveschoot. Als dit zo is, moeten we de Antwerpse heerweg als zuidelijke grens aanvaarden vanaf Oost-Eeklo tot het centrum van de stad Eeklo. Dit betekent dan dat de agglomeratie Eeklo op de rand van het grafelijk bos Aalschoot ontstaan zou zijn. Dit wordt trouwens onrechtstreeks bevestigd door de keure van Eeklo, want de keurbroeders krijgen de toelating om «pascere animalia sua, scilicet oves et boves, equos et equas et cetera animalia ut apes porcos et anseres et hujusmodi in nemore nostro de Aelscoet». ⁽³⁹⁾. In Eeklo zelf verlaten we de Antwerpse heerweg en nemen we de Zuidstraat (= Molenstraat) als grens. In 1220 geeft gravin Johanna aan de Eekhout- en St. Trudo-abdij als aalmoes «quandem partem mori qui continet in longitudine circiter 200 virgas in latitudine circiter 30 virgas juxta nemus de Alscot contra Eclo versus orientem juxta morum Balduini de Praet fidelis mei». ⁽⁴⁰⁾.

---

(36) RAG Abdij Oost-Eeklo nr. I, Fundatieboek f° 10.

(37) RAG Abdij Oost-Eeklo oorkonde van 1226.

(38) RAG Abdij Zoetendale oorkonde van 1234.

(39) NEELEMANS, *Geschiedenis der stad Eecloo*, p. 140.

(40) Cartularium Eekhoutte 179/151 f° 48 v° - 49 r°. Ik dank Kan. P. De Clerck, die zo vriendelijk was die tekst voor mij over te schrijven.

In een bevestigingsakte van gravin Margareta van 1251 komt alleen nog de Eekhout-abdij voor. Volgens het landboek van Eeklo van 1638 lagen de gronden van Eekhoutabdij in het 28^e beloop. Dit beloop is gelegen tussen de Blakstraat, de Lieve en de Zuidstraat. De Sint-Andries abdij van Brugge bezat enkele gemeten land gelegen naast de gronden van de Eekhout-abdij. Waarschijnlijk komt dit land voort uit de bezittingen van de heren van Praat, want in 1302 koopt de Abdij van Sint-Andries 7 gemeten moer te Eeklo van Boudewijn van Praat. ⁽⁴¹⁾. Daar de moer van de Eekhout-abdij «juxta nemus de Alascoet» lag, moet de Zuidstraat als zuidelijke grens aanzien worden.

De westelijke grens.

Het geschil van Willem van Maldegem met de graaf over het bos Aalschoot wijst erop dat het ambacht Maldegem en Aalschoot aan mekaar moeten grenzen.

Het is enkel in grensgebieden dat er betwistingen kunnen ontstaan. Uit een oorkonde van gravin Margareta vernemen we dat haar zuster Johanna door toedoen van Willem Bloc en clericus Elias aan de Spermalie-abdij «viginti bonaria wastinarum in Alascoet, jacentia juxta Wijtgat inter wastinam domini de Morslede ex una parte et W. de Spicario et Gaweloës ex altera» verkocht heeft. ⁽⁴²⁾. De plaatsnaam Wijtgat is niet meer juist te localiseren, maar hij moet in het ambacht Maldegem gezocht worden in de omgeving van de grens Eeklo-Adegem. In 1241 verkopen dezelfden «sex bonaria mori in officio de Maldeghem in moro de Warhem monialibus de Onkevliete». ⁽⁴³⁾. De moer Warhem, nu de Warmestraat en omgeving, lag in het grensgebied Adegem-Maldegem. Het moergebied van Warhem beschouwen we als de westelijke begrenzing. Ook de uitspraak in het geschil tussen Willem van Maldegem en de graaf doet ons voor die grens opteren want de heer van Maldegem krijgt geen enkel recht op het bos Aalschoot. De rechten, die hij verwerft, beperken zich tot zijn eigen ambacht Maldegem.

---

(41) «Item anno 1302 emit abbas ergo Balduinum dominum de Praet 7 mensuras mori jacentes in Eeclo». A. GOETHALS, *Chronica monasterii Sancti Andree juxta Brugas*, p. 92.

(42) E. I. STRUBBE, *Egidius van Breedene*, p. 356-357.

(43) E. I. STRUBBE, *Egidius van Breedene*, p. 305-306.

De noordelijke grens.

De noordelijke grens is de (Noord)-moerstraat, die van de Boterhoek te Eeklo naar de landdijk te Bentille loopt. De argumenten die voor die grens pleiten, heb ik reeds uiteengezet in mijn voorgaande bijdrage. ⁽⁴⁴⁾.

Het grafelijk domein Aalschoot moet dus oorspronkelijk de volgende gebieden omvat hebben : het noordelijk gedeelte van Eeklo, gans Kaprijke, het westelijk gedeelte van Oost-Eeklo, en het noordelijk gedeelte van Lembeke, de heerlijkheid van Aveschoot daarbij inbegrepen. Of eenvoudiger gezegd : het hele gebied tussen (West)-Eeklo en Oost-Eeklo gelegen ten noorden van de Antwerpse heerweg en de Zuidstraat. Dit is goed aan te nemen want de namen Oost- en West-Eeklo getuigen van een vroegere eenheid. Eeklo betekent plek met verspreide eiken : het was dus een bosachtig gebied. Aalschoot wordt in 1140 ook een «*loco silvestri*» genoemd. Het is dus logisch aan te nemen dat die beide gebieden moeten samenvallen.

HET ONTSTAAN VAN EEKLO

Na het vernietigen van de eerste woonkern rond de versterking te Raveschoot in 1127 zijn die bewoners waarschijnlijk oostwaarts getrokken naar het huidige centrum van Eeklo. Dat kan verklaard worden door het feit dat op die plaats de Antwerpse heerweg en de weg Gent-Aardenburg elkaar kruisten. Inderdaad de kortste weg van Gent naar Aardenburg, dat in het begin van XIIIe eeuw nog belangrijk was, liep over Eeklo. ⁽⁴⁵⁾. De Lieve, oorspronkelijk gepland naar Aardenburg, liep om diezelfde reden over Eeklo.

In het begin zal het maar een pleisterplaats geweest zijn aan de rand van het bos Aalschoot. Door het uitbaten van de moeren, het vercijsen van gronden, het verlenen van voorrechten, werden de kolonisten naar Eeklo en Kaprijke aangetrokken. Ook de grote heren vonden Eeklo interessant : Boudewijn van Praet, Willem van Eine, de familie Busere, Boudewijn Vos en Alardus de Hode bezaten gronden te Eeklo. Maroie, een

---

(44) L. STOCKMAN, *Het grafelijk bos Aalschoot*, p. 199-200, Appeltjes van het Meetjesland, XVI, 1965.

(45) Over de weg Eeklo-Gent en Eeklo-Aardenburg zie de bijdrage van D. VERSTRAETE over *Oude Wegen*, p. 12-13 en p. 19, verschenen onder nr. 16 in de Voorlichtingsreeks van het Oostvlaams verbond van de kringen voor Geschiedenis.

bloedverwante van de graven, bezat eigendommen te Kaprijke en ook te Eeklo, zoals blijkt uit de plaatsnaam Maroiendam. Egidius van Breedene, een grafelijk ambtenaar bezat 60 bunder woestinen te Kaprijke. ⁽⁴⁶⁾. We mogen aannemen dat die grote heren hun steentje zullen bijgedragen hebben tot het verlenen van de keure van Eeklo-Lembeke en Kaprijke. De grondslag daartoe werd reeds gelegd door gravin Johanna door haar pré-keure van 1233. Gravin Johanna zelf had er het grootste baat bij de ontwikkeling van Eeklo en Kaprijke.

ASPECTEN VAN DE GRAFELIJKE VERKOOPSPOLITIEK TE AALSCHOOT

Aalschoot heeft na de regering van de Elzassers zijn belang als grafelijk jachtgebied verloren. Onder de regering van Johanna van Constantinopel (1205-1244) begint de verkaveling en de ontginning van het domein Aalschoot.

In het begin werden sommige gedeelten in leen uitgegeven. De heerlijkheid van (Zuid)-Aveschoot en de heerlijkheid van Heine zijn tijdens die eerste fase ontstaan.

Vanaf 1233 verandert de politiek van de graven : ze passen het systeem van de vercijsing toe. Terzelfdertijd verlenen ze bepaalde voorrechten op rechterlijk gebied aan de kolonisten. De graaf verkoopt in dat jaar 750 bunder woestinen aan ontginners-ondernemers, aan grafelijke ambtenaren, aan patriciers uit Brugge, Muide en Biervliet. De meest bekenden daaronder zijn Egidius van Breedene, Willem Landmeter en Riquard Duning van Vlessegem. De verkoopprijs bedraagt 1220 lb. vl. voor 250 bunder en de cijns is 2 sol. vl. per bunder. ⁽⁴⁷⁾. Boudewijn Onghereet die in de omgeving van Balgerhoeke een cijnsgrond van de graaf bezat, betaalde 1 ½ sol. vl. per bunder. ⁽⁴⁸⁾. Ook worden sommige leengronden in cijns omgezet. Dat is het geval voor het leen dat Lamlotus

---

(46) RAG Abdij Zoetendale oorkonde van 1233 «ad opus Egidii canonici sancti Donationi sexaginta bonaria».

(47) Rijsel Archives Nationales, B 1367 f° 21 en RAG Abdij Zoetendale oorkonde van 1233.

(48) RA Brugge, oorkonde met blauw nummer 7403 «exceptis decem et octo denariis fl. de quolibet bonario qui domino comite pro censu predictae terre debent solvere annuatim».

hield van de graaf, dat naar aanleiding van de verkoop in 1244, omgezet wordt in cijnsgrond. De cijns wordt bepaald op 2 sol. vl. per bunder. ⁽⁴⁹⁾.

De heren van Maldegem, wiens gebied paalde aan Aalschoot, bezagen met een kwaad oog al die vercijsingen. Waarschijnlijk hebben ze die onderduims tegengewerkt want de scheidsrechters die door de graaf en Willem van Maldegem in 1240 aangesteld worden, moeten niet alleen hun geschil over het grafelijk bos beslechten, maar zich ook uitspreken over een eis tot schadevergoeding van 50 pond van de graaf voor de moeilijkheden die Willem hem zou berokkend hebben. ⁽⁵⁰⁾. Twee jaar later valt de beslissing, maar over die 50 pond schadevergoeding wordt er niet gesproken. Waarschijnlijk was dit te onbelangrijk en meer een uiting van het ongenoegen van de graaf. Maar het wijst er in alle geval op dat de heren van Maldegem erop uit waren de graaf te hinderen en te dwarsbomen bij de verkoop van zijn gronden te Aalschoot.

Vanaf 1240 stellen we vast dat ook de geestelijke instellingen, zoals hospitalen en kloosters zich beginnen te interesseren voor de woestinen van Aalschoot. Ze kopen een deel rechtstreeks aan de graaf, maar ze kopen ook reeds een deel uit de tweede hand.

Kenmerkend daarvoor zijn het Sint-Janshospitaal en de Sint-Andriesabdij. Willem Bloc en clericus Elias verkopen in 1244 in opdracht van de graaf 37 bunder woestinen aan het Sint-Janshospitaal. Datzelfde jaar verkopen Boudewijn Wandelard en zijn vrouw nog 29 bunder aan hetzelfde hospitaal. ⁽⁵¹⁾. In 1250 komen daar nog 18 bunder bij, gekocht van de Spermalie abdij. ⁽⁵²⁾.

De abdij van Sint-Andries koopt in 1249 een hoeve met 10 gemeten en 60 roeden land van Jan De Binnem. ⁽⁵³⁾. Het volgend jaar verkopen Boudewijn Onghereet en zijn vrouw Mathilde vier bunder land met de bomen en de vruchten die er op staan aan de monniken van Sint-Andries. ⁽⁵⁴⁾. Later zal hun bezit te Eeklo nog heel wat aangroeien.

---

(49) RA Brugge, oorkonde met blauw nummer 2632.

(50) Rijsel, Archives Nationales, B 1356 stuk 701. Zie bijlage 3.

(51) Brugge, Archief Sint-Janshospitaal, oorkonde nr. 28 en nr. 35.

(52) E. I. STRUBBE, *Egidius van Breedene*, p. 333-334. Rond 1300 treffen we nog het toponiem «Spermailgen land» aan in de omgeving van het Sint-Jansgoed te Eeklo. RA Brugge, Aanwinsten 1912 ; Renteboek van het Sint-Janshospitaal f° 181.

(53) Zie noot 3.

(54) RA Brugge, oorkonden met blauw nummer 7403 «Balduinus dictus Ongheret et Mathildis uxor ejus Abbati et Conventui sancti Andree juxta Brugis quatuor bonaria et quadraginta hastas terre jacentia in officio de Eklo prope terram dictorum Abbatis et Conventus legitime vendiderunt».

Het zullen uiteindelijk de kloosters en hospitalen zijn die de woestinen van Aalschoot tot cultuur brengen. De hoeve van Sint-Andries, het goed ten Moere, het Groot Goed, het Aalstgoed, de hoeve van Zoetendale te Kaprijke en het Rijselhof zullen de voornaamste ontginningskernen worden. De rol van de leke-ontginners die aanvankelijk zeer belangrijk was, is eerder klein uitgevallen.

Prof. Verhulst situeert de ontginning van Aalschoot in de derde en ultieme fase van de grote middeleeuwse ontginningsbeweging. ⁽⁵⁵⁾. Hij merkt daarbij dat in die periode vooral woestinen ontgonnen zijn omdat men de overgebleven boscomplexen wilde beschermen en ook omdat die woestinen zich uitgebreid hadden ten koste van de bossen. Voor Aalschoot is vooral dit tweede verschijnsel kenmerkend. Inderdaad treffen we in de verkopingsakten van grond te Aalschoot steeds de term «woestine» aan en soms wel eens op de rand van het gebied maakt men gewag van moergrond. Nooit is er echter sprake van bossen. De omgeving van het Goed ten Moere, het Groot Goed, het Aalstgoed, de 750 bunder die in 1233 verkocht worden, bestaan allemaal uit heidegrond. Slechts rond de hoeve van Sint-Andries die te Balgerhoeke lag vermeldt men een «*terram cum fructibus et arboribus*» in 1250, maar dat is dan een stuk dat reeds tot cultuur gebracht werd. In 1220 wordt daar het «*nemus de Aalscoet*»esignaleerd, terwijl de betwisting «*super jure in nemore de Alscod*» eveneens op dit gebied betrekking heeft. Slechts het westelijk deel van Aalschoot wordt geen woestine genoemd in de oorkonden die geschreven zijn tijdens de periode 1230-1250. Het overige deel is waarschijnlijk door een wilde begrazing van het vee van de eerste bewoners van Eeklo en Kaprijke tot heidegrond ontaard. Dit wordt impliciet door de keure van Eeklo en Kaprijke bevestigd, want de graaf geeft aan de keurbroeders het recht hun vee te laten grazen in het bos Aalschoot. Dit is waarschijnlijk eerder een bevestiging van een gewoonterecht dan wel een nieuw recht.

Door het vercijsen van zijn domein Aalschoot streefde de graaf een dubbel doel na. Vooreerst betekende dit een bron van inkomsten voor de grafelijke schatkist door opbrengst van de verkoop en de jaarlijkse cijns. Terzelfdertijd sticht hij twee nieuwe steden, Eeklo en Kaprijke, die op hun beurt tot de bloei van het graafschap Vlaanderen zullen bijdragen. Op die manier heeft het vroegere jachtgebied van de graaf, dat tot heide vervallen was, een nieuwe voor de schatkist meer renderende bestemming gekregen.

---

(55) A. VERHULST, *Het landschap in Vlaanderen in historisch perspectief*, p. 79, Uitgave van het Willemsfonds nr. 202.

BESLUIT

Nergens hebben we een tekst gevonden van vóór 1233 die met zekerheid bewijst dat er een schepenbank of een vierschaar bestond te Aalschoot. Wel mogen we aannemen dat er recht kan gesproken zijn te Aalschoot tijdens het verblijf van de Elzassers in hun jachtgebied.

Waarschijnlijk werd er in 1233 een schepenbank opgericht ten behoeve van de kolonisten die zich op de grafelijke woestinen kwamen vestigen. Het definitief statuut dat het voormalige jachtgebied krijgt in 1240 en 1242, werd reeds voorbereid door de prékeure van 1233. In 1240 krijgen Eeklo-Lembeke en Kaprijke hun keure, terwijl twee jaar later de gravin haar geschil met de heer van Maldegem regelt en een definitieve keure geeft aan de vier ambachten.

We zijn ook tot het besluit gekomen dat Aalschoot zich uitstrekt over het Noorden van Eeklo, over gans Kaprijke, over het Westen van Oost-Eeklo en het Noorden van Lembeke.

Tenslotte hebben we kunnen vaststellen dat de gravin haar bezit hoofdzakelijk onder de vorm van cijnsgrond uitgeeft. Wel treffen we enkele lenen aan die dateren van vóór 1233.

Luk STOCKMAN

BIJLAGEN

I

Graaf Ferrand en gravin Johanna bevestigen de verkoop van 250 bunder woestinen te Aalschoot door hun klerk Elias en hun dienaar Jan van Rijsel.

Degenen die te Aalschoot verblijven krijgen het voorrecht dat zij enkel te Aalschoot of te Raveschoot mogen geoordeeld worden. Ze mogen alleen ondervraagd worden in aanwezigheid van de graaf of van zijn afgevaardigde.

juli 1233

A. Origineel niet voorhanden.

B. Afschrift 14de eeuw in het derde Cartularium van Lodewijk van Male (Rijsel, Archives Nationales, B 1367 f° 21 r°)

Uitg. : a. E. NEELEMANS, *Geschiedenis van Eecloo*, Deel I, p. 133.

b. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes des pays et comté de Flandre, Quartier de Bruges, Coutumes des petites villes et seigneuries enclavées, Tome II, Cadsant, Caprijke, Damme, Eecloo*, p. 51.

Fernandus, Flandrie et Hanonie comes, et Johanna uxor ejus, Flandrie et Hanonie comitissa, omnibus presentes litteras inspecturis salut.

Noverint universis quod nos venditionem ducentorum et quinquaginta bonariorum wastinarum jacentium in Aelscoet apud Capric, quam dilecti nostri Elyas clericus et Johannes de Insula serviens noster fecerunt pro mille ducentis et viginti libris artisienses de consensu et mandato nostro, ratam habemus et firmam laudantes et confirmantes.

Et sciendam quod de dicta wastina nobis solvere debent annuatim de quolibet bonario duo solidi flandrenses monete in festo beati Martini et in festo beati Johannis Baptiste.

Et illis qui in dicta wastina manebunt talem concedimus libertatem quod nec Brugis nec Gandavi nec alibi nisi in loco illo vel apud Ravenscoet a ballivis vocari possint ad justitiam faciendam. Nec coram aliquo respondeant nisi coram nobis vel coram illo quem ad hoc ad ipsos transmittimus specialiter; et de lege ejus statuenda et imponenda quam ipsis videbimus expedire de consilio nostro et ipsorum bona fide non deducemus.

In cujus rei testimonium presentes litteras sigillis nostris confirmavimus. Actum anno domini M° CC° tricesimo tertio, mense Julio.

II

Graaf Ferrand en Gravin Johanna verkopen 250 bunder woestinen te Aalschoot aan Riquard Duning van Vlessegem, aan Willem Landmeter en hun gezellen.

Degenen die te Aalschoot verblijven krijgen het voorrecht dat zij enkel te Aalschoot of te Raveschoot mogen geoordeeld worden. Ze mogen alleen ondervraagd worden in aanwezigheid van de graaf of van zijn afgevaardigde.

juli 1233

A. Origineel niet voorhanden.

B. Afschrift 14de eeuw in het derde Cartularium van Lodewijk van Male (Rijssel, Archives Nationales, B 1367 f° 21 r°)

Uitg. : a. E. NEELEMANS, *Geschiedenis van Eecloo*, Deel I, p. 133-134.

b. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes des pays et comté de Flandre, Quartier de Bruges, Coutumes des petites villes et seigneuries enclavées, Tome II, Cadsant, Caprijke, Damme, Eecloo*, p. 51.

Fernandus, Flandrie et Hanonie comes, et Johanna uxor ejus Flandrie et Hanonie comitissa, universis presentes litteras inspecturis, salutem.

Noverint quod nos Riquardo Duning de Flissenghen et sociis, Willelmo Landmetre et sociis suis hereditarie dedimus in perpetuum de nobis tenenda ducenta et quinquaginta bonaria wastina jacentia in Aalscoet apud Capric. Ita videlicet quod de quolibet bonario nobis solvere debent annuatim duos solidos duobus terminis annuatim persolvendos : videlicet in festo beati Martini et in festo beati Johannis Baptiste. Et per tantum de introitu nobis solvent mille ducentas et viginta libras.

Et illis qui in dicta wastina manebunt talem concedimus libertatem quod nec Brugis nec Gandavi nec alibi a ballivis vocari possint ad justitiam faciendam nec coram aliquo respondeant nisi coram nobis vel coram illo quem ad hoc ipsos, specialiter transmittemus.

In cujus rei testimonium presentes litteras sigillorum nostrorum munimine fecimus roborari. Datum anno Domini M^oCC^o tricesimo tertio ; mense Julio.

III

Willem van Maldegem stelt scheidsrechters aan om zijn geschil te beslechten met graaf Thomas over zijn rechten op het bos Aalschoot. Die scheidsrechters moeten zich bovendien uitspreken over een eis tot schadevergoeding van 50 pond, gevraagd door de graaf, omdat Willem hem belet zou hebben een woestine te Aalschoot te vercijsen.

1240, donderdag voor 24 juli, Male

A. Rijsel, Archives Nationales B 1356 stuk 701.

B. Afschrift 14de eeuw in het achtste Cartulaire de Flandre (Rijsel, Archives Nationales B 1568, f° 24 v°).

Ego, Willelmus de Maldenghem, miles, notum facio omnibus presentes litteras inspecturis quod cum inter karissimum dominum meum Thomam Flandrie et Haynonie comitem illustrem ex una parte et me ex altera, contentio erat super jure quod petebam in nemore de Alscod et de comuni consensu partium arbitri electi essent. Videlicet dominus Walterus de Ghistella dominus Rogerus de Coenghem et dominus Balduinus de Balliolo et dicti arbitri dictum suum protulissent secundum quod in eorum litteris plenius continetur, prefatus dominus meus comes pro bono pacis et ego, de communi consensu eligimus predictos arbitros W., R. et B. et preterea dominum Arnoldum de Audenaerde et Rasonem de Gavera dantes eis potestatem ut ipsi cognoscant auditis rationibus domini comitis et meis secundum dictum prolatum quid juris sit in dicta querela. Ita quod usque ad instans festum Omnium Sanctorum dominum comitem absolvere debent ab impetitione mea si invenerint me non habere ius in re vel si viderint quod ius habeam, excambium michi dare debent in alio loco, de bonis domini comitis. Si autem infra dictum terminum dicti arbitri dictum suum non proferrent, ego in tenura iuris quod petebam in dicto nemore de Alscod esse debeo secundum quod continetur in litteris priorum trium arbitratorum. Preterea in prefatos arbitros compromisi-
mus tam dominus comes quam ego de dampno quingentarum librarum quod a me dominus comes petebat quia impediveram facto vel verbo ne wastina in dicto nemore ad annum censum daretur et super hoc dicti arbitri dictum suum protulerunt. Scilicet quod pro inhibitione mea tunc temporis non fuit dicta wastina ab hominibus accepta et per hoc retardatum fuit negocium domini comitis. Quicquid autem super predictis omnibus a prefatis arbitris vel a maiore parte eorum dictum vel ordinatum fuerit, tam dominus comes quam ego sine contradictione aliqua observare debemus.

In cuius rei testimonium presentes litteras sigilli mei munimine feci roborari. Actum Malee die Jovis ante nativitate beati Johannis Baptiste. Anno domini M°CC°XL°.

DE ORANGISTISCHE PUTSCH VAN 28 OKTOBER 1577 TE GENT

EN NOG EEN EN ANDER OVER DE CALVINISTISCHE REPUBLIEK

Er is over de Gentse Calvinistische Republiek van de jaren 1577-1584 reeds heel wat literatuur verschenen. ⁽¹⁾.

Kan er vooralsnog geen sprake zijn van een uitgediepte studie omtrent deze Gentse Republiek waarvan het karakter nochtans zo relevant mag genoemd worden voor de historie der Nederlanden dan beschikken we toch betreffende de vestiging van deze beruchte Republiek over een tamelijk uitvoerige verhandeling van de hand van de Heer A. Despretz.

Kunnen we in menig opzicht ons verheugen in het opzet van deze jonge historicus dan voelen we ons toch minder enthousiast wat betreft sommige van zijn uitspraken en, wat meer is, van sommige van zijn besluiten die bepaald onaanvaardbaar zijn. In de hiernavolgende korte en critische bijdrage hebben we nu eensdeels gepoogd sommige fouten in het werk van de heer Despretz recht te zetten en anderdeels ernaar gestreefd de ware betekenis van deze «instauratie» te bepalen. Waar het gelegen kwam hebben we tenslotte nog enkele onbekende of in het algemeen verkeerd voorgestelde feiten, gebeurtenissen en situaties met betrekking tot die heroerde maar zo boeiende historische XVIe eeuw zo getrouw mogelijk belicht.

Resumeren wij vooraf de gebeurtenissen betreffende de stichting of de vestiging van de Gentse Republiek.

Einde oktober 1577 voerden, in akkoord met Prins Willem van Oranje, Jan van Hembyse en Frans van de Kéthulle, heer van Rijkhove, te Gent een machtsgreep uit waarbij tal van voorname Nederlandse poli-

---

(1) Onder de vele historici die over dit onderwerp handelden citeren wij in het bijzonder : V. Fris, Nève de Mervegnies, L. Gachard, G. Groen van Prinsteren, P. Fredericq, Th. Juste, Fr. De Potter, L. Delfos, H. Van Werveke, T. Wittman.

tieke personages w.o. de bisschoppen van Brugge en Ieper, allen verdacht of beschuldigd van Spaansgezindheid, werden gearresteerd. Nog voor de maand om was werd te Gent, naar het voorbeeld van wat te Antwerpen en te Brussel al was geschied, een revolutionair comité, best bij name bekend als «comité der XVIII» in leven geroepen.

Dit comité eigende zich verschillende bevoegdheden toe, stuurde aan op het herstel van de Gentse privileges die door de Concessie Caroline waren gebroken en op de samenstelling van een nieuw magistraat naar de geest van de revolutionaire patriotten. Het een en het ander werd trouwens door de Gentse rebellen verwezenlijkt. In dit verband kwam de heer Despretz tot volgende constataties en besluiten :

- 1) Het revolutionair comité was uitsluitend samengesteld uit Calvinisten.
- 2) In de nieuwe schepenaad die na de revolutie werd geïnstalleerd op grond van de herstelde privileges zetelden 19 Calvinisten op het totaal van 26 schepenen. ⁽²⁾.
Slechts vier schepenen hadden voordien een ambt van schepenen uitgeoefend. ⁽³⁾.
- 3) De Heer Despretz is van oordeel dat «wel degelijk nieuwe elementen» zich te Gent van de macht hebben meester gemaakt. ⁽⁴⁾.
- 4) De schepenen die na de opstand van 1540 te Gent fungeerden waren gekozen uit de rangen van de Poorterie ⁽⁵⁾ en de Gentse Collatie of Brede raad werd hersteld.

Het revolutionair comité der XVIII.

Gaan we nu punt na punt de gegrondheid na van de besluiten van de Heer Despretz.

Punt 1. — Om zijn oordeel te staven dat *alle* leden van het «comité der XVIII mannen» Calvinisten waren ⁽⁶⁾ verwijst de heer Despretz naar twee bronnen : de Mémoires van Frans van Halewijn en de Gendsche Geschiedenissen van B. De Jonghe. Nu wordt in de bewuste teksten wel gewag gemaakt van de XVIII mannen, van «hommes des plus mutins et

---

(2) A. DESPRETZ. *De instauratie der Gentse Calvinistische Republiek (1577-1579)*
p. 137-118-129-144-145-129.

(3) *ib.*

(4) *ib.* 136. In tegenspraak met T. WITTMAN in zijn werk «*Quelques problèmes relatifs à la dictature révolutionnaire des grandes villes en Flandre*».

(5) *ib.* 164.

(6) Ook J. NEVE DE MERVEGNIES in zijn «*Gand en republiek*» spreekt van 18 Calvinisten maar hij geeft geen bron aan. o.c. p. 21.

séditieux ⁽⁷⁾, maar met geen woord is er sprake van 18 Calvinisten. Zelfs het woord «Calvinist» wordt niet eens gebruikt.

Deze zonderlinge verantwoording van een historisch gegeven is des te onthutsender daar de auteur deze onverkwikkelijke verantwoording nu ook gaat gebruiken om een andere stelling te bewijzen zoals we straks zullen zien.

Dat er onder de personen die deel uitmaakten van het comité der XVIII en die vermeld staan op de twee lijsten ⁽⁸⁾ die door de heer Despretz worden aangehaald Calvinisten waren zal niemand betwisten. Jacob en Nicolas Utenhove, zonen van Charles Utenhove, waren het ongetwijfeld, ⁽⁹⁾ evenals Jan en Bussart van Hembyse. ⁽¹⁰⁾. Aanhangers van de nieuwe religie waren eveneens Loys Heuriblocq, Antoon Heyman, ⁽¹¹⁾ Lievin Tayaert, ⁽¹²⁾ Reynier de Pestere, en Lucas Mayaert. ⁽¹³⁾. Nog twee anderen nl. Charles Utenhove, broer van Jacob en Nicolas, en Adriaan Damman, die secretaris werd van de XVIII en die de heer

---

(7) B. DE JONGHE, *Ghendtsche geschiedenissen*, II, 89-90 en de «*Mémoires van Fr. Halewijn, heer van Zwevegem*, oorspronkelijk hs. in het Hs. cabinet der K. Bibl. te Brussel, nr. 16.890, uitgegeven door Ph. Kervyn de Volkaersbeke onder de titel «*Mémoires sur les troubles de Gand 1577-79*», Brussel 1865. p. 26. Zie DESPRETZ, o.c. p. 137.

(8) Wij geven hierna de namen uit de lijst medegedeeld door de Keureresolutien 1576-84 fol. 152 en 152bis in het stadsarchief te Gent en uit de lijst medegedeeld door B. DE JONGHE. A. DESPRETZ o.c. 131.

Eerste lijst : Jan van Hembyze, Jacob Utenhove, Karel de Grutere, heer van Croovelde, Gillis Borluut, Busschaert Van Hembyze, Jan van Pottelsberge, Nicolas Utenhove, Jacob Yetzweert, Willem van Pollare, Lievin Tayaert, Willem de Knuudt, Pieter van Eeklo, Pieter vander Crucen, Lievin de Pickere, Lievin Hallinck, Lievin vander Vinc, Jan Schauteet f. Pieters, Cornelis Stutinck.

Tweede lijst : De acht eersten van de eerste lijst met daarbij Victor Note, Lievin Van de Vivere, Louis Hueriblock, Lievin Taeyaert, Antoon Heyman, Jan Scauteet, Lievin Heylinck, Jan van Riabele, Pieter Cluctryn, Lievin Mannens.

Secretaris : mr. Lievin Sanders.

(9) W. JANSSEN, *Charles Utenhove* p. 5-59.

(10) Fr. VAN HALEWIJN, *Mémoires* p. 79.

(11) *Vlaemsche Kronijk* v. Ph. DE KEMPENARE p. 261-262.

(12) DE KEMPENARE o.c. 252.

(13) Stadsarchief Gent — Reeks Z fol. 569 v°, 571 en Van Vaemewijck o.c. I 32, III 300-301. Deze twee komen niet voor op de geciteerde lijsten maar waren op een bepaald ogenblik toch lid van de XVIII. Zie Ph. DE KEMPENARE, o.c. 189. Ook Jeronimus van Pottelsberghe, die rebels schepen werd, was lid geweest van de XVIII in 1579. Stadsarchief Gent — reeks 94 bis n° 12 fol. 2.

Despretz niet vermeldt, waren protestanten. ⁽¹⁴⁾. Onder de 10 nieuwe leden van het uitgebreid comité op het einde van oktober 1578 is ons een protestant bekend : Christiaan Harduwijn. ⁽¹⁵⁾. Van de XVIII mannen die op 18 juni 1579 niet uit de kriegsraad maar uit de drie Leden van de stad werden gekozen is ons niemand als Calvinist bekend. ⁽¹⁶⁾. Naast deze Calvinisten en wellicht nog anderen zetelden echter ook Katholieken en papisten. Wij citeren Joos Triest f. Joos, heer van Lovendegem ⁽¹⁷⁾. Filip de Grutere, heer van Axpoele ⁽¹⁸⁾, Jacob Yetzweert ⁽¹⁹⁾, Jan Damman, heer van Oombergen, Pieter Cortewille, Pieter De Vos, Jan Bette ⁽²⁰⁾, Adolf de Grutere ⁽²¹⁾, Gillis Borluut ⁽²²⁾, en Lievin Heylinck

---

(14) B. DE JONGHE. *Gendsche Geschiedenissen* II 82.

Paul FREDERICQ... p. 106. Charles Utenhove werd met Andries Baerdeloos lid van het Comité der XVIII. Adriaan Damman was Calvinist. Een Gillis Damman was Lutheraan. A. VERHEYDEN, *De doopsgezinden*. p. 103.

(15) Ph. KEMPENARE o.c. 232.

(16) B. DE JONGHE o.c. II 147. Wij beweren daarom niet dat er geen Calvinisten onder ze waren.

(17) Hij vertegenwoordigde het comité samen met Reinier de Pestere en Charles de Grutere in nov. 1578. B. DE JONGHE o.c. II 78. Zie pag. 154

(18) *Filip de Grutere, heer van Axpoele* was gewezen schepen van Gent. Hij werd een tijd gearresteerd en gebannen. Hij stierf in 1581. B. DE JONGHE o.c. II 123-147-191-195. DE KEMPENARE o.c. 223. DE POTTER, *Second Cartulaire* 219. Stadsarchief Gent. Vrij huis, vrij erf. 1569-84 fol. 110. Deze Filip de Grutere is niet te verwarren met *Filip de Grutere*, de jonge of nog *heer van Diricxland*, die blijkbaar een tijd te Breda verbleef en rebels schepen werd. GACHARD, *Corr.* V, 78 ; DE KEMPENARE o.c. 320. Hij werd ook schepen onder Parma. Memorieboek van de stad Gent III, 122; DE BUSSCHER, *Inventaire* enz. 503.

(19) DE KEMPENARE o. c. 108. Hij was ook Latijns dichter en gaf blijk van katholieke ijver in zijn werk. ib.

(20) DE KEMPENARE o.c. 223 ; B. DE JONGHE o.c. II, 123-147-104.

(21) *Adolf de Grutere* was als Filip gewezen schepen en ontvanger, werd ook rebels schepen doch weigerde Filips II af te zweren. Hij werd blijkbaar een tijd baljuw van Menen en in vervanging van *Antoon de Grutere, heer van Exaarde*, ook hoogbaljuw van het Land van Waas. Hij werd gehaat door Jan van Hembyse om zijn katholicisme, gearresteerd en gebannen voor een tijd. B. DE JONGHE o.c. 123-134-147-195-278 ; VAN DE VIVERE, *chron.* 294 ; Memorieboek o.c. anno 1575. Het is echter waarschijnlijk dat er te Gent twee Adolf de Gruterers waren. In 1573 was er een schepen, een ander ontvanger. Memorieboek o.c. III, 2.

(22) In zijn «*Mémoires*» noteert Fr. VAN HALEWIJN dat *Gillis Borluut* een secretiër was. Maar voor Van Halewijn waren kennelijk alle Orangisten sectariërs. De heer Despretz deelt mede dat Gillis Calvinist was maar zich tot het katholicisme bekeerde na de overgave van de stad aan Parma, maar geeft geen bron op. Gillis Borluut had met zijn broer Joos en ook met Filip van de Kethulle, broer van de heer van Ryhove gestudeerd in Padua en was als humanist in Italië door de inquisitie verontrust geworden, dixit van Halewijn. Hij zou, ofschoon

(²⁴). Ook Lievin Sanders, een van de secretarissen of geheimschrijvers van het comité was papist. (²⁵).

Sommige Katholieken als Joos Triest en Filip de Grutere aarzelden niet lid te worden of waren nog lid van het comité op het einde van oktober 1578 en Jan Bette, Pieter Cortenwille, Jan Damman nog later, ofschoon de beeldenstorm voor de tweede maal Gent verwoed had geteisterd. (²⁶). Trouwens de bronnen zelf spreken de Heer Despretz tegen wanneer hij beweert dat het comité der XVIII mannen «uit niets anders

---

hij protestant was, pensionaris van de stad zijn geworden in 1559, wat onmogelijk is te noemen, daar geen Protestanten in stadsdienst konden treden. (zie Fr. DE POTTER, *Gent* I 273-278 en B. DE JONGHE o. c. I 70-71). Gillis werd ook ridder van Jerusalem en schepen, ook rebels schepen, zelfs voorschepen van gedele. Hij werd ook Gents kapitein. Als rebels voorschepen weigerde hij de eed tegen de katholieke religie af te leggen en was aldus een van de zeldzame Gentse notabelen die dit aandurfd. Hij werd door de papenhater Jan van Hembyse een tijd gearresteerd en beschuldigd van met de vijand te heulen. Gillis, op zending voor Oranje, werd door de Malcontenten gevangen genomen en keerde eerst met Parma in Gent definitief terug. Hij kreeg toen last van de beruchte vrijbuiters. Gillis Borluut was partijganger van de Religievrede. Hij was gehuwd met Isabeau Dobbelaere en stierf in 1618. Hij had een dochter met name Quitine. B. DE JONGHE, o.c. II 80-162-156-300-341-396 ; DE SCHREVEL o.c. I 11-48 , DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK, *Documents hist.* II 41-42-43-404-419 ; Fr. VAN HALEWIJN o.c. 75-76 ; A. DESPRETZ o.c. 208 ; VAN DE VIVERE o.c. 282-294 ; SCHOORMAN, *Het Ryhovesteën*, 22 ; DE KEMPENARE o.c. 238.

(23) mr. *Lievin Van de Vivere*, f. Hendrik werd later gearresteerd en onthoofd. B. DE JONGHE o.c. II 370-396-413.

(24) *Lievin Heylinck*, niet te verwarren met zijn zoon Lievin die stadspensionaris werd, werd wegens zijn sympathie voor de Katholieken als weversdeken afgezet. Hij was voogd van het godshuis van St. Jan en onderhandelde met de papisten Pieter De Vos en Pieter Cortewille, ook gewezen leden van de XVIII, en dit op last van de calvinistische burgemeester van Gent, te Beveren met Parma voor definitieve vrede en overgave van de stad B. DE JONGHE o.c. II 131-421 ; VAN DE VIVERE o.c. 294 ; Stadsarchief Gent (JBK) 1580-1581 fol. 36 v° ; Memorieb. o.c. III 90-91 ; DE KEMPENARE o. c. 235.

(25) Na de overgave van Gent werd mr. *Lievin Sanders* schepen van Gent onder Parma. Memorieb. o.c. 117.

Een ander geheimschrijver van het comité nl. Jan van Campene was uitgesproken Calvinist. Adriaan Damman, die ook een tijd secretaris van het comité werd fungeerde ook nog als voorlezer en leraar in de Gentse Geuzenuniversiteit. Hij vervulde ook opdrachten voor de stad en werd een tijd greffier van de Rekenkamer van Vlaanderen. Paul FREDERICQ o.c. 106 ; GACHARD o.c. IV, 236-237 ; Rijksarchief Gent, Regist. v. Resolut. der 4 Leden (1530-81) fol 41 v°, 42 v°, 52 v°, 77 ; DE KEMPENARE o.c. 200-201.

dan Calvinisten» bestond. ⁽²⁷⁾. Frans van Halewijn noteerde : «et aussy beaucoup d'aultres du nombre des 18 hommes usurpateurs et voleurs de la supériorité de la ville furent mis en loy, et en lieu creer aultres 18 hommes dont aulcuns estaiet catholiques et bien intentionnez, mais timides et pusillanines, et tels que l'on prévoioit bien qu'ils cederaient aisement aux crieries et importunitez de leus collègues. ⁽²⁸⁾. En in de Vlaemsche Kronijk of Dagregister ⁽²⁹⁾ staat vermeld dat sommige geuzen in de magistraat, anderen onder de XVIII mannen, waren opgenomen ⁽³⁰⁾, wat betekent dat de rest van die samenstellingen uit Katholieken bestond. ⁽³¹⁾.

De XVIII mannen werkten samen met een commissie van V personen wat betrof de fortificatie en de wacht van de stad. In deze commissie zetelden op zijn minst twee katholieken nl. Jacob Feron en mr. Lieven de Gheytère. ⁽³²⁾.

Neen, het gaat niet op, mordicus te beweren dat het revolutionair comité der XVIII uitsluitend was samengesteld uit Calvinisten. ⁽³³⁾.

---

(26) B. DE JONGHE o.c. II 44-78 ; A. DESPRETZ o.c. 133.

(27) A. DESPRETZ o.c. 145.

(28) Fr. DE HALEWIJN, *Mémoires* p. 76.

(29) uitgave Blommaert. Ph. De Kempenare.

(30) Ph. DE KEMPENARE o.c. 189.

(31) Hoe absurd de heer Despretz als historicus te werk gaat vindt men in de bijdrage zelf van de auteur daar waar hij een lange lijst mededeelt van o. m. personen die ofwel katholiek of calvinist waren. Onder deze lieden staan leden van de XVIII mannen vermeld over wie hijzelf twijfelt of ze wel calvinist waren en andere die hij... vergeet voor calvinist te houden. Zie A. DESPRETZ o.c. 199 tot 222 en speciaal voor Lievin van de Vivere, Jan Scauteet, Lievin de Pickere, Willem van Pollare, enz. ib. p. 205-220-222. Zie ook verder.

(32) Stadsarch. Gent. Keureresolutien 1576-84 fol. 162 v° - 163 (16 nov. 1577). B. DE JONGHE o.c. II 104-396-415. *De Gheytère* werd onthoofd wegens contact en gekonkel met de Katholieken en de Spanjaards. ib. 415.

(33) Hoe ondoordacht de heer Despretz te werk gaat mag blijken uit wat hij in tegenstelling met zijn pertinente beweringen van «uitsluitend uit Calvinisten samengesteld» elders in zijn bijdrage nl. op pag. 146 noteert : «en ook omdat er nu een magistraat was en een revolutionair comité waarvan ze wisten dat *het merendeel* der leden dezelfde opinie (Calvinisme) waren toegedaan als zijzelf». Behalve het comité der XVIII fungeerden af en toe te Gent nog andere comités nl. het comité der XV mannen met als ontvanger Pieter van der Haeghe, belast met de rekeningen en uitbetaling aan de krijgers en met controle-bevoegdheid. Nog een comité van XV mannen met als leider Martin Moeraart, belast met toezicht over de Katholieken. Het comité der VIII mannen, vier Katholieken en vier Protestanten, belast met het handhaven van de religievrede. Tenslotte nog een comité van XV als taxeerders voor leningen en het comité der V met militaire bevoegdheid. DE KEMPENARE o.c. 258-254 ; VAN DE VIVERE o.c. 306 ; B. DE JONGHE o.c. II 104 ; Stadsarchief Gent, Keureresolutien 1576-84 fol. 162 v° - 163.

De revolutionaire magistraat.

Punt 2. — De heer Despretz beweert dat er in de eerste schepenbanken samengesteld overeenkomstig de herstelde privileges 19 Calvinisten waren op 26 schepenen. ⁽³⁴⁾. Hoe de heer Despretz te werk gaat om dit getal 19 te bereiken laten we hier volgen : Wat betrof de schepenen van de Keure ⁽³⁵⁾ : de meerderheid was Calvinist. Zeven (schepenen) maakten op een gegeven ogenblik deel uit van de XVIII. Michiel Dolins' goederen werden aangeslagen, na 1584 omwille van rebellie. Ook Joos Codde en Pieter Heylinck waren wellicht deze gezindheid toegedaan. Deze laatste trad in 1580 als stedekiezer op en was het volgende jaar schepen van de Keure.

Wat betrof de schepenen ⁽³⁶⁾ van Gedele : van negen onder hen kunnen wij met zekerheid zeggen dat ze Calvinist waren : vier zetelden op een gegeven ogenblik in het Comité der XVIII ; van drie werden de goederen geconfiscieerd na 1584 en drie werden door Hembyse in zijn onwettige magistraats-vernieuwing van juli 1579 opgenomen. Joos Sanders vindt men terug in de schepenlijst van de Keure van 1581. Ook hij was wellicht nieuwgezind. ⁽³⁷⁾.

De «arithmétique Hollandaise» van de heer Despretz is hier bewonderenswaardig. Met verbluffend gemak haalt hij hier krachtpatsen uit : 10 Calvinisten op de 13 schepenen van de Keure. Zijn bewijzen ? Zeven maakten op een gegeven ogenblik deel uit van de XVIII mannen van wie hij nog moet bewijzen dat ze allen Calvinist waren. ⁽³⁸⁾. De schepenen J. Codde en Pieter Heylinck waren wellicht Calvinist, dixit de heer Despretz. Als bewijs doet hij gelden dat Pieter Heylinck stedekiezer was in 1580 en schepen in 1581. Maar dat zijn geen bewijzen. In 1581 was trouwens op de bank waar P. Heylinck als schepen zetelde met zekerheid ook een uitgesproken katholiek nl. Joos Triest en de heer Despretz duidt hem trouwens zelf aan als katholiek. ⁽³⁹⁾. Schepen Joos

---

(34) A. DESPRETZ o.c. 145.

(35) De schepenen van de keure waren : Jan van Hembyse, Victor Note, Anthonis Blomme, Jacob Utenhove, Louys Heuriblock, Joos Codde, Adolf de Grutere f. Jan, Pieter Cluetryn, Lievin Mannins, Michiel Dolins, Jan van de Bundere, Jan Scauteet, Pieter Heylinck f. Thomas.

(36) Deze waren : Gillis Borluut, Lievin Tayaert, Lievin Dhooghe f. Lievin, Jan van Pottelsberg, Willem Sanders f. Jan, Pieter van der Straten, d'oude, Joos Sanders, Jan van Oortegem, d'oude, Bauwin Mattheus, Willem van Pollare, Mattheus van Deinze, Jan de Scheppere f. Jan, Jacob Stalins.

(37) A. DESPRETZ o.c. 145.

(38) Zie punt 1 van onze bijdrage.

(39) A. DESPRETZ o.c. 199.

Codde poogt hij te identificeren met Joos Codde die in de jaren 1535 en 1538 schepen werd en wellicht geus in 1566. Maar hij heeft geen zekerheid. Schepen Adolf de Grutere, die hij elders in zijn bijdrage onder de Calvinisten telt ⁽⁴⁰⁾ neemt hij hier voor katholiek. Over de schepenen Antonis Blomme en Jan van de Bundere weet hij niets inzake religie mede te delen. ⁽⁴¹⁾. En resultaat van zijn opzoekingen : 10 Calvinisten op de schepenbank van de Keure !

Voor zover wijzelf konden constateren waren er met zekerheid drie Calvinisten op de bank nl. Jan van Hembyse, Louys Heuriblock en Jacob Utenhove. Mogelijks waren Michiel Dolins en Pieter Cleutryn eveneens gereformeerden. Katholieken waren Adolf de Grutere en Antonis Blomme.

Gillis Borluut, Lievin Tayaert, Willem van Pollare en Jan van Pottelsberge, die op de schepenbank van Gedele zaten waren volgens de heer Despretz Calvinist omdat ze deel hadden uitgemaakt van de XVIII. Als bewijs kennen wij dat trukje al ! Over Gillis Borluut deelden wij reeds mede dat hij katholiek was. Voor het Calvinisme van Lievin Tayaert verwijst de heer Despretz naar Fr. van Halewijn maar op de geciteerde bladzijden 27 - 137 - 151 is er geen sprake van de Calvinist Tayaert, zelfs niet van geloof of eredienst. De heer Despretz had echter een andere bron kunnen raadplegen, want Lievin Tayaert was Calvinist. ⁽⁴²⁾. De heer Despretz twijfelt over het Calvinist zijn van schepen Jan van Pottelsberge ⁽⁴³⁾ en omtrent de schepenen Willem van Pollare, Joos Sanders

---

(40) ib. 150. nl. met de heer van Croovelde, Karel Utenhove, e. a. Over zijn katholicisme B. DE JONGHE o.c. II 350.

(41) Antonis Blomme weigerde met Gillis Borluut de eed af te leggen tegen de katholieke religie. B. DE JONGHE o.c. II 156. Ook in zijn lijst van gegoeden van wie de heer Despretz ook de geloofsopinie noteert weet hij niets over Lievin Mannins en Jan van de Bundere (pag. 199). Hij twijfelt over het Calvinist-zijn van Jan Scauteete en voor de Calvinist Victor Note geeft hij geen bron op. Zie ook elders in onze bijdrage.

(42) DE KEMPENARE o.c. 252.

(43) *Jan van Pottelsberge* was een van de leiders van de Orangistische putsch van 28 oktober 1577. Het is mogelijk dat hij heer van Oostkamp was. Hij werd lid van de XVIII en schepen te Gent. Hij speelde ook een rol als Gents commissaris te leper en werd hoogbaljuw te Kortrijk. Hij had een broer Charles, advocaat bij de Raad van Vlaanderen, die een tijd baljuw te Gent werd en die werd ontslagen. Een Hieronymus van Pottelsberge, misschien ook een verwant, werd eveneens rebels Gents schepen en lid van de XVIII. Van Halewijn deelt mede dat Jan een «sectariër» was maar voor deze vooringenomen, vaak onbetrouwbare relaasgever waren alle Orangisten «sectariërs». Fr. VAN HALEWIJN, o.c. 34-147 ; VAN DE VIVERE o.c. 355 ; A. DESPRETZ o.c. 155-157-212 ; DE

(⁴⁴), Mattheus van Deinze, Lievin Dhooge en Jan de Scheppere weet hij niets inzake religie mede te delen. (⁴⁵). Aangenomen dat de schepenen Jacob Stalins, Willem Sanders, Jan van Oortegem en de gewezen geus Pieter van der Straten Calvinisten waren evenals Baudin Mattheus dan zaten er met zekerheid nog geen zeven protestanten op de bank van gedele.

Als er 19 Calvinisten zetelden in de magistraat van 1578 is het toch symptomatisch en illustratief te noemen dat 22 schepenen op de 26 zich uitspraken voor wetsvernieuwing, die met alle macht door de Calvinisten-leider Jan van Hembyse werd bestreden. (⁴⁶).

Neen, daar is geen afdoend bewijs geleverd om te beweren dat de Calvinisten overwegend met 19 waren op de 26 schepenen van 1578. Het bewijs moet zelfs geleverd worden dat er een Calvinistische meerderheid bestond op beide banken. (⁴⁷).

Calvinisten en Papisten.

Op pag. 144 deelt de heer Despretz mede dat «in den beginne in de bestuursorganen te Gent toch hier en daar nog een Katholiek te vinden» was en dat dit ons niet moet verwonderen daar het «Orangistische Katholieken waren die zoals de meeste van hun geloofsgenoten, door de knevelarijen der Spaanse soldaten in het kamp der oppositie (waren) gedreven». (⁴⁸). Orangistische Katholieken of Spaansgezinde Katholieken het

---

KEMPENARE o.c. 275 ; DE SCHREVEL o.c. I 11-48 en II 47 ; B. DE JONGHE o.c. 413. Jan van Pottelsberge, mogelijks betrokken in het verraad van Lievin van de Vivere, werd te Gent gearresteerd. B. DE JONGHE o.c. 413 ; VAN DE VIVERE o.c. 355. Hij was ongetwijfeld papist.

(44) Voor Joos Sanders' calvinisme deelt de heer Despretz mede dat hij in de schepenbank van de Keure van 1581 werd opgenomen. Dit is hoegenaamd geen bewijs, des te meer daar Joos Sanders geen deel uitmaakte van die schepenbank.

A. DESPRETZ o.c. 145 ; Memorieboek o.c. 67.

(45) Zie de lijst van gegoeden. A. DESPRETZ o.c. 199 en vgd.

(46) B. DE JONGHE o.c. II 93-94.

(47) In dezelfde bijdrage van de heer Despretz op pagina 145 noteert de auteur dat van de 4 sHerenkiezers van 1578 er drie Katholieken waren, nl. Nicolas Sersanders, Jan de Scephere en Joos Triest. Voor deze laatste geeft hij een verantwoording. Voor de twee anderen geen bron ! Van de vier stedekiezers Karel Utenhove, Ltevin Heylinck, Antoon Heyman en Michiel van Haute maakt hij Calvinisten. Voor twee het gekend bewijs : ze waren lid geweest van de XVIII. Het waren Heylinck en Heyman. De tweede was Calvinist. Van L. Heylinck valt het volkomen te betwijfelen. Hij werd als deken afgezet wegens zijn sympathie voor de Katholieken ! Geen bewijs alweer voor het Calvinisme van K. Utenhove die werkelijk Calvinist was. Over de vierde Michiel van Haute geen spoor van een bron. A. DESPRETZ o.c. 149-145.

(48) A. DESPRETZ o.c. 144.

waren in elk geval toch Katholieken en wat ons verwondert is dat de heer Despretz noteert «in den beginne» bedoelend klaarblijkelijk : later niet meer.

Er zijn in de rebelse periode van 1577 tot 1584 altijd Katholieken of papauwen zoals Jan van Hembyse ⁽⁴⁹⁾ ze noemden of papisten zoals de calvinistische predikant Herman Busschius ⁽⁵⁰⁾ ze betitelde in de magistraat geweest behalve, indien wij het Memorieboek mogen geloven, in de kortstondige magistratuur door Jan Van Hembyse in leven geroepen. De onwettige schepenen van Hembyse waren allen gereformeerden. ⁽⁵¹⁾.

Sommigen van deze papisten bekleedden zelfs de banken van de voorschepenen. In 1578 was Gillis Borluut voorschepen van gedele en waren Adolf de Grutere en Antoon Blomme schepenen van de Keure. ⁽⁵²⁾. In 1579 was Gillis van Quickelberge schepen van de Keure, Lievin Heylinck schepen van Gedele ⁽⁵³⁾ en waren Laurens de Mare en Jacob de Somere ontvangers. ⁽⁵⁴⁾. In 1580 was Joos Borluut ⁽⁵⁵⁾ schepen van de Keure.

---

(49) B. DE JONGHE o.c. II 114.

(50) DE KEMPENARE o.c. 213.

(51) Memorieboek o.c. III 52.

(52) Memorieboek o.c. III 37. Gillis Borluut en Antoon Blomme weigerden de eed af te leggen tegen de katholieke religie. Adolf de Grutere weigerde de koning van Spanje af te zweren. Gillis Borluut en Adolf de Grutere werden gearresteerd of gebannen. B. DE JONGHE o.c. II 156-195-278-162.

(53) Memorieboek o.c. III 54. Gillis werd voor landverrader uitgescholden in juli 1580. Hij was toen kapitein van Gentse burgers. DE KEMPENARE o.c. 264. Lievin Heylinck werd wegens sympathie voor de katholieken als weversdeken afgezet. B. DE JONGHE o.c. II 131.

(54) Memorieboek o.c. III 54. *Laurens de Mare* weigerde de eed af te leggen tegen de katholieke religie. *Jacob de Somere*, die ook pensionaris werd en gewezen secretaris van een Engels agent in de Nederlanden was, werd door Ryhove gearresteerd als spaansgezind. Hij werd weer pensionaris onder Parma. DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK o.c. II 17-440 ; KERVJN DE LETTENHOVE o.c. 353 ; B. DE JONGHE o.c. II 156-329 ; Gill. VAN SEVEREN, *Relat. Polit.* XI p. XLVI.

(55) *Joos Borluut, heer van Boucle*, was zoon van Lievin en broer van Gillis. Hij studeerde in Italië en werd voor de omwenteling schepen in 1574, 1576 en 1577. Hij werd in 1578 rebels pensionaris, functie die hij vroeger reeds had waargenomen, rebels voorschepen van de Keure in 1580, ontvanger en stedekiezer in 1582. In dit jaar werd hij «bij de Leden van Vlaanderen gedenommeerd» tot het hoogbaljuwschap van Brugge en het Vrije. Hij was aanvankelijk een harts-tochtelijk aanhanger van de politiek van Oranje met wie hij in uitstekend contact bleef en correspondeerde. Mettertijd vervreemde hij van Prins Willem wegens dezes gezindheid voor Anjou, die hij met alle macht bestreed. Hij was bovendien gekant tegen het afzweren van koning Filips II. In oktober 1583 werd hij een

Joos Triest, heer van Lovendegem (⁵⁶) voorschepen van Gedele (⁵⁷), en Joos van Waesberge schepen van Gedele. (⁵⁸). Datzelfde jaar waren mr. Joos Triest en Lievin Heylinck ontvangers. (⁵⁹). In 1581 werd mr

---

tijd gearresteerd evenals in 1584. Hij was een van de Gentse onderhandelaars voor de vrede met Parma. Evenals zijn broer Gillis bekampte hij de Calvinisten-leider, jonker Jan van Hembyse, die hij in 1579 poogde gevangen te zetten, toen de jonker «avoit fait oster idolatrie». Hij poogde eveneens de terugkeer van Hembyse in 1583 te verhinderen. Joos voerde een actieve papistische politiek. Hij deed zonder toelating van Oranje of van de kriegsraad de gearresteerde bisschoppen van Brugge en leper bevrijden, trachtte de verkoop van geestelijk goed te vertragen, beschermde priesters en papisten onder alle vormen. Joos Borluut was een van de merkwaardigste politieke Gentse figuren van zijn tijd.

Rijksarchief Gent, Reg. der Resolutien der 4 Leden, n° 539 f. 31 v° ; DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK o.c. II 418 tot 422, 204-223-252-271-341 ; VAN HALEWIJN o.c. 28-75-120-180 ; DE KEMPENARE o.c. 133-325-326 ; B. DE JONGHE o.c. II 234-341 ; Memorieboek o.c. III 61-75-76-29.

(56) Volgens de heer Despretz waren er twee Joost Triest. De ene was zoon van Gillis en heer van Lovendegem. De ander was zoon van Joos. De eerste woonde in de Violettenstraat, de ander in de Onderstraat. Joos Triest f. Gillis zou schepen geweest zijn in 1568, 1572, 1574 en 1577. Maar van een Joos Triest f. Gillis, heer van Lovendegem is er in de bronnen nergens sprake van. Wel woonde een Joos Triest f. mr. Joos in de Onderstraat en een Joos Triest f. Gillis in de Violettestraat. In de bronnen is er echter wel sprake van een Joos Triest f. Joos, heer van Lovendegem en van een Joos Triest f. Gillis wonende op 't Zand. Voor deze laatste getuigt de heer van Ryhove in zijn apologie. De heer Despretz heeft zich dus blijkbaar vergist. De Joos Triest f. Joos was heer van Lovendegem en niet Joos f. Gillis. DESPRETZ o.c. 199-213 ; KERVIJN DE LETTENHOVE o.c. 349 ; DE KEMPENARE o.c. 267-305 ; B. DE JONGHE o.c. II 300-235. S.A.G. Reeks 532, nr. 33 f. 24-55.

(57) DE KEMPENARE o.c. 267.

(58) B. DE JONGHE o.c. II 235. Hij werd gebannen in december 1583. DE KEMPENARE o.c. 325.

Het Memorieboek geeft de naam Joos van Wijsberge, De Kempenare Jan Waesberge en B. De Jonghe Joos van Waesberge.

(59) Memorieboek o.c. III 61.

Mr. *Joos Triest, de ontvanger*, woonde op de Kouter. Hij was blijkbaar de vader van Joos Triest, heer van Lovendegem. In 1577 was hij tesorier of ontvanger betreffende de krijgsgelden en tevens kapitein. Na de putsch, in 1580, werd hij stadsontvanger en tegelijk generaal-ontvanger van de kerkelijke goederen van de stad en van het Gentse kwartier. Het jaar nadien werd hij schepen van de Keure. In augustus 1582 ontving hij Oranje in zijn woning op de kouter. Hij was papist. Hij werd gearresteerd in oktober 1583. V. VAN DER HAEGHEN, *Bijdragen* enz. p. 202 ; B. DE JONGHE o.c. I 288-322 ; Memorieboek III, 61 ; DE KEMPENARE o.c. 285-306-322.

Joos Triest schepen van de Keure ⁽⁶⁰⁾ evenals Lievin Meyntkens. ⁽⁶¹⁾. Lievin Heylinck werd ontvanger. ⁽⁶²⁾. in 1582 werd Joos Triest, heer van Lovendegem, ⁽⁶³⁾ voorschepen van Gedele. werden Joos Triest f. Gillis en Gillis Hebberecht schepenen ⁽⁶⁴⁾ en Joos Borluut ontvanger. ⁽⁶⁵⁾. In 1583 werden Filips de Grutere, de Jonge ⁽⁶⁶⁾, Lievin Heylinck, Frans

---

(60) DE KEMPENARE o.c. 285.

(61) DE KEMPENARE o.c. 285 ; Memorieboek o.c. III 67. In oktober 1583 was Meyntkens ontvanger van het geestelijk goed. Hij werd op last van de magistraat evenals bekende papisten als Andries Van de Camere, Corneel Breydel, Pieter Cortewille, Geeraard Rijm, e. a. gearresteerd. DE KEMPENARE o.c. 322 ; B. De Jonghe deelt mede dat hij protestant was en zich bekeerde in 1584. Hij noteert ook dat hij gijzelaar werd genomen door Parma. DE JONGHE o.c. II 453.

(62) Memorieboek o.c. III 67.

(63) *Joos Triest f. Joos, heer van Lovendegem*, was meermaals schepen geweest voor de putsch van 28 oktober 1577. In 1578 was hij lid van het comité der XVIII. In 1580 en 1582 werd hij rebels voorschepen van gedele. Met andere papisten werd hij in maart 1579 gearresteerd doch weer vrijgelaten. In 1583 werd hij 's herenkiezer. Het jaar nadien werd hij opnieuw gearresteerd en bovendien getortureerd. Hij werd ervan beschuldigd met zijn aanhangers het stadhuis te hebben willen innemen. Na de overgave van Gent aan Parma werd hij papistisch schepen. B. DE JONGHE o.c. II 78-300-395-426 ; DE KEMPENARE o.c. 104-223-267-305-334 ; Memorieboek o.c. III 119-79 ; DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK o.c. II 434-435-438.

Behalve Joos Triest f. Joos, Joos Triest, de ontvanger en Joos Triest f. Gillis waren er nog Joos Triests. Er was *Joos Triest, bijgenaamd van Aalst*. Hij was gehuwd met de zuster van Bussart van Hembyse. Ook hij was reeds schepen geweest voor de omwenteling losbrak en waarschijnlijk was hij het die in 1576 baljuw was van Aalst. Indien dit zo was dan was hij de broer van Filip Triest f. Nicolas, heer van Auwegem. Joos Triest van Aalst werd met zijn schoonbroer op zijn hoeve te Gentbrugge door de Malcontenten aangehouden en gevangen gezet. DE KEMPENARE o.c. 104-156-162-245.

(64) *Joos Triest f. Gillis* woonde op 't Zand. Ook hij was meermaals schepen geweest voor 1578. In 1582 werd hij rebels schepen. In 1583 werd hij vanwege de magistraat met een opdracht naar Dendermonde gezonden om aldaar gouverneur te worden. Hij werd echter door Frans Van de Kethulle, die hem «ung grand Papiste et Parmiste» noemde gearresteerd. Bij de val van Dendermonde viel hij in handen van Farnese. DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK o.c. II 440 ; KERVIN DE LETTENHOVE o.c. 549-352-353 ; DE KEMPENARE o.c. 133-305 ; B. DE JONGHE o.c. II 335.

(65) Memorieboek o.c. III 76.

(66) Filip de Grutere, de jonge, werd schepen onder Parma. Memorieboek o.c. III 80.

Triest ⁽⁶⁷⁾ en Charles van Haute ⁽⁶⁸⁾ schepenen en Gillis Hebberecht ontvanger. ⁽⁶⁹⁾.

Ook onder het administratief stadspersoneel, onder de secretarissen en pensionarissen, waren er papisten zelfs tot het einde van het revolutionair bewind. Ongeveer negen maanden lang, tot juli 1578, waren alle personeelsleden van het oud-regime in functie gehouden. Waarschijnlijk onder druk van de Protestanten werden nadien secretarissen en pensionarissen «meest door nieuwgezinden» ⁽⁷⁰⁾ vervangen. Van een exclusie van Katholieken was er echter geen sprake. Voor het bezetten van de verlaten posten werd zelfs op Katholieken een beroep gedaan. ⁽⁷¹⁾ Trouwens ook uitgesproken Orangisten als Joos Borluut en Gerolf Van der Haghen kregen opvolgers. ⁽⁷²⁾.

---

(67) *Frans Triest f. Adriaan, heer van Raveschoot*, was reeds in 1582 in dienst van de 4 Leden van Vlaanderen. Hij werd voorschepen van gedele in 1583 maar werd in juni 1584 uit zijn ambt ontzet. Hij werd bovendien gearresteerd en mogelijks verbannen. Het is tevens mogelijk dat hij een van de broers was van Filip Triest, heer van Auwegem, wiens vader in 1570 was gestorven (de heer Despretz laat deze dode nog schepen worden in 1575 dan wanneer het Filip was die dit ambt bekleedde. A. DESPRETZ o.c. 213 ; Memorieboek o.c. III 16). Rijksarchief Gent. Reg. v. Resol. der 4 Leden van Vl. n° 359 fol 14 v° ; DE KEMPENARE o.c. 162-320-335 ; B. DE JONGHE o.c. II 414 ; DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK o.c. II 438-442 ; Memorieboek o.c. III 16.

Daar waren nog andere leden van de familie Triest te Gent nl. *Filip Triest f. Nicolas*, heer van Auwegem. Hij werd schepen in 1575 en kapitein tijdens de omwenteling. Hij werd ook schepen onder Parma. Hij had een broer *Jan Triest* die door de Geuzen in 1575 werd gevangen genomen. Memorieboek o.c. III 102 ; DE KEMPENARE o.c. 143-264-348 ; DE JONGHE o.c. I 233. Verder *Lievin Triest*, procureur in 1584 en die als dusdanig voortfungeerde onder Parma. B. DE JONGHE, o.c. II 464. Tenslotte nog *Jacob Triest*, eveneens kapitein tijdens de omwenteling. *Geeraard Triest f. Joos*, *Joos Triest f. Claes*, *Antoon Triest*, broer van Joos Triest, heer van Lovendegem, *Nicolas Triest*, waarschijnlijk broer van Filip. DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK o.c. II 442 ; S.A.G. Jaarboeken van de Keure 1542-43 fol. 183 v° en 1560-61 fol 121 ; GACHARD, o.c. IV 107.

(68) Charles van Haute werd eveneens gearresteerd. B. DE JONGHE o.c. II 424.

(69) Memorieboek o.c. III 79-80.

(70) DE KEMPENARE o.c. 203. De secretarissen Jan Prijsbier, Gillis van den Eechoute en de pensionarissen Joos Borluut, Filip de Brune, Erasmus Zoetins, Lievin de Gheytere en Gerolf van der Haghen verlieten toen hun betrekking. DE KEMPENARE o.c. 202-203 ; A. DESPRETZ o.c. 159 ; DE SCHREVEL o.c. I 3-4-11-13-48 ; B. DE JONGHE o.c. II 146.

(71) Op de uitgesproken katholieke Jacob Feron, advocaat. B. DE JONGHE o.c. II 456 ; DE KEMPENARE o.c. 203.

(72) A. DESPRETZ o.c. 159.

Ongeveer een jaar later, in juli 1579, toen van de stadsambtenaars werd geëist dat ze de katholieke religie zouden afzweren bleek het dat er nog secretarissen waren als Laurens de Mare e.a. die weigerden die eed af te leggen. ⁽⁷³⁾. Weinig katholieken hadden trouwens die eed geweigerd ⁽⁷⁴⁾ hetzij uit vrees, hetzij uit baatzucht. Twee jaar ongeveer na de putsch waren er dus nog altijd papisten bekend of bedekt in de administratie.

Na het vrijwillig ballingschap van Jan van Hembyse in augustus 1579 «on n'admettoit pas (à Gand) à la garde ny aux estats autres bourgeois sinon ceulx qu'on savoit estre fidels et affectionnés à la religion mais par succession de temps et par collace... ung chacun est indifférent admis aux estats et à la garde». ⁽⁷⁵⁾. Dat noteerde de Calvinist, de heer Van Rihove.

Nog in oktober 1581 zond Oranje gedeputeerden naar Gent met een opdracht «touchant les pensionnaires que vous (de magistraat) retenez en service, nonobstant qu'ilz ont refusé de faire le serment des échevins...» ⁽⁷⁶⁾. En dus nog altijd papisten en spaansgezinden.

En na oktober 1582, noteert nog de Heer Van Ryhove in zijn apologie «les Gantois.. accoustent après ceulx qui les veulent induire de faire appointment avec ces Parmistes et changent leur robe et manteau de religion et resistent au bon conseil du Prince». ⁽⁷⁷⁾.

Tenslotte nog : in november 1583 beschuldigden de Geuzen de papist, Joos Borluut, ervan, tegen de wil in van de Collatie, de papisten-pensionarissen Andries van der Cameren en Martins in functie te hebben gehouden en de papist Laurens de Mare als commies te hebben aanbevolen. Men verweet hem ook de pensionaris Jacob de Somere te hebben bedorven. ⁽⁷⁸⁾. Zelfs Roland van Hembyse, de broer van de beruchte

---

(73) DE KEMPENARE o.c. 229.

(74) DE KEMPENARE o.c. 229. Hetzelfde gebeurde met de notabelen en kapiteinen in april 1580. DE KEMPENARE o.c. 252. Deze auteur noteerde toen : vele Katholieken zwoeren, denkende eenen eed te doen voor de religie, die ze in hun herte voor goed hielden, en dachten dat ze zulks vermochten (te doen). ib. 252.

(75) KERVIN DE LETTENHOVE o.c. 337.

(76) GROEN VAN PRINSTEREN. Corresp. VIII p. 19.

(77) KERVIN DE LETTENHOVE o.c. 344. De secretaris Jan Dhane weigerde koning Filip II af te zweren. DE JONGHE o.c. II 146.

(78) DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK o.c. II 420-419. *Jacob de Somere* eerst Oranjegezind werd Parmist onder invloed van Joos Borluut. ib. en B. DE JONGHE o.c. II 329. Hij streefde Jan van Hembyse en Dathenus tegen. Hij werd door de heer van Rihove te Dendermonde met Joos Triest gearresteerd. KERVIN DE LETTENHOVE o.c. 360 ; B. DE JONGHE o.c. II 159. GILL. VAN SEVEREN o.c. XI p. 389.

Calvinistenleider jonker Jan, die aan zijn eigen broers mishaagde, ⁽⁷⁹⁾ Roland, die het gehele rebelse regime door als eerste secretaris had gefungeerd ⁽⁸⁰⁾ las op 25 november 1584, toen Gent reeds meer dan een maand voor Farnese had gekapituleerd, «met de ghewoonelijcke plichtelijckheden» ⁽⁸¹⁾ de nieuwe papistische Gentse schepenen op het stadhuis uit. Of hij zijn rol goed had gespeeld staat nergens genoteerd.

Maar ook nog andere posten waarvan de Gentenaars rechtstreeks of onrechtstreeks afhingen waren bekleed door papisten, bekend of bedekt. Nog op het einde van 1580 en ook later weigerden heel wat procureurs, advocaten, greffiers en deurwaarders zo van de stad als van de Raad van Vlaanderen de eed af te leggen in strijd met de keizerlijke ordonnancies van 1522 en dies meer. Sommigen werden uit hun officie ontzet. ⁽⁸²⁾ Anderen als Filip van Steeland, heer van Hasselt, Joos van Brakele, Joos van Tessele, Augustijn van Heurne, de katholieke schoonvader van Jan van Hembyse, werden gearresteerd. ⁽⁸³⁾ Dat was ook het geval met de deurwaarders Frans Tayaert en Frans Harduwijn. ⁽⁸⁴⁾ Papisten waren

---

Andries Van der Cameren was op 26 mei voor een tijd «gedenommeerd» geworden in de raad van de hertog van Anjou door toedoen van de Leden van Vlaanderen. In mei 1584 was hij pensionaris. Hij werd toen gearresteerd. R.A. Gent. Reg. v. Res. der 4 Leden, n° 359 fol. 54 v° ; DE KEMPENARE o.c. 332-345. S.A.G. Resolub. 1584-85, f° 392 v°.

Naast Van der Cameren, Jacob de Somere, Martins, Laureins de Mare, papisten, fungeerden nog anderen schier niet gekende pensionarissen of secretarissen als Stoppelare, Pieter Steuperaert, die raadsheer was geweest, Lievin Heylinck f. Lieven, Ruyting, e. a. DE KEMPENARE o.c. 345-263 ; B. DE JONGHE o.c. II 433-335 ; DE BUSSCHER, Inv. 498.

(79) KERVIJN DE LETTENHOVE o.c. 331.

(80) DE KEMPENARE o.c. 267-285-305.

(81) Memorieboek o.c. III 94 ; DE KEMPENARE o.c. 348 ; B. DE JONGHE o.c. II 446. De heer Despretz noemt Roland calvinist maar geeft eens te meer geen bron aan. Ook Gerolf Van der Haghen was calvinist, dixit de heer Despretz en verwijst naar de Mémoires van Fr. van Halewijn maar op pag. 28 is met geen woord sprake van «calvinist».

(82) DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK o.c. 438-439 ; Memorieboek o.c. III 62 ; DE KEMPENARE o.c. 270-272 ; B. DE JONGHE o.c. II 243.

(83) *Filip van Steeland, heer van Hasselt* werd getortureerd. Hij werd schepen onder Parma. Ook Joos van Tessele werd schepen na 1584. Van Tessele was met Joos van Brakele Gents schepen geweest voor 1578. *J. Van Brakele*, waarschijnlijk de jonge, speelde ook een rol met betrekking tot de overgave van Gent aan Parma. B. DE JONGHE o.c. II 143-230-456-227-413-361 ; DE KEMPENARE o.c. 272 ; DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK o.c. II 439 ; Memorieboek o.c. III 102-94-118. De raadsheer *A. Van Heurne* werd op 3 september 1584 uit de gevangenis ontslagen. B. DE JONGHE o.c. II 441 ; DE KEMPENARE o.c. 342-324. *Lievin van Casele* werd terechtgesteld. DE KEMPENARE o.c. 275.

(84) DE KEMPENARE o.c. 342-334.

Christiaan Wannemaker, procureur van Gedele, die gebannen werd ⁽⁸⁵⁾ en verder de procureurs of griffiers Olivier Meyne, A. Van Casele, Lievin Triest, Frans van Zevecote, deken van de procureurs, Frans de Blasere, Schoorman, Michiel de Meyere, Balthazar Van der Beken, e.a. ⁽⁸⁶⁾. De Calvinist Jonker Jan van Hembyse aarzelde niet voor de som van 300 gulden de katholiek Charles Everwijn tot auditeur der Rekeningen aan te stellen. ⁽⁸⁷⁾.

De Heer van Angerellis, volbloed katholiek, bekleedde nog zijn functie toen de hertog van Anjou tot graaf van Vlaanderen werd beëdigd. ⁽⁸⁸⁾.

Charles van Pottelsberge, baljuw van Gent geworden in vervanging van Antoon van Overbeke werd in 1584 op zijn beurt afgezet. ⁽⁸⁹⁾. Zijn broer Jan, gewezen hoogbaljuw van Kortrijk, werd gearresteerd. De hoogbaljuw van het Land van Waas, de gewezen Gentse schepen Servaas van Steeland, heer van Wissekerke, konkelde met de Spanjaards en leverde Rupelmonde over aan Parma die hem kastelein over het kasteel deed aanstellen. ⁽⁹⁰⁾. De watergraaf Loys de Blasere werd Gents schepen onder Parma. ⁽⁹¹⁾. Tenslotte werden heel wat Gentse kapiteinen als Hans en Jan Ryckaert, De Stoppelare, Filip Triest, e.a. door de Geuzen op de korrel genomen. ⁽⁹²⁾.

---

(85) B. DE JONGHE o.c. II 426. In juli 1584.

(86) B. DE JONGHE o.c. II 142-143-243-464 ; DE KEMPENARE o.c. 272.

(87) B. DE JONGHE o.c. II 104-403.

(88) Jacob Bette, heer van Angerellis, meermaals schepen voor 1578 werd meermaals door de Geuzen verontrust en zelfs gearresteerd. B. DE JONGHE o.c. II 123, I 90. Hij was ongesteld op de dag van de plechtigheid en liet zich vervangen door de pensionaris Tayaert. ib. II 296.

(89) Memorieboek o.c. III 84. De heer Despretz noteert dat hij calvinist was (o.c. 157) maar hij levert geen bewijs. Bij V. Fris is over zijn calvinisme niets te vinden. Fr. van Halewijn verwijt Van Pottelsberge dat hij onbeschaamd de post van Van Overbeke overnam. Maar dat is ook alles. Fr. VAN HALEWIJN o.c. 147. Voor Jan, zie VAN DE VIVERE o.c. 355-356 ; Joos Cnodde was in juni 1579 onderbaljuw. B. DE JONGHE o.c. II 159.

(90) KERVIJN DE LETTENHOVE o.c. 350-363 ; DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK o.c. II 290 ; GACHARD, Corresp. o.c. V, 80 ; B. DE JONGHE o.c. II 336-340.

(91) B. DE JONGHE o.c. II 413 ; Memorieboek o.c. III 142-146 ; VAN DE VIVERE o.c. 355-356. De Blasere werd schepen onder Parma.

(92) B. DE JONGHE o.c. II 267-269 ; VAN DE VIVERE o.c. 330 ; DE KEMPENARE 332-342. De Ryckaerts weigerden Filips II af te zweren of te doen afzweren. Filip Triest werd schepen onder Parma. De Stoppelaere werd gearresteerd. Tijdens de revolutie werden tal van kapiteinen schepen en omgekeerd. Dit betrof o. m. Jan van der Crucen, Gillis Borluut, Laurens van der Beken, Frans van Hembyse. DE KEMPENARE o.c. 236-238-285. Sommige schepenen als Gillis Borluut, Willem Van der Zype werden ook stadskolonellen. B. DE JONGHE o.c. II 186.

Niet alleen «in den beginne» zoals de heer Despretz mededeelt maar doorlopend van 1578 tot 1584 hebben papisten en later Parmisten gefungeerd als voorschepen of schepenen en ontvangers, als secretarissen en pensionarissen, als kapiteinen en verder als procureurs, raadsheren, deurwaarders.

Waren er Katholieken die de moed hadden te weigeren in te gaan op de eisen van de Geuzen en de republikeinen het merendeel nochtans onderwierp zich aan de geboden uit vrees of uit opportunisme. Dat de geesten toen verward waren, de gewetens rekbaar en het ogenblik voor velen bindend illustreert de zeer katholieke Prins van Espinoy, die de Leden van Vlaanderen verzocht hem het geconfisceerd geestelijk goed in Doornik en het Doornijkse, waar hij gouverneur was geweest, te schenken «in consideratie van zijne verliesen ende ghedane diensten». ⁽⁹³⁾. Het doel te leven heiligde toen voor velen alle middelen.

Prins Willem van Oranje, die van religie veranderde als van kleeed, ⁽⁹⁴⁾ nu eens plechtig verklaarde dat hij Katholiek dan weer Calvinist zou sterven schaamde er zich niet in te verklaren dat hij in de Pacificatie die hij te Gent had afgesloten ook aan zijn particuliere belangen had gedacht, ⁽⁹⁵⁾ en de vrome rechtgeaarde Marnix van St. Aldegonde liet zich «bescheiden» 5000 pond in de hand stoppen en een pensioen van 600 pond op zijn rekening noteren vanwege de hertog van Anjou, omdat hij deze laatste, onbetrouwbaar tot in de nieren, in de Nederlanden had helpen binnensmokkelen door het Tractaat van Tours, geratificeerd te Bordeaux op 25 januari 1581. ⁽⁹⁶⁾.

En jonker Jan Hembyse, die Gent van alle roomse smetten wou zuiveren, aarzelde niet Katholieken aan een baantje te helpen als het maar opbracht. ⁽⁹⁷⁾.

Als het waar was wat over de Gentenaars toen werd geschreven dat «ze zeggen opentelijck dat sij niet meer sien en willen viercantige bonetten, lange tabbarden ende fluwelen bonetten» dan was het even waar wat Frans van de Kethulle, heer van Rijnhove, noteerde in zijn apologie :

---

(93) Rijksarchief Gent. Regist. van Resolutien n° 539 fol. 43 ; B. DE JONGHE o.c. II 219 ; DE KEMPENARE o.c. 257.

(94) B. DE JONGHE o.c. II 71.

(95) GROEN VAN PRINSTEREN o.c. II 480-481 ; Th. JUSTE o.c. 59-249.

(96) GACHARD o.c. V 421.

(97) B. DE JONGHE o.c. II 104-403.

dat de Gentenaars even gemakkelijk van religie veranderden als van hun kleet en mantel. ⁽⁹⁸⁾.

De putsch van 28 oktober 1577.

De pertinente bewering van de Heer Despretz dat slechts Calvinisten deel uitmaakten van het revolutionair comité der XVIII en dat de Calvinisten overwegend op de schepenbanken van 1578 waren genesteld mag de bedrieglijke indruk wekken dat het opzet van de Gentse omwentelaars van oktober 1577 calvinistisch was. De machtsgreep had echter geen godsdienstig karakter maar wel een uitgesproken Oranjegetinte politieke betekenis. Gaan we even chronologisch de feiten in hun historisch verband bekijken.

Toen Prins Willem van Oranje eraan dacht zich met de wapens te verzetten tegen de Spaanse willekeur en overheersing was het natuurlijk dat hij hier en daar in de Nederlanden op aanhangers zou kunnen rekenen.

Naar de Engelse agent Walsingham mededeelt had Vlaanderen Oranje geld beloofd voor zijn strijd tegen de oppressie. ⁽⁹⁹⁾. In de Zuidelijke Nederlanden beschouwden de gezagdragers lange tijd Oranje als een vijand, vaardigden plakaten uit waarbij het verboden werd met de Geuzen te onderhandelen, wapens te leveren, handel te drijven, te corresponderen. ⁽¹⁰⁰⁾. Dit alles belette niet dat heel wat vrijwilligers het leger van Oranje gingen versterken. In dit opzicht bleef Gent niet ten achter. Voornamen Gentenaars als Jacob Martens, de zoon van de president van de Raad van Vlaanderen, Antoon Utenhove, Willem de Grave, Jacob Schonewal, Jacob Cabilliau, Lodewijk Hooremaker, Willem van Hembyse, de zoon van Jonker Jan, Jacob van Miegem, stredden met de Watergeuzen of met de Bosgeuzen mee. ⁽¹⁰¹⁾. Andere Gentenaars als Pieter

---

(98) KERVIN DE LETTENHOVE o.c. 344 en P. FREDERICQ. *Het Nederlandsch proza in de 16e eeuwse pamfletten uit den tijd der beroerten (1566-1600)* in «Acad. roy. Belg.» Mémoires, 2e serie t. III Brussel 1907 p. 104-105.

Met die vierkantige bonetten, lange tabbaarden en fluwelen bonetten werd bedoeld : de geestelijkheid, de geleerdheid en de adel. P. FREDERICQ o.c. 105.

(99) In april 1572. KERVIN DE LETTENHOVE. *Documents inédits* 167.

(100) Zo te Gent. DE KEMPENARE o.c. 110-103-129-128-132. Op 9 december 1572 stond de doodstraf op het onderhandelen met Zeeland, ib. 110. Andere straffen waren verbanning, tortuur. ib.

(101) FRIS. *Histoire de Gand* 216-217 ; B. DE JONGHE o.c. I 205-210-188 ; DE KEMPENARE 113-149 ; GACHARD o.c. III 37-38 ; J. VUYLSTEKE. *Verzamelde prozaschriften* II p. 209 en vgd.

De Rijcke, Jan van der Haeghen ⁽¹⁰²⁾ en waarschijnlijk ook Adriaan De Jonghe en Antoon Van der Sickelen ⁽¹⁰³⁾ werden agenten, commissarissen of ambtenaars van Prins Willem. Te Gent zelf poogde Oranje sympathieën te verwerven en vooral invloed te krijgen op de magistraat, die hem zoals elders in Vlaanderen, nog wederstreefde. Hij had in de oude Vlaamse hoofdstad reeds soldatenronselaars ⁽¹⁰⁴⁾ en wapenleveranciers gevonden ⁽¹⁰⁵⁾ en was met jonker Jan van Hembyse, die in 1576 eens te meer schepen was geworden in correspondentie getreden. Hij overlaadde hem met lof en wierook, prees de jonker om zijn «affectie, deugd en oordeel» ⁽¹⁰⁶⁾ en zette de jonker, die reeds een zoon aan de vrijheid had geofferd, aan te kiezen : il faut doncques ou se préparer à servir sur un eschaffaut à toute la postérité de miserable exemple de desunion mal-advisee ou bien courageusement et unanimement repousser à ce coup la violence estrangère qui ne peut supporter sans infamie éternelle et entière ruine. ⁽¹⁰⁷⁾. Het is mogelijk dat Oranje hetzij rechtstreeks hetzij via van Hembyse vat poogde te krijgen op andere jonkers en ridders als Joos Borluut, Joos Triest f. Joos, Filip Roose, eveneens schepenen, Gerolf Van der Haeghen, pensionaris, die allen tijdens de Orangistische periode een effectieve rol zouden spelen. ⁽¹⁰⁸⁾. Waarschijnlijk is het ook dat de Oranjegezinden te Gent mettertijd invloed verkregen op sommige stadskapiteinen als de heer van Loovelde ⁽¹⁰⁹⁾ en op de overste van de

---

(102) GROEN VAN PRINSTEREN, *Archives ou correspondance inédite de la Maison d'Orange-Nassau*. Supplément au recueil enz. X 14-217-232.

(103) ib. Het waren blijkbaar afstammelingen van oude Gentse geslachten die menigmaal in de XIVe en XVe eeuw schepenen aan de stad hadden geleverd. Zie Memorieboek II en I. Lang voordien, bij de aanvang van het eedverbond der edelen waren twee Gentenaars, nl. Karel de Grutere, heer van Wallebeke en een Filip Triest erbij betrokken. J. SCHEERDER, *Gentenaars voor de Raad van Beroerte* p. 136. Filip Triest trad in dienst van Brederode. ib.

(104) o. a. Martinus Hauweel. Th. KEMPENARE 114.

(105) ib. 122-127.

(106) Oranje heeft meer dan eens het vertrouwen dat hij in sommigen van zijn aanhangers en medewerkers stelde beschaamd gezien. Dat was o. m. het geval met jonker Jan die Oranje met haat later heeft bestreden en met de Engelse officier en kapitein York, die met Jan van Hembyse Dendermonde poogde in de handen van Parma te spelen. Zie hieromtrent de apologie van Rijnove en Gachard. V 147.

(107) GROEN VAN PRINSTEREN. Corresp. V 413.

(108) Filips Roose, Joos Triest, Joos Borluut werden schepenen tijdens het rebels bewind. Zie Memorieboek III en Fr. VAN HALEWIJN o.c. 28.

(109) Th. KEMPENARE 107. Hij was een van de 8 kapiteinen van de 8 wijken van de stad. ib. 108. Hij werd later hoogbaljuw van de Oudburg. B. DE JONGHE o.c. II 237.

Gentse burgerlijke wacht, Willem van de Kethulle. ⁽¹¹⁰⁾. Het succes van de Orangisten die te Brussel een machtsgreep hadden uitgevoerd op enkele leden van de Raad van State op 4 september 1576 ⁽¹¹¹⁾ moet de Gentse Orangisten een riem onder het hart hebben gestoken. Het opzet van de Brabantse Orangisten zou trouwens tot voorbeeld strekken van de Gentse putsch van 28 oktober 1577. Het was Oranje zelf die jonker Jan van Hembyse op 17 september 1576 aanzette te bewerken dat Vlaanderen bij Brabant zou aansluiten. ⁽¹¹²⁾. Uit vrees voor de muitende Spaanse soldaten die zich reeds van Aalst hadden meester gemaakt ⁽¹¹³⁾ en Gent bedreigden en anderdeels blijkbaar onder stoom gehouden door roerende Orangisten ⁽¹¹⁴⁾ aanvaardden de Vlaamse gezagdragers, edelen en prelaten, na wat tegenstribbelingen, bij Brabant, dat reeds nationale troepen tegen de muiters had aangeworven ⁽¹¹⁵⁾, aan te leunen ⁽¹¹⁶⁾, wat niet belette dat ze de machtsgreep te Brussel afkeurden en intercedeerden om de vrijlating te verkrijgen van de aangehouden leden van de Raad van State. ⁽¹¹⁷⁾.

Te Gent zelf werd zenuwachtig verder het verzet georganiseerd tegen een dreigende overval van Spaanse muitende soldaten. De opwindning en de vrees werd echter zo groot dat de Vlaamse gezagdragers besloten «om te verzoeken aan den Prince van Oragnien dat hij tegen hunne gemeyne vijanden hun soldaten en geschut zoude zenden» mits betaling en onder voorwaarde dat de soldaten inzake religie geen ergemis zouden geven. ⁽¹¹⁸⁾.

Hier moet onderstreept worden dat «de gemeenten en de magistraat» van Gent het sterkst hadden aangedrongen om tot dit verzoek aan Oranje te komen, en was de aanwezigheid van Jan van Hembyse, Filip Roose, Joos Triest f. Joos, Joos Borluut en van wellicht nog anderen, alle bedekte

---

(110) ib. 135. De heer Van Looveld en Willem van de Kethulle waren betrokken in het Orangistisch complot van 28 oktober 1577. B. DE JONGHE o.c. I 307.

(111) JUSTE, *Guillaume le Taciturne*, 181. Op initiatief van Oranje.

(112) GROEN VAN PRINSTEREN. o.c. V 413-414.

(113) Op 2 augustus had de Raad van State de muiters vijanden verklaard van de koning en van het land. JUSTE o.c. 180.

(114) B. DE JONGHE o.c. I 156. Er was een grote beroerte te Gent.

(115) JUSTE o.c. 180.

(116) B. DE JONGHE o.c. 256. Th. KEMPENARE o.c. 166.

(117) Th. KEMPENARE o.c. 166. Toen de putsch van 28 oktober 1577 te Gent geschiedde o. m. door aanhouding van voorname gezagdragers waren het de Brabanders e. a. die intercedeerden bij de Gentenaars om de vrijlating van de gevangenen.

(118) B. DE JONGHE o.c. I 259. In september 1576.

of uitgesproken Orangisten, in de schepenbanken daaraan niet vreemd. De heer van Haussy door de Leden van Vlaanderen bij Oranje gezonden verkreeg de medewerking van de Prins die reeds op zes september 1576 vendelen voetvolk naar Gent deed vertrekken. ⁽¹¹⁹⁾. Maar het dreigde mis te lopen. De Leden van Vlaanderen veranderden plotseling «van zin», «mids zij van oordeel waeren, dat de voorwaerde, de welke zij in hun bezonder met den Prince van Oragnien meynden aen te gaen, wel eerst behoorde bevestigd te worden door de Raad van State». ⁽¹²⁰⁾. Van Haussy werd hiervan op de hoogte gesteld en moest Oranje hierover inlichten, wat hij ook deed. Hij suggereerde echter de Prins dat indien hij het toestond, hij toch met het krijgsvolk naar Gent zou trekken «mids hij wel wist dat het meestendeel der Heeren tot Gend en elders» op Oranje gesteld waren. ⁽¹²¹⁾. Hieruit mag blijken dat de Orangisten te Gent reeds talrijker waren dan men vermoeden kon. Maar toen de Oranjevendels voor de Gentse stadspoorten verschenen vonden ze die stevig dicht gesloten. ⁽¹²²⁾. Dank zij Willem van de Kethulle, heer van Assche, konden, spijt het verbod, de vendels toch binnen de stad komen. Het mag wel eigenaardig heten dat die krachttoer werd verwezenlijkt dank zij die Willem van de Kethulle die met zijn broer Frans ongeveer een jaar later een zo gewichtige rol zou spelen.

Gelukkig werd de intrede der Oranjevendels niet zo lang daarop gevolgd door de Pacificatie van Gent en de verzoening van Noord en Zuid in de Nederlanden. ⁽¹²³⁾. Deze vrede van Gent werd genegocieerd door de gedeputeerden van de XIII «principautés accoustumées de contribuer ensemble» en alleen vertegenwoordigd bij de Staten-Generaal te Brussel ⁽¹²⁴⁾, en door de Provincies Holland en Zeeland, onder leiding van de Prins van Oranje. De Pacificatie was een compromis dat niet zonder hindernissen was tot stand gekomen.

De godsdienstkwestie was echter de grootste hinderpaal om van de Pacificatie een vast verbond te maken. ⁽¹²⁵⁾. Oranje zelf getuigde in

---

(119) Dit waren de eerste onderhandelingen met Oranje die werkelijk iets opleverden. Het besluit van Oranje was op 23 september genomen. B. DE JONGHE o.c. I 263 ; N. JAPIKSE, *De Staten-Generaal van 1576* p. 20.

(120) B. DE JONGHE o.c. I 263-264.

(121) GROEN VAN PRINSTEREN o.c. V 420-421 ; B. DE JONGHE o.c. I 264.

(122) B. DE JONGHE o.c. I 264. De intrede gebeurde op 26 september.

(123) Zie DELFOS o.c. 24.

(124) H. VAN DER LINDEN. *La pacification de Gand et les états généraux de 1576* in «Etudes d'hist. dédiées à la mémoire de H. Pirenne». Bruxelles 1937 p. 360.

(125) H. VAN DER LINDEN o.c. 364-365.

november met betrekking tot de Vrede van Gent dat toen de trompetten in de stad de Pacificatie afkondigden er reeds velen waren «qui commençoient à la rompre» ⁽¹²⁶⁾ en de Prins achtte de vrede van korte duur te zijn. ⁽¹²⁷⁾.

Daar de plakaten tegen de ketters en de ordonnancies van de hertog van Alva waren geschorst tot nader besluit van de Staten-Generaal verstoutten zich heel wat politieke bannelingen en gereformeerden naar hun haardsteden terug te keren. Reeds voor de Vrede van Gent werd onderschreven waren al bannelingen met de gedeputeerden van Holland en Zeeland te Gent verschenen waar -ze trouwens goed onthaald werden. ⁽¹²⁸⁾.

Met de nieuwe magistraat van 1577 kwamen blijkbaar te Gent, be-
dekt of openlijk, ook Orangisten op de schepenbanken. Filip de Grutere,
voorschepen van de keure, Adolf de Grutere, Joos Borluut, Frans van
Hembyse, Gillis de Baenst, Joos van Waesberge, Joos Triest f. Gillis,
Antoon d'Oosterlinck, Charles van Tessele, Lievin Diericx mogen be-
schouwd worden als Orangisten. ⁽¹²⁹⁾. Steeg de populariteit en de invloed
van Oranje met zijn vijanden had de Prins in het Zuiden nog niet afge-
rekend. Weliswaar kregen zijn aanhangers het te Brussel gedaan dat hij
tot ruwaard van Brabant werd aangesteld maar in Vlaanderen poogden
edelen en geestelijken zijn aangroeiend gezag te ondermijnen. ⁽¹³⁰⁾. Zij
keurden zijn aanstelling tot ruwaard van Brabant af en steunden het
initiatief van de hertog van Aerschot om aartshertog Matthias tot Gou-
verneur-Generaal te benoemen. ⁽¹³¹⁾. Tussen de hertog en de Prins van
Oranje vlotte het niet en al lang niet. De hertog had eens verklaard dat
hij nooit Oranje als superieur zou aanvaarden, ⁽¹³²⁾ en Oranje schatte
de hertog onder diegenen die het plan vormden in de plaats van de Span-
jaards te komen «exercez pareille tyrannie que les Espagnols mais comme
il leur sembloit, avec plus de puissance et autorité et aussi pour estre en
leurs pays avec plus d'impunité». ⁽¹³³⁾. Toen de hertog, tot gouverneur

---

(126) GROEN VAN PRINSTEREN o.c. V 524, VI 327.

(127) ib. Wat waarheid was. In de Zuid-Nederlanden zouden de Calvinisten naar
vrijheid van eredienst streven zodat de Religievrede de Pacificatie moest vervan-
gen en hoe.

(128) B. DE JONGHE o.c. I 270-271.

(129) Werden schepenen tijdens de periode 1578-1584. Memorieboek 52-54-61-67-75.

(130) Over de geestesgesteldheid van vele notabelen en geestelijken zie : GROEN VAN
PRINSTEREN o.c. VI 216-217-222-224 en V 578 en KERVJIN DE LETTEN-
HOVE o.c. 322.

(131) JUSTE o.c. 224-225.

(132) GACHARD, Corresp. IV p. XLIX.

(133) GROEN VAN PRINSTEREN o.c. V 461.

van Vlaanderen aangesteld, (¹³⁴) weigerde in te gaan op het van kracht worden van het herstel der Gentse privileges in 1540 door de Concessie Caroline gebroken, kwamen heel wat Gentenaars in opschudding. Geleid door Gentse patriciërs-jonkers als Jan van Hembyse, Gillis Borluut, Joos Van Brakele, Jan Bette, Charles de Grutere, e.a. hadden 700 Gentenaars bij rekwest op 18 oktober 1577 de Gentse magistraat om dit herstel verzocht. (¹³⁵). En de magistraat had te Brussel door toedoen van Oranje op 21 en 22 oktober 1577 dit herstel van de Staten-Generaal verkregen. (¹³⁶). Toen de genoemde patriciërs, katholieke en protestantse autonomisten, en met ze Frans van de Kethulle, heer van Ryhove, Jan van Pottelsbeige, e.a. Oranjegezinden bij de hertog sterk aandrongen geen uitstel te verlenen aan het herstel der privileges toonden de hertog en zijn raad de Orangisten «een quaed gelaat» en de hertog sprak ze «spijtige woorden» toe. (¹³⁷). Waaruit ze begrepen dat ze bepaald gevisieerd waren en bedreigd. Zij besloten daarop te reageren op de dreigementen van de gouverneur, bijeen te blijven en zich te verdedigen. Zij gingen akkoord om Frans Van de Kethulle naar Oranje te sturen om advies. (¹³⁸). Let wel, onder de comploteurs waren er zo Katholieken als Jan Bette, Joos van Brakele, Gillis Borluut (¹³⁹) als Protestanten, ofschoon waarschijnlijk

---

(134) Voor de katholiek Van Aerschot tot gouverneur werd aangesteld vergaderden in het huis van de heer van Erpe, hoogbaljuw van Kortrijk, Antoon van Liedekerke, heer van Melle, de heer van Moeskroen, Zwevegem, Erpe, Kuerne, de zoon van de heer van Moeskroen en spraken zich uit om niet Aerschot maar graaf de Bossu als gouverneur te doen benoemen. GROEN VAN PRINSTEREN o.c. VI 336-337.

(135) B. DE JONGHE o.c. I 306-307. Steeds hadden de Gentenaars met man en macht voor die vrijheden en voorrechten heldhaftig gestreden. De tijd bleek gunstig voor dit herstel. Reeds in september 1576 waren de Staten van Vlaanderen begonnen met nieuwigheden. Zij hadden besloten weer te vergaderen «op de oude maniere». B. DE JONGHE o.c. I 255. Gillis Borluut en Jan Bette waren katholiek.

(136) ib. I 306 en GACHARD o.c. IV p. LXXII en LXXIII. De gezanten te Brussel gezonden door de magistraat waren : Gillis Borluut, Jan van Hembyse en Charles de Grutere, heer van Loovelde.

(137) DE JONGHE o.c. I 308-309 ; KERVIN DE IETTENHOVE o.c. 322-323 ; DE SCHREVEL., Recueil de documents III p. XIV en GACHARD, Corresp. IV LXXII-LXXIII.

(138) DE JONGHE o.c. I 309.

(139) Fr. DE POTTER, Chronijk V. d. Vivere 289 ; DE JONGHE o.c. II 147-156-456. Jan Bette werd gearresteerd. Joos van Brakele bleef te Gent onder Parma.

nog bedekt, als Jan Van Hembyse en Frans van de Kethulle zelf. ⁽¹⁴⁰⁾. In akkoord met Oranje ⁽¹⁴¹⁾ werd toen een machtsgreep uitgevoerd ⁽¹⁴²⁾ op enkele hoogwaardigheidsbekleders w.o. bisschoppen, raadsheren, baljuws, edelen, nadat de hertog op het verzoek van Jan van Hembyse had geantwoord dat «men die privilegie-roepers wel vinden zoude, en dat zij met hunne aanhang eene galge verdienden die zij ook hiernaemaels zouden krijgen, al was 't dat zij opgestokt waeren door den Prince van Oragnien. ⁽¹⁴³⁾. De hertog zelf werd als de andere edelen en geestelijken gearresteerd maar kort nadien vrijgelaten. De putsch te Gent was als het ware de herhaling van hetgeen in 1576 te Brussel was geschied. Twee dagen na de arrestaties deed Oranje, die nochtans publiek geen schuld in het opzet wilde bekennen ⁽¹⁴⁴⁾, troepen uit Walcheren geleid door gouverneur Hantain naar Gent reizen om er de gewapende macht, door Rijkhove op de been gebracht, te versterken. ⁽¹⁴⁵⁾.

De putsch was het werk geweest van enkele Orangistische patriciërs die met de hulp van huurlingen hun wil konden opdringen. ⁽¹⁴⁶⁾. Op 30 oktober kwam het tussen Frans van de Kethulle en zijn adherenten tot een vergelijk met de magistraat om eensgezind bevelen uit te vaardigen in de beroerde stad. ⁽¹⁴⁷⁾. Op 1 november 1577 vormden de rebellen een revolutionair comité van XVIII mannen waarvan de namenlijst ter goedkeuring werd overgelegd aan de Gentse schepenen. Dit comité zou met de magistraat saam «besoignerene upt fait van de fortificatie, wacht ende de bewarenisse» van de stad «metgaders de policie dyen angaende». ⁽¹⁴⁸⁾. De XVIII mannen werden door het stadsbestuur «gheaggreert ende gheautoriseert». ⁽¹⁴⁹⁾.

---

(140) Andere «mutins et séditeux» waren nog volgens Fr. Van Halewijn : Joos de Grutere, Bussart van Hembyse, de gebroeders Karel, Jacob en Nicolas Utenhove. *Mémoires* o.c. 26. Ook nog Antoon Heyman, Nicolas Utenhove f. Nicolas, Jacob Myghem, etc. 34.

(141) KERVIJN DE LETTENHOVE. *Documents inédits* o.c. 324.

(142) Op 28 oktober 1577.

(143) DE JONGHE o.c. I 310 ; KERVIJN DE LETTENHOVE o.c. 324. Leidende rol speelden hier vooral Ryhove, Charles de Grutere, Antoon Heyman, Noël Hauweel. Fr. VAN HALEWIJN. *Mémoires* 17 en vgd.

(144) JUSTE o.c. 227.

(145) GACHARD. *Corresp.* IV p. LXXVIII.

(146) Rijkhove wierf ongeveer 900 helpers aan, die hij wapens gaf en een wekelijkse soldij versprak. DE JONGHE o.c. I 313-314. Dat geschiedde op 30 oktober 1578.

(147) *ib.* 314.

(148) S.A.G. Keureresolutiën 1576-84 fol. 152.

(149) *ib.* fol. 152. Dit comité kreeg allerlei namen : de 18 ghecommitteerden ; de XVIII mannen ; les seigneurs XVIII de ceste ville ; edelen, notabelen ende ghemeente deser stede ; edele ende notabelen metten ghemeenen insetenen. S.A.G. Keureresolutiën fol. 156 ; DE SCHREVEL, *Recueil* o.c. I 2-44, II 152.

Het revolutionair comité streefde aanvankelijk twee speciale objectieven na :

- 1) het van kracht worden van de herstelde privileges en op grond van deze het vormen van een nieuw magistraat en een andere Collatie of Brede raad zoals voor 1540 ⁽¹⁵⁰⁾
- 2) het stond erop dat op lijfstraf «eenyeghelick hem verdraghe volghende der pacificatie een anderen, 't zij gheestlick ofte weerlick, te injurieren ende bescadighen, hemlieden draghende paysivelick als goede onder saeten toelaet». ⁽¹⁵¹⁾.

De revolutionairen van 28 oktober 1577 en hun XVIII gecommitteerden ⁽¹⁵²⁾ erkenden dus uitdrukkelijk de katholieke eredienst met uitsluiting van elke andere religie en stonden erop dat elke schending van de Pacificatie op dit stuk met de dood zou gestraft worden. Uit hun «justificatie» ⁽¹⁵³⁾ betreffende de troebelen en de arrestaties van 28 oktober 1577 blijkt duidelijk dat ze volbloed Orangisten waren en slechts Oranjes politiek van het ogenblik wilden dienen. De aangehouden en in de eerste plaats de hertog van Aerschot, wilden «par diverses menées et machinations mettre disjonction et troubles entre les dits Pays-Bas avecq une apparente ruyne... le ducq... a contrevenu à l'accord, union et pacification de Gand, tant solempnellement faicte et jurée entre tous les Pays généraulx de par deçà et le prince d'Oranges, de laquelle dependt tout le bien et repos desdicts pays et exemption de la tyranie espagnolle...» De hertog en zijn adherenten hebben aartshertog Matthias als Gouverneur-Generaal willen opdringen zonder toestemming van handelen vanwege de andere Landen en Provincies. De hertog heeft de Staten van Vlaanderen aangezet te protesteren tegen de aanstelling van Oranje tot ruwaard van Brabant «pour mettre tout le pays en discord et confusion» en niet alleen hebben de gearresteerden of velen ervan Matthias willen opdringen

---

(150) S.A.G. Keureresolutiën 1576-84 fol. 151-152.

(151) ib. fol. 151. De facto hield het zich ook met andere zaken bezig zo o. m. met het lot der gearresteerden, met een bepaalde rechtspraak, enz. DE SCHREVEL, *Receuil* o.c. I 48-83-188-189 ; DESPRETZ o.c. 129 ; S.A.G. Charterboek der pijnders fol. 51 v°. Men vergelijke dit objectief van het revolut. comité met de inhoud van de Tweede Unie van Brussel van 10 dec. 1577, L. DELFOS o.c. 55-56.

(152) Het revolutionair comité vergaderde nu eens op de schepenkamer van het stadhuis dan weer op het Utenhovesteen op de Vrijdagmarkt. Ph. BLOMMAERT, *Messenger des sciences historiques* 1839 p. 157 en DE SCHREVEL, *Receuil* o.c. II 206.

(153) De arrestaties waren geschied zonder medeweten van de twee schepenbanken. Op 1 nov. 1577 vroeg de magistraat naar de motieven van de aanhouding van de gouverneur e. a. heren aan de «edelen, notabelen», enz. waarop kort nadien de justificatie volgde. DE SCHREVEL o.c. I 2-10.

«mais par faulte d'icelloy mesmes les Franchois anciens ennemis de noz privilèges et franchises soulz la conduite du ducq d'Alençon, soulz faux nombre de quelques alliance de la file du roy d'Espagne, comte de Flandres, nostre seigneur». ⁽¹⁵⁴⁾.

Wij kunnen besluiten :

Het revolutionair comité der XVIII was aanvankelijk samengesteld uit Katholieken ⁽¹⁵⁵⁾ en Protestanten en niet uit Calvinisten alleen. De agitaties van dit comité waren uitgesproken van politieke aard en niet van godsdienstige of anders uitgedrukt : de Gentse revolutionairen en hun XVIII gecommiteerden waren actieve Orangisten, die de beweging en het verzet van de Prins van Oranje o.m. door het behoud van de Vrede van Gent getrouw wilden dienen.

Dat door de omstandigheden het comité en met hem de Gentse revolutionairen mettertijd van hun oorspronkelijk doel zijn afgeweken en dat hun streven ook enigszins van karakter veranderde is niet te loochenen. Maar hierover loopt deze bijdrage niet.

De menners van de revolutie.

Punt 3. — De Heer Despretz is van oordeel dat nieuwe elementen zich te Gent meester maakten van de macht. Hij steunt zich op grond van het feit dat slechts vier personen, die lid waren geworden van het revolutionair comité der XVIII, voordien in de Gentse bestuurskaders waren opgenomen geweest. ⁽¹⁵⁶⁾. Hij steunt zich tevens op het feit dat er slechts vier personen op de 26 schepenen die in januari 1578 aan de macht werden geroepen, ook gewezen schepenen waren. ⁽¹⁵⁷⁾.

Dat er zich te Gent na de putsch van 28 oktober 1577 nieuwe elementen deden gelden is juist. Het kon ook niet anders. Het comité was een nieuw organisme en de schepenverkiezing van 1578 en al deze die erop volgden tot 1584 waren op een andere voet geschoeid, dan deze

---

(154) DE SCHREVEL o.c. I 14 tot 19. De justificatie dateert van 3 nov. 1577. De Gentse rebellen wilden toen reeds van Franse hulp niet horen. Delen we nog mede dat comité en magistraat met elkander vrij goed opschoten voor het oplossen of regelen van bepaalde zaken. DE SCHREVEL o.c. I 48-83-89. Zie ook DELFOS o.c. 50 tot 53.

(155) Er waren nog papisten in juni 1579 en later. B. DE JONGHE o.c. II 147. Het comité der XVIII werd ontbonden op 5 oktober 1579. A. DESPRETZ o.c. 137.

(156) A. DESPRETZ o.c.

(157) A. DESPRETZ o.c.

betreffende de periode 1540-1577. Dat deze nieuwe elementen de nieuwe politieke koers van de stad oriënteerden is echter onjuist.

Onderzoeken we even de gegevens :

De bronnen duiden allen als leiders van de troebelen, de arrestaties en agitaties van oktober 1577 aan in de eerste plaats Frans van de Kethulle en Jan van Hembyse en met hen enkele anderen zoals Gillis en Joos Borluut, Charles de Grutere, Willem en Bussart van Hembyse, Joos van Brakele en Jan Bette. Allen, op Frans van de Kethulle na die hoogbaljuw van Dendermonde was, (¹⁵⁸) waren gewezen schepenen. Op de 12 rebelse voorschepenen die zetelden van 1578 tot 1583-84 waren er acht gewezen schepenen. (¹⁵⁹).

---

(158) KERVIJN DE LETTENHOVE o.c. 322-327-329 ; Fr. VAN HALEWIJN. Mémoires o.c. 11-14-17-18-21 ; B. DE JONGHE o.c. II 308 en vgd. ; DE KEMPENARE o.c. 185. Voor hun schepenambt zie Memorieb. o.c. III en II.

(159) Het waren Jan van Hembyse (3 maal), Gillis Borluut, Joos Borluut, Frans van Hembyse, Joos Triest f. Joos (twee maal), DE KEMPENARE, o.c. 188-231-235-267-285-305-320.

(159bis) Merkwaardig is het dat de bijzonderste leiders van de rebelse beweging hoofdzakelijk uit vijf families bestonden : Van Hembyse, Van de Kethulle, Triest, de Grutere en Borluut. Men kan er gerust nog een zesde naam aan toevoegen : Utenhove. Men zou hier kunnen spreken van een familiepuitsch.

In de revolutie waren op een of andere wijze betrokken :

1) de gebroeders Jan, Frans en Roeland van Hembyse met hun kozijn Bussart van Hembyse ; 2) de gebroeders Frans en Willem Van de Kethulle ; 3) de gebroeders Joos en Gillis Borluut ; 4) de gebroeders Charles, Jacob, Nicolas en Rijkaert Utenhove ; 5) Adolf de Grutere f. Jan, Charles de Grutere, Filip de Grutere, heer van Axpoele, Filip de Grutere de jonge, Joos de Grutere en 6) Joos Triest op de Kouter, Joos Triest f. Joos, Joos Triest f. Gillis en Frans Triest. Deze zes families waren met elkander enigszins vermaagschapt. De gebroeders Van Hembyse hadden Willemmine Triest als moeder, mr. Joos Triest en Roeland Triest als ooms. In zijn apologie noteert de heer Van Rijnhove dat Jan van Hembyse «double germain» was van Joos Triest. Jonker Jan en zijn broeders hadden Margriet Borluut f. Simon als stiefmoeder. Bussart van Hembyse was vermaagschapt met Filip de Grutere en Lievin Borluut en zijn zuster was getrouwd met Joos Triest, gezeid van Aalst. De gebroeders Van Hembyse waren ook verwant met Gerem Borluut. Roeland van Hembyse was gehuwd met Adrienne van de Kethulle, de blinde. Filip van de Kethulle zoon van Frans was getrouwd met zijn nicht Jeanne, dochter van Willem. Jan en Jeanne Van de Kethulle, broer en zuster van Frans, hadden Joos de Grutere als neef. Anna de Grutere was de moeder van de gebroeders Utenhove. Joos Borluut had Nicolas Triest als schoonbroer en Antoon en Joos Triest als kozijs. Willemmine Triest filia Joos, zuster van Joos Triest, was getrouwd met Adriaan Borluut en Catharina de Grutere was de moeder van Frans Triest. Tenslotte was Quitine, dochter van Gillis Borluut, getrouwd met Joos Triest, heer van Lovendegem.

S.A.G. Jaarb. v. d. Keure 1560-61 fol. 121 ; Wezenboek 1530-31 fol. 80 ; Register Vrij huis, Vrij erf, Tweede groote oude boek fol. 807 en 807 v° ;

Nu waren het ook «Hembyse, (¹⁶⁰), Ryhove (¹⁶¹) en hun aanhang»

B. DE JONGHE o.c. II 331 ; Fr. VAN HALEWIJN o.c. 13-79-230 tot 233 ; DE KEMPENARE o.c. 245-327 ; DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK o.c. II 436-437 ; VAN DE VIVERE o.c. 294 ; W. JANSSEN o.c. 5 ; KERVIJN DE LETTENHOVE o.c. 333. DE VOLKAERSBEKE, *Les églises de Gand*, I, 289. Zie ook de nota's betreffende Jan van Hembyse en Frans van de Kethulle pag. 170.

De meesten van deze familieleden waren schepen geweest onder het oud regime Roeland van Hembyse secretaris, de Utenhoves wier vader ook schepen was geweest hadden voordien geen ambt bekleed en waren uitgeweken Protestanten. W. JANSSEN, *Charles Utenhove* o.c.

- (160) *Jan van Hembyse*, geboren op 9 juli 1517, was zoon van Willem en van Willemmine Triest f. Joos. Hij had drie broers, Antoon overleden in 1563, Frans, die officier werd in de Gentse krijgsraad en ook schepen, en Roeland, eerste stadssecretaris. Jan huwde een eerste maal met Joanna van Waerhem die hem een zoon Willem en een dochter Kathelijne schonk. Zijn zoon sneuvelde in dienst van de Geuzen, zijn dochter, overtuigde roomse, vluchtte in juli 1584 naar Oudenaarde onder Parma en overleed er. Ze was gehuwd met Frans van Lummene, heer van Hemsrode, Triest, enz. Jonker Jan huwde later nog Anna Van Heurne, dochter van de raadsheer Augustijn (3 dec. 1583). Nog vurig Orangist op het einde van 1577 verwijderde jonker Jan zich mettertijd van Prins Willem wegens de steun die hij verleende aan de onbetrouwbare hertog van Anjou en Oranjes opdringen van de Religievrede. Jonker Jan poogde van Gent en van Vlaanderen een republiek te maken, gesteund op het calvinisme. Hij ging vrijwillig in ballingschap in 1579 doch werd in 1583 uit ballingschap geroepen om voor de tweede maal voorschepen van Gent te worden. In de Palts was hij echter, uit haat tegen Oranje, Parmist geworden en toen hij poogde door verraad Dendermonde aan de Spanjaards over te leveren werd hij door de Gentse Orangisten als voorschepen op 23 maart 1584 afgezet en op 4 augustus op het Veerleplein te Gent terechtgesteld. In de grond poogde Jonker Jan van Gent en Vlaanderen binnen de Nederlanden een soort federatie te maken gelijkend op Holland en Zeeland.

Frans VAN HALEWIJN o.c. 230 tot 233 ; DE KEMPENARE o.c. 324-330 ; A. DESPRETZ o.c. ; A. C. DE SCHREVEL, *Receuil* enz. o.c. ; NEVE DE MEVERGNIES, *Gand en république* ; B. DE JONGHE o.c. en M. VAN DURME, *Jan van Hembyse, calvinistisch voorman*. Zie verder : GROEN VAN PRINSTEREN, GACHARD en KERVIJN DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK o.c.

- (161) *Frans van de Kethulle*, heer van Rihove, waarschijnlijk geboren te Wondelgem circa 1531, was de zoon van Filip van de Kethulle en Françoise de Duernaghele. Hij had als broers Willem, Filip, Frans, Jan en Charles en als zusters Jeanne en Adrienne. Willem was gehuwd met Catherina de Merode, Jeanne met Louis de le Walle, heer van Mortagne, Adrienne met Roeland van Hembyse, Gents stadssecretaris. Een broer die heer was van Haverie, woonde te Ertvelde. Frans van de Kethulle was driemaal gehuwd, eerst met Suzanne Van Haute, uit Ieper. Ze schonk hem vier kinderen, daarna met Isabelle de Prudhomme d'Aillies in 1577 en tenslotte met Cornelia Pousens in november 1584.

Van zijn kinderen werd Filip officier onder zijn leiding. Hij werd door de Gentse Parmisten gearresteerd, en met een paar anderen als gijzelaars aan Parma

die op 1 november 1577 de XVIII mannen verkozen. ⁽¹⁶²⁾. De twee invloedrijkste personages die mede het revolutionair comité samenstelden waren dus figuren die voor de putsch een belangrijk ambt bekleedden, Jan van Hembyse dat van schepen, Frans van de Kethulle dat van hoogbaljuw. ⁽¹⁶³⁾. Beide leiders of elk apart zouden trouwens de gehele rebelse periode van 1578 tot 1584 blijven beheersen. ⁽¹⁶⁴⁾.

De heer Despretz beweert nu dat op de XVIII mannen er slechts vier gewezen schepenen waren. Hij steunt zich op de lijst der leden uit de Keureresolutien. Daar waren geen vier maar vijf gewezen schepenen, nl. Jan en Bussart van Hembyse, Charles de Grutere, Gillis Borluut en Lievin Hallinck. ⁽¹⁶⁵⁾. Maar dat comité wijzigde vlug van samenstelling. Dat mag blijken uit de lijst van leden medegedeeld door B. De Jonghe. Deze lijst geeft behalve de vier leden door de heer Despretz uit de lijst

---

afgestaan. Hij onderwierp zich na de val van Gent aan de hertog. Zijn andere zoon Louis streed verder tegen de Spanjaards waarbij hij zich onderscheidde. Zijn dochter Jacqueline was gehuwd met Jean de Fiennes, heer van Hesseque, zijn dochter Jeanne met Jean Danyell de Dasbury, een Schots edelman die in dramatische omstandigheden om het leven kwam. Filip, van wie hoger sprake, trouwde met zijn bloedeigen nicht Jeanne, dochter van Frans' broer Willem, heer van Asse.

Françoise de Duernaghele, de moeder van Frans van de Kethulle was een vrome Roomse. Frans' zuster Jeanne was een verwoede anticlericale. Frans, zelf Calvinist, verdedigde niettemin de door Oranje aangepreke Religievrede.

De heer van Rijnove was een tijd lepers poorter, keerde circa 1571 naar Gent terug waar hij met Jan van Hembyse een der rebelse leiders werd. Hij werd achtereenvolgens hoogbaljuw van Dendermonde en hoogbaljuw van Gent, verbleef een tijd te Dendermonde en vluchtte, met het succes van Parma, naar Engeland. Hij vestigde zich later in Utrecht waar hij ook stierf in juni 1585.

S.A.G. Reg. Vrij huis, vrij erf. Tweede groote oude boek fol. 807 en 807 v° ; Jaerboeken van de Keure 1541-42 fol. 213 v° ; Ontvangen brieven 1583, serie 2 n° 11 ; Reg. Prijsye huisgeld serie 1532 n° 33 ; Robert Schoorman, *Le Rijnovestein au XVIe s.* Gand 1920 p. 25-26-27-36-37-38 ; DE KEMPENARE o.c. 135-314 ; *Messageur des sciences historiques* 1890 ; KERVIN DE LETTENHOVE o.c. 315 tot 369 ; M. VAN DURME, *Rijnove, Frans van de Kethulle* p. 774.

(162) B. DE JONGHE o.c. I 314.

(163) Hij werd hoogbaljuw van Dendermonde, later van Gent.

(164) Zie het werk van Ph. DE KEMPENARE, B. DE JONGHE, Fr. VAN HALEWIJN, KERVIN DE LETTENHOVE, DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK en speciaal J. NEVE DE MERVERGNIES, pag. 21. Deze laatste auteur vermeldt verkeerdelijk dat Jan van Hembyse zijn broers Antoon, Frans en Roeland op de calvinistische schepenbanken bracht. Antoon was echter reeds lang voor de putsch plaatsgreep gestorven. Roeland werd nooit schepen. Zie de nota over Jan van Hembyse en het Memorieboek voor de schepenen.

(165) Memorieboek o.c. II 114.

der Keureresolutien gehaald nog drie namen op van gewezen schepenen, mogelijks zelfs vier nl. Lievin van de Vivere, Loys Heuriblocq, Lievin Heylinck ⁽¹⁶⁶⁾ en Jan Scauteet f. Pieter ⁽¹⁶⁷⁾ zodat op een gegeven ogenblik er acht of negen gewezen schepenen deel uitmaakten van het comité der XVIII. En daar is meer. In het revolutionair comité van juni 1579 waren de ons bekende leden ervan nl. Jan Damman, Jan Bette, Adolf en Filip de Grutere, Pieter De Vos, Pieter Cortewille allen gewezen schepenen. ⁽¹⁶⁸⁾.

De heer Despretz beweert nog dat er slechts vier gewezen schepenen deel uitmaakten van de magistraat in 1578 ⁽¹⁶⁹⁾. Maar dat is fout. Niet vier maar acht of negen schepenen van 1578 hadden dit ambt reeds vroeger bekleed. Het waren de vier door de heer Despretz aangehaald nl. Gillis Borluut, Adolf de Grutere, Jan van Hembyse en Joos Sanders. ⁽¹⁷⁰⁾. En verder : Lievin Dhooge, Mattheus van Deynse, Louys Heuriblocq, Jan van Pottelsberghe en mogelijks Jan Scauteet. ⁽¹⁷¹⁾. En dit aantal was hoog te noemen als men weet dat de herstelde privileges betreffende de verkiezing der schepenen in 1578 een gans andere basis had. In 1578 werden de schepenen opnieuw gekozen uit de 3 Leden van de stad. De poorterie, het eerste lid, leverde zes schepenen, de kleine neringen en de weverie of de andere twee leden, elk tien zodat deze nieuwe schikking van aard moest zijn weer schepenen op de banken te roepen die geen of weinig kans daarvoor hadden gekregen in de periode 1540-1577 ⁽¹⁷²⁾, toen de schepenen willekeurig door de keizerlijke commissarissen werden aangeduid. Deze waren inderdaad niet meer gebonden aan een keuze binnen de drie leden, die door de Concessie Caroline waren afgeschaft.

Het kon nu best gebeurd zijn dat in 1578 alle 26 schepenen onbekenden waren. Dit was echter niet het geval. Niet alleen waren de voorschepenen gewezen schepenen maar nog zes of zeven andere schepenen hadden voordien ook dit ambt bekleed. Vooral de poorterie leverde gewezen schepenen : Jan van Hembyse, Adolf de Grutere, Gillis Borluut,

---

(166) Memorieboek o.c. II 250-317-369.

(167) Er waren Jan Scauteet f. Jan, Jan Scauteet d'oude en een Jan Scauteet tout court, mogelijks te identificeren met Jan Scauteet f. Pieters. Memorieboek II 228-256-289.

(168) B. DE JONGHE o.c. II 147 : Memorieboek o.c. III 1-12-20.

(169) A. DESPRETZ o.c. 136.

(170) De vier aangehaald door de heer Despretz o.c. 144-145.

(171) Voor de anderen zie Memorieboek o.c. II 250-297-246 en nota (Jan Scauteet).

(172) Geen protestanten mochten toen op de schepenbanken.

Joos Sanders en Jan Pottelsberge. (¹⁷³). Dus vijf op zes schepenen. (¹⁷⁴). Uit dit gegeven mag blijken dat de notabelen die in de periode 1540-1577 de schepenen leverden nu ook de revolutionairen op de banken brachten, iets waaruit alweer kan worden besloten dat zich in de jaren 1577-1578 onder de notabelen, die voorheen de schepenen opbrachten, een opinie-splitsing had voorgedaan die met de putsch van 28 oktober 1577 volledig tot uitdrukking kwam.

De politieke omwenteling van 1577 was ontegensprekelijk meer binnen de magistraat gegroeid dan door krachten van buiten uit gemonteerd.

Het feit dat de leiders van de revolutie allen gewezen schepenen waren, op de heer van Ryhove na, dat acht op twaalf voorschepenen voorheen ook dit ambt hadden bekleed en vooral het feit dat tien schepenen van 1577 (¹⁷⁵), die nolens volens de revolutie moesten beleven, met de rebellen opschoten en nadien op hun schepenbanken terechtkwamen onderstreept dit toch duidelijk genoeg. (¹⁷⁶).

Gewezen Gentse schepenen als Antoon de Grutere en Servaas van Steeland f. Willem, heer van Wissekerke, werden baljuw van het Land van Waas (¹⁷⁷), als Filip Triest, heer van Auwegem en Antoon de Stoppelare, e.a. Gentse kapiteinen (¹⁷⁸), als Charles Everwijn auditeur van de Rekeningen (¹⁷⁹) en tevens tresorier van alle «slandts penninghen over de stede ende quartiere van Ghendt» (¹⁸⁰), als Omaar Everwijn «commisgeneraal» van de 5^e penning in het Gents kwartier. (¹⁸¹).

---

(173) A. DESPRETZ o.c. 144-145 en Memorieboek II en II.

Normaal werden het voorschepenschap van de keure en van gedele, de vierde en de zevende schepenzetel in beide banken aan leden van de Poorterie toegekend. Zie V. FRIS. *De la reforme* o.c. 32.

(174) Jacob Utenhove was nooit schepen geweest. Hij was uitgesproken protestant.

(175) De tien waren : de voorschepenen Filip de Grutere, Adolf de Grutere, Joos Borluut, Gillis de Baenst, Lievin Dieriecx, Joos van Waesberge, Antoon d'Oosterlinck, Charles van Tessele, Joos Triest f. Gillis. Memorieboek o.c. III 29-30-38-52-54-61-67-69.

(176) Trouwens nog heel wat gewezen schepenen werden in de periode 1578-1584 rebels schepen o. m. Filip Roose, Joos Sanders, Gillis Everwijn, Joos van Waesberge, Gillis de Baenst. Memorieboek III 12-16.

(177) Memorieboek III 1-314. Antoon de Grutere was heer van Exaarde. DE VOLKAERSBEKE en DIEGERICK o.c. II 291. Zie nota...

(178) Memorieboek III 16. DE KEMPENARE o.c. 143-264-348-332-342 ; VAN DE VIVERE o.c. 330 ; B. DE JONGHE o.c. II 146.

(179) B. DE JONGHE o.c. II 403 en Memorieboek III 2.

(180) V. VAN DER HAEGHEN. Bijdragen o.c. p. 279. Hij was van 1551 tot 1576 meermaals schepen geweest. Zie Memorieboek o.c. II en III.

(181) V. VAN DER HAEGHEN o.c. 186 en verder de memorieboeken.

Neen, T. Wittman heeft gelijk wanneer hij noteerde «il faut tout d'abord en finir avec cette erreur qui prétendit que des éléments nouveaux se seraient alors emparés du pouvoir plusieurs fonctionnaires d'esprit oppositionnel qui avaient été employés par les conseils antérieurs, passèrent à la nouvelle administration». (182).

En die «esprit oppositionnel» was in de eerste plaats het Orangisme dat heel wat schepenen uit de periode 1540-1577 van elkander verwijderde, ongelet of ze katholiek of protestant waren. De leiders van de omwenteling waren Gentse patriciërs, meestal jonkheren en ridders, die gestuwd werden door Jan van Hembyse en de Heer van Ryhove, die de revolutie kanaliseerden naar hun inzichten.

De Gentse «Poorterie» en de Collatie.

Punt 4. — De heer Despretz beweert dat de poorterie 56 jaar lang bevoordeligd is geworden door de Carolijnse Concessie en dat uit haar rangen de schepenen werden gekozen. Verder noteert hij dat de poorterie na de opstand van 1539-40 te Gent aan het bewind was. (183). Hieruit zou men kunnen afleiden dat het eerste lid van de drie Leden die voor de opstand over politieke macht beschikten juridisch als de facto was blijven bestaan met de Carolijnse Concessie. De heer Despretz had kunnen nuanceren. Artikel 66 van de Concessie luidde : *Davantaige, nous avons aboly et abolisons à perpétuité la distinction des trois membres de nostre dicte ville de Gand et voulons et ordonnons que doresnavant les bourgeois et tous les habitants de la ville ne soient que ung seul membre, et que la dicte ville soit régie, gouvernée et demorée souz ung seul corps et communaulté*. (184). De poorterie evenals de kleine neringen en de weverie werden dus wel afgeschaft als leden en vervangen door een «seul membre».

Het is dus niet waar dat de Keizerlijke Commissarissen belast met het kiezen der schepenen deze uitsluitend kozen, zoals de heer Despretz laat vermoeden, «in de rangen van de afgeschafte poorterie». Ook lieden uit de afgeschafte ambachten en neringen werden op de schepenbanken geroepen.

Na 1539-40 fungeerden inderdaad te Gent talrijke schepenen die reeds voor de opstand als vertegenwoordigers van de ambachten en ne-

---

(182) T. WITMAN. *Quelques problèmes* p. 11.

(183) A. DESPRETZ o.c. 164.

(184) A. DUBOIS et L. DE HONDT. *Coutume de la ville de Gand - Bruxelles* 1887 tom. II 141 en vgd.

ringen, kortom van de twee andere leden, als schepenen hadden gezeteld. We noemen Jan Meeussins, Pieter De Schutlere, Claes Baes, Thomas Heylinck, Gillis Dierickx, Oste de Wale, Joos De Grave, Joos De Croock, Lievin Van Casele, Lievin Prijsbier, Olivier Tincke, Dominicus Van Wijkhuis, Willem De Meulenaere, Rafael Van der Sarre, Jan Danneels ⁽¹⁸⁵⁾ en nog anderen!

En ook na 1577, toen de privileges hersteld waren, zien we heel wat gewezen schepenen op de banken van de kleine neringen en van de weverie terechtkomen. We noemen onder meer Mattheus van Deinze, Lievin Dhooge, Louys Heuriblocq.

Werden de schepenen en de ontvangers met de Concessie Caroline door de keizerlijke commissarissen gekozen in menig opzicht veranderde de samenstelling der banken niet zo veel. Onder de notabelen die nu als schepen fungeerden waren niet alleen ridders, landheren, jonkers maar ook stadsambtenaars, ⁽¹⁸⁶⁾ lakenhandelaars, schippers ⁽¹⁸⁷⁾, peltiers ⁽¹⁸⁸⁾, brouwers ⁽¹⁸⁹⁾, olieslagers ⁽¹⁹⁰⁾, merceniers ^(190bis), timmerlui-hout-handelaars ^(190tres), wevers. ⁽¹⁹¹⁾. Het waren dus niet alleen edelen en patriciërs die de schepenbanken veroverden maar ook andere lieden uit de handel, de neringen en de ambachten. Dat de meerderheid van deze schepenen kapitaalcrachtige poorters waren is waarschijnlijk en dat de jonkers in sommige jaren domineerden staat vast. In 1573 zetelden er 9 jonkers, in 1576 — maar dit was een uitzondering — dertien jonkheren en een ridder. ⁽¹⁹²⁾. Niettemin mocht onderstreept worden dat de wil van de keizer wet was geworden en dat alle notabelen toegang kregen tot de schepenbanken. Tenslotte laat het geen twijfel over dat de overgrote meerderheid van de Gentse magistraten de politiek van de keizer terwille waren.

---

(185) Memorieboek v. d. stad Gent o.c. p. 122 en 220-228-237-240-242-247-256-317-322.

(186) Tresoriers-boekhouders als Loys Van Havere f. Adriaan. A. DESPRETZ o.c. 200 en vgd. Ook secretarissen.

(187) ib. 207 (Karel Everwijn).

(188) Memorieboek o.c. II anno 1545 (Jan Danneels).

(189) A. DESPRETZ o.c. 215 (Thomas Blancquart).

(190) ib. 201 (Thomas Van der Crayen).

(190bis) ib. 209 (Mattheus Van Deinze).

(190tres) ib. 209 (Pieter Dhanins). DE KEMPENARE o.c. 169-93.

(191) ib. 203-213-218 (Lievin Heylinck, Lievin Sanders f. Jan, Lievin De Grave).

(192) In 1576 werden schepen : de ridder Joos Borluut en de jonkers Jan van Hembyse, Jacob Bette, Pieter Cortewille, Filip Triest, Pieter de Vos, Joos Triest f. Joos, Jan van der Zijpe, Nicolas van der Vichte, Jan Duwez, Erasmus van Brakele, Filip Roose en Filip van der Gracht. Memorieboek o.c. III anno 1576.

Een kliek van heersers.

Zoals in de XIVe en de XVe eeuw poogden van 1540 tot 1578 bepaalde families, zo patricische als anderen beslag te leggen op de schepenbanken. De families Triest, De Grutere, Sersanders, Van Hembyse, Borluut, Bette, Van Brakele (¹⁹³), e.a. hadden soms vier en meer naamgenoten op de schepenbanken. Ook niet-patricische families jaagden op schepenzetels : Van de Sarre, Goedghebuer, Van Tessele, Van Deinze, Van de Vivere, Dhanins, Everwijn (¹⁹⁴), enz...

Sommige families als De Grutere, Triest, e.a. kregen vader, zoon en kleinzoon schepen gemaakt. (¹⁹⁵). Andere schepenen slaagden erin jaar na jaar op de schepenbanken te blijven. (¹⁹⁶). Zo was Joos Donaes o.m. schepen in 1566, 1567, 1568, Nicolas Triest in 1568 en 1569, Pieter Cortewille in 1561, 1564, 1567, 1568, 1569, 1571 en 1574, Pieter De Vos van 1567 tot 1570 en nog in 1572 en 1576. (¹⁹⁷). En we kunnen de reeks voortzetten. Vele meesters rivaliseerden met jonkheren en ridders terwille van een schepenzetel. (¹⁹⁸).

-
- (193) De Grutere Filip, jonker : de Grutere Filip f. Gijselbrecht, de Grutere Antonis, heer van Exaarde, de Grutere Filip, heer van Axpoele, Joos de Grutere, Charles de Grutere, heer van Exaarde, Charles de Grutere, heer van Vaernewijc, Adolf de Grutere f. Jan, Jan de Grutere f. Joris, Jan de Grutere f. Gijselbrecht, Gijselbrecht de Grutere, Jan de Grutere, heer van Loovelde, enz.
Adriaan Triest f. Adriaan, Nicolas Triest, heer van Auwegem en Filip, heer van Auwegem, Joos Triest f. Gillis, Joos Triest f. Joos, Frans Triest f. Adriaan, Geeraard Triest, Joos Triest van Aalst, mr. Jacob Triest, enz.
Adriaan, Frans en Joos Borluut, Claes, Willem en Jan Damman, Joos van Brakele, Joos van Brakele f. Joos, Erasmus van Brakele en Jan van Brakele. Jan, Joris, Antonis en Nicolas Sersanders, Willem, Frans, Jan en Bussart van Hembyse, Jan en Willem Van de Kethulle, enz. Ook de Bettes, d'Oosterlincks, de Van Wijkhuizen. Zie Memorieboek II en III.
- (194) Ywein, Pieter en Gillis Dhanins, Pieter, Jan en Lievin De Buck, Frans, Omar, Charles en Gillis Everwijn, Claude, Jacob, Willem en Frans Goedghebuer, Jacob, Loys, Frans en Christoffel Hueriblocq, Joos, Lievin, Jan, Joris Sanders, Lievin, Hendrik, Charles, Pieter en Joos van Tessele, enz. ib.
- (195) Gijselbrecht de Grutere, Filip de Grutere f. Gijselbrecht, Jan de Grutere f. Filip. Ook Gillis Triest, Joos Triest f. Gillis, Joos Triest f. Joos. Zie Memorieboek o.c.
- (196) Dit begon in 1565 toen Lievin van Sicloer en Jan de Grutere, heer van Loovelde, aanbleven. Memorieboek o.c. 333.
- (197) Zie Memorieboek o.c.
- (198) De bijzonderste meesters waren : Antonis d'Oosterlinck, Lievin Sanders, Rijkart Boenbeke, Jan de Grutere, Jan Sanders, Lievin de Grave, Frans van Hembyse, Frans Goethals, Joos de Grutere, Christoffel Hueriblocq, Joos Triest, Pieter d'Oosterlinck, Lenaert Van Zandvliet, Jan van der Haghen. Hieronder waren ook ambachtsmeesters. Memorieboek II en III.

Sommige schepenen slaagden erin in een rustjaar de post van stadsontvanger te bekleden. ⁽¹⁹⁹⁾. Anderen als Adriaan Van Riebeke bracht het tot onderbaljuw. ⁽²⁰⁰⁾. De misbruiken waren niet van de schepenbanken, ze wisselden elkander af en waren zelfs dermate groot dat op tweede pinksterdag 1572 de eed van schepen Charles de Grutere werd afgenomen door Gillis Ute Eechoute, secretaris van de keure. ⁽²⁰¹⁾. De centraliserende en absolutistische politiek van keizer Karel en Filip II had de misbruiken niet uitgeroeid en leed aan hetzelfde euvel waaraan de stedelijke politiek van voor 1540 was onderworpen geweest.

Geen wonder dat ten aanzien van de misbruiken van het keizerlijk regime, vele Gentenaars, zoals altijd zeer gehecht aan traditie en nog steeds verongelijkt door de drukkende Concessie Caroline, naar het herstel van het oud-regime terug verlangden. ⁽²⁰²⁾.

De Collatie.

De heer Despretz noteert tenslotte nog dat met de teruggave van de privileges na de putsch van 28 oktober 1577 de Gentse Collatie opnieuw in werking trad. ⁽²⁰³⁾. Hij noteert verder «met de Carolina in 1540 kwam er een volledige ommekeer. Met de Collatie werd gedaan gemaakt.» ⁽²⁰⁴⁾.

Deze bewering is fout. De Collatie werd door de Concessie Carolina niet afgeschaft. Ze bleef voortfungeren maar werd grondig hervormd. ⁽²⁰⁵⁾. Ook de naam «Collatie» bleef bestaan ⁽²⁰⁶⁾ en zelfs in officiële bescheiden verder ook gebruikt. ⁽²⁰⁷⁾. Dat de Gentse Collatie met de

---

(199) Memorieboek o.c.

(200) ib. II 381.

(201) ib. II 390.

(202) Tijdens de periode 1540-1577 werden heel wat Gentse schepenen door de nieuwe religie ingepalmd. Gebannen of fugitief waren o. m. : Pieter de Bellemakere, Goris van den Bogaerde, Lievin Brakelman, Gijselbrecht Tarleers, Claude Goedghebuer, Lievin Heindricx, Charles Utenhove en de stadssecretaris Frans De Clercq. FRIS. Notes o.c. 112-114-117-119-113-137-138. De schepenen Frans Hueriblocq en Bartelmeus Van de Putte werden terechtgesteld. ib. o.c. 106-107. Nog anderen als Jacob Cabilliau, heer van Merchtem, vochten met de watergeuzen mee bij het innemen van de Briel.

(203) A. DESPRETZ o.c. 161.

(204) ib. 162.

(205) Haar samenstelling werd gewijzigd en haar recrutering veranderd. Zie DESPRETZ o.c. 162.

(206) Memorieboek o.c. II 226.

(207) Stadsarchief Gent. Reg. van Coll. 121/3 fol. 148 en 101/4. Magistr. en jaerboeken 1301-1560 (anno 1542).

Caroline het centraal gezag volledig terwille was en tegemoet kwam in zijn verlangens is niet duidelijk. Meer dan eens poogde de Collatie de toelagen van de stad aan de vorst te verminderen. In 1542 «begeerde de coninginne van Hongrien als gouvernante van dezen lande te hebben den 10den pennik van al het incommen die van Ghent Collatie gehouden hebbende en consenteerden maar een 20 st., die van Brugge, Ypre ende 't Vrije den 10den ende zoo waeren die van Ghent daermede begrepen ende waert zoo gegeven». ⁽²⁰⁸⁾. Op 21 juni 1569 werd een verzoek van Alva afgewezen. De weerspannigen werden door «eenige eenvoudige slechte borgers die de vraege van den hertog toestemden op slechte conditien vervangen». ⁽²⁰⁹⁾.

Algemeen Besluit.

De geschiedenis van de Gentse Calvinistische Republiek moet nog geschreven worden ! Wat erover werd gepubliceerd is gebrekkig, onnauwkeurig, tendenzieus.

Wat weten we precies over de betrekkingen van Oranje met de Gentse revolutionairen en over de relaties van Gent met de 4 Leden van Vlaanderen en de Staten-Generaal ? Over de militaire, politieke en godsdienstige greep van Gent op Vlaanderen ? Over de ongenadige Gentse oorlog tegen de Malcontenten, oorlog die toch de latere zelfstandige staatsvorming van Holland en Zeeland zo krachtig heeft in de hand gewerkt ? Over het juiste aandeel van de Gentse en Vlaamse verzetstroepen en dat van de vreemde huurlingen ? Over het opzet en de mislukking van de Paltsvorst Casimir en van de hertog van Anjou ? Over de invloed van de Engelse agenten in de Nederlanden ? Over de zeer ingewikkelde en troebele godsdienstige, politieke en sociale partijstrijd te Gent zelf ? Over al deze problemen — want het zijn nog altijd vraagstukken — moeten we ons vooralsnog tevreden stellen met slordige algemeenheden die nooit geheel de ware betekenis van de beruchte Gentse Republiek ontsluierten. De nochtans lofbare poging van de heer A. Despretz om even de nog hangende mist te doorbreken is, jammer genoeg, faliekant uitgekomen. Zijn historische bijdrage heeft ons echter aangespoord en toegelaten hier en daar wat klaarte te scheppen in meestal nog duistere of verkeerd geïnterpreteerde gegevens : de aanloop van de Gentse revolutionairen in oktober 1577 had een dubbele oorsprong. Partijgangers van de stedelijke autonomie oordeelden de tijd gekomen om het herstel van de gebroken stadsprivileges van 1540 te eisen. Onder deze Gentse

---

(208) Stadsarchief Gent 101/4. Magistr. en jaerb. 1301-1560 (anno 1542).

(209) B. DE JONGHE o.c. I 143. Zie over de vier vergaderingen die nodig waren : S.A.G. 101/3 fol. bis 287-308 v°.

autonomisten, de bedrijvigsten trouwens als Jan van Hembyse en wellicht ook Frans van de Kethulle, waren er ook Orangisten. Tegengewerkt, gered zelfs door enkele invloedrijke en loyale royalisten, alle Katholieken, w. o. de anti-Orangist, de hertog van Aerschot, ondernamen de autonomisten gesteund door de Orangisten een machtsgreep op 28 oktober 1577. De leiders van de putsch en de menners van de daarop volgende omwentelingsbeweging waren patriciërs, Katholieken en Protestantse jonkheren. Schier allen waren ook gewezen schepenen en enkelen, de meest invloedrijken, waren met elkander vermaagschapt.

In het revolutionair comité der XVIII, gesproken uit de machtsgreep van 28 oktober 1577, waren ook Katholieken en Protestanten verenigd. Ook op de nieuwe rebelse schepenbanken zetelden papisten naast gereformeerden en dit schier zonder onderbreking ⁽²¹⁰⁾ tot en met 1584 toe. De pressing op de Katholieken mettertijd uitgeoefend om de roomse religie of koning Filip II af te zweren belette geenszins sommige papisten bedekt op de schepenbanken te blijven of het stadsambt van secretaris of pensionaris te bekleden. Ook onder de procureurs, raadsheren en deurwaarders trof men tot in 1584 sommige papisten aan. De tijd was toen zo troebel en bewogen, de geesten waren zo verward dat velen van de nood een deugd maakten zodat ideaal en moraal, oprechtheid en eerlijkheid ook in zake religie en politieke overtuiging, gemakkelijk hetzij uit vrees hetzij uit opportunisme werden geschonden, zelfs door de voornaamste Nederlandse gezagdragers.

Tenslotte konden we uitmaken dat door de Concessie Caroline doorgevoerde hervormingen de misbruiken van een heersende kliek schepenen niet konden uitschakelen en dat de Gentse Collatie of Brede Raad ofschoon grondig hervormd, de facto en met dezelfde naam voortfungeerde na 1540.

Maar al deze wetenswaardigheden zijn toch maar vonken en flitsen ten aanzien van het helle volle licht dat nog dient aangestoken over de zo merkwaardige geschiedenis van de Gentse Calvinistische Republiek en haar aandeel in de historie der Nederlanden.

Paul ROGGHÉ

---

(210) Uitgezonderd de magistraat samengesteld door Jan van Hembyse in 1579.

BRONNEN

1. BLOMMAERT (Ph.), *Vlaemsche Kronijk of dagregister van al het gene gedenkwaardig voorgevallen is binnen de stad Gent sedert den 15 july 1566 tot 15 juny 1585* onderhouden in 't Latijn door Ph. De Kempenare, overgezet door J. P. Van Male. Gent 1839.
2. DE JONGHE (P. B.), *Gendsche Geschiedenissen ofte Kronijcke van de beroerten en ketterije binnen en omtrent de stad van Gend sedert het jaer 1566 tot het jaer 1585*. Gent 1781. II delen.
3. DE POTTER (Fr.), *Chronijcke van Ghendt door Jan van den Vivere en eenige andere aanteekenaars der XVIe en XVIIe eeuw*. Gent 1885.
4. DE POTTER (Fr.), *Gent van den oudsten tijd tot heden*. Geschiedkundige beschrijving der stad. t. I.
5. DELFOS (L.), *Die Anfänge der Utrechter Union 1577-87*. Berlin 1941.
6. DE SCHREVEL (A. C.), *Recueil de documents relatifs aux troubles religieux en Flandre. (1577-84)*. Bruges 1921-28. III delen.
7. DUBOIS (A.) et DE HONDT (L.), *Coutume de la ville de Gand*. Bruxelles 1887. t. II.
8. FREDERICQ (P.), *L'Enseignement public des Calvinistes à Gand (1578-1584)* in «Travaux de cours pratique etc.» Gand 1883.
9. FRIS (V.), *Notes pour servir à l'histoire des iconoclastes et des Calvinistes à Gand de 1566 à 1568*, in «Handelingen der M.G.O. te Gent. Gand 1909.
10. FRIS (V.), *Histoire de Gand 1913*.
11. FRIS (V.), *Les origines de la réforme constitutionnelle de Gand de 1360-1369*. Gand 1907.
12. GACHARD (L.), *Correspondance de Guillaume le Taciturne, prince d'Orange*. Bruxelles 1847-66. VI delen.
13. GROEN VAN PRINSTEREN (G.), *Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau, 1e série*, Leyden. 1835-1847. VIII delen.
14. GROEN VAN PRINSTEREN (G.), *Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau*. Supplement au recueil de M. G. Groen van Prinsteren, La Correspondance du prince d'Orange avec Jacques de Wesenbeke publiée par J. F. Van Someren. Utrecht 1896.
15. JANSSEN (W.), *Charles Utenhove, sa vie et son œuvre (1536-1600)*. 1939 Maastricht.
16. JUSTE (Th.), *Guillaume le Taciturne d'après sa correspondance et les papiers d'état*. Bruxelles 1873.
17. KERVIN DE LETTENHOVE (M. le baron), *Documents inédits relatifs à l'histoire du XVIe siècle*. Bruxelles 1883.
18. KERVIN DE VOLKAERSBEKE (M.), *Mémoires sur les troubles de Gand 1577-1579 par François de Halewijn, seigneur de Zweveghem*. Bruxelles 1865.
19. KERVIN DE VOLKAERSBEKE (Ph.) et DIEGERICK (J.), *Documents historiques inédits concernant les troubles des Pays-Bas 1577-1584*. Gand 1849. (2 delen).
20. *Memorieboek der stad Ghent*. II en III deel. Gent 1852-1861. Uitgegeven door P. Van der Meersch.

21. SCHOORMAN (R.), *Le Rijkhove-steen au XVIe siècle et le Braemsteen au XVe siècle. Etude archeologique et historique.* Gand 1920.
22. SCHEERDER (J.), *Gentenaars voor de Raad van Beroerte* in «Bijdragen tot de Geschiedenis en Oudheidkunde. Gent 1943.
23. VAN DER LINDEN (H.), *La pacification de Gand et les états-généraux de 1576* in «Etudes d'Hist. dédiées à la mémoire de H. Pirenne». Bruxelles 1937.
24. VAN DURME (R.), *Rijkhove, Frans van de Kethulle* in «Nationaal biografisch woordenboek. Brussel 1966.
25. VAN DER HAEGHEN (V.), *Bijdragen tot de geschiedenis der Hervormde Kerk te Gent, gedurende de jaren 1578-1584* in «Bijdragen en Mededeelingen v. h. Historisch Genootschap te Utrecht». Den Haag 1889.
26. VAN HOUTTE (H.), *Tafels van resolutieboeken der staten van Vlaanderen I (1580-85).* Brussel 1936.
27. VERHEYDEN (A. L.), *De doopsgezinden te Gent (1530-1630)* in «Bijdragen tot de Geschiedenis en Oudheidkunde». Gent 1943.
28. VUYLSTEKE (J.), *De Gentenaars bij de inneming van den Briel* in «Verzamelde prozaschriften van J. Vuylsteke». Deel II. Gent 1887.
29. WITTMAN (T.), *Quelques problèmes relatifs à la dictature révolutionnaire des grandes villes en Flandre. 1577-79* in «Studia historica academiae scientiarum Hungariae. Budapest 1960.

ARCHIEVEN

- Stadsarchief Gent. — Register van de collatiën 121/3.
 Register van de magistraet en jaerboeken 101/4.
 Jaarregisters van de keure (16e eeuw).
 Wezenboeken (16e eeuw).
 Register Vrij huis, vrij erf. Tweede grooten boeck.
 Register van Resolutien van de Keure.
- Rijksarchief Gent. — Reg. Resolutienboec van de 4 Leden v. Vlaanderen (16e eeuw).

BEELDEN UIT HET VROEGERE VOLKSLEVEN

AANGESLAGEN BROOD

Baljuw Frans van Kerckhove, vergezeld van Jan de Pau, hield op 10 december 1666 controle op het broodgewicht tijdens de wekelijkse marktdag. Op het kraam van Pieter Vincent werden drie tarwe-vierponders aangeslagen, die alle tussen de 8 à 10 lood te licht wogen.

De broden werden naar het stadhuis overgebracht en later aan de armen van Eeklo uitgedeeld.

Stadsarchief Eeklo, nr 1366.

EEN BEROERD SINT-JANSFEEST

Tengevolge van de hem toegebrachte verwondingen overleed Jan Mourloose op 25 juni 1667 te Waterland.

Frans Quystwaetere fs Matthijs, oud 38 jaar, weet hierover het volgende te vertellen : op St Jansdag 1667 was hij ter kerke geweest. Na de mis trok hij met Jan van den Neste en Jan Schollaert ten huize van Arnout van den Neste binnen «ende aldaer ghedroncken dat hij wat verblijt is gheweest». Daarna ging hij met Jan van den Neste huiswaarts, waar hij Jan Mourloose en Passchier de Vlieghe trof. Binnenkamers voegden zich hierbij nog de echtparen Lucas van de Walle en Jan Minnaert. In de keuken zaten Jacques de Waele en Cornelis Schoelnekens «tot dat sij waeren gheheel beschoncken». Het werd een echt drinkgelag, want Jan Schollaert en Adriaan Vermeire, die daar langs kwamen, werden eveneens tot drinken uitgenodigd. Daar ze niet wensten binnenshuis te komen, werd hun een kan bier op straat aangeboden.

Onze Frans Quystwaetere voelde zich van al die bedrijvigheid erg vermoeid «ende was gaen ligghen op sijn bedde emmers ghevallen in

slaepes». Plots schrok hij wakker door het krakeel tussen zijn huisvrouw en de dronken knecht Jan Mourloose.

Het ging om een voorgenomen reis naar Brugge. Met de woorden «*Ick en wille hier gheen ruyse in mijn huys ghemaect hebben ende treckter uytte met alle u dinghen*», kwam de opgeschrikte huisbaas tussenbeide.

De knecht haalde toen zijn koffer naar beneden met volgende bedreiging : *Mijn siele Godts. Ick salt ulder wel wijs macken*».

Het kwam tot een handgemeen, waarbij de baas met een vlegel zijn knecht neersloeg, tengevolge waarvan hij achter de koestal op een hoop stro neerzwijmelde.

's Anderen daags vernam het echtpaar bij hun terugkeer uit Brugge dat Jan Mourloose aan zijn verwondingen bezweken was.

Stadsarchief Eeklo, nr 1366.

EEN VECHTPARTIJ MET DODELIJKE AFLOOP

Na de afrekening geraakten Filiep de Vitser, Guillaume de Pau, Frans de Coster, Abram Dhaene en Adriaan Lanckaert slaags in de herberg «de Swaene», te Eeklo, bewoond door Pieter de Langhe.

De speelman, Gillis Verhuyst, kon nog met moeite zijn viool in veiligheid brengen, terwijl de waard vruchteloos poogde de vechtenden te scheiden. Er werd een mes getrokken en Filiep de Vitser ontving een dodelijke steek, waaraan hij later bezweek. Wie de fatale steek toegediend had, kon niemand uitmaken. De speelman had het mes op de vloer gevonden en het naar huis gebracht. Zijn vrouw wilde het niet behouden en wierp het in de steenput «ghenaempt de fonteyne».

Stadsarchief Eeklo, nr 1366.

NOG EEN HERBERGTWIST

Op 4 november 1668 kwam het tot een hoogoplopende twist in de herberg van Jaspert Stalins tussen Joris de Backere en Pieter de Kesele, omwille van de diefstal van een paar duizend hazelnoten en een schild vlees. Eerstgenoemde richtte zich hiervoor speciaal tot Pieter de Kesele met volgende woorden : «*die het ghedaen heeft weet het wel ende die niet*

besnot en is, moet sijnen neuse niet vaeghen». Beide personen raakten slaags, maar werden gescheiden. Op de grond vond men een mes. Dit hoorde toe aan Joris de Backere. Het werd naderhand door Pieter de Kesele op de grond in stukken getrapt, waarop de vechthaantjes opnieuw in woede ontstaken. Gewapend met een bierpot stormde Pieter de Kesele op Joris de Backere toe met zulk geweld, dat de bierpot aan stukken vloog en laatstgenoemde met bloedend hoofd ten gronde lag.

Ook deze twist kende een dodelijke afloop, want op 17 november 1688 werd het lijk van Joris de Backere in de Moerstraat, geschouwd door Mr Adriaan van Waesberghe, licentiaat in de medicijnen en Cornelis Willems, chirurgijn.

Stadsarchief Eeklo, nr 1366.

EEN HONIGDIEF

Pieter van Builare uit de Merlaarstraat te Zomergem, werd te Eeklo gevangen genomen omwille van een diefstal van honig.

In de vroege morgen van een oktoberdag in 1671 was hij langs de eenzame streek ten zuiden van het Leiken, de stad binnengeslopen, «op de plaetse aldaer staet den paelsteen daerop is scheedende de jurisdictie deser stede ende de gonne van Adeghem, ambacht van Maldegheem».

Aan Jan van Vooren fs Joris «staende aen sijn biecodt heeft hij ghevraecht ofte hij veel swaermen ghehadt hadde». Op diens negatief antwoord vertelde Pieter van Buylaere «*op ons quartier sijn persoonen die wël vijflich buycken (biekorven) hebben ende maer vier à vijf swaermen hebben ghehadt*». Hierop vervolgde hij zijn weg.

Een eenzame ruiter, die even later zijn eigenaardige gedragingen opmerkte, vroeg hem wat hij daar kwam doen. Hij kon hierop slechts antwoorden : «dat hij besigh was met sijn broucke af te steken».

Enkele ogenblikken later werd hij evenwel opgemerkt «besigh met honigh te langhen uyt eenen biebuick, ofte huuf, doende de selve in een groote canne ende tonneken». Daarna wierp hij de lege korf in een gracht. Die bijenkorf bleek toe te behoren aan dezelfde Jan van Vooren, die hij tevoren aangesproken had.

Met het tonnetje in een zak geladen op zijn rug, kwam hij toen over het Leiken langs de Lange Moei naar de stad afgezak.

Aan Jan de Nockere, die hem vroeg wat hij op zijn schouders torste, antwoordde hij : «*lck hebbe raetels te coope*».

Op de markt probeerde hij zijn vracht aan de man te brengen ten huize van Cornelis de Brabander. Diens huisvrouw zag onmiddellijk dat er iets mis was met die honig en antwoordde hem : *«Ghij hebt den honingh ghestolen, ende maeckt u van hier, ghij sult daernaer ghevangen worden.»*

De onervaren dief was hierdoor helemaal uit zijn lood geslagen «ende heeft de vlucht ghenomen door een smalle ende seer langhe straete ghenaempt tCockuutstraetken, die streckt omme te passeren de brugghen gheuoemt Kockuutbrugghen».

Maar hij werd ondertussen achtervolgd door de bestolen eigenaar en andere verontwaardigde Eeklose burgers, die riepen *«Haut den dief»*. Hierop verliet hij de straat, vluchtte in de toen nog goeddeels onbebouwde velden tot hij opnieuw voor het Vaardeken kwam en ten einde raad de honig verborg in een kant hout. Toen de eerste achtervolgers hem achterhaald hadden, kon hij zijn misdrijf nog moeilijk loochenen, want op zijn hoed «zaeten ende cruipten de bien». Aan de schout had hij bij zijn aanhouding daarenboven nog een valse woonplaats opgegeven.

Stadsarchief Eeklo, nr 1567.

VAN EEN WEGGELOPEN BROUWERSDOCHTER

Op woensdag 25 maart 1671 werden te Eeklo Louis Laguna en Marie van Conckelberghe, brouwersdochter uit «de Roose» te Gent, aangehouden.

Zij werden ervan beschuldigd zich ten onrechte als man en vrouw te gedragen en uit te geven.

Reeds de maandagmorgen waren zij langs de Lieve te Kuitenberg (Evergem) opgemerkt «al den ordinairn voet ende peerden wegh van dese voorn. stede tot de stede van Ghendt» op weg naar Eeklo. De man droeg een geweer. 's Avonds vroegen zij logies bij Jacques van den Hende, hostelier in de «Prins Condé».

Zij deelden daar twee dagen lang dezelfde kamer en hebben er «ghe-logiert ende gheslaepen als ghehaude persoonen» hoewel zij zich tevoren hadden uitgegeven als broer en zuster. Hiervoor werden zij dan ook aangehouden. Uiteindelijk verklaarde de jonge vrouw dat zij vrijwillig mee-gegaan was en haar begeleider had verleid.

Haar ouders, die zoals gezegd te Gent woonden, waren hierover zeer verstoord. Aan een boodschapper had de vader namelijk gevraagd of het waar was dat zijn dochter «tEecloo was sittende erghens in een bordeel».

Men vroeg hem toen of hij ze wilde bezoeken, waarop hij grammoedig antwoordde : *«Ick en sal noyt meer naer haer sien ende indien ick*

gheweten hadde, dat hij te weten den voorn. Louys Laguna tot mijnen huysse heeft ghecommen om mijn dochtere wegh te leeden, ick saude hem met stocken uytgheslaeghen hebben».

Ook de moeder antwoordde : *«sij en sal noyt in mijn huys commen».*

Achteraf bleek het evenwel dat Louis Laguna en Marie van Conckelberghe toch reeds een huwelijksvoorwaarde aangegaan hadden en dat vader van Conckelberghe aan zijn dochter zelfs een «eyercoecke ende ander dinghen» had meegegeven, waaruit moest blijken dat hij er aanvankelijk wel akkoord mee was.

Uit dit nogal banaal gegeven vernemen wij nochtans twee zeer belangrijke feiten :

- 1) Dat de gewone weg van Gent naar Eeklo toen nog steeds liep langs de Lieve.
  - 2) Dat er te Eeklo een afspanning was, genaamd «de Prins Condé».
- Stadsarchief Eeklo, nr 1367.*

EEN GRAMME PASTOORSMEID

In 1672 besloot Franciscus de la Motte, pastoor van Eeklo, wegens laster een proces in te spannen tegen zijn gewezen meid Elizabeth Paffort. Zij had er namelijk de pastoor van beschuldigd bij haar een kind verwekt te hebben. Al de getuigen zijn nochtans eensluidend in hun verklaringen : het zijn formele leugens.

De vroedvrouw, Marie Hamerlynck verklaart na gedaan onderzoek, dat de meid in geen geval in verwachting is, waarop Elisabeth Paffort antwoordde : *«Ick can wel swaer gheworden sijn, drij weken naer dat ick uyt des pastoors huys was, ick sal hem wel hebben ende sal hem renueren ist in mijn macht.»*

De stadshode Joos Buysse weet te vertellen dat hij de pastoorsmeid eens ontmoet had in de herberg «Ste Huybrecht» te Eeklo, waar zij verklaarde : *«Ick hebbe altoos gheseyt dat ick swaer was bijden pastoor van Eecloo ende daer en is niet af».*

Mr Joos de Ferrere, stadschirurgijn, had haar ook reeds vermaand om haar dwaas gedrag en koster Abraham de Mey verklaarde dat zij op zeker ogenblik in de kerk was gekomen en binnengedrongen «tot in de santewarije» of sacristie, waar de pastoor klaar stond om mis te lezen. Zij riep : *«Ghij sult geen messe doen ofte ick en verstaen niet dat ghij messe*

doet, hem treckende ende sollende aen sijn cleederen, sijnde den selven pastoor ghecleet om messe te doen, treckende diversche reysen toe de deure van de santewarije ende sluytende hem daerinne met noch andere personen, sulcx dat eenighe andere lieden die waeren in de kercke, moesten commen de selve doore open doen, ende sij Elisabet doende inde kercke groot schandael, soo met worden als met wercken».

Stadsarchief Eeklo, nr 1368.

EEN BLOEDIGE DORPSVETE OF EEKLO TEGEN WAARSCHOOT

Op zondag 27 november 1672 waren in de herberg van Gillis de Pau in het Cocquytstraatje, volgende Eeklonaars aanwezig : Pieter Clé, Joos van de Ghenachte, Jan Saboth, Karel Verbrugghe, Frans Lambrecht, Lieven de Muynck en Tobias van de Kerckhove. Drie jongelingen van Waarschoot, Antoon de Prince, Pieter Ryckaert en Willem de Pau kwamen daar ook binnen.

Het duurde niet lang of er ontstonden moeilijkheden tussen die van Eeklo en Waarschoot. Jan Saboth had namelijk onlangs «ontfanghen eenen slach van eenen wesende van Waerschoot ende presentelijck inde compaignie».

Joos van de Ghenachte had het vooral gemunt op Antoon de Prince, die hij «tot twee verscheyde maelen heeft ghestooten ende gheslaeghen».

Om verdere moeilikheden te vermijden trok het gezelschap van Waarschoot naar de oostkamer van de herberg.

Rond 6 u 's avonds vertrokken de Eeklonaars uit de herberg. Langs het Vlamincstraatje passeerden zij de achterkant van de herberg «De Drie Koningen» en wachtten, even voor het stadhuis, gewapend met een stok, de mannen van Waarschoot af. Tussen de visbank en de herberg «De Leeuw» kwam het tot een treffen, waarbij Joos van de Ghenachte de aanvoerder bleek te zijn. Men had hem van zijn opzet willen afbrengen met volgende waarschuwing : «*Ghij passeert daeghelijcx te Waesschoot, ghij condt aldoer oock gheaffronteerd worden.*»

Bij de schermutseling werd Karel Verbrugghe in de arm gekwetst door Gillis de Pau en vluchtte naar het huis van zijn vader.

Ondanks de tussenkomst der stadsofficieren Jaspart Kint en Pieter Verhaegen werd het een echt messengevecht, waarbij in het tumult, Joos van de Ghenachte dodelijk getroffen, plots neerzeeg.

Een verbruiker, die een pint wijn dronk in de conciergerie van het stadhuis, was er getuige van. Ook een paar klanten in de herberg «De Ooievaar», waar de dodelijk gekwetste Van de Ghenachte zich nog trachtte heen te slepen, waren getuigen van het einde van deze tragische vechtpartij.

Men droeg de ongelukkige van de keuken naar de frisse buitenlucht, waar hij evenwel de geest gaf.

Stadsarchief Eeklo, nr 1368.

Achiel DE VOS

GESCHILLEN OVER DE MIDDELBURGSE MISSIE GEDURENDE DE 18de EEUW

In de loop van de 18de eeuw deden zich met betrekking tot de missionering vanuit Middelburg in Vlaanderen enkele geschillen voor tussen de katholieke geestelijkheid onderling. Deze geschillen zijn voor de geschiedschrijving daarom van zo groot belang, omdat de documenten die daarop betrekking hebben, een aantal markante bijzonderheden bevatten over de situatie en het kerkelijk leven in die tijd, van de in de streek van Aardenburg in de diaspora levende Vlaamse katholieken.

Wij kunnen de geschillen verdelen in die tussen de pastoors van Middelburg en :

- A. de pastoors van de buurtparochies Maldegem en Sint-Laureins ;
- B. de pastoors-missionarissen van Sluis ;
- C. de kanunniken-missionarissen van Middelburg.

Gedurende het laatste kwart van de 17de eeuw hadden de pastoors van Middelburg zich de zielzorg aangetrokken van de katholieken die aan de overzijde van de grens woonden. Zij hadden er voor gezorgd, dat er missionarissen kwamen en dat, onder moeilijke omstandigheden, de katholieken aldaar werden bezocht. In het begin der 18de eeuw kwam er echter concurrentie opdagen, enerzijds doordat de geestelijken van de aanpalende grensparochies ook Staatse katholieken gingen helpen, anderzijds doordat na de benoeming van een pastoor-missionaris te Sluis, deze en diens opvolger zich er op gingen beroepen, dat alleen zij voor de katholieken van het Staatse gebied waren aangesteld. Later toen hierover een beslissing gevallen was, vormde de juiste afbakening der wederzijdse rechten van de pastoor van Middelburg en de kanunnik-missionaris van Middelburg een probleem.

A. — GESCHILLEN MET DE PASTOORS
VAN MALDEGEM EN SINT-LAUREINS

Waar het gebied waarover de missionering vanuit Middelburg zich uitstreckte nogal omvangrijk was en zich tot ver daar vandaan uitstreckte, ligt het voor de hand, dat de katholieken die het verst verwijderd woonden, zich niet uitsluitend hebben bepaald tot Middelburg, doch zich ook gewend zullen hebben tot de parochiekerk en de geestelijkheid van de plaats die, zo niet dichterbij gelegen, hen toch door banden van afkomst of bloedverwantschap aantrok.

Voor de katholieken uit de Oosthoek, Sint Kruis en het oostelijk deel van de Beoostereedepolder was de dichtsbijzijnde parochiekerk die van Sint Laureins. Het betrekkelijk gering aantal geboorten, huwelijken en overlijdens uit deze gebieden die te Middelburg werden geregistreerd, zulks in vergelijking met het aantal katholieken, dat daar redelijkerwijze mocht worden verwacht, duidt er op, dat een aantal personen ook te Sint Laureins ter kerke ging.

Anders was dit met Maldegem. De afstand was hier niet korter, ook niet voor de bewoners van Den Biezen en Eede. Hier moeten de factoren afkomst en bloedverwantschap een rol hebben gespeeld. Men wendde zich tot de pastoor van de parochie waar men vandaan kwam, die men misschien kende, of men ging daar ter kerke omdat er familieleden woonden en een logisch gevolg daarvan : wanneer iemand in stervensgevaar verkeerde, vroeg men de pastoor van Maldegem om te komen bedienen en werd de overledene in Maldegem begraven.

Dat een en ander inderdaad geregeld voorkwam bewijzen de klachten gericht aan de magistraat van het Vrije van Sluis over het begraven der doden. Willem van Hecke, schoolmeester en lijkdienaar te Sint Kruis verklaarde op 13 december 1718, dat katholieken van Sint Kruis en de omliggende polders hun doden lieten begraven niet alleen in Middelburg, maar ook in Maldegem en Sint-Laureins. Hetzelfde verklaarde op 22 november 1710 Jannis Verhage, die deze functies te Eede uitoefende.

Het is begrijpelijk, dat de successieve pastoors van Middelburg dit met lede ogen aanzagen.

In 1710 diende Petrus de Corte een rekest in bij de vicarissen-generaal, die met het beheer over het bisdom Brugge waren belast tijdens de bisschopsvacature, «tot laste van den heer Pastor van Maldeghem raeckende het bedienen vande prochie van Heyle ende eenige polders». Nadat de pastoor van Maldegem daarover was gehoord, besloten de vica-

rissen-generaal op 22 februari 1710, hem aan te schrijven, dat hij zich in het vervolg niet meer mocht bemoeien met het toedienen van de sacramenten aan of het begraven van personen wonende op de parochie Heille of in de polders daaromtrent, tenzij met voorafgaande toestemming van de pastoor van Middelburg. Echter namen ze een slag om de arm en bepaalden erbij, dat indien de pastoor van Maldegem of zijn voorgangers op een of meer plaatsen buiten Heille gewoon geweest waren de sacramenten toe te dienen of mensen daar vandaan te begraven, hij dit mocht blijven doen, totdat over deze zaak na onderzoek eventueel anders zou worden beslist. Van een latere behandeling van dit geschil is evenwel niets gebleken. ⁽¹⁾.

Ook aan de pastoor van Sint Laureins, Gerardus De Rijck, werd het bij decreet van 18 augustus 1748 verboden om jurisdictie uit te oefenen in het gebied van Middelburg. Bij de bisschop van Brugge, Joannes Baptista Ludovicus De Castillion, waren verschillende klachten ingediend. Velen uit plaatsen in de omgeving die onder Middelburg hoorden, wendden zich namelijk voor het ontvangen van de sacramenten en voor andere kerkelijke zaken, met voorbijgaan van hun eigen pastoor, tot de pastoor van Sint Laureins, die hen als zijn eigen onderdanen behandelde en gastvrij ontving. De bisschop achtte het nodig om dit misbruik uit te roeien overeenkomstig het decreet van het Concilie van Trente, dat voorschreef, dat eenieder van zijn eigen pastoor in zijn eigen parochie de sacramenten diende te ontvangen. Daarom verbood hij de pastoor van Sint Laureins, zich in het vervolg nog te bemoeien met inwoners van plaatsen die onder de Middelburgse jurisdictie vielen, uitgezonderd echter in geval van nood, wanneer het de sacramenten der stervenden betrof. Pastoor De Rijck kreeg verder opdracht om eenieder die uit die plaatsen tot hem kwam, uit naam van de bisschop aan te sporen, zich te wenden tot de Middelburgse geestelijkheid. ⁽²⁾.

Dat het reeds lang gewoonte was, dat de pastoor van Sint Laureins katholieken hielp, die niet tot zijn parochie hoorden, bewijst een verklaring van 5 november 1742 van de inwoners van de wijk Hondseinde, horende onder de parochie Sint Kruis, doch door de landsgrens daarvan gescheiden. Ze verklaarden daarin, dat ze nooit anders hadden geweten, dan dat ze kerkelijk onder Sint Laureins hoorden. Daar hadden ze altijd de sacramenten ontvangen en daar waren ook de uitvaartdiensten gehouden. Ook verklaarden ze, dat de arme mensen en kinderen van de wijk, door de dis van Sint Laureins werden onderhouden.

---

(1) BB : Acta, nr. B 46, fo. 196 r° en v° :

RZ : Vrije v. S., nr. 136, 13 dec. 1718 ;

(2) BB : Acta, nr. B 59, fo. 262 r° ;

Pastoor De Rijck, gebruikte deze verklaring om zijn verzoek aan de bisschop van Brugge, om een akte waarin hij als de wettige bedienaar van het gehucht Hondseinde werd erkend, kracht bij te zetten. Om de redelijkheid van dit verzoek aan te tonen, bracht hij naar voren, dat hij als pastoor van Sint Laureins «in de wildernisse» al meer dan acht jaar lang, met uitzondering van alle anderen, het gehucht Hondseinde had bediend en daar alle soorten van pastorale functies met medeweten van de bisschop had uitgeoefend. Ook zijn voorgangers hadden dit gedaan.

Hij had dikwijls de archieven van zijn parochie doorzocht, doch had geen akte kunnen vinden, waardoor een van hen was gemachtigd om aldaar de pastorale functies uit te oefenen. Daarom zou het hem welkom zijn, als hij een zodanige akte kreeg, om zich bij diverse gelegenheden daarvan te kunnen bedienen. Dit laatste sloeg kennelijk op de klachten van de pastoor van Middelburg, die de jurisdictie had over de parochie Sint Kruis en dus ook over de wijk Hondseinde. (3).

B. — GESCHILLEN MET DE PASTOORS-MISSIONARISSEN VAN SLUIS

De oorzaak van de geschillen tussen de pastoors van Middelburg en de pastoors-missionarissen van Sluis was het besluit van bisschop Willem Bassery van Brugge van april 1703, waarbij aan pater Franciscus van Breda, in de wereld Jacobus de Wijse, van de Vlaams-Belgische provincie van de orde der capucijnen, tijdelijk de geestelijke zorg werd toevertrouwd over de katholieken van Sluis, Cadzand, Eede, IJzendijke, Aardenburg, Sint Kruis bij Aardenburg, Biervliet en andere plaatsen in die omgeving op Staats gebied.

Een en ander werd nog eens bevestigd bij de definitieve benoeming van pater Franciscus op 16 juni 1706. Nadat de bisschop kennis had genomen van de schriftelijke toestemming van de provinciaal der capucijnen en nadat gebleken was, dat de pater de geschiktheid bezat om dit ambt op zich te nemen, kreeg hij alle bevoegdheden die nodig waren om in dat gebied het woord Gods te verkondigen, te preken, de gelovigen vergiffenis te verlenen van hun zonden, zelfs van die zonden, waarvan de vergeving aan de bisschop alleen was voorbehouden, en verder om alle herderlijke functies uit te oefenen die een goed bedienaar op geestelijk terrein moest kunnen doen. De aanstelling gold tot wederopzeggens.

---

(3) RG : Kerkarch. St. Laur., nr. 1, 5 nov. 1742 + ongedat. verzoek.

Van de zijde van de katholieken was beloofd om de pastoor-missionaris te voorzien van de noodzakelijke middelen voor zijn levensonderhoud. Alhoewel de bisschop in zijn benoemingsbesluit spreekt van het verlangen van de katholieken van die plaatsen en deze beloofd hadden in het onderhoud van de pastoor-missionaris te voorzien, moet hier stellig alleen sprake zijn van de katholieken van Sluis, want die deden het verzoek om een pastoor. Niets wijst er op, dat de katholieken der overige plaatsen, die voor wat Aardenburg, Eede, Sint Kruis en omliggende polders betreft voor het grootste deel naar Middelburg ter kerke gingen, hierover werden geraadpleegd. (4).

Het gebied nu waarover de pater-missionaris van Sluis de geestelijke zorg kreeg toevertrouwd, was hetzelfde als dat waarover de pastoor van Middelburg jaren tevoren reeds de jurisdictie had ontvangen en ook uitoefende. Alleen had het missiegebied van Middelburg zich niet uitgestrekt tot Biervliet en IJzendijke, die vanuit Watervliet, dat veel dichterbij was gelegen, gemakkelijker te bedienen waren.

Door het nieuwe bisschoppelijk besluit werd evenwel het oude besluit niet opgeheven en het werd nadien ook niet ingetrokken.

Had aanvankelijk pastoor-missionaris de Wijse zich, gezien zijn tijdelijke aanstelling en de ongeregelde tijdsomstandigheden — het was midden in de Spaanse Successie-oorlog — beperkt tot de zielzorg onder de militairen en burgers van Sluis en zich niet ingelaten met de katholieken buiten de stad woonachtig, na zijn vaste aanstelling veranderde dit. Hij ging zich toen beroepen op zijn commissie voor het hele gebied en diende in 1708 bij de vicarissen-generaal een rekest in. Tezamen met pastoor de Corte van Middelburg werd hij opgeroepen om zijn standpunt mondeling te verdedigen. Het debat had tot resultaat, dat de vicarissen-generaal beslisten, dat de pastorale functies door beiden zouden mogen worden uitgeoefend en de betreffende parochianen vrij waren om zich te wenden tot een van de beide geestelijken. In beide gevallen zouden ze voldoen aan de geboden van de kerk. (5).

Toen na het overlijden van pastoor de Wijse op 26 december 1710, door de vicarissen-generaal van Brugge op 8 juni 1711 te Sluis een nieuwe pastoor-missionaris werd benoemd in de persoon van de capucijner pater Jacobus van den Bosch, in de wereld Walterus van Ravesteijn, ging deze zich opnieuw erop beroepen, dat hij de aangewezen missionaris was voor de hele streek. De reden daarvan was, dat de katholieken uit de omgeving aan Middelburg de voorkeur gaven en zijn inkomsten door

---

(4) BB : Acta, nr. B 45, fo. 308 r° ;

(5) BB : nr. F 2, proces-verbaal van 20 jan. 1712 ;

het betrekkelijk geringe aantal katholieken te Sluis niet toereikend waren om in zijn onderhoud te voorzien. ⁽⁶⁾.

Hij liet dan ook door zijn kerkmeesters Geeraert Elias, Paulus Roijer, Wijnnandt Didde, Jan Plancke, Nicolaes Jongbloet en Marinus Careeuw een rekest indienen bij de vicarissen-generaal, dat door kerkmeester Roijer op 12 oktober 1711 aan de heer Broeckman, lid van het vicariaat ter hand werd gesteld.

Zij brachten daarin dank voor het zenden van een nieuwe pastoor, doch benadrukten dat aan deze dezelfde commissie was gegeven als aan pastoor de Wijse zaliger, namelijk het uitoefenen van alle pastorale functies zowel binnen de stad Sluis als in het gebied er omheen. Daarom verzochten ze om handhaving der rechten van de pastoor en de kerk van Sluis en om bescherming tegen die geestelijken, die op hun gebied pastorale functies zoals berechten, trouwen en dopen kwamen uitoefenen. Dit geschiedde zelfs op de hofsteden zonder dat dit noodzakelijk was en wel door de pastoor van Middelburg en de pater-kapelaan die bij hem woonde. Deze hadden, zo men de kerkmeesters voor waarheid had verteld, daartoe de polders onderling verdeeld en zelfs de hofsteden die vlakbij de stad Sluis waren gelegen daaronder begrepen.

Het kerkbestuur was van mening, dat dit strijdig was tegen alle kerkelijke rechten en ordonnantiën, dat daardoor aan de eigen pastoor de gerechtigheden nodig voor zijn onderhoud onrechtvaardig werden onttrokken en dat het daardoor de arme kerk van Sluis, die tevens door de buiten de stad wonende parochianen behoorde te worden ondersteund, onmogelijk werd gemaakt om te blijven voortbestaan, laat staan om zich uit te breiden, zoals het bij een nieuw opgerichte kerk behoorde te gaan.

Wanneer de vicarissen-generaal daarin niet zouden voorzien, dan zou de kerk van Sluis, die geen andere inkomsten had dan hetgeen de parochianen zelf, ofschoon arm, toch vrijwillig daartoe bijdroegen, wat echter gezien de slechte tijd zeer weinig was, ten onder gaan. Als dit zou geschieden, zou het op de hervormde tegenpartij een belachelijke indruk maken. Het was ontoelaatbaar dat een katholieke kerk die hier zo noodzakelijk was voor het instandhouden van de katholieke godsdienst en zo veel vruchten afwierp, zou moeten ten onder gaan, te meer daar ze na moeizame arbeid tot stand gekomen was ondanks de tegenwerking van zo vele andersdenkenden. Hoe zou men het kunnen verantwoorden tegenover God, aldus de kerkmeesters, dat door usurpatie en ondermijning door katholieke geestelijken, die toch de voortplanting van het katholiek

---

(6) BB : Acta, nr. B 47, fo. 35 v°.

geloof zouden moeten betrachten, hier het katholiek geloof uitgeroeid zou worden. Dit zou vooral voor de kinderen uiterst ongelukkig zijn.

Om dit alles te voorkomen verzochten ze om de pastoor van Middelburg en zijn kapelaan te verbieden nog enige pastorale bediening op Staats gebied te verrichten, tenzij met toestemming van de pastoor van Sluis, zonder dat deze nochtans zijn pastoraal recht op die plaats of die polder zou verliezen, wanneer hij in geval van nood, een andere pastoor voor enige tijd zou verzoeken om hem daar bij te staan. Daar tegenover zou de pastoor-missionaris van Sluis ook altijd bereid zijn hetzelfde liefdeswerk ten behoeve van de tegenpartij te verrichten.

Dit rekest gaf aanleiding tot een uitvoerig onderzoek, waarbij de vicarissen-generaal zich lieten voorlichten door de pastoors van Water-vliet en Sint-Laureins.

Ter staving van hun rekest voerden pastoor en kerkmeesters van Sluis de volgende redenen aan, die in een aparte memorie werden overgelegd.

1. Pastoor de Wijse zaliger had in zijn commissie de jurisdictie verkregen over het Vrije van Sluis, voor zover het ressorteerde onder het bisdom Brugge, te weten de Bewester- en Beoostereedepolder, de Noordpolder, Heille en Eede voor zoveel ze op Staats gebied waren gelegen, Aardenburg, Sint Kruis, de Boompolder, het Eiland en aan de overzijde van het water geheel het eiland van Cadzand, het land van Oostburg, Schoondijke en het land van IJzendijke.

2. Pastoor de Corte had gezegd een resolutie van de Staten-Generaal te hebben om vrij zijn werk te kunnen doen. Bij deze resolutie, die gegeven werd in het jaar 1701, werd hem toegestaan in Sluis dienst te doen voor militairen en burgers, doch dit heeft niet lang geduurd. In juli van hetzelfde jaar is toen een andere resolutie uitgevaardigd, die uitdrukkelijk bepaalde dat de uitoefening van de katholieke godsdienst in de stad Sluis vanwege de tijdsomstandigheden alleen voor de militairen bij oogluiking werd toegestaan, onder voorwaarde dat pastoor de Corte van Middelburg in Vlaanderen daar geen dienst zou doen. Indien pastoor de Corte dus een akte van vrijdom heeft gehad, dan is die door laatstgenoemde resolutie ingetrokken en kan die thans niet meer gelden.

3. De handelwijze van de Middelburgse geestelijken was in strijd met de kerkelijke rechten en ordonnanties van het Concilie van Trente, waar staat in het verslag van de 14de zitting onder paus Julius III, gehouden op 25 november 1551, het 9de hoofdstuk van de verbetering : «Ende omdat met seer goet recht de bisdommen ende parochien offte karspillen verscheyden sijn geweest, en aen ijgelijcke kudde schapen eijgen harders gegeven sijn, ende regeerders van minder kercken die ijder voor hun

schapen sorgh souden dragen, op dat de kerckelijcke schickinge niet en soude verwerd werden en opdat de selfde kerck niet soude eenighsins worden onder twee bisdommen, niet sonder groot ongemack der gheene die die souden onderworpen sijn, soo en sullen de beneficien van 't eene bisdom al warent oock parochi kercken off karspillen, om wat oorsaak het wesen magh, niet worden eeuwiglijck vereenigt».

4. Pastoor de Corte zal de gewoonte tot zijn voordeel aanvoeren, doch usantie maakt nog geen tolerantie, een slecht gebruik maakt nog geen wet. Wanneer het de gewoonte was, dat, toen er geen pastoor in Sluis was, hij ook zijn commissie had voor de andere plaatsen en deze door hem werden bediend, nu er een pastoor te Sluis is, die ook is aangesteld voor de andere plaatsen, is het met dat gebruik gedaan. Pastoor de Corte is zelfs, sedert de tijd dat er een pastoor in Sluis is aangesteld, al de emolumenten die hij of zijn kapelaan uit deze streek heeft genoten, schuldig aan de pastoor van Sluis en behoort daarvan volgens de rechten van onze moeder de heilige kerk restitutie te doen.

Nogmaals drongen zij er bij de vicarissen-generaal op aan hen te willen beschermen tegen pastoor de Corte, die de noodzakelijke middelen om de kerk van Sluis te doen voortbestaan wegnam, zodat de kerk ten onder zou moeten gaan. Daardoor zouden al de gebeden der gelovigen, in aflaatbrieven zo menigvuldig verzocht, van geen nut zijn en zouden de pogingen om de uitbreiding van de katholieke kerk onder de andersdenkenden ter hand te nemen, te niet worden gedaan. (7).

Wat was nu de mening van de katholieken van Staats gebied, over wie dit alles nu ging ? De katholieken van Heille, Eede en Aardenburg, die al van ouds gewoon waren om naar Middelburg ter kerke te gaan, voor wie Middelburg ook dichterbij lag en waar geen beperkingen waren om binnen de plaats te komen, dachten er eenvoudig niet aan om te veranderen. De katholieken van de Bewestereedepolder, het dichtst bij Sluis gelegen, waren vooral het mikpunt van pastoor en kerkbestuur van Sluis. Ze voelden dit ook aan en hadden gehoord, dat enkele katholieke inwoners van Sluis hadden rondgestrooid dat ze voortaan niet meer, zoals van ouds gebruikelijk was, bediend zouden mogen worden in de noodzakelijkheden van het geloof door de pastoor of kapelaan van Middelburg, maar dat ze in de toekomst onderhorig zouden zijn aan de pater die in Sluis woonde en aldaar de katholieke kerk bediende.

Een aantal ingezetenen en grote gebruikers van de polder Bewestereede Benoorden Sint Pietersdijk wendden zich daarom tot de vicarissen-generaal met een verzoekschrift om niet toe te laten dat zij gestoord

---

(7) BB : Nr. F 2, ongedat. verzoekschrift en «Reden pro en contra».

zouden worden in hun oude op vrijwilligheid berustende gewoonte, om verzorgd te worden door de geestelijkheid van Middelburg. Ze verklaarden dat zij en hun voorouders altijd de vrijdom hadden genoten om ter kerke te gaan waar ze wilden. Ze hadden al zo lang geprofiteerd van de gunstige ligging van Middelburg en de voordelen genoten van de gunstige aanvangstijden der menigvuldige kerkdiensten en van de catechismusles die er gegeven werd, welke laatste zo noodzakelijk was voor de opgroeiende jongens en meisjes en ook voor de kleinere kinderen.

Daar tegenover wezen ze op de vele ongemakken zowel overdag als 's nachts, die ze zouden ondervinden, wanneer ze door de pastoor van Sluis zouden worden bediend, niet alleen bij het bezoeken van de kerkdiensten, maar ook bij de uitoefening van de andere kerkelijke bedieningen.

Het verzoekschrift was ondertekend door Gijliaeme Quataert, Pieter Mestach, Pieter de Caluwe, Cornelis de Caluwe, Joseph Gevaardt, Pieter Raes, Jan de Sutter en Aryaen Keuvelaer. ⁽⁸⁾.

Deze katholieke polderbewoners kozen dus onverbloemd stelling tegen de handelwijze van Sluis en vóór de verzorging vanuit Middelburg. De bewoners van de andere polders die verder van Sluis waren gelegen zoals de Noordpolder, de Boompolder en de Beoostereedepolder moeten dezelfde mening toegedaan zijn geweest.

Op 20 januari 1712 werden beide partijen op het bisschoppelijk paleis te Brugge ontboden om hun standpunten voor de heren van het vicariaat uiteen te zetten. Van Sluisse zijde verschenen pater Jacobus van den Bosch en kerkmeester Geeraert Elias en van de zijde van Middelburg pastoor Petrus de Corte.

Pater van den Bosch verdedigde het ingediende rekest op grond van zijn commissie om de pastorale functies in al de genoemde plaatsen op Staats gebied uit te oefenen.

Pastoor de Corte bracht daar tegen in, dat hij een dergelijke commissie al meer dan 22 jaar bezat en dat een geschil als nu aan de orde was, zich bij de vorige pastoor van Sluis ook al had voorgedaan. Hierop hadden de vicarissen beslist, dat beiden hun pastorale functies in dit gebied mochten vervullen en de gelovigen zich konden wenden tot wie ze wilden. Daarom ook had pastoor de Corte gezorgd, dat hij een coadjutor of kapelaan kreeg in de persoon van pater Bertinus, carmeliet, aan wie de heren van het vicariaat anderhalf jaar tevoren ook een commissie voor het gehele gebied hadden gegeven.

De Sluisse afgevaardigden vroegen zich daarop af, of het samen kon gaan «dat de schaepen vande kercke van Sluys woonende buijten

---

(8) BB : nr. F 2, ongedateerd rekest.

de stadt connen gaen naer een ander prochie ende pastor, daerdat sij zijn hebbende hunnen eighen herder» en verzochten daarom met klem, dat aan de buiten Sluis woonachtige parochianen zou worden bevolen zich tot hun eigen waarachtige pastoor te wenden, om van hem de heilige sacramenten te ontvangen.

Hier bracht pastoor de Corte tegen in, dat de zielzorg zoals hij die nu al zo vele jaren uitoefende, niet ten kwade gewijzigd behoorde te worden. In dat geval zou hij zich veel liever uit het gehele missiewerk terugtrekken. ⁽⁹⁾.

Omdat vicaris-generaal Boury wegens uitstедigheid bij dit onderhoud niet aanwezig was en men van Sluisse zijde vooral in hem vertrouwen stelde, meende kerkmeester Geeraert Elias er goed aan te doen hem op 28 januari 1712 nog eens te schrijven.

Hij wilde de verklaring van de pastoor van Middelburg, dat hij al 22 jaar een commissie had om het missiewerk onder de katholieken van Staats gebied uit te oefenen niet tegenspreken, doch wilde opmerken, dat dit was in een tijd dat er nog geen kerk of pastoor in Sluis was en de mensen van het platteland toen niet vanuit Sluis konden worden bediend. Nu dit wel het geval was behoorden de commissies aan de pastoor van Middelburg en aan zijn kapelaan, de pater carmeliet, te worden ingetrokken en moest het hen verboden worden nog langer voor de katholieken van Staats gebied werkzaam te zijn.

De kerkmeester hoopte, dat vicaris-generaal Boury niet zou toelaten, dat de kerk van Sluis door pastoor de Corte te gronde werd gericht, omdat deze volgens hem al genoeg pogingen had aangewend om ze te ondermijnen. Indien anders werd beslist vreesde hij, dat het kerkbestuur in deze slechte tijd buiten staat zou geraken in het onderhoud van de pastoor en de kerk te voorzien, hetgeen onverantwoord zou zijn voor de handhaving van het katholiek geloof zowel binnen als buiten de stad Sluis. De kerkmeester verklaarde ook, dat het kerkbestuur niets meer pretendeerde, dan waarop het recht had en dat het de rechten van zijn kerk en pastoor diende te beschermen. ⁽¹⁰⁾.

Ook de bewoners van de polder Bewestereede Benoorden Sinti Pietersdijk kregen de gelegenheid om hun standpunt toe te lichten. In een uitvoerige uiteenzetting brachten ze de volgende motieven naar voren.

1. De stad Sluis bezit niet één voet grond en heeft geen enkele jurisdictie buiten de wallen. Al de polders hebben al meer dan twee- à driehonderd jaar geressorteerd onder de respectieve buitenparochies. De

---

(9) BB : nr. F 2, brief van 28 jan. 1712.

(10) BB : nr. F 2, brief van 28 jan. 1712.

Bewestereedepolder Benoorden Sint Pietersdijk heeft geressorteed onder de parochies Heille en Lapscheure, het deel ten oosten van de straatweg van Sluis onder de parochie van Hanekenswerve en een klein deel onder de parochiekerk van Aardenburg, zonder dat er één huis of één voet grond heeft behoord tot de kerk van Sluis.

2. De katholieken van Sluis waren voordat er aldaar een katholieke kerk was, vrij om ter kerke te gaan en hun pasen te houden waar ze wilden, hetzij in Middelburg, Westkapelle, Hoeke of Sint-Laureins, zelfs in de kapel van het fort Sint-Donaas waar noch een pastoor noch een parochie was. Daarom ook moeten wij dezelfde vrijdom genieten om ter kerke te gaan waar wij willen en in het bijzonder om naar Middelburg te mogen gaan, waar onze voorouders en bloedverwanten begraven zijn, waar wij getrouwd zijn en waar onze kinderen werden gedoopt, in welke kerk wij en onze voorouders gedurende meer dan honderd jaar onze pasen hebben gehouden en waar we wekelijks ter kerke zijn geweest. Door de pastoor van Middelburg werd aan onze zieken hulp verleend en werden ze van de laatste heilige sacramenten voorzien. Wij hebben hem als onze pastoor aangenomen en de kerk van Middelburg als onze parochiekerk, wel wetende, dat die kerk aan geen verandering onderhevig is en wij daar zowel bij dag als 's nachts vrij terecht kunnen.

Zelfs ten tijde dat Middelburg Frans was en dat er te Sluis een katholieke kerk was, hebben de Staten-Generaal ons nooit verboden noch belet om aldaar onze doden te begraven, onze kinderen te laten dopen, onze vrouwen hun kerkgang te laten doen, om aldaar te gaan trouwen en degenen die in stervensgevaar verkeerden door de pastoor van Middelburg te laten berechten. Integendeel zelfs, de Staatse machthebbers hebben op 3 augustus 1705 toestemming gegeven aan de pastoors van de grensparochies die op Spaanse bodem zijn gelegen om de ingezetenen van de verschillende polders te bedienen.

3. Wij achten het onjuist en onbillijk, dat ons de last wordt opgelegd om de pastoor en de kerk van Sluis te helpen onderhouden, die aldaar alleen is toegelaten voor de katholieke soldaten van het garnizoen. Het is ook ontoelaatbaar, dat zes of acht burgers van Sluis de macht willen hebben om ons tegen onze wil en natuurlijke vrijheid, te dwingen om in Sluis ter kerke te gaan en voor de kerkelijke diensten aldaar te helpen betalen. Van de andere kant kunnen ze niet ontkennen, dat hun verzoek aan de magistraat van het Vrije van Sluis, waaronder wij ressorteren is afgewezen, omdat ze wel weten van hoe weinig nut de kerk en pater van Sluis, gezien de plaatselijke situatie, voor ons kunnen zijn.

4. Van de katholieken die in de polders wonen kan op zondag en op kerkelijke feestdagen niemand in Sluis ter kerke gaan, zonder dat hij

jaarlijks aan de poort van Sluis een bedrag van 24 schellingen betaalt voor maandelijksse paspoorten om binnen te komen en voor poortgeld. Dit bedrag sparen onze handwerkers en dorsers uit wanneer ze naar Middelburg ter kerke gaan, om daarvoor de kost te kopen voor hun vrouw en kinderen. Bovendien moet men dikwijls moeite doen om uit de stad te geraken, daar de poorten van 9 tot 11 uur gesloten worden. Daardoor gebeurt het, dat degenen die thuis gebleven zijn om op huis en erf te passen, geen mis noch sermoen kunnen bijwonen, zelfs niet als de poorten open zijn, daar de een zou moeten binnen gaan als de ander buiten gaat. In die tussentijd zouden de huizen onbeheerd worden achtergelaten, hetgeen niemand van ons zal doen.

Daar tegenover zijn de diensten te Middelburg zowel 's zomers als 's winters zo geregeld, dat de ene helft van het huishouden naar de vroegmis kan gaan en de andere helft naar de hoogmis, die om twaalf uur is afgelopen. Veel ouders blijven daar dan met hun opgroeiende jongens en meisjes en met kleinere kinderen wachten bij vrienden en kennissen tot de catechismusles van één uur begint, die om twee uur geëindigd is. Samen gaan ze dan naar huis, hetgeen in Sluis niet mogelijk is. Daar moet men om negen uur vóór het sluiten der poorten in de stad zijn en nadat de dienst om elf uur klaar is, moet men wachten tot één uur eer de catechismusles begint. Die tussentijd moeten de kinderen dan in de koude, in hagel, regen en wind op straat doorbrengen, waarbij het dan nog dikwijls gebeuren kan, dat wanneer de catechismusles om twee uur is afgelopen, de kinderen worden binnen gesloten tot vier uur, daar de poorten van twee tot vier uur dicht gaan en dikwijls tot de avond gesloten blijven. Al deze ongemakken zijn te Middelburg niet te vrezen. De kinderen blijven daar van twaalf tot één uur bij hun ouders, vrienden of bekenden en zijn na het einde van de catechismusles vrij om te vertrekken wanneer zij dat willen.

5. Bij ziekte en afwezigheid van de pater zijn er te Sluis soms geen kerkdiensten. In Middelburg is altijd of de pastoor of de kapelaan aanwezig en werden wij steeds tot grote tevredenheid geholpen. Men kan bij hen zowel overdag als 's nachts terecht. Daarentegen kan men 's nachts of tegen de avond vanuit Sluis geen hulp meer ontvangen, zodat, wanneer wij onder Sluis zouden ressorteren, wij bij nacht en ontij en in andere gevallen zoals bij plotselinge ziekte of een beroerte, van de diensten van ons geloof verlaten zouden zijn.

6. Deze en nog andere redenen tonen genoeg de grote moeilijkheid, ja schier onmogelijkheid, om naar Sluis ter kerke te gaan. Waarom zouden wij anders met onze kinderen een mijl ver over vuile en slechte wegen, door hagel en wind naar Middelburg ter kerke gaan, indien wij zonder

ongemakken de diensten Gods konden bijwonen dichtbij huis ? Daar moeten wel gegronde redenen voor zijn, die wij hier hebben opgesomd. ⁽¹¹⁾.

Tegen de door pastoor de Corte naar voren gebrachte bewijzen waarop zijn recht tot missionering steunde, dienden de kerkmeesters van Sluis op 9 juni 1712 nog een uitvoerig verweerschrift in. De nader aangevoerde redenen kwamen op het volgende neer.

1. Het Concilie van Trente heeft in zijn 24ste zitting, hoofdstuk 13, van de verbetering van gebied, bepaald, dat de bisschoppen in die streken waar de parochies geen vaste grenzen noch eigen leidsmannen hebben, een speciale pastoor moeten aanwijzen van wie de gelovigen alleen de sacramenten mogen ontvangen. Dit geldt vooral voor die steden en plaatsen waar geen parochiekerken zijn, ondanks de privilegiën of gewoonten die er sedert onheuglijke tijden mochten bestaan. Daarom ook is door wijlen bisschop Willem Bassery in de maand april van het jaar 1705 de zielzorg te Sluis en het gehele Staatse gebied in die omgeving toegewezen aan pastoor de Wijse en na diens dood door de vicarissen-generaal aan pastoor Walterus van Ravesteijn. Daardoor is de commissie die destijds werd gegeven aan pastoor de Corte ingetrokken en is hem de jurisdictie over de streek ontnomen, ten ware dat hij wilde beweren, dat wijlen de bisschop en de vicarissen-generaal in strijd hadden gehandeld met de uitspraak van het concilie, door voor die plaatsen de gelovigen te laten kiezen van welke priester ze de heilige sacramenten wensten te ontvangen, hetgeen door het concilie uitdrukkelijk verboden was.

2. De plaatsen die onder Sluis horen zijn de Bewester- en Beoostereedepolder, de Noordpolder, Heille en de Boompolder, voor zover deze beide laatste onder de jurisdictie van het Vrije van Sluis vallen. Dat volgens kerkelijk recht deze polders onder Sluis horen blijkt hieruit, dat al degenen die in die polders sterven, in Sluis begraven moeten worden. Wanneer er katholieken zijn die in Middelburg of elders wenssen begraven te worden, moeten eerst de kerkerechten aan de hervormde kerk van Sluis worden voldaan. Daarenboven moet nog een recognitie worden betaald aan de stadhouder van het Vrije van Sluis voor de vergunning om de overledene te mogen vervoeren. Genoemde rechten zouden toekomen aan de katholieke kerk van Sluis, wanneer de katholieke godsdienst daar de overhand zou hebben, maar nu is ze beroofd van al die inkomsten, terwijl ze ook niet kan genieten van de opbrengst van de driemaandelijksse collecte die de diakens van de hervormde kerk van Sluis zowel in de stad als in de genoemde polders houden.

---

(11) BB : nr. F 2, ongedateerde «Onderwijssinghe...»

5. De bisschop heeft destijds met opzet pastoor de Wijse een commissie verleend waarin het hele Staatse gebied in die omgeving begrepen was, omdat zijne hoogwaardigheid wel wist, dat pastoor de Wijse toestemming had verkregen van de Staten-Generaal om te Sluis de katholieke eredienst te verzorgen en hunne hoogmogenden het kwalijk zouden nemen, dat, nu de katholieke onderdanen van Sluis door een eigen priester werden bediend, de burgers daarentegen de noodzakelijke inkomsten voor kerk en pastoor zonder hun toestemming zouden doen toekomen aan een priester onder Spaanse jurisdictie. Dit zouden ze niet toestaan en wanneer hen dit ter ore kwam zou er groot gevaar bestaan de toestemming voor de kerk en het uitoefenen van de katholieke godsdienst te verliezen. Daarom kon niet getollereerd worden, dat iemand horende onder een vreemde soeverein zonder toestemming jurisdictie uitoefende over een deel van hun gebied.

4. Volgens de beloften aan hunne hoogmogenden gedaan, moeten de burgers voor het onderhoud van hun kerk en pastoor zorgen, die zowel ten dienste staan van degenen die binnen als buiten de stad Sluis wonen. De pastoor van Sluis heeft daarbij nog de zorg voor de militairen en moet het eiland van Cadzand gratis bedienen. Wanneer nu de inwoners van de stad, die arm zijn, de last van kerk en pastoor alleen moeten dragen, kunnen ze dit onmogelijk opbrengen. Als daarbij dan een pastoor van een ander land de inkomsten die zo noodzakelijk zijn om de lasten te helpen dragen tot zich trekt, kan dat niet getollereerd worden. Ook de Staatse overheid zou dit zeker niet goedvinden.

5. Ten aanzien van de commissie van de kapelaan van Middelburg, de pater carmeliet, rijst de vraag wat de vicarissen-generaal mocht hebben bewogen om die te verlenen. Dit moet geschied zijn ten tijde dat pastoor de Wijse was overleden en er in Sluis geen priester was en geen kerkdiensten werden gehouden. Indertijd zijn aan het vicariaat nooit enige klachten gericht van gelovigen van buiten de stad over het weigeren van bijstand door pastoor de Wijse. Mocht dit wel het geval zijn geweest, dan moet het zijn geschied op verzoek van pastoor de Corte, om de mensen uit de polders, waar wat te halen valt, af te trekken van Sluis om zodoende de kerk daar, die het zo nodig heeft, te ondermijnen en ten gronde te richten. Door de aanstelling van de tegenwoordige pastoor, Walterus van Ravesteijn, is echter die commissie ingetrokken en vernietigd, daar deze volgens het Concilie van Trente de enige pastoor is die hier jurisdictie bezit en de sacramenten mag toedienen. Het kan toch niet de bedoeling zijn van de heren vicarissen om in directe strijd te handelen met de bepalingen van dit concilie, door de invoering van die bepalingen, die er op gericht zijn om mistoestanden uit te roeien, te beletten.

6. Inderdaad kunnen de mensen van buiten de stad tijdens de kortste dagen van het jaar, gedurende 2 tot 3 maanden, bezwaarlijk de een in de eerste en de ander in de tweede dienst komen, maar de bewoners van de Noordpolder en die van de Bewestereedepolder die vlakbij Sluis wonen, kunnen dit in Middelburg dan ook moeilijk doen. Voor de overige maanden van het jaar zijn er geen moeilijkheden. Overigens behoort over de bezwaren van het kerkbezoek niet in discussie te worden getreden. Ten aanzien van de lering kunnen niet alleen de kinderen, maar ook de ouderen, die het evenzeer nodig hebben, altijd zonder beletsel, wanneer ze vóór negen uur in de stad komen en recht naar de kerk gaan, van de pastoor catechismusles krijgen, waarna dan om tien uur de hoogmis met preek volgt. Ze kunnen dan 's middags samen weer thuis zijn. Op de wijze waarop ze in de stad kunnen komen worden ze genoegzaam gewezen.

7. Wat betreft de gevallen van plotselinge ziekte of beroerte; het is waar dat onze pastoor er bij dag of bij nacht niet direct bij kan zijn, maar dat kan ook pastoor de Corte niet. Voorbeelden hiervan zijn in het bisdom genoegzaam aan te wijzen. Onder meer zijn mgr. Bassery en de proost van de Onze Lieve Vrouwekerk te Brugge dit overkomen, die toch zoveel priesters bij de hand hadden om hen te kunnen bijstaan. Hier is het gebeurd met pastoor de Wijse en anderen, maar het gebeurt niet één keer in de tien jaar, dat er genoeg tijd is om de pastoor of kapelaan van Middelburg er bij te halen. In zulke gevallen is er ook geen pastorale commissie noodzakelijk en kan iedere priester, daar het een noodgeval betreft, de stervende bijstaan. (12).

Alhoewel van een officiële beslissing van de vicarissen-generaal aangaande dit geschil niets is gebleken, moeten ze het standpunt, dat ze eertijds hadden ingenomen naar aanleiding van het rekest van pastoor de Wijse, hebben gehandhaafd. Daartoe zal het advies van de pastoors van Watervliet en Sint Laureins wel hebben bijgedragen. De overweging dat naast de pastoor-missionaris van Sluis ook de pastoors van de grensparochies van Staatse zijde toestemming hadden gekregen om onder de katholieken zielzorg uit te oefenen, moet hierbij een grote rol hebben gespeeld. Daardoor was immers de missionering minder kwestbaar en was men niet alleen overgeleverd aan de goedgunstigheid van de machthebbers ten aanzien van de vestiging van een priester op Staats gebied zelve.

---

(12) BB : nr. F 2, «Reden van verweeringe...» van 9 juni 1712.

Dit bleek al, toen als gevolg van de pogingen van de pastoor-missionaris en het kerkbestuur van Sluis, de autoriteiten van Staats gebied gingen optreden, doch niet op de wijze zoals het kerkbestuur zich dit had voorgesteld. Men was er over ontstemd, dat de pastoor geen genoegen nam met het hem toegewezen arbeidsveld. Burgemeester en schepenen van het Vrije van Sluis namen stelling tegen het bezoek van de pastoor van Sluis aan de gelovigen op het platteland, dat onder hun jurisdictie viel. Ze schreven daarover op 10 november 1711 aan de Staten-Generaal en toen diens gedeputeerden op de gebruikelijke wijze voor de vernieuwing van de magistraten en het vaststellen der rekeningen naar Staats-Vlaanderen kwamen, beslisten ze op 13 augustus 1712, dat de pastoor van Sluis alleen dienst mocht doen voor het garnizoen en niet voor de bewoners van het platteland. Ze gelastten hem zich te houden aan de beperkende bepalingen, anders zouden conform de plakaten boete en bestraffing volgen. Aangezien de magistraat van het Vrije van Sluis in Sluis zetelde en steeds op de hoogte was van het doen en laten van de pastoor-missionaris aldaar, werd het deze onmogelijk gemaakt om de gelovigen op het platteland te bezoeken, zodat hiermede deze kwestie van de baan was. ⁽¹³⁾.

Die toestand bleef zo voortduren tot december 1725, toen als gevolg van een kwestie over weeskinderen, de uitoefening van de katholieke godsdienst te Sluis werd verboden, de pastoor-missionaris werd verbannen en de gelovigen aldaar weer waren aangewezen op Middelburg en Lapscheure. Dit zou tot midden 1734 blijven duren.

Hier bleek eens te meer de juiste beslissing ten aanzien van de missionering vanuit Middelburg. Was de pastoor van Sluis met uitsluiting van de Middelburgse geestelijkheid alleen belast geweest met de zielzorg voor het Staatse gebied in die omgeving, dan waren de gevolgen veel ernstiger geweest. Nu bleef de Middelburgse missionaris normaal zijn werk verrichten en konden de Sluisse katholieken weer in Middelburg terecht. ⁽¹⁴⁾.

Nadat dit conflict was bijgelegd en in Sluis een nieuwe pastoor-missionaris, Martinus de Zeeuw, was toegelaten, kreeg deze van burgemeester en schepenen van het Vrije van Sluis op 21 augustus 1734 de toestemming, om ook de katholieken wonende buiten de wallen, doch op het gebied, dat kerkelijk hoorde onder de hervormde kerk van Sluis te mogen bedienen.

---

(13) RZ : Vrije v. S., nr. 394, 14 nov., 17 dec. 1711, 13 aug. 1712.

(14) RB : Nieuw kerkarch., nr. 477.

BB : Acta, nr. B 53, fo. 237-238 + aangehecht verzoekschrift en extract Raad van State van 10 juni 1734.

De toenmalige pastoor van Middelburg, Cornelis Franciscus Massot, stoorde zich evenwel niet aan deze Staatse afbakening van het werkgebied van de Sluisse pastoor-missionaris en bleef de katholieken, die buiten de stad Sluis op het platteland woonden, tot zijn parochianen rekenen, ook al woonden ze op het grondgebied waarover de hervormde gemeente van Sluis zich uitstrekte. Toen hij een van hen, Johanna, dochter van Cornelis de Caluwe in het huwelijk verbond, was dit voor de pastoor-missionaris van Sluis aanleiding om bij de bisschop van Brugge een klacht in te dienen.

De pastoor van Middelburg werd daarop gehoord en gaf het feit volmondig toe. De bisschop, Henricus Josephus van Susteren, verbood hem nu op 28 mei 1738 om in het vervolg nog dergelijke dingen te doen en droeg hem op, om alleen zorg te dragen voor zijn eigen parochianen.

Van de zijde van het bisdom nam men nu dus ook het standpunt in, dat de Bewestereedepolder Benoorden Sint Pietersdijk tot de katholieke kerk van Sluis moest gerekend worden en niet meer onder Middelburg hoorde. Men sloot zich daarbij dus aan bij de Staatse afbakening van het kerkelijk gebied. ⁽¹⁵⁾.

Deze beslissing resulteerde op 23 maart 1741 in een overeenkomst tussen pastoor Massot en pastoor-missionaris de Zeeuw, waarin werd bepaald, dat de missie van Sluis niet alleen de stad Sluis zou omvatten, maar daarbuiten ook dat gedeelte van de Bewestereedepolder, dat hoorde onder de hervormde kerk van Sluis, de hofstede van Pieter Raes daarbij inbegrepen. Deze jurisdictie zou gelden zolang de bisschop daarin geen wijzigingen zou aanbrengen. Een dergelijke overeenkomst was kennelijk noodzakelijk, omdat de bewoners van het betreffende gebied zich nog steeds tot de Middelburgse geestelijkheid bleven wenden en niet tot de pastoor van Sluis.

In de overeenkomst werden de volgende bepalingen opgenomen.

1. Men zou elkaars parochianen nooit trouwen, dopen of begraven zonder elkaars toestemming.
2. Wanneer iemand van de Sluisse missie binnen de stad zou komen te overlijden en begraven zou worden in Middelburg, zou de pastoor van Middelburg of zijn plaatsvervanger deze persoon niet mogen begraven noch een uitvaartdienst mogen doen, voor en aler er een uitvaartdienst te Sluis zou hebben plaats gehad, die ten minste een even hoge dienst zou moeten zijn als die te Middelburg, tenzij er een speciale toestemming van de Sluisse missionaris voor gegeven zou zijn.

---

(15) RZ : Vrije v. S., nr. 394, 21 aug. 1734.

BB : Acta, nr. B 54, fo. 248 v°.

5. Wanneer iemand van de Sluisse missie buiten de stad zou komen te overlijden en in Middelburg begraven zou worden, zou de pastoor van Middelburg eveneens geen uitvaartdienst mogen doen, voordat hij speciale toestemming daarvoor van de missionaris van Sluis zou hebben ontvangen.

4. In geval de pastoor van Middelburg of zijn plaatsvervanger voor een overledene van buiten de stad, doch onder de Sluisse jurisdictie horende, een uitvaartdienst zou doen en dit in Sluis niet zou geschieden, zou de pastoor van Middelburg gehouden zijn, de missionaris van Sluis een uitkering te doen van tien gulden voor een hoge dienst, van zes gulden voor een middelbare dienst, van vier en een halve gulden voor een lage dienst en voor mindere diensten naar rato.

5. Wanneer het zou gebeuren, dat iemand behorende tot de Sluisse missie voor zijn dood verzocht zou hebben om de uitvaartdienst in Middelburg te laten doen, mocht de pastoor van Middelburg dit ook niet doen, zonder dat hij met de missionaris van Sluis daarover overeengekomen was.

6. Ingeval iemand van de contracterende partijen een van deze regels zou overtreden, moest hij aan de partij, die daardoor schade zou lijden, al hetgeen hij in die functie ten onrechte zou hebben ontvangen of nog zou moeten ontvangen, uitkeren, met alles wat er zijdelings bij hoorde (¹⁶).

C. — GESCHILLEN MET DE KANUNNIKEN-MISSIONARISSEN VAN MIDDELBURG

Nadat in 1737 het ambt van missionaris voor de Staatse katholieken was toebedeeld aan een der kanunniken van Middelburg en daarna in 1747 kanunnik Jacobus Joannes de Bouck met dit ambt was belast, begon zich allengs een verschil van opvatting voor te doen, ten opzichte van de pastorale functies en -rechten, tussen kanunnik-missionaris de Bouck en pastoor Massot. Kanunnik de Bouck beweerde, dat hij als missionaris voor Staats gebied zijn taak onafhankelijk kon uitoefenen zonder onderhorig te zijn aan de pastoor van Middelburg. Hij nam de titel aan van pastoor van Aardenburg, Eede en Staats gebied en eiste alle diensten betreffende dat gebied voor zich op.

Pastoor Cornelis Franciscus Massot diende daarop een klacht in bij de bisschop van Brugge, Joannes Robertus Caimo. Als gevolg van deze klacht, waar kanunnik de Bouck tegen in bracht, dat uit hun respectieve

---

(16) RG : Kerkarch. Mid., nr. 19, 23 maart 1741.

benoemingsbrieven niet voldoende bleek, wie van beiden de eerste pastorale jurisdictie bezat over de gezamenlijke onderdanen in de aan elkaar grenzende plaatsen Middelburg en Heille, besliste de bisschop ten voordele van de pastoor van Middelburg.

Vertrouwend op de wetenschap, deugdzaamheid en zielenijver van pastoor Massot, kende de bisschop hem op 22 november 1754 tot wederopzeggens de pastorale jurisdictie toe en verklaarde, dat kanunnik de Bouck ten aanzien van Middelburg, Heille en aangrenzende plaatsen alleen die jurisdictie had, welke gewoonlijk aan onderpastoors werd verleend. Hij nam deze beslissing op grond van het aan de kanunnik gericht schrijven van zijn voorganger, de overleden bisschop Joannes Baptista Ludovicus De Castillion, waarin stond, dat wanneer de kanunnik in dit gebied sommige pastorale functies uitoefende, hij dit diende te doen in afhankelijkheid van de pastoor van Middelburg.

Daar tussen pastoor Warlop, de onmiddellijke voorganger van pastoor Massot en pater Bertinus van de orde der carmeliëten, door tussenkomst van de toenmalige bisschop van Brugge, Henricus Josephus van Susteren en de vertegenwoordiger van de heer van Izegem, een overeenkomst was gesloten om aan de missionaris de helft van de inkomsten van deze plaatsen toe te staan, zou ook kanunnik de Bouck hetzelfde honorarium ontvangen. Het stond de pastoor echter vrij om, indien hij dit reeds gewoon was, de missionaris de resterende helft en sommige andere inkomsten te schenken op grond van bewezen diensten.

Verder had de missionaris recht op de 50 Belgische guldens die door het kapittel van Sint Baafs te Gent werden toegekend, alsmede op hetgeen jaarlijks in voornoemde plaatsen door de gelovigen werd gegeven bij de collecte die hij had ingesteld. Daarenboven zou de missionaris het derde deel ontvangen van de pastorale inkomsten van hoge, middelbare en lage uitvaartdiensten van de bewoners van Staats gebied, zoals dit reeds 7 jaar de gewoonte was.

De beslissing van de bisschop, dat kanunnik de Bouck zich voortaan alleen zou noemen kapelaan van Aardenburg, Eede en Staats gebied en alleen daarvan de rechten zou genieten, werd in 1755 in de kerk van Middelburg openlijk van de preekstoel afgekondigd. ⁽¹⁷⁾.

Met inachtneming van deze bisschoppelijke beslissing werd, toen er op 5 juli 1778 een nieuwe pastoor van Middelburg werd benoemd in de persoon van Michael Ludovicus Chesquiere, op 27 juli 1778 een over-

---

(17) RG : Kerkarch. Mid., nr. 19, resolutie van 22 nov. 1754.

BB : nr. F 2, brief van 17 juli 1792, onder 2.

eenkomst gesloten met de kanunnik-missionaris Joannes Baptista Glorie, waarin overeen werd gekomen, dat ze elkaar zouden bijstaan in de pastorale en missie-arbeid van hun wederzijdse districten.

Aangaande de financiële kant van de zaak werd de volgende regeling getroffen.

De missionaris zou voor zijn assistentie bij de hoge, middelbare en lage uitvaartdiensten van katholieken van Middelburg en Heille 1/3de van het stipendium en 1/3de van de bijkomende inkomsten ontvangen. Tot dan toe had de missionaris alleen 1/3de van het stipendium gekregen zonder verdere inkomsten.

De hoge en middelbare uitvaartdiensten voor de katholieken van het missiegebied, te weten die van Aardenburg, Eede, Den Biezen, Sint Kruis en de Noordpolder, zouden worden gecelebreerd door de pastoor met assistentie van de missionaris. De pastoor zou daarvoor 1/3de van het stipendium en de helft van de offerande ontvangen. De lage diensten zouden worden gecelebreerd door de missionaris, die daarvan de volledige inkomsten zou genieten van waslicht en offerande, terwijl de pastoor 1/3de van het stipendium zou ontvangen voor zijn aanwezigheid in de dienst. Het stipendium van een gezongen en gelezen requiëmmis, alsmede de opbrengst van offerande en waslicht, waren voor de missionaris, mits hij zelf de begrafenisdienst zou verzorgen.

Wanneer katholieken van het missiegebied gezongen missen lieten doen, zou dit geschieden door de pastoor. De missionaris zou echter het derde deel van het daarvoor vastgestelde stipendium ontvangen, zijnde tien stuivers. Wanneer in geval van afwezigheid van de pastoor of wegens enig ander beletsel, de missionaris de gezongen mis zou opdragen, zou geheel het stipendium voor hem zijn. Voor het overige zou de missionaris zelf alle inkomsten genieten van zijn missiegebied, zoals de pastoor die genoot van zijn parochie.

Deze overeenkomst werd door de bisschop van Brugge, Felix Guilielmus Brenart, op 1 augustus 1778 goedgekeurd, onder voorbehoud, dat ze alleen verbindend zou zijn voor de contracterende partijen en geen gevolgen zou hebben voor hun opvolgers.

Nadat kanunnik Glorie op 12 juni 1779 als missionaris voor Staats gebied was vervangen door kanunnik Albertus Franciscus Josephus van Baren, werd op 2 september 1779 door pastoor Chesquiere en de nieuwe missionaris eenzelfde overeenkomst gesloten, die op 8 oktober 1779 bisschoppelijk werd goedgekeurd. ⁽¹⁸⁾.

---

(18) RG : Kerkarch. Mid., nr. 19, overeenkomsten nr. 8 en 9 van 27 juli 1778 en 2 sept. 1779.

Kanunnik van Baren werd in 1788 als missionaris vervangen door kanunnik Petrus Carolus Jacobus Vermeulen. Kanunnik Vermeulen weigerde een overeenkomst met de pastoor van Middelburg te sluiten, omdat hij, als enige herder van de katholieken van het missiegebied, evenveel recht meende te hebben om onafhankelijk zijn pastorale functies in de kerk van Middelburg uit te oefenen als de pastoor aldaar.

Als motieven voor deze stelling voerde hij aan :

1. Dat hem het recht toekwam zijn pastorale functies als een gewoon pastoor in de kerk van Middelburg uit te oefenen en dit in zijn hoedanigheid van deservitor voor Aardenburg en omliggende plaatsen van Staats gebied, zoals het ook elders voorkwam, dat er in een en dezelfde kerk twee pastoors waren, die hun eigen parochianen hadden, zoals bijvoorbeeld in de Onze Lieve Vrouwekerk en in de Sint Salvator van Brugge, waar drie pastoors in dezelfde kerk onafhankelijk van elkaar hun functies uitoefenden ;
2. Dat hij, op grond van een openlijke verklaring, dit recht slechts had doen gelden, zoals het reeds sedert zeer lange tijd werd uitgeoefend ;
3. Dat, waar de katholieken van Staats gebied, door hun overheid van een kerk waren beroofd, het de bisschop vrij stond hen een kerk toe te wijzen die ze konden bezoeken, waar hun pastoor of deservitor geheel vrij en onafhankelijk van wie dan ook zijn ambt kon uitoefenen ;
4. Dat de genoemde katholieken, wier zielzorg hem persoonlijk was opgedragen, uitsluitend zijn onderdanen waren en in het geheel niet die van de pastoor van Middelburg ;
5. Dat hun huwelijken, wanneer ze ten overstaan van een ander zonder zijn toestemming gesloten werden, niet geldig waren, daar hij, in zijn hoedanigheid van deservitor, door zijn parochianen als de werkelijke zieleherder werd beschouwd ;
6. Dat het hem vrij stond de begrafenis van de overledenen van zijn missie te regelen zoals hij het wilde, omdat ze alleen aan hem toebehoorden ;
7. Dat hij de wekelijkse afkondigingen van de overledenen, het zogenaamde jaargebed, van zijn missie had ingesteld en daarvan de officiële en gebruikelijke inkomsten ontving ;
8. Dat de gebruikelijke stipendia voor de plechtige gezongen missen die zijn gelovigen lieten doen, alsmede de rechten van alle kerkelijke functies, hem toekwamen.

Tenslotte betoogde de kanunnik-missionaris, dat het weigeren van deze rechten aan hem des te meer ongeldig was, omdat de pastoor van Middelburg niet werkelijk de pastoor van die kerk was, maar pastoor van

Heille, daar de kerk van Middelburg alleen een collegiale kerk was en niet een parochiekerk.

Pastoor Ghesquiere van Middelburg was het vanzelfsprekend niet met deze stelling eens. Hij was van mening, dat de missionaris of wie dan ook, zonder zijn toestemming of opdracht geen enkele functie in zijn kerk kon uitoefenen. Hij beriep er zich op, dat hij alleen de pastoor van de kerk van Middelburg was en dat het volgens het gewone recht slechts aan de pastoor van de plaats toegestaan was, zowel in zijn kerk als binnen de grenzen van zijn parochie, de pastorale functies uit te oefenen. Hij gaf echter toe dat de omstandigheden eisten, dat onder redelijke voorwaarden dit recht aan de missionaris van de Staatse katholieken eveneens werd toegestaan en was bereid daarover in vriendschappelijke sfeer een redelijke overeenkomst aan te gaan, doch alleen voor zover het hem persoonlijk betrof en zolang hij zou leven. Ze mocht evenwel noch aan zijn opvolgers noch aan de wereldlijke beschermer van de kerk van Middelburg enig nadeel berokkenen.

De pastoor moest toegeven, dat de katholieken van het missiegebied geenzins zijn onderdanen waren en dat hij geen enkele jurisdictie over hen bezat. Eveneens konden deze katholieken ten overstaan van hem geen geldig huwelijk sluiten, omdat hij niet hun eigen pastoor was en ook kon hij geen rechten doen gelden op de overledenen als ze buiten zijn rechtsgebied werden begraven.

Ter weerlegging van het standpunt van de kanunnik-missionaris voerde de pastoor van Middelburg de volgende motieven aan.

1. Nergens kwam het voor, dat in onbeperkte mate en zonder toestemming van de pastoor, of zelfs tegen de wil van de pastoor, een ander pastorale functies uitoefende. Wanneer eenmaal aanvaard werd, dat de pastoor de missionaris als gelijke zou moeten erkennen, dan zouden daaruit vanzelf misbruiken ontstaan. Op de vergelijking, die de missionaris naar voren bracht, aangaande de pastoors van de Onze Lieve Vrouwekerk en de Sint Salvator te Brugge, was het niet de moeite waard om te antwoorden. De pastoors van die kerken hadden ieder een wijk van dezelfde parochie toegewezen gekregen. In hun benoemingsbrief werd dit duidelijk vermeld. Ze werden in dezelfde kerk geïnstalleerd. Hier echter betrof het parochianen, die onderdanen waren van een willekeurige missionaris en die vreemd waren aan de kerk van Middelburg.

2. De omstandigheden waaronder en de wijze waarop deze missie is begonnen en de noodzaak waardoor de katholieken van Staats gebied werden gedwongen, bewijzen genoegzaam, dat dit voor hen een gunst is geweest van de pastoor van Middelburg zonder enige bijbedoeling. Noch de kerkfabriek, noch de wereldlijke beschermheer, noch de pastoor van

Middelburg hebben daar ooit enig voordeel van gehad. Het verlenen van de pastorale functies aan de missionaris was een gunst maar geen recht. Voor de kerkfabriek betekende dit een zorg te meer, daar alles niet alleen ten dienste moest staan van de eigen parochianen, maar in niet mindere mate voor de missionaris en zijn katholieken. Ook de pastoor had er geen voordeel bij, daar zijn pastoraal gezag en de leiding in de kerk verzwakt werden, omdat ze over twee groepen werden verdeeld. Ook de wereldlijke beschermer had er geen voordeel van, omdat diens rechten des te meer werden verzwakt, naarmate de beneficies waarover hij kon beschikken beperkt werden.

3. Uit de overeenkomsten zoals die met de vorige missionarissen waren gesloten bleek duidelijk, dat alles bij wijze van gunst was verleend. Indien de missionarissen onafhankelijk waren geweest, zou het niet nodig geweest zijn om dergelijke overeenkomsten te sluiten. Daarin waren de uitvaartdiensten van de eerste en tweede klas voor overledenen van Staats gebied aan de pastoor voorbehouden en niet aan de missionaris. De pastoor kon aan de missionaris toestemming verlenen om andere diensten te doen, zodat ook hier weer van een gunst sprake was en niet van een recht.

Een verklaring waardoor de missionaris het recht kon doen gelden om zonder toestemming van de pastoor van de plaats, pastorale functies uit te oefenen bestond niet. Wel was er een verklaring van de pastoor van Middelburg van vóór 1754, waarin deze verklaarde, dat hem de pastorale jurisdictie toekwam niet alleen over het gebied der parochie Middelburg en Heille, maar ook de eerste jurisdictie in de aangrenzende plaatsen van het missiegebied over de gezamenlijke onderdanen. Dit was dus heel wat anders dan dat een missionaris als pastoor functies in de kerk kon verrichten zonder toestemming van de pastoor van Middelburg. Ook al behield toen de pastoor zich het recht voor zijn jurisdictie ook over de katholieken van Staats gebied uit te oefenen en was dit later niet meer het geval, toch bleef hij de enige pastoor van de kerk van Middelburg.

4. Wat de jurisdictie over de katholieken van Staats gebied betrof : die kwam toe aan de missionaris. Daarover was er geen verschil van mening, maar daar ging het ook niet om. Waar het wel om ging was, wie de diensten in de kerk van Middelburg mocht doen. Dat waren twee geheel verschillende zaken. Evenals de pastoor van Sint Laureins zijn parochianen niet mocht dopen, trouwen of begraven in de kerk van Middelburg zonder toestemming van de pastoor aldaar, zo mocht ook de missionaris dit in Middelburg niet doen met katholieken van zijn missiegebied.

Ten aanzien van het argument, dat hij niet de pastoor van Middelburg, maar de pastoor van Heille was, repliceerde pastoor Ghesquiere :

1. dat hij strikt genomen pastoor van Heille zou moeten worden genoemd en niet pastoor van Middelburg, doch dat de kerk van Middelburg binnen de grenzen van de parochie Heille was gelegen, terwijl de missionaris niet een speciaal en wettig privilege had waardoor hij aan de jurisdictie van die pastoor onttrokken werd ;
2. dat de parochiekerk van Heille destijds door het wettig gezag, met instemming van de belanghebbenden, overgebracht werd naar de nieuwe kerk die in Middelburg gebouwd was en dientengevolge de pastoor van Heille tot pastoor van Middelburg werd gemaakt ;
3. dat daaruit volgde, dat de kerk niet alleen collegiaal maar ook parochieel was, hetgeen ook bleek uit zijn benoemingsbrief, waarin hem de functie van pastoor en cantor van Middelburg in Vlaanderen werd verleend.

De pastoor vertrouwde, dat de bisschop niet zou toestaan, dat de missionaris in zijn parochiekerk als zijn gelijke zou moeten worden erkend, zeker niet, waar de pastoor hem redelijke en gematigde voorwaarden aanbood. Om dit aan te tonen en om geschillen te vermijden alsmede de ergernis die daaruit reeds was ontstaan, stelde de pastoor aan de bisschop van Brugge een drietal oplossingen voor, waarbij hij opmerkte, dat wanneer de bisschop een andere oplossing wist die beter was, hij bereid zou zijn die te aanvaarden.

Eerste oplossing : Indien de bisschop de pastoor zelf tot deservitor van de missie zou aanstellen en de huidige missionaris tot gevolmachtigde, dan zou de pastoor hem alle functies toevertrouwen en hem alle inkomsten laten, zoals ook met de vorige missionarissen Glorie en van Baren het geval was geweest.

Tweede oplossing : Hij was bereid met hem eenzelfde overeenkomst als met de twee vorige missionarissen aan te gaan, indien er aan werd toegevoegd, dat de missionaris zijn pastorale functies met toestemming van de pastoor moest uitoefenen en niet op eigen gezag en dat er enige voorwaarden werden gesteld om verwarring in de uitvoering er van te voorkomen.

Derde oplossing : De pastoor zou toestaan, dat alle diensten met betrekking tot de missie, in de kerk van Middelburg zouden plaats vinden onder de volgende voorwaarden :

1. De missionaris zou niet eigenmachtig het uur mogen bepalen waarop gezongen missen zouden gedaan worden, doch daarvoor de toestemming behoeven van de pastoor, dit om verwarring te voorkomen ten aanzien van het koor, daar het kon zijn dat dit verhinderd was of samenvallende gezongen diensten zou moeten verzorgen.
2. De missionaris zou zijn overledenen wekelijks niet afzonderlijk mogen afroepen, doch het gebed der gelovigen zou worden verzocht voor de overledenen van Middelburg en het missiegebied samen, waarbij de mis-

sionaris voor iedere overledene van zijn missiegebied 15 stuivers per jaar zou ontvangen en de rest aan de pastoor zou afstaan.

3. De missionaris zou jaarlijks voor pacht en voor de erkenning van zijn pastoraal recht aan de pastoor de waarde van één pond groten van de in dat jaar gangbare munt betalen. Alle andere inkomsten van de missie zouden aan de missionaris toekomen. Indien echter de missionaris tevens tot onderpastoor van Middelburg zou worden aangesteld zou hij de aan die hoedanigheid verbonden inkomsten ontvangen.

4. De missionaris zou niets ontvangen uit de inkomsten van de kerk van Middelburg tenzij in zijn hoedanigheid van kanunnik. De inkomsten verbonden aan het ambt van onderpastoor van Middelburg behoorden reeds aan onderpastoor de Backere. Als de missionaris zou verkiezen, dat de pastoor de uitvaartdiensten van de eerste en tweede klas zou celebreren en wel met verdeling van de inkomsten zoals in de overeenkomst met de beide vorige missionarissen was besloten, dan zou hij jaarlijks voor de erkenning daarvan niets behoeven te betalen, doch het aan de pastoor toekomende deel der inkomsten zou daarvoor in de plaats treden.

5. De missionaris zou althans uit naastenliefde verplicht zijn, wanneer hij bij afwezigheid geen vervanger had, de pastoor daarvan te verwittigen, opdat deze voor de tijd van diens afwezigheid, mocht hij zelf verhinderd zijn, er voor kon zorgen dat er voor de katholieken van het missiegebied voldoende biechtvaders aanwezig waren, daar die katholieken in geval van nood alleen in Middelburg terecht konden. ⁽¹⁹⁾.

De pastoor van Middelburg kreeg de steun van Pierre Philippe Cardinael, advocaat te leper, raadsman en intendant-generaal van de gravin van Middelburg Elisabeth Pauline de Merode. Als haar vertegenwoordiger had hij te waken tegen vervreemding of aantasting van de fundaties, voorrechten en ambten verbonden aan de kerk van Middelburg. Daarom gelastte hij de pastoor, zijn jurisdictie onverkort te handhaven en over alle uitvaarten en andere diensten, die er in zijn kerk zouden zijn, de zeggenschap te behouden ofwel, door ze zelf te verzorgen, ofwel door ze met zijn machtiging door anderen te laten doen.

Hij had over het geschil een bespreking gevoerd met pastoor Caytan van de Onze Lieve Vrouwekerk te Brugge en richtte tot hem op 18 december 1788 een uitvoerig schrijven waarin hij zijn standpunt uiteenzette en waarin hij deze verzocht om de kwestie met de bisschop van Brugge te bespreken en zijn invloed aan te wenden om een gunstige regeling te verkrijgen. Tevens zond hij hem de brief toe, die kanunnik Vermeulen hem had gestuurd en waarin de kanunnik zijn klachten had uiteengezet.

---

(19) RG : Kerkarch. Mid., nr. 19, ongedateerde «Casus positio».

De intendant-generaal benadrukte, dat de pastoor van Middelburg niets anders deed dan de orders uitvoeren, die hij als gemachtigde van de gravin had gegeven. Ten onrechte beriep kanunnik Vermeulen zich op een gevestigd recht van zijn voorzaten, dat door de overleden pastoor Massot aan de missionarissen zou zijn verleend. Hiervan was hem niets bekend. Wel was het juist, dat pastoor Massot ten einde de missionaris in staat te stellen om in zijn onderhoud te voorzien, hem de baten van de diensten had gelaten, hoewel hij daartoe niet verplicht was.

Aangezien er voor de kanunniken nieuwe statuten waren ontworpen, waarin de rechten en verplichtingen waren opgenomen, bleef er alleen nog deze kwestie ter regeling over.

Ter staving van zijn standpunt haalde hij de volgende motieven aan welke in grote lijnen met die van de pastoor van Middelburg overeen kwamen en speciaal de materiële en juridische kant van het geschil belichtten.

1. Nadat de kerk van Heille destijds door de oorlog was vernield, werd door Pieter Bladelin met toestemming van de tiendheffers, de monniken der Sint-Baafsabdij van Gent, in Middelburg een kerk gebouwd en werd het pastoraat van Heille overgebracht naar Middelburg, zodat de pastoor van Middelburg dezelfde rechten bezat als vroeger de pastoor van Heille.
2. De pastoor van Middelburg was volgens de eed bij de aanvang van zijn bediening afgelegd, verplicht om zich er aan te houden, dat voor iemand die niet tot zijn parochie behoorde, geen uitvaartdienst werd gedaan zonder zijn speciale toestemming.
3. De moeilijkheden waren ontstaan, doordat als gevolg van de oorlog, destijds menigvuldige kerken in de omgeving van de parochie Heille waren vernield, zodat de katholieken die daar woonden verstoken waren van de uitoefening van de katholieke godsdienst. Ze waren daardoor genoodzaakt hun toevlucht te nemen tot de dichtstbij gelegen katholieke kerken. Middelburg was steeds de meest geschikte succursaal geweest voor verschillende omliggende parochies waar geen gelegenheid was de katholieke godsdienst uit te oefenen.
4. Het grootste deel van die parochies was nog verstoken van een katholieke priester en van de gelegenheid om katholiek begraven te worden, terwijl de tiendheffers toch het genot van hun tienden hadden. Ofschoon ze voor een deel moesten bijdragen in het salaris van de Hollandse dominees, dat maar net voldoende was om van te leven, was het een feit, dat ze uit de opbrengst der tienden een aanmerkelijk voordeel hadden, doordat ze niet belast waren met het onderhoud van kerken, pastorieën en andere kerkelijke gebouwen.

5. De kerk van Middelburg, een particuliere fundatie, en het inkomen daarvan, ontlastten de tiendheffers van alle verplichtingen waarmee ze vroeger waren belast, hetgeen zeker niet de bedoeling van de stichter kan zijn geweest. Het destijds aangegane akkoord strekte zich dan ook niet verder uit dan de parochie Heille. In het thans voorhanden zijnde geval zou men de kerk van Middelburg willen verplichten om ook te dienen voor alle vreemde en onafhankelijke parochies.

6. Door de bisschop van Brugge was met medewerking van de tiendheffers een missionaris aangesteld, die uit de opbrengst der tienden, zonder dat daartoe een positieve verplichting bestond, een geringe som als jaarlijkse vergoeding ontving. Deze missionaris zou echter niet in zijn onderhoud kunnen voorzien, ware het niet dat hij daarnaast een prebende als kanunnik genoot en gratis een huis tot zijn beschikking had. Deze voorrechten waren verbonden aan het ambt van kanunnik, doch in het geheel niet aan dat van missionaris.

7. De missionaris en zijn missie waren de oorzaak van de moeilijkheden. Hij ging zelfs zover, dat hij onafhankelijk zijn jurisdictie uitoefende in de kerk van Middelburg en zich wilde laten doorgaan voor pastoor. Dit zou echter zeker niet worden toegelaten, wat ook de tiendheffers dienaangaande mochten doen. Daarom zou er in het vervolg ook geen kanunnik meer als missionaris worden aanvaard.

De intendant-generaal benadrukte dan ook, dat de pastoor van Middelburg zich in het vervolg alleen zou moeten bezig houden met zijn eigen parochianen, doch stelde daarnaast als oplossing voor, dat de missionaris onderhorig zou zijn aan de pastoor en dat deze de bevoegdheid zou hebben met hem een overeenkomst aan te gaan, die echter geen gevolgen mocht hebben voor zijn opvolgers.

De intendant-generaal verzocht pastoor Caytan om de bisschop van Brugge van zijn motieven in kennis te stellen, opdat ook deze kwestie definitief geregeld zou kunnen worden, hetgeen tot de zo nodige rust zou kunnen leiden. Tevens verzocht hij hem, de pastoor van Middelburg van een en ander in kennis te stellen en deze te verzoeken om zijn zienswijze te willen overbrengen aan kanunnik Vermeulen als antwoord op diens brief. ⁽²⁰⁾.

De bisschop van Brugge, Felix Guilielmus Brenart, besliste reeds op 22 december 1788, nog voor de nieuwe statuten werden vastgesteld.

---

(20) RG : Kerkarch. Mid., nr. 18, aangehechte brief van 18 dec. 1788.

Aan kanunnik Vermeulen werd voorgeschreven, dat hij eenmaal de goedkeuring van de pastoor van Middelburg zou vragen om zijn functies, welke nagenoeg die van een pastoor waren, in de kerk van Middelburg uit te oefenen. Die goedkeuring zou dan voor altijd gelden. Als missionaris was hem echter geen enkel recht toegekend, aangezien zijn voorgangers in dezelfde kerk toegelaten waren uit een oogpunt van welwillende hulpvaardigheid. ⁽²¹⁾.

G. A. C. van VOOREN

---

(21) BB : Acta, nr. B 78, fo. 6 r°.

GERAADPLEEGDE ARCHIEFSTUKKEN

BISSCHOPPELIJK ARCHIEF TE BRUGGE

(afgekort BB)

Reeks B : Acta Episcoporum Brugensium

nr. B 45 Willem Bassery

nr. B 46, 47 Vicarissen-generaal

nrs. B 53, 54 Henricus Josephus van Susteren

nr. B 59 Joannes Baptista Ludovicus De Castillion

nr. B 78 Felix Guilielmus Brenart

Reeks F : De parochies van het bisdom.

nr. F 2 Aardenburg

RIKSARCHIEF TE BRUGGE

(afgekort RB)

NIEUW KERKARCHIEF

nr. 477 Kerk van Sluis ; Bundel akten over moeilijkheden 1725-1734.

RIKSARCHIEF TE GENT

(afgekort RG)

KERKARCHIEF VAN MIDDELBURG

nr. 18 Statuten voor de kerk door bisschop Brenart van Brugge 1789.

nr. 19 Stukken betreffende uitoefening van het pastoraal ambt in Middelburg en de missie in Staats-Vlaanderen 1741-1779.

KERKARCHIEF VAN SINT-LAUREINS

nr. 1 Bewijsstukken van het feit dat de inwoners van de wijk Sint-Kruis parochianen zijn van Sint-Laureins 1742.

RIKSARCHIEF IN ZEELAND TE MIDDELBURG

(afgekort RZ)

VRIJE VAN SLUIS

nr. 136 Register van ingekomen rekestes met de daarop door de magistraat genomen beschikkingen 1716-1723.

nr. 394 Stukken betreffende de Rooms-Katholieken 1686-1794.

DE GRAFELIJKE MOLENS TE EEKLO, KAPRIJKE EN WAARSCHOOT (1357-1456)

In 1357 schenkt graaf Lodewijk van Male «te Eecloe, te Capric ende Waerscoet de helt van acht moelnen» aan de heer van Gruuthuuse. ⁽¹⁾. Deze molens maakten deel uit van de gekonfiskeerde goederen van Arnout van Rommene. Ze kwamen in zijn bezit door zijn huwelijk met Isabella van Lierde, de weduwe van Simon de Mirabello. Deze Isabella was een bastaardzuster van graaf Lodewijk van Nevers. ⁽²⁾. Arnout van Rommene had in de Vlaams-Brabantse oorlog partij gekozen voor Wenceslas en Johanna van Brabant en tegen graaf Lodewijk van Male. ⁽³⁾.

Die molens waren voor de helft in het bezit van de graaf en de andere helft behoorde aan een begunstigde van de graaf. Simon de Mirabello is de eerst gekende bezitter van de helft van die molens. Na zijn dood erfde zijn vrouw Isabella die molens en door haar huwelijk met Arnout van Rommene kwamen ze in het bezit van haar man. Die toestand van verdeling zou nog geruime tijd duren.

In 1442 verkopen Jonkvrouw Margriete Cupins en haar man Amplovis Craye hun «gherechte heeltsceede» van twee molens aan de hertog van Bourgondie voor 100 p gr. vlaams. ⁽⁴⁾. De ligging van die twee molens is eerder vaag aangeduid : «deene muelne staende oost ende dandre west binnen de vors. stede ende vrijhede van Eeclo». Op die wijze werden dus twee molens te Eeklo terug het volle bezit van de graaf van Vlaanderen.

---

(1) DE LIMBURG-STIRUM, *Cartulaire de Louis de Male*, deel II, p. 66.

(2) P. ROGGE, *Simon de Mirabello in Vlaanderen*, in Appeltjes van het Meetjesland, deel IX, 1958, p. 8.

(3) P. ROGGE, o. c. p. 20.

(4) Algemeen Rijksarchief, Trésor de Flandre, Reeks I, nr. 1240. Deze akte werd verleden voor de schepenen van Eeklo : Vincent De Munster, Jan Cnospaert, Michiel Blondeel, Pieter Zoetaert, Jan De Mokere en Jan De Wint.

Ook uit de rekeningen over de herstellingen en reparaties aan die molens, uitgevoerd tijdens de jaren 1371-1375, blijkt die verdeling. De graaf moet inderdaad voor de helft bijdragen in de totale herstellingskosten. ⁽⁵⁾. Deze rekeningen lichten ons tevens uitvoerig in over de grafelijke molens te Eeklo, Kaprijke en Waarschoot.

Te Eeklo staan er vier molens : «de zuudmoelne oost, de zuudmoelne west, de hoghe moelne west en de oostmoelne oost». ⁽⁶⁾. In 1351 wordt een perceel land «an de strate die gaet van Eclo te Ravenscootwaert bider zuutmoelne» gesitueerd. ⁽⁷⁾. We kunnen daaruit afleiden dat onze beide «zuudmoelne» aan de zuidzijde van de Molenstraat gelegen waren ⁽⁸⁾. De oostmolen lag volledig aan de andere zijde van de stad. Waarschijnlijk moeten we die situeren in het begin van de Oude Gentweg te Eeklo. ⁽⁹⁾. De hoge molen kan gestaan hebben op de molenberg naast het kerkhof, waar in latere tijden een hoge stenen molen gebouwd werd. ⁽¹⁰⁾.

Voor Kaprijke vinden we twee molens vermeld in de rekeningen : «de westmoelne en de moelne te Capric upt velt». De westmolen stond in de (kleine) Molenstraat te Kaprijke op de grens tussen Kaprijke en Eeklo niet ver van het Aalstgoed. ⁽¹¹⁾. De molen op het veld is niet met zekerheid te situeren, maar kan misschien vereenzelvgd worden met de molen die langs de (grote) Molenstraat te Kaprijke stond.

---

(5) Algemeen Rijksarchief Brussel, Rolrekening nr. 2068 over 1371-72, nr. 2069 over 1372-73 en nr. 2070 over 1374-75.

(6) Algemeen Rijksarchief Brussel nr. 2069. Zie bijlage.

(7) E. NEELEMANS, *Geschiedenis der stad Eecloo*, Deel II, p. 502.

(8) De Molenstraat heette trouwens vroeger de Zuidstraat of ook soms wel eens de Weststraat.

(9) Het landboek van 1638 vermeldt een «cheyns daer Hendrycks De Croicgs meulen op staet». Die cijns was gelegen tussen de Oude Gentweg en de Lekestraat. Stadsarchief Eeklo nr. 384.

(10) Een foto van die hoge stenen molen vindt U in Appeltjes van het Meetjesland, XVII, 1966, p. 266. In het landboek van 1638 vinden we een molenwal in die omgeving (26e beloop) vermeld.

(11) Een fragment van een oud renteboek (vermoedelijk begin 14de eeuw) vermeldt een stuk land te Kaprijke «ligghende ande muelne comende an den watreganc» (Rijksarchief Gent Abdij Oost-Eeklo nr. 113). Die molen is waarschijnlijk de westmolen van Kaprijke.

(12) ARA-RR 2068 «Item van den scoren van der molen daermede dat soe was ghescoort als men de plate indede. Dat si costen te voerene van Eustaes Auweels molene toten Waerscoot molene xij gr.»

Te Waarschoot vermelden de rekeningen slechts een molen, alhoewel wij er twee verwachten, vermits er in 1357 sprake is van acht molens : vier te Eeklo, twee te Kaprijke en twee te Waarschoot. De gegevens van de rekeningen zijn te vaag om die molen juist te kunnen situeren. De molen van de heer van Aveschoot komt ook voor in die rekeinig : in 1372 haalt men schoren te Lembeke om de molen van Waarschoot te ondersteunen. ⁽¹²⁾. De molen van Lembeke was in het bezit van de heren van Aveschoot.

De rekening over het jaar 1371-72 wordt door Pieter Vromout te Gent opgemaakt. ⁽¹³⁾. Pieter Vromout was geen pachter maar wel een dienaar van de graaf. Hij was eerst schepen en later baljuw te Eeklo in 1367-68 en 1385-90. ⁽¹⁴⁾. Hij betaalde als zaakgelastigde van de graaf verschillende personen voor reparaties die ze aan de molens uitgevoerd hadden. Nijs Bomghaert, timmerman, wordt vergoed voor het leveren van hout en voor het herstellen van het houtwerk en Jan Drieghe voor het herstellen van het ijzerwerk. ⁽¹⁵⁾.

Het volgend jaar treedt er een wijziging in het uitbatingsregime van de molens. De molens te Eeklo en te Kaprijke worden nu samen verpacht aan Jan Hoverghars, die nu zelf moet instaan voor alle reparaties. ^(15bis). De pachtvoorwaarden zijn niet bekend, maar we stellen vast dat de pachter, die in de rekeningen de titel van meester krijgt ⁽¹⁶⁾ vergoed wordt voor zijn onderhoudswerk. Hij werd in die taak bijgestaan door knechten of helpers. ⁽¹⁷⁾. De manier waarop «de meester» de molens uitbaatte is

(13) ARA-RR 2068 «Dit es de rekeninghe van Pieter Vromoute van den molenen van Eclo, Waerschoot ende Capericke, beghinnende tsondaghes naer sinte jansdach middelsommere int jaer LXXI ghedurende toten allen Apostelen daghe int jaer LXXII ghedaen te Ghent».

(14) P. ROGGHE, *Eeklo, van Silexdrager tot keurbroeder*, in Het koninklijk Atheneum te Eeklo viert zijn tweede lustrum, p. 178-179.

(15) ARA-RR 2068 «Dit is thout dat Niis Bomghert an de molen gheleyt hevet» en «Dit es dat Jan Drieghe ghewrocht hevet ande molenen vors. van ijserwerke».

(15bis) Deze Jan Hoverghars was een inwoner van de stad Aardenburg zoals blijkt uit de baljuwsrekening van Aardenburg van rond 1375. Hij komt in die rekening voor omdat hij Jacob Utenhove vermoord had. De straf die hij kreeg staat niet vermeld omdat zijn proces voor de schepenen van het Brugse Vrije gevoerd werd. Deze baljuwsrekening wordt bewaard in de «Archives Nationales» te Rijsel.

Deze inlichting over Jan Hoverghars kreeg ik van Daniel Verstraete, waarvoor hartelijk dank.

(16) ARA-RR 2069 «Item an de hoghe moelne ghewrocht de roede te beslane ende vj cammen in te doene j dach de meester alleene vij s. par.»

(17) ARA-RR 2069 «Item an de oostmoelne oost omme de hecke te vermakene ende de roede te beslane j dach de meester hem andren».

niet met zekerheid te achterhalen. Waarschijnlijk verpachtte hij die verder aan molenaars die de molens dan in bedrijf hielden. Het is immers onmogelijk dat hij zes molens terzelfdertijd aan het draaien zou gehouden hebben. We zien in Jan Hoverghars meer een ondernemer en vooral een molenbouwer, want hij voert verscheidene reparaties alleen uit. Bovendien wijst zijn titel van meester op een speciale bevoegdheid in het molenvak, zodat hij een geschikte tussenpersoon was tussen de graaf en de molenaars.

Alhoewel er slechts drie rekeningen bewaard zijn uit die periode lichten ze ons toch in over een wijziging in het uitbatingsregime van de molens. Tot 1372 gebeurt dit rechtstreeks door de administratie van de graaf terwijl men daarna een beroep doet op een pachter die de last van het onderhoud op zich neemt. De helft van de herstellingskosten blijft de graaf echter zelf betalen. De andere helft valt ten laste van de eigenaars van de tweede helft. ⁽¹⁸⁾.

In de rekeningen treffen we ook enkele plaatsen aan waar er materiaal gekocht werd. Te Gent haalde men verscheidene molenstenen, te Oedelem kocht men een as en drie «platen» aan Willem Vanden Houte. ⁽¹⁹⁾. Te Balgerhoeke en «int goed te Wullescoot» haalt men eik. ⁽²⁰⁾.

VERWOESTING EN WEDEROPBOUW VAN DE GRAFELIJKE MOLENS

Houten molens waren natuurlijk zeer kwetsbaar in oorlogstijd. Herhaaldelijk werden ze dan ook in brand gestoken en verwoest. In 1378 ontstaan er tussen graaf Lodewijk van Male en de stad Gent naar aanleiding van de zaak der Brugse Leie ⁽²¹⁾, moeilijkheden die de aanloop werden tot een zesjarige oorlog. De onbeschermden steden en de dorpen waren

---

(18) ARA-RR 2069 «Summe van xij lb. gr. ix s. gr. iij gr. ende j ingh. hier of ghelt minheere de helt».

(19) ARA-RR 2068 «Item ghegheven Willeme Vanden Houte van eenre asse ende van drien platen die noch ligghen onverwrocht ghegheven xxj scilde. Ende die waren ghecogt te Odelem».

(20) ARA-RR 2068 «Item coste te haelne j ecke te Balgherouke viij s. par. Item coste een ecke te haelne int goed te Wullescoot viij s. par.». Tussen Balgerhoeke en de Sint-Jansdreef te Eeklo treft men de plaatsnaam Wulfschoot aan. In 1315 bezet men een rente «tere stede die men heet Wulfscoet streckende nortwaert toten Moerwegheline». Rijksarchief Brugge, Aanwinsten, nr. 1912. Renteboek van het Sint-Janshospitaal, f° 183 v°. Dit «moerwegheline» moet vermoedelijk met het huidige Vrouwestraatje vereenzelvigd worden.

dan een gemakkelijke prooi voor de oorlogvoerenden. De molens van Eeklo overleefden dan ook niet het oorlogsgeweld. ⁽²²⁾.

In 1387 laat Filips van Bourgondie een versterkt kasteel te Sluis bouwen. De molen van de Sluizenaar Arnold de le Mare staat in de weg, zodat hij plaats moet ruimen voor die nieuwe vesting. De hertog neemt die molen van Arnold de le Mare over en laat hem opnieuw oprichten te Eeklo door Pieter Van Zegbroec. Het verloop van die operatie kunnen we volgen aan de hand van de rekening die hij heeft opgemaakt voor de algemene ontvanger van Vlaanderen en Artezie, Jacob van Screyhem.

Jacob de Pape, meester timmerman krijgt 140 p. par. betaald voor het afbreken van de molen te Suis en het wederoprichten te Eeklo «au costé de west». De molen wordt natuurlijk niet in zijn geheel overgebracht, maar wordt eerst uit elkaar genomen. De onderdelen en de molenstenen worden door dragers naar de haven van Sluis gebracht waar ze op schepen geladen worden, die naar Pulsbroek varen. ⁽²³⁾. De gebruikte vaarroute liep waarschijnlijk over Slepeldamme via de Ede naar Aardenburg en vandaar langs de Eeklose watergang naar Pulsbroek. Daar worden de stukken op wagens overgeladen en naar Eeklo gebracht. ⁽²⁴⁾. De schippers Jan Bernart, Gilles Volkart en Jan Claessone verdienden er 48 p. 15 s. par. mee en de voermannen Willem de Kercmeestre, Pieter Zwaef ⁽²⁵⁾ en Pieter Zegherssone 42 p. 16 s. par. Loys Bomgart, smid, levert al het ijzerwerk zoals de «lukenaglen, lasche naglen en middenaglen». Verder zijn er nog uitgaven voor het zagen van het verwerkte hout. In het totaal kostte het overplaatsen van de molen 416 p. 10 s. par. aan de grafelijke schatkist.

---

(21) P. ROGGHE, *De politiek van graaf Lodewijk van Male, het Gents verzet en de Brugse Zuidleie*, Appeltjes van het Meetjesland, XV, 1965, p. 417-426.

(22) «Comme par les guerres et commotions qui darrainement ont esté au pays de Flandres, les moulins a vent qui estoient assis a Eecklo, aient esté ars et destruis» ARA-RR 2071. Dit en volgende gegevens komen uit een rekening van Pieter van Zegbroec. Deze rekening wordt in extenso gepubliceerd in volgend jaarboek door lic. Willy Van Hoecke.

(23) Pulsbroek is een plaats gelegen op de Eeklose watergang, halfweg tussen Aardenburg en Sint-Laureins. Het is wel eigenaardig dat ze niet verder vaarden tot Eeklo, want per schip gaat het veel gemakkelijker dan op de wagen. We moeten dus aannemen dat de Eeklose watergang niet verder bevaarbaar was.

(24) De rekening zegt niet welke weg er gebruikt werd. Misschien gebruikten ze de weg Aardenburg-Eeklo vanaf Moerhuize te Maldegem.

(25) Een Pieter de Zwaef pachtte de brug te Raverschoot van 1405 tot 1417. Zie in dit verband : L. STOCKMAN, *Openbare werken in het Middeleeuwse Eeklo (1403-1500)* in Appeltjes van het Meetjesland, XVII, 1966, p. 197.

Na in het gebruik nemen van de molen blijkt echter dat hij nog niet heel goed draait, zodat er verschillende bijkomende werkjes moeten opgeknapt worden. Het tweede deel van de rekening van Pieter van Zegbroec loopt over de periode van 19 November 1387 tot 1 Oktober 1388 en bevat al die bijkomende uitgaven. Nijs Bomgart, de meester-timmerman die reeds in 1372 herstellingen voor de graaf uitvoerde, moet de molenas beter bevestigen omdat de wieken slingeren tijdens het draaien. De steenbalk, waarop de molenstenen rusten, wordt eveneens beter vastgemaakt. De zetel van de molen dient volledig vernieuwd te worden. ⁽²⁶⁾. Men koopt voor 25 p. par. doek voor het vervaardigen van nieuwe zeilen. Te Sluis koopt men aan Arnold de la Mare een molensteen voor 106 p. 16 s. par. Die steen wordt per schip vervoerd door Jan Pauwels «soyman». ⁽²⁷⁾. Dit keer vaart men niet naar Pulsbroek maar naar Raverschoot. De gebruikte vaarroute gaat van Sluis naar Damme en dan langs de Lieve naar Raverschoot. ⁽²⁸⁾. Willem de Kercmeestre brengt de steen met zijn wagen van Raverschoot naar de «mote» van de molen. Walter, de kuiper, maakte een nieuwe kist waarin de molensteen moet draaien. Nijs Bomgart plaatst die steen en verstevigt sommige onderdelen waarop de steenkuip bevestigd is. ⁽²⁹⁾. Tenslotte voorziet hij het grote wiel van nieuwe «cammen» en herstelt hij een der wieken die door storm beschadigd werd. Die bijkomende reparaties kosten in het geheel 182 p. 12 d. par.

Sedert de 19 November 1387 was de molen beginnen malen zodat er nu ook winst gemaakt werd. Op 1 Oktober 1388 had molenaar Jan Hennekin 58 1/2 hoed «soyle» ⁽³⁰⁾ gemalen. De prijs van het malen

---

(26) ARA-RR 2071 «Et premierement, pour ce que les deux verges du dit moulin ne tenoient pas bien leur lieu es pertuiz du asse anchois aloient amont et aval, y ouvrerent le dit Niz Bomgart et son filz de leur mestier de charpenterie ung jour en les refortiffiant ainsi qu'il appartenoit. Pour ce au dit Niz et son filz xx s. par.

A lui, pour le travail de lui et son filz d'avoir fait des clairpons au grant poultre sur lequel les pierres gisent ; et semblablement d'un nouvel zetel a l'estandart du dit moulin ; en quoy ilz vaquerent deux jours. xl s. par.

(27) Soyman staat in verband met seye = platte schuit.

(28) De Lieve was alleszins beter bevaarbaar dan de Eeklose watergang. Later wordt Raverschoot in de Eeklose stadsrekeningen altijd als losplaats van de «caudsiede-steenen» vermeldt. Reeds in de rekening over 1403-1404 :

«Item costen de vors. steenen te bringhene met den scepe van Brucghe toet Ravescoet bij eene Gillis Volkaert 27 s. par.» ARA-RK 34355 f° 6 r°.

We vermeldden boven reeds deze Gillis Volkaert als een der schippers die bij het vervoer van de molen betrokken was.

(29) ARA-RR 2071 «Au dit Niz Bomgart, tant pour lui comme son filz, pour leur paine d'avoir ouvré de leur mestier de charpenterie au dit moulin après ce que la dite pierre avoit este mise, tant au crushout et scarghewant».

(30) soyle = rogge.

bedroeg 34 s. par. per hoed zodat de totale opbrengst 107 p. 19 s. par. wordt. Daarvan kreeg de molenaar 31 p. 4 s. par. voor zijn werk en voor het bewaken van de molen.

Pieter van Zegbroec kreeg voor zijn moeite en achternageloop 15 p. par. Dit lijkt niet zoveel voor een heel jaar werk als opzichter en verantwoordelijke voor de verplaatsing van de molen.

Over het herstel van de andere molens zijn er geen rekeningen bewaard gebleven. Het is niet zeker dat ze alle vier opnieuw opgericht zijn, want in latere bronnen treffen we enkel een oostmolen en een westmolen aan. Jonkvrouw Margriete Cupins bezat in 1422 de helft van twee molens : de eene stond ten oosten en de andere ten westen van Eeklo. In stadsrekeningen van Eeklo over de jaren 1454 en 1455 komen alleen een oostmolen en een westmolen voor. Die molens worden vermeld in de posten die betrekking hebben op de wederopbouw van de stad Eeklo in 1454. In 1452 was er een opstand van de Gentenaars losgebarsten tegen hertog Filips de Goede naar aanleiding van het invoeren van een zoutbelasting. Zoals het gewoonlijk ging, waren de omliggende gemeenten en kleinere steden de eerste slachtoffers van de krijgsverrichtingen. Eeklo werd in brand gestoken, de kerk, het stadhuis, de woningen en ook de molens gingen in de vlammen op. De opstand eindigde het volgend jaar met de nederlaag van de Gentenaren te Gavere. De Eeklonaren konden dan opnieuw aan de wederopbouw van hun stad beginnen.

Een eerste dringend probleem dat zich stelde, was het malen van het graan. De Eeklose molens lagen in puin en het was niet mogelijk om ze in korte tijd opnieuw op te richten. Waarschijnlijk hebben de wethouders van Eeklo in 1454 een regeling getroffen met Jan Hauweel, heer van Aveschoot ⁽³¹⁾, waarbij Jan Hauweel zijn molen toegankelijk stelde voor de Eeklonaren en de stad Eeklo aan de bewoners van Aveschoot de toelating verleende om hun laken op de markt van Eeklo te komen verkopen. ⁽³²⁾. In 1455 noteert men in de rekening een ontvangst van 6 pond par. «vandie van Avescot van zeker appointementen ghemaect tusschen

---

(31) ARA-RK 34388 f° 14 r° : «Item al noch xij in Lauwe waren ghesonden te Capric de burchmeester Pieter de Munster ende Alaert Wante omme met Jan Hauweele te spreken van ziinder molene ende vanden onsen».

(32) ARA-RK 34389 f° 11 r° : «Item xxvij in Maerte was ghesonden Vincent Munster met Jan Hauweel te Rijssle voor den groten raet omme consent te doene huter name vandie van Eecklo dat de selve Jan soude mueghen vercrighen dat ziin laten van zinen herscepe van Avescot hier soudon mueghen comen ter merct met hueren lakene».

ons ende hemlieden van dat zij hier ter merct commen met hueren lakene. ⁽³³⁾.

Dit was slechts een tijdelijke oplossing zodat de wet van Eeklo bij de ontvanger van Vlaanderen aandrong «omme ghereescepe te hebbene vanden molenen» .⁽³⁴⁾. De 16 April 1454 komt Laureins De Maech, de ontvanger van Vlaanderen naar Eeklo om de burgemeester en schepenen mee te delen dat ze opnieuw beschikking over de westmolen konden krijgen, als ze hem uit het water haalden en opnieuw lieten oprichten. ⁽³⁵⁾. Waarschijnlijk hadden de Eeklonaren, bij wijze van voorzorg, de westmolen in de Lieve laten zinken om hem van brandstichting te vrijwaren. ⁽³⁶⁾ De stad betaalt 56 pond par. aan Gillis De Vulder, Jan Lauwers en Jakob Calseer om de molen uit de Lieve te halen en naar de westmolenwal te voeren. ⁽³⁷⁾. Die molenwal wordt verhoogd met 85 voer «grueys» en twee metsers verwerken 1500 steen om een «voettinghe» te metsen voor de molen. ⁽³⁸⁾.

De Eeklonaren konden nu opnieuw hun graan ter plaatse laten malen, maar ze hadden toch meer gewenst : de stad wilde de wind, die eigen-

---

(33) ARA-RK 34389 f° 2 v°.

(34) ARA-RK 34388 f° 9 v° en f° 12 v°.

(35) ARA-RK 34389 f° 10 r° : «Item xvj in April quam teecloo Laureins de Maech ontfangher van Vlaendren an burchmeester ende scepenen versoukende dat wilden wij de westmuelen hebben, mousten de wal doen hoghen ende ooc de selve meulen uut den watre doen».

(36) August Van Acker schrijft in zijn *Geschiedenis van Eeklo* dat men de molen van Raverschoot liet oprichten op de westmolenwal. Dit is dus in tegenspraak met gegevens van de Eeklose stadsrekeningen, waarop hij zich nochtans baseert voor zijn geschiedenis van Eeklo. Zijn geschiedenis werd nu opnieuw gepubliceerd in het weekblad «De Eccloonaar». Zijn verhaal over de molens vindt men onder de nummers 20 en 21.

(37) ARA-RK 34389 f° 6 r° : «Item betaelt Gillis De Vuldere, Jan Lauwers en Jacob Calseer van dat zij de muelen te Ravescot ute watre daden ende brochten up den westmuelenwal ende van eenen steene te voerne inde oostmeulene voor al 36 p. par.»

(38) ARA-RK f° 5 r° : «Item betaelt Joos Ruveel, Stevin Jans ende Jacob Dhane van 85 voer grueys te voerne omme de westmuelenwal mede toghene te 18 d. 't voer comt 7 p.-7 sch. par.»

«Item betaelt twee metsenaers die anden westmuelenwal wrochten omme eene voettinghe te makene, de muelen uptstellene van twee daghen te 10 sch. par. sdaechs comt 40 sch. par.»

f° 6 v° : «Item betaelt Stevin Jans van xv hondert steenen te voerne up den westmuelenwal te 10 sch. par. tduust comt 15 sch. par.»

ook met het getal inwoners, kunnen we zeggen dat Eeklo als agglomerate belangrijker was dan Kaprijke en Waarschoot.

De helft van de molens behield de graaf voor zichzelf, terwijl de andere helft particulier bezit was. De molens werden rechtstreeks verpacht aan de molenaars of soms wel eens aan een meester-molenbouwer zoals Jan Hoverghars die dan instond voor het onderhoud en reparaties van de molens. In het eerste geval waren het grafelijke ambtenaren zoals Pieter Vromout en Jakob van Zegbrouc, die belast waren met het onderhoud.

In het midden van de XVde eeuw heeft de stad Eeklo getracht het windrecht af te kopen, maar die poging is mislukt.

Tenslotte hebben we vastgesteld dat de molens tijdens die honderd jaar minstens tweemaal grondig verwoest zijn geworden. Telkens was dit gevolg van een opstand van Gent tegen de graaf van Vlaanderen. De illustreert eens te meer hoe onbeschermd en weerloos Eeklo en Kaprijke waren tegen voorbijtrekkende krijgsbenden.

Luk STOCKMAN

BIJLAGE

De rolrekeningen over de jaren 1371-75 bevatten een groot aantal termen uit het molenvak. De verschillende termen die we aantreffen zijn echter niet gegroepeerd per molenonderdeel zodat het soms moeilijk is de juiste betekenis van sommige termen te achterhalen. Toch lijkt het ons interessant de rekening over het jaar 1372-73, opgemaakt door Jan Hoverghars, te publiceren.

Om de verklaring van sommige termen te verduidelijken wordt verwezen naar de tekening van een standaardmolen in het boekje van Dr. J. WEYNS : *De molen uit Mol in het museumdorp te Bokrijk*, Bokrijkse berichten, nr 3, 1957.

Dit es ghewrocht ande moelnen te Eeclo ende te Capric siint dat Jan Hoverghars nam de vors. moelnen te Eeclo in pachte int jaer ons heeren M CCC LXXII up den xxviiij van hoymaent.

Inteerste ande zuudmoelne oost omme de steen te verlegghene die te broken was daer omme datze stille stoed een maent ende weder te ghanghen te doene. Hier over was ghewrocht lj daghen de meester hem andren xiiij gr. sdaechs up haer selfs cost. Summe xxviiij s. par.

Item een nieuwe ghebint ⁽¹⁾ te ghereedene ⁽²⁾ ende in te doene ende moelne up te scorne ende uter aerden te waghene ende eenen nieuwen zetel ⁽³⁾ te makene ende te legghene ande standaert ⁽⁴⁾ beneden daer hi ghescoort was ende eene roede ⁽⁵⁾ ute te doene die te broken was ende eenen nieuwen upgaende lasch ⁽⁶⁾ der an gheleit ende weder in te doene ende nieuwe hecke weder ghemaect ende de steegher te vermakene ende de moelne weder te ganghen te doene ende over dit vors. werc so was ghewrocht xx daghen de meester hem andren.

Item anden wal vander vors. moelne die coste v gr. weder te makene ende te slechtene ⁽⁸⁾ daert tghebint huut ende in ghedaen was. Summe xxiiij s. ix d. gr.

---

(1) ghebint = waarschijnlijk kruisbalk (onderdeel nr. 3). M. MACHARIUS vermeldt «cruysghebindt» in *Namen en maten van molenonderdelen*, Ons Heem, jaargang XXI, nr. 3, 1967, p. 126.

(2) ghereedene = gereed, klaar maken of misschien ook met de ree of met de rejschaaf bewerken.

(3) zetel = onderdeel nr. 6.

(4) standaert = onderdeel nr. 4 (de grote staak waarrond de molen kan draaien om hem in de goede windrichting te zetten).

(5) roede = balk die samen met het hekwerk de wieken vormt (onderdeel nr. 27).

(6) lasch = verbindingsstuk (MnLW).

(7) hecke = hekwerk (onderdeel nr. 26).

(8) slechtene = effen of glad maken (MnLW).

Item ande zuudmoelne west es ghewrocht anden steen die te broken was omme te legghene in calcmortre ende dat steenhoud ⁽⁹⁾ te vermakene daer de steen in gheleid was. Es ghewrocht eenen dach den meester hem andren. Item an de zelve moelne omme de hecke te makene es ghewrocht eenen dach de meester alleene. Summe xxj s. par.

Item an de hoghe moelne ghewrocht de roeden te beslane ende vi cammen ⁽¹⁰⁾ in te doene j dach de meester alleene. Summe vij s. par.

Item an de oostmoelne oost omme de hecke te vermakene ende de roede te beslane j dach de meester hem andren.

Item ande zelve moelne de steegher ⁽¹¹⁾ up te hanghene ende tscharewant ⁽¹²⁾ te vermakene de meester j dach alleene. Summe xxj s. par.

Item te Capric upt felt an de moelne an de hecke te makene ende ande steegher trappen te makene j dach ghewrocht de meester hem andren. Summe xiiij s. par.

Item te Capric ande westmoelne de hecke te makene ende de roeden te makene ghewrocht j dach de meester hem andren xiiij s. par.

Item an dese vors. moelen es ghedaen c ende lxxv sceeden ⁽¹³⁾ die kosten v s. ende iij d. gr.

Item eene nieuwe busse ⁽¹⁴⁾ die coste iij gr.

Item vj cammen die kosten iij gr.

Item calc daer die steen in gheleit was ande zuudmoelne west dat coste iij gr.

Item eenen nieuwen upghaende lasch die coste iij s. gr.

Item de waghenaere die tghebint ter moelne voerde ende eenen lasch te Capric haelde ende te Eeclo brochte daer of so hadhi xxxij gr. Summe xj s. ende x d. gr.

Summe van al ij lb. iij s. ende iij d. gr.

Item an de hoghe moelne west xij lassche naghele ⁽¹⁵⁾ ij ingh. Item

---

(9) steenhoud = onderdeel van de steenkuip.

(10) cammen = tanden van het aswiel.

(11) steegher = trap.

(12) scharewant = ook scarghewant (rek. 2071) en scaerghewant (G. POTTIE, *Over oude molens*, in *De Leiegouw*, jaargang IX - afl. 1, 1967, p. 143). Het is niet duidelijk welk onderdeel bedoeld wordt. Het staat waarschijnlijk in verband met de steenkuip.

(13) sceeden = plat of vierkant dwarshout dienende om grotere stukken aan elkaar te verbinden (MnLW).

(14) busse = het middengedeelte van de molensteen waarin de as bevestigd is.

(15) lassche naghele = nagel, die gebruikt wordt om de «lasch» te bevestigen op de roede.

xij middel naghele ⁽¹⁶⁾ j gr. Item c ende xxv hecysers iiij gr. ende ij d.
Item een voetkin verstaelt ⁽¹⁷⁾ vj gr.

Item ande zuudmoelne west c ende xxv hecysers iiij gr. ende iiij ingh.
Item iiij gr. van eere verkeerde sponighe. ⁽¹⁸⁾. Item ij ingh. te naghele daer-
toe. Item ij voetkine verstaelt xij gr.

Item ande costmoelne oost c hecysers x ingh. Item xij middelnaghele j gr.
Item xij dobbel middelnaghele ij gr.

Item ande zuudmoelne oost c ende xxv lasche naghele vi gr. ende ij ingh.
Item ccc ende i^xix hecysers xiiij gr. 1/2. Item viij naghele van xj gr. Item
xij naghele van vj gr. Item v gr. van eenen ijseren boghel. Item iiij gr. van
vj slotelkine. Item l middelnaghele iiij gr. Item ij gr. van iiij vingher-
linne. ⁽¹⁹⁾.

Item te Capric de moelne up tfelt xxxvj lasche naghele ij gr. Item xxviij
hecysers ij 1/2 gr.

Item te Capric de westmoelne xij steeghemaghele iiij gr.

Item xxv middelnaghele ij gr.

Item l hecysers iiij gr.

Summe van desen ijsere viij s. ende ij d. gr.

Dit es ghewrocht anden moelnen te Eclo ende te Capric siint deerste
rekeninghe.

In teerste ande oostmoelne west om eenen steen te roedene ende den
andren daer te roedene ende te legghene in steenhoud ende iiij nieuwe
steenhoute ende de steen daer in te legghene ende tschaerwant te ver-
passene ⁽²⁰⁾ ende taernasch ⁽²¹⁾ te keerne ende de moelne weder te
ghanghe te doene hier over was ghewrocht iiij daghen de meester hem
andren.

Summe iiij s. ende viij d. par.

Item eenen steen die coste xxv scilde.

Item die den steen brochte van Ghend ij s. gr.

Item den steen uten scepe te doene ende ter moelne te voerne xij gr.

Item een steenhoud daer de steen in was gheleyt dat coste xvj gr. j nieuwe
aernasch xiiij s. gr.

---

(16) middelnaghele = middelgrote nagelen.

(17) verstaelen = met staal beslaan (MnLW).

(18) sponighe = sponning (?).

(19) vingherlinne = ring (MnLW).

(20) verpassene = afmeten, hier waarschijnlijk aanpassen, op maat brengen.

(21) aernasch = vermoedelijk ook een onderdeel van de steenkuip. Volgens De Bo
betekent haernasch het grote dwarshout van den dijssel.

Item ande hoghe moelne ghewrocht omme eene quade roede ute doene ende een nieu stic houds ende eenen niwen lasch daer toe te beslane ende de roede te makene ende eenen houden lasch te vermakene ende de roede inghedaen ende te hecken. Item anden steegher te makene. Item ande houde hecke te makene ende tschaerwant. Hier hover es ghewrocht v daghen de meester hem andren.

Summe iij lb. x s. par. Item xiiij s.

Item de nieuwe roede coste xiiij s. gr. Item de roede te haelne ij s. gr. Item c sceeden xxxvj gr. Summe xj lb. viij s. par.

Item te Capric ande moelne up tfelt omme eene roede ute te doen ende ij nieuwe lassche daer an te legghene hene groot ende hene cleine te beslane en de te roedene, te legghene ande roede ende de roede weder in te doene ende te heckene ende tgrote wiel te verpassene ende ande paersboom ⁽²²⁾ te vermakene. Hier over es ghewrocht de meester hem andren iij daghen. Summe iij s. viij d. gr.

Item j. nieuwen lasch te voerne van Eclo te Capric coste xij gr.

Item eenen cleinen lasch coste vj gr.

Item van scheeden te voerne vj gr.

Item an de westmoelne te Capric an tgrote wiel ende an tscharewant ghewrocht de meester hem andren eenen dach. Summe xiiij s. par.

Item ande zuudmoelne west te Eclo j nieuwen steen ghecocht iij lb. gr. Summe van desen ix lb. gr. ende vj s. gr. ende iij d. gr.

Dit es de rekeninghe van den ijsere ande moelne te Eclo ende te Capric.

Inteerst ande hoochmolne west te Eclo cc $4\frac{1}{2}$ hecysers x ingh. elc hondert. Item xxv middelnaghele van ij gr. Item eene cramme ande selve moelne ende ij yserine boutte ende een te vermakene j lb. par. Item iij vingherlinne iij gr. Item l lassche naghele van viij ingh. Item xij dobbel middelnaghele van ij gr.

Item ande zuudmoelne west i^xijv hecysers ende vj van viij ingh. Item xx middelnaghele v ingh. Item xvj lasche naghele j gr.

Item ande zuudmolne oost j voetkin verstaelt vj gr. Item xij middelnaghele j gr. Item xlv lasche naghele ij gr. Item l hecysers v ingh. Item iij spanghen ⁽²³⁾ elke omme viij ingh. Item iij steeghernaghele ⁽²⁴⁾ iij ingh., xij lattenaghele ⁽²⁵⁾. Item ccc hecysers x gr.

---

(22) paersboom = persboom. Volgens MnLW betekent perse een zware dwarsbalk, waarop het steenpil rust die de pelsteen draagt.

(23) spanghe = metalen ring of haak om iets te hechten of te sluiten (MnLW).

(24) steeghernaghele = nagels gebruikt bij het maken van de trap.

(25) lattenaghele = nagels gebruikt voor het bevestigen van de latten.

Item ande oostmolne oost te Eclo j voetkin verstaelt vj gr. Item l hecysers v ingh.

Item te Capric up tfelt cc hecysers xx ingh. Item c bandenaghele ⁽²⁶⁾ v gr. Item xxv middelnaghele ij gr. Item ij naghele j gr. Item vj naghele iij gr. Item xij dobbel middelnaghele ij gr. Item iij stroppe te vermakene ende v windebande ⁽²⁷⁾ te vermakene v gr. Item xxv lassche naghels iiij ingh. Item l lattenaghele iiij ingh. Item j voetkin verstaelt vj gr.

Item ande westmoelne te Capric c 1/2 hecysers v gr.

Item ij windebande iij voeten lanc vj gr. Item van naghele ij gr.

Summe van desen ijsere ^x s. gr. v d. ende j ingh.

Summe van al xij lb. gr. ix s. gr. iij gr. ende j ingh. hier of ghelt minheere de helt.

Item van hi golt den hauden pachters xxvij lb. viij d.

Summe van al dat sij betaelt hebben van minsheeren weghe cj lb. xvj s. iiij d.

---

(26) bandenaghele = nagels voor het bevestigen van de «windebande».

(27) windebande = bande betekent schoor, dus hier schoor tegen de wind. Die schoren verstevigen de wanden van de molen (onderdeel nr. 16).

RODENHUIZE

Vanouds was Rodenhuize een plaats van hoge strategische waarde. Zij lag inderdaad aan de samenvloeiing van de Sasse en de Moervaart op het grondgebied van de voormalige gemeente Mendonk en tot 1927 vóór de eerste aanhechting van Gent, was zij onmiddellijk begrensd door de gemeenten St-Kruis-Winkel, Evergem en Desteldonk.

In dit tot voor een tiental jaren totaal verlaten landschap, ver van een dorpskern verwijderd, zal een in rode baksteen opgetrokken of met rode pannen gedekt huis, een duidelijk merkteken geweest zijn voor gans de omgeving en speciaal dan voor de schippers, die dit middeleeuws waternet ,op weg naar de moerontginningen, vanuit Gent of omgekeerd bevaarden.

De Gentse Schipgracht stond hier langs Meulestede en Langerbrugge in verbinding met de middeleeuwse Durme-Moervaart. ⁽¹⁾.

De oudste uitdrukkelijke vermelding van Rodenhuize komt uit het archief van de abdij Doornzele en dateert van 1485. ⁽²⁾.

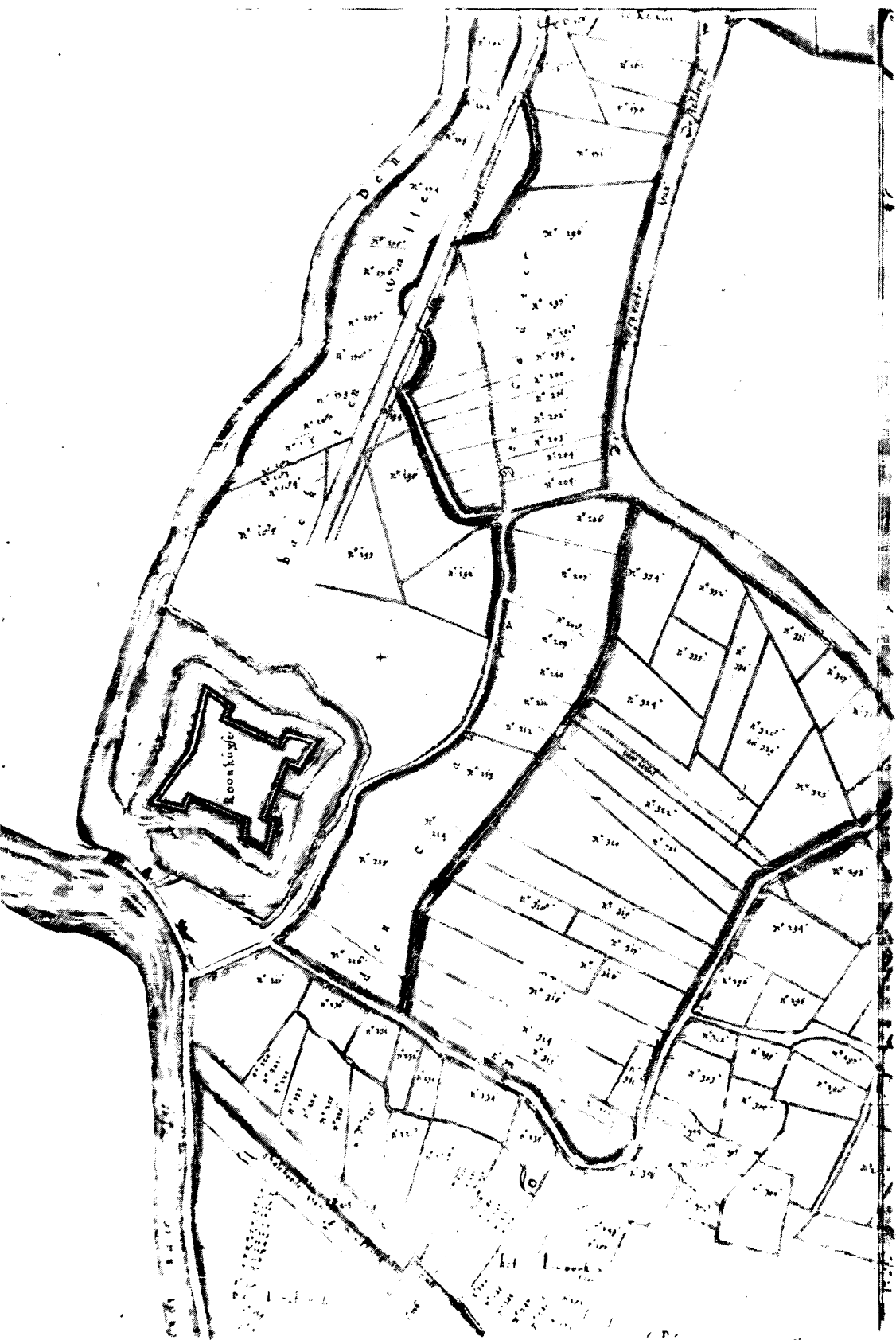
Wij vernemen er uit dat de abdij, Rodenhuize, dat toen reeds door een waterwegennet met het pas uit de Westerschelde opduikende Terneuzen verbonden was, als aanlegplaats gebruikt voor de aanvoer van haar tarwe te water uit haar polders te Notene in Akselambacht. Van Rodenhuize uit werd de tarwe dan naar de abdij gebracht, die daar vlakbij lag. Blijkbaar had de plaats toen reeds een zeker belang en kunnen wij haar oorsprong tot het midden der 15^e eeuw terugvoeren. Zij werd herhaaldelijk als een baken in het landschap aanzien en bleek bijzonder productief in de naamgeving der aangrenzende gemeenten. ⁽³⁾.

---

(1) Zie hierover mijn studie : *De Middeleeuwse loop van de Durme-Kale en haar bijrivier de Poeke*. Gent 1958.

(2) «Item van vrechte van onzer taruwen te bringhene te schepe toot den Rooden huuze - vander taerwen te brynghene van der Nuese ten Roeden huuse», RAG-fonds Abdij Doornzele nr 8, rek. 1484-85, 1486-87.

(3) Zo hadden wij in het aangrenzende gebied van Evergem (Doornzele) een Rodenhuizebilk en een Rodenhuizemers.

1. — Het fort Rodenhuijze ten jare 1675

Wanneer de plannen tot het graven van de Sasse Vaart in 1547 vaste vorm aannamen, kwam de naam Rodenhuize opnieuw op de prop-pen.

Hij wordt er omschreven als volgt : «certaine maison et cense... ap-pellée *la Rouge Maison* appartenant à présent à l'héritier de feu Jehan de Grutere filz Lievin». (4).

Tengevolge van de Geuzentroebelen krijgt de plaats Rodenhuize, zoals hoger gezegd, gelegen op de samenvloeiing van de Sasse en Moer-vaart, een steeds toenemend strategisch belang.

Reeds vanaf 1604 zien wij hoe Rodenhuize als versterkt punt uitgebouwd wordt. Het is een der plaatsen op de Sasse Vaart, waar de landslieden van Desteldonk, Lochristi en Mendonk een contingent dienen te leveren voor de beveiliging van hun dorpen. (5).

Het is evenwel pas na het Bestand in 1621 dat ernstig aan de uit-bouw van de sterkte Rodenhuize gedacht wordt.

Op 7 augustus 1621 schrijven de Staten van Vlaanderen een aan-besteding uit tot het bouwen van vier gelijke barakken, twee aan twee aan mekaar, waarvan een zal dienst doen als «Corps de Garde». In elke barak zijn twee ligsteden voorzien van 6 1/4 voet breed bij 12 voet lang. Er is verder nog een blokpoort en een ophaalbrug. Het geheel werd aan-bested voor 163 lb 6 s. 8 gr. De redoute zelf voor 16 lb 10 s. (6).

In 1636 is de vesting Rodenhuize door troepen bezet want er ge-beuren leveringen van steenkool. (7).

Twee jaar later wordt opdracht gegeven aan de militaire gouverneur van het Sas — toen nog Spaans — om een oude pont terug te sturen, die voor de dienst van het fort Rodenhuize zal worden hersteld. (8).

Hiermee kon men desgevallend de Moervaart afsluiten. Die pont zal reeds in 1641 door een stenen brug vervangen worden. (9). Men zal er later ook een rabot aan toevoegen om het waterpeil te regelen. (10).

Rodenhuize vormde aldus het sluitstuk in de verdedigingsgordel van een reeks grotere en kleinere versterkingen op de oostzijde van de Sasse Vaart gaande van Meulestede over Mesvoorde, Langerbrugge en de Ros-kam naar Rodenhuize en dan verder noordwaarts over Terdonk, Zand-

---

(4) Stadsarchief Gent, Vaartboek I f° 41 r°.

(5) RAG-Fonds Oudburg nr 177, f° 90 r°.

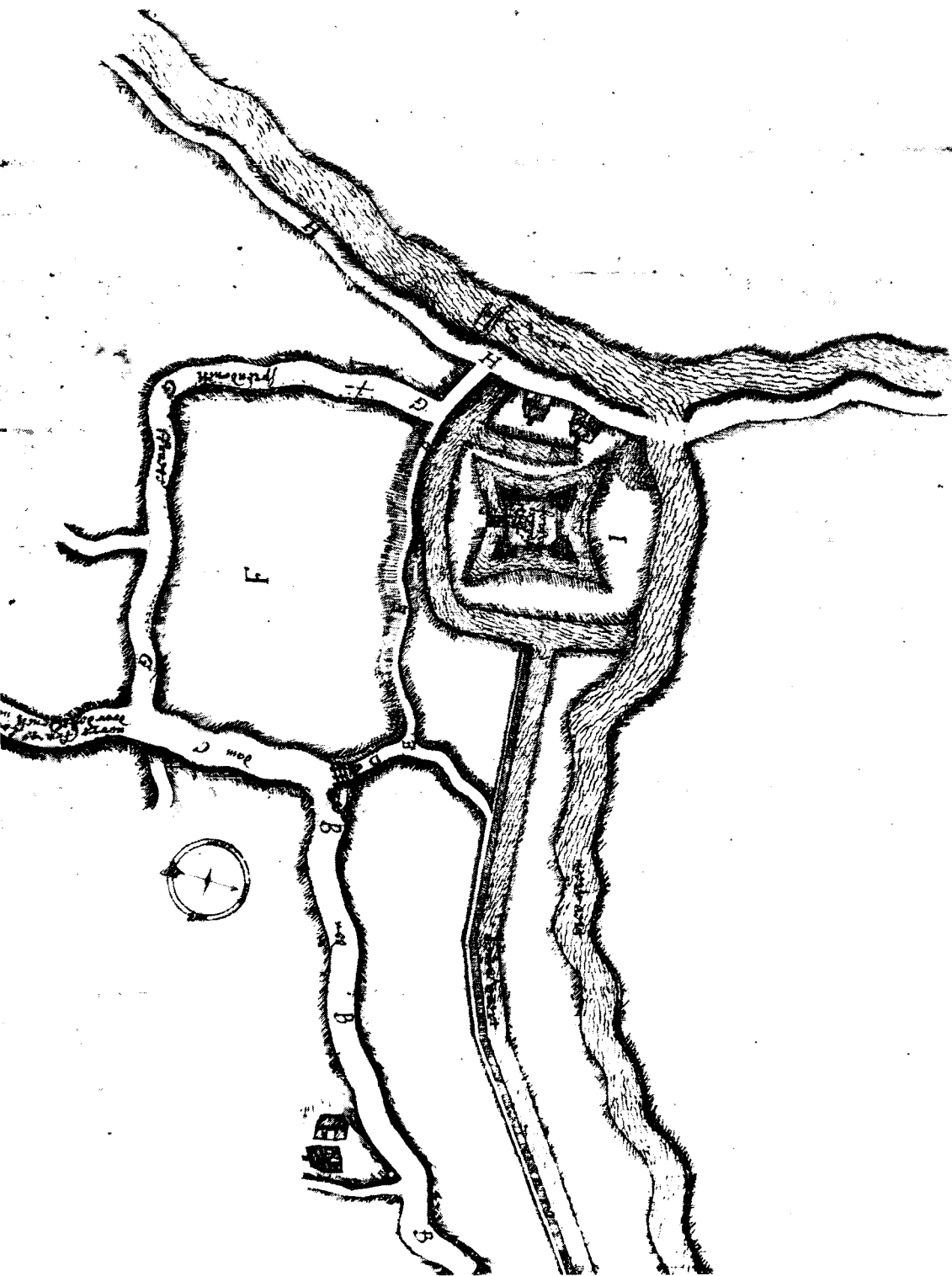
(6) RAG-Staten van Vlaanderen nr 547, f° 457 r°, 474 r°.

(7) RAG-Staten van Vlaanderen nr 557, f° 199 v°.

(8) RAG-Staten van Vlaanderen nr 560, f° 11 r°.

(9) RAG-Staten van Vlaanderen nr 561, f° 594 v°.

(10) RAG-Staten van Vlaanderen nr 562, f° 19 v°.

2. — Rodenhuijze en omgeving na de afbraak van het fort (1688)

voorde (Kluizen), Sint-Angele en Rieme naar het groot fort van St-Antonius te Zelzate.

Het was in 1643 bezet door 500 landslieden van de kasselrij van de Oudburg en door 1.000 ruiters onder bevel van Don Andrea Cantelmo ⁽¹¹⁾.

Blijkbaar was men in het Centraal Bestuur te Brussel niet helemaal overtuigd van de militaire waarde van het fort Rodenhuize. Door de Raad van Financiën werd immers in 1645 een verzoek afgeslagen om versterkingswerken aan het fort uit te voeren ten belope van 10.000 gulden. ⁽¹²⁾.

Nochtans was zopas (1644) de vesting Sas-van-Gent genomen en Hulst uitermate bedreigd.

Wanneer op 11 juni 1645 Staatse troepen landen nabij het pas veroverde Sas-van-Gent worden in allerijl 300 man naar Rodenhuize gestuurd, die zich zullen verenigen met de troepen van de hertog van Loreinen, die in het Land van Waas aangekomen is, «omme te resisteren den vijant». De Staten van Vlaanderen geven aan de magistraat van Gent opdracht om aan het fort Rodenhuize een magazijn voor buskruit te laten oprichten. ⁽¹³⁾.

Om alle onverhoedse aanvallen af te weren zal in de winter regelmatig het ijs gebroken worden in de wallen rondom het fort ⁽¹⁴⁾ en zal er steeds voor een voldoende voorraad levensmiddelen en munitie gezorgd worden. ⁽¹⁵⁾.

In 1646 horen we voor het eerst iets over de kapel van Rodenhuize. ⁽¹⁶⁾. Wij weten zelfs dat in de vijftiger jaren veel parochianen van Mendonk, Desteldonk en St-Kruis-Winkel hier kwamen mishoren en dat de deken van Evergem aandringt opdat de inwoners van Doornzele gratis het veer van Terdonk over de Sasse Vaart zouden mogen gebruiken, indien zij zich naar de kapel van het fort wensen te begeven om hun zondagsplicht te vervullen. ⁽¹⁷⁾.

Eens de Vrede van Munster (1648) gesloten, wil men zo vlug mogelijk het fort ontmantelen, of liever de hinderlijke militaire bezetting

---

(11) RAG-fonds Oudburg nr 213, f° 82 r°.

(12) RAG-Staten van Vlaanderen nr 565, f° 70 v°.

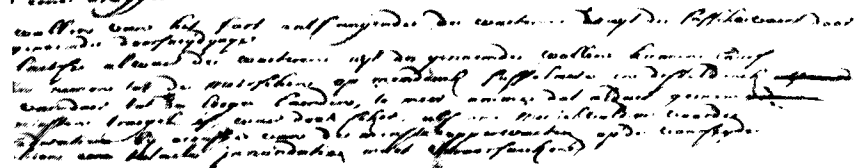
(13) RAG-fonds Oudburg nr 215, f° 43 r° ; Staten van Vlaanderen nr 565, f° 179 v°.

(14) RAG-Staten van Vlaanderen nr 565, f° 219 v°.

(15) RAG-Staten van Vlaanderen nr 566, f° 82 v°.

(16) RAG-Staten van Vlaanderen nr 566, f° 165 r°, 188 r°.

(17) RAG-fonds Bisdom K 7999.

weren, die op de oostelijke oever van het kanaal, speciaal te Desteldonk, Mendonk, Oostakker, St-Kruis-Winkel en Zaffelare het buitengewoon bont maakte ⁽¹⁸⁾.

Reeds in 1649 wil men aan de bevelhebber van Rodenhuize een geschenk ter waarde van 100 patacons in wijn aanbieden, zo hij zijn troepen wil terugtrekken uit het fort en de versterkingen slopen. ⁽¹⁹⁾.

Wanneer men evenwel ondervindt dat de oorlog, die voortduurt tussen Frankrijk en Spanje, opnieuw onze streken zou kunnen bedreigen, besluit men tot verdere herstellingswerken aan de gebouwen van het fort, om de soldaten, die verspreid lagen in de forten tussen Gent en Rodenhuize, samen te brengen in één centraal punt. ⁽²⁰⁾.

De aartshertog geeft bevel om die werken te bekostigen. ⁽²¹⁾.

Wanneer na een korte periode van vrede, de oorlog met Frankrijk in 1666 opnieuw losbreekt, vindt men het toch geraadzaam, ondanks de hinderende bezetting — op 2 januari 1666 had men bv. 4 soldaten van Rodenhuize aangehouden, die «lancx den lande hebben ghelooopen met een sterre, hebbende bij hun veel verckenvleesch» ⁽²²⁾ — het fort duchtig te versterken. ⁽²³⁾.

In de volgende jaren horen wij veel over de militaire bezettingen van het fort, dat meedeint met de wisselende krijgskansen en nu eens een Spaanse, dan weer eens een Franse of Hollandse bezetting krijgt. ⁽²⁴⁾.

Op een kaart van Mendonk uit die tijd, bezitten wij een vrij goede afbeelding van het fort. (Zie Afb. 1).

Met de wallen en singels had het toen een totale oppervlakte van 9 gemeten (4 ha 01 a 18 ca). ⁽²⁵⁾. Later zijn daar de thans verdwenen herberg «het Bourgoins Cruys» met mooie linde, de enkele hoevetjes en het in 1944 vernield kasteel «het Conterscherp» opgericht.

Onmiddellijk ten zuiden van de Moervaart zien wij er een tweede waterweg op aangeduid als deel van de versterkte waterlinie omheen het fort.

In 1683, even na het beëindigen van de Hollandse oorlog, besluit men vrij ploseling tot het slopen van de vesting. ⁽²⁶⁾.

---

(18) Zie o. a. RAG-fonds Oudburg nr 224, f° 122 r°.

(19) RAG-Staten van Vlaanderen nr 567, f° 131 r°.

(20) RAG-Staten van Vlaanderen nr 568, f° 189 v°.

(21) RAG-Staten van Vlaanderen nr 575, f° 223 r°.

(22) RAG-fonds Oudburg nr 236, f° 2 r°, 42 v°.

(23) RAG-fonds Oudburg nr 237, f° 213 v°.

(24) RAG-fonds Oudburg nr 240, f° 39 r° ; 246 f° 129 r° ; 251 f° 12 r°.

(25) RAG-fonds Mendonk nr 2, nrs 185-191.

(26) RAG-fonds Oudburg nr 253 f° 184 r°. - 1 september 1683.

R O O D E N = H U Y S E

Rooden huys

BRUGGE

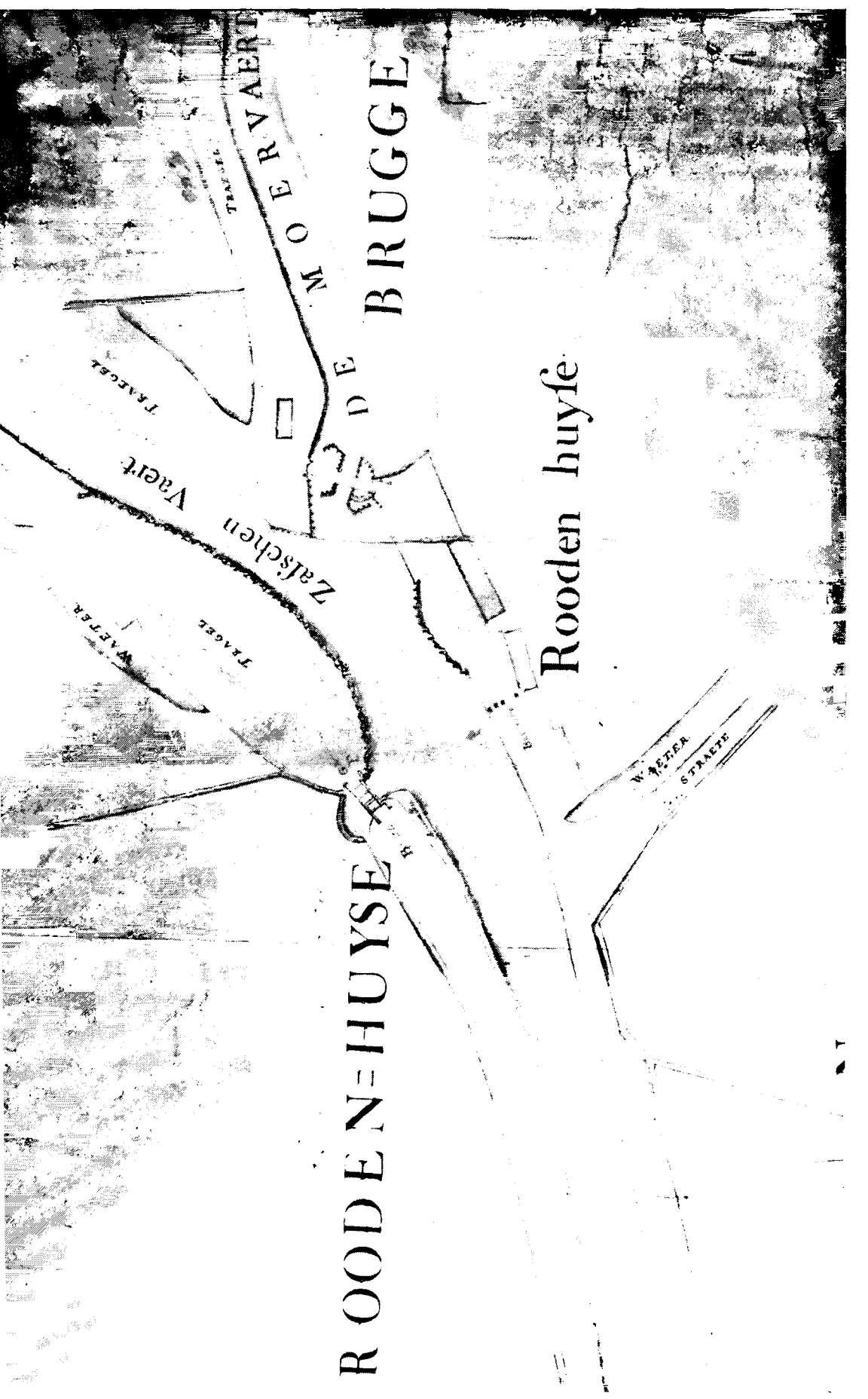
MOERVAERT

Zalschen Vaert

TRACET

TRACET

WATER
STRAETE

Tevoren, nl. in 1678 werden er reeds herhaalde pogingen tot afbraak aangewend. De ambachten Assenede en Boekhoute, samen met de Oudburg, willen 6.000 gulden betalen aan de gouverneur op voorwaarde «voor alderstondt het fort van Roodenhuyse met de redouten up de Sassele Vaert sullen ghedemolierd ende gheplaneert wesen». (26bis).

Door de Staten van Vlaanderen werden dan in 1683 de omliggende kasselrijen belast, pioniers te zenden voor de afbraak. Hoofdzakelijk waren deze mannen gerekruteerd uit de Oost-Oudburg en Assenede-Ambacht. (26ter).

Er is een lijst van deze werklieden bewaard voor Wachtebeke, maar zij steekt bij vergissing in het fonds Evergem. (27).

In de Staat van Goed van Jan Stockman, overleden te Kluizen op 3 februari 1684, vinden wij een tegoed ten laste van de parochie «over drij daeghen werckens gevrocht int slechten van tfort van Roodenhuyse». (28).

Veerman Jan Steltens kreeg zelfs een vergoeding «over het oversetten van de pioniers in het demolieren van het fort van Rooden huyse». (29).

Het toeval, in de persoon van de heer Puimège, bediende bij het Rijksarchief, die wij langs deze weg zeer hartelijk danken, speelde ons een tweede kaart van Rodenhuyse in handen, van omstreeks 1688, dus even na de demolitie van het fort. (Afb. 2).

Wij zien er duidelijk op dat een deel van de omwallingen gevuld zijn en dat binnen het beluik van het vroegere fort, langsheen de Sasse Vaart, twee huizen gebouwd zijn. Trouwens onze reproductie geeft slechts de helft van de kaart weer. Op de andere helft vinden wij als legende onder de letter I «het ghedemolieert fort van roodenhuyse».

In 1701 bij het begin van de Spaanse Successieoorlog wordt het fort heringericht. (30). Wij moeten hier natuurlijk niet denken aan een duurzame constructie in baksteen, veeleer waren het aarden wallen met palisaden versterkt. Zo bv. moet het ambacht Assenede in 1708 op bevel van graaf Bergeyck 112 pioniers sturen om aan het fort te werken. (31).

(26bis) RAG-fonds Assenede nr 20 f° 160 v° ; 213 r°.

(26ter) RAG-fonds Assenede nr 24 f° 81 r°.

De kwote van het Ambacht Assenede bv. bedroeg 60 man.

(27) RAG-fonds Evergem nr 7.

(28) RAG-fonds Assenede nr 945, f° 455 r°.

(29) RAG-fonds Assenede nr 28, f° 129 r°.

(30) RAG-fonds Oudburg nr 275 f° 206 v°.

(31) RAG-fonds Assenede nr 39 f° 54 r°.

Het is overigens de laatste maal dat er over Rodenhuize als militaire sterkte gesproken wordt.

Een paar 18^e eeuwse kaarten lichten ons in over de nieuwe situatie van Rodenhuize als knooppunt van waterwegen in dit eenzaam en moerassig gebied.

Een eerste kaart, kort na 1751, toont ons de verdere evolutie in het gebied van het vroegere fort, waar nu reeds drie huizen gebouwd zijn. Deze schets is gemaakt naar aanleiding van het nijpend afwateringsprobleem in de vallei van de Moervaart-Durme. (Zie afb. 3).

Een tweede kaart van 1783 is eigenlijk een detail van de grote kaart van de Sasse Vaart. Zij geeft de samenvloeiing van de Sasse en de Moervaart met beide zijbrugjes en een nieuw huis ten noorden van de Moervaart, grondgebied St-Kruis-Winkel. (Zie afb. 4).

Hier kwam later het kantoor tot het heffen van de scheepsrechten op de Moervaart, totdat die uiteindelijk op 1 januari 1871 afgeschaft werd. ⁽³²⁾.

De kaart van Popp van Mendonk (omstreeks 1860) geeft nog duidelijk de originele toestand van het fort en zijn omgeving weer. Benevens het kasteel en neerhof «Conterscherp» zijn er daar nu een achttal huisjes gebouwd, waarvan één op St-Kruis-Winkel. (Zie afb. 5).

Sinds de eerste grote rechtekking van het kanaal Gent-Terneuzen — voorheen Sasse Vaart — in 1870, verloor Rodenhuize veel van zijn betekenis.

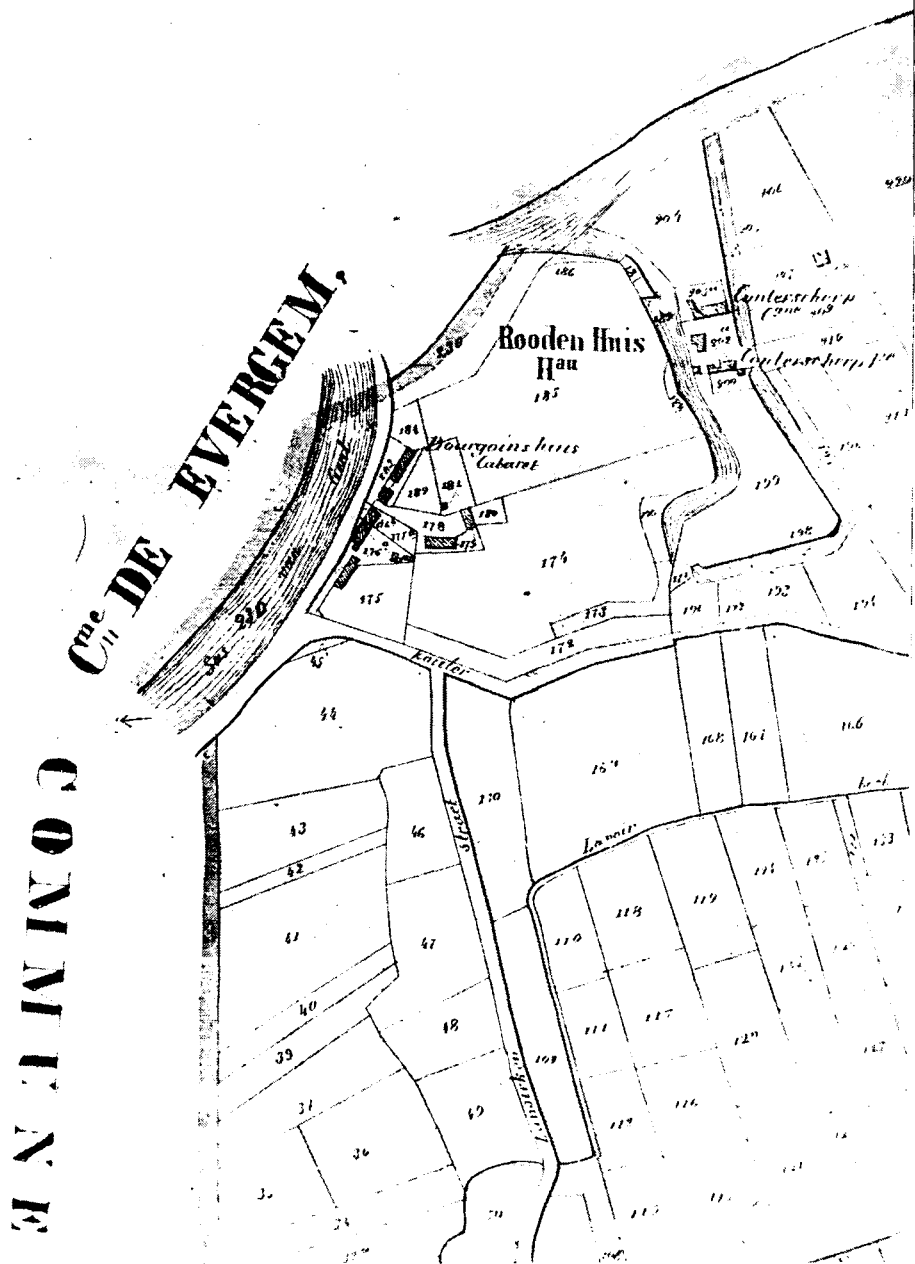
Het lag nu nog maar aan een verlaten zijarm van het kanaal — in de volksmond «De Oude Eind» — die slechts behouden werd omdat de Moervaart er in uitmondde, die verbonden diende te blijven met het kanaal Gent-Terneuzen. Deze toestand zou bestendig blijven tot na de tweede wereldoorlog. Hoewel het eromheenliggend gebied reeds in 1927 door de stad Gent aangehecht werd, veranderde het verloren gehucht Rodenhuize met zijn eenzame linde en troppeltje huizen en zijn draaibrugje, waar alleen tijdens de bieten campagne de rust enigszins gestoord werd, weinig van uitzicht.

Alleen de tweede uitbreidingsgolf van de Gentse haven betekende het definitieve einde van het voormalige Rodenhuize.

Het begon met de rechtekking en de verbreding van de oude Moervaart, dwars door het eiland gevormd door de nieuwe en oude arm van het

---

(32) M. J. WOLTERS. *Recueil de Lois, arrêtés, règlements etc. concernant l'administration des Eaux et Polders de la Flandre Orientale. Tome premier. Rivières et Canaux.* Gent 1874.

5. — Het gehucht Rodenhuis met het pachtgoed «Conterscherp» op de kaart Popp. omstreeks 1860. Men bemerkt nog duidelijk de omwallingen van het vroegere fort.

kanaal. Deze oude bedding was nu overbodig geworden en werd gedempt. Hierdoor werd gans het verlaten gebied tegenover Rodenhuize, als deel van de rechteroever van het kanaal, industrierijp gemaakt.

Het grootste deel van dit terrein werd aangekocht door EBES, die er een zustercentrale van Langerbrugge oprichtte, thans uitgebouwd tot de modernste en best uitgeruste van het land. De eeuwenoude naam Rodenhuize blijft hierdoor voortleven en gaat nu een onvermoede toekomst tegemoet.

BESLUIT : In de late Middeleeuwen duikt Rodenhuize op als aanlegplaats voor schepen uit de moer- en graangebieden der Vier-Ambachten. Later treffen wij het aan als een belangrijke hoeve.

Bij het begin van de 17^e eeuw krijgt de plaats gelegen op de samenvloeiing van de Sasse en Moervaart, een belangrijke strategische waarde. Men bouwt er een sterkte, die reeds in 1683 gesloopt wordt, doch in 1701 gedeeltelijk herbouwd. Bij het beëindigen der Franse veroveringsoorlogen verliest de plaats alle militair belang.

Vanaf de tweede helft der 18^e eeuw wordt zij waterstaatkundig van belang door het oprichten van sluizen en rabotten, die voor de afwatering van dit drassige gebied moeten zorgen.

Door het rechtekken en verbreden van de Moervaart samen met de bouw van een reusachtige krachtcentrale heeft Rodenhuize thans een nieuwe bestemming verworven.

Achiel DE VOS

DE ZUIDELIJKE GRENZEN VAN HET AMBACHT AARDENBURG

Dr. E. Gottschalk zal wel gelijk hebben waar zij schrijft dat de grenzen van het ambacht Aardenburg aanvankelijk geen juist uitgestippeld verloop hadden en dat men met het begrip ambacht meer een streek bedoelde die zich in een niet juist afgebakende zone rond Aardenburg uitstreckte. ⁽¹⁾. Zij had het ook goed voor wanneer zij beweerde dat de grens tussen de ambachten Aardenburg en IJzendijke op het einde van de 13e eeuw juist werd uitgestippeld maar zij nam de Woutersweg aan als grens en dat is verkeerd. Zij dacht dat die Woutersweg als dijk opgehoogd werd en zo de Ware of Weerdijk vormde. Hierdoor bewijst zij dat zij de loop van de Woutersweg niet kende want de Weerdijk ligt een gans eind ten westen van de Woutersweg.

De Weerdijk wordt door Dr. Gottschalk rond 1290 gesitueerd en dat is ook juist. ⁽²⁾. De lage dijken of zijdelingen die hier die wateringen afbakenden, laat zij ontstaan rond 1300. Eerder zouden wij 1283 voorop zetten. In dat jaar immers werden de Beooster- en Bewesteredewateringen waarschijnlijk opgericht. Ook de wateringen op grondgebied van Maldegem zullen rond die tijd ontstaan zijn. De namen Beooster- en Bewesterede worden voor het eerst in 1286 vernoemd ⁽³⁾. In oudere geschiedkundige werken vindt men de hardnekkige bewering dat Jan van Namen, die in 1282 schorren kreeg tussen Damme en Biervliet, bedijkingswerken deed uitvoeren en dat hij de auteur is van de Graaf Jansdijk. Gottschalk bestrijdt deze bewering en zij bewijst dat de naam Graaf Jansdijk van recente datum is. Hier, voor wat de zuidelijke grens van het ambacht Aardenburg betreft, spreekt men inderdaad steeds over de Zijdelinge maar dit belet niet dat deze Zijdelinge er kan gekomen zijn door toedoen van Jan van Namen. Bewijzen hiervoor bestaan er nog niet. Coensdijke, de oude naam van het dorp Ede dat op die Zijdelinge ligt, zou kunnen afgeleid zijn van «cuens», een oud-Franse

---

(1) Dr. E. GOTTSCHALK, *Historische geografie van Westelijk Zeeuws-Vlaanderen*, Assen 1955 en 1958, deel I, blz. 142.

(2) idem blz. 143.

(3) idem blz. 55.

vorm voor graaf. Maar ook dit bestrijdt Gottschalk en zij beweert dat men in Coensdijk een persoonsnaam moet zoeken, zonder echter uit te leggen wie de persoon is die deze zijdelinge daar aanbracht. ⁽⁴⁾.

Wat er ook van zij, de Beooster- en Bewesteredewateringen kunnen slechts ontstaan zijn na het graven van de Lieve want Bewesterede heeft dit kanaal als zuidelijke grens. Dat was dan de Lieve in de richting van Damme en die bestond reeds in 1262. ⁽⁵⁾. In 1282 werd die Lieve in verbinding gebracht met de Ede ⁽⁶⁾ en het is niet onmogelijk dat de Ede toen ook rechtgetrokken werd tussen Aardenburg en Strobrugge. De Beooster- en Bewesterwateringen grenzen aan de Nieuwe Ede, ook wel Maldegemse Leie genaamd. Er bestaat echter ook een Oude Ede, iets meer oostwaarts gelegen en door de wateringboeken duidelijk aangewezen. Dat men de wateringen heeft laten beginnen aan de Nieuwe Ede, wijst er op dat de rechtekking van die waterloop gebeurd is vóór het ontstaan van Beooster- en Bewesterede. Ook de Moerhuizenwatering, op grondgebied van Maldegem, paalt met de westkant aan de Nieuwe Ede. De noordgrens van die watering is de zijdelinge, de zuidgrens is ook de Lieve. Dus deze watering kwam er ook slechts na het graven van de Lieve naar Damme. In de oudste wateringboeken wordt de zijdelinge tussen Beoosterede en de wateringen op het ambacht Maldegem vermeld vanaf het dorp Ede tot aan de Kantijne bij de Eeklose Watergang (waar nu de Belgisch-Nederlandse grens naar het noorden gaat). Verder oostwaarts vermeldt men alleen «het gescheet van de ambachten Aardenburg en Maldegem». Slechts in de 17^e en 18^e eeuw spreekt men hier over een zijdelinge. Waarschijnlijk was voor dit gewest, dus tussen de Kantijne en de Zonne, geen dijk nodig want een hoge zandrug kon dienst doen als natuurlijke scheiding. Die zandrug heet de Kommer, waarschijnlijk omdat de gronden er zo mager zijn.

De Zijdelinge tussen Ede en de Kantijne, die samenvalt met de Belgisch-Nederlandse grens, is gericht op de toren van Boekhoute. De De Weerdijk, tussen de Balkemolen en de Zonne, is naar het noordwesten toe, georiënteerd op de kerk van Kadzant (de oude kerk) en naar het zuid-oosten toe, op de kerk van Kaprijke. Men hoeft slechts een lat op de kaart te leggen om dit te bemerken. De dijken zijn dus zeer wille-

---

(4) idem blz. 139.

(5) H. NOWE, *De Lieve*, in *Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, 1929, blz. 11.

(6) idem blz. 21.

keurig aangelegd, dwars door reeds afgebakende parochies en toch heeft men er de ambachtsgrenzen aan verbonden. Zo komt het dat gronden op St.-Jan-in-Eremo, bij voorbeeld, gelegen zijn in het ambacht Aardenburg of in het ambacht IJzendijke, naar gelang zij ten westen of ten oosten van de Weerdijk te situeren zijn. Dr Gottschalk heeft daar enkele voorbeelden van gegeven uit de 14^e eeuw ⁽⁷⁾, wij zouden er nog veel kunnen bijvoegen. ⁽⁸⁾. De Blauwelsweg liep zeer dicht bij de Weerdijk en vanaf de vroegere herberg het Haantje (dat is van de plaats waar de hedendaagse weg tussen St.-Laureins en St.-Margriete de Weerdijk kruist), vielen Blauwsweg en Weerdijk samen tot aan de Zonne. Dichtbij de Zonne stond de Verbrande Stake waar de ambachten IJzendijke, Maldegem en Aardenburg samenkwamen. ⁽⁹⁾. Hier ook kwamen de wethouders van Maldegem soms rechtspreken. Het was immers een oud gebruik op de uiterste grenzen van een rechtsgebied samen te komen om de aanspraak op dit gebied te bevestigen. Soms gebeurde dit op een Bandam en die plaatsnaam is bij verschillende grenzen bewaard. ⁽¹⁰⁾.

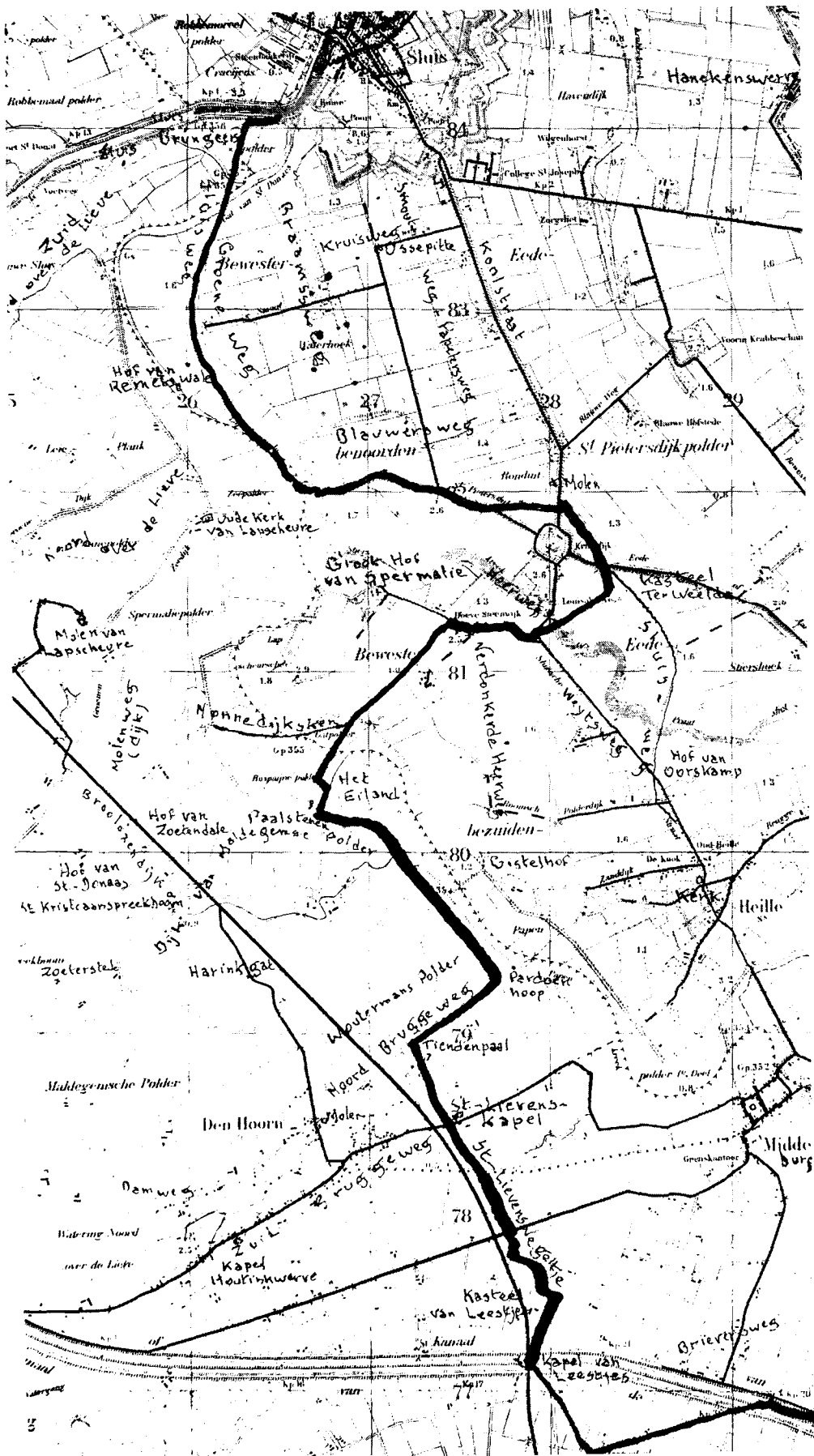
---

(7) GOTTSCHALK, blz. 143.

(8) B. v. Brugge, archief van de Potterie, charter 194 : «binnen ambacht van Aardenburg en in de prochie van St.-Jan» 1307, charter 356 en 360 : «ambacht Aardenburg, prochie van St.-Laureins» 1363, charter 460 : «ambacht Ardenburg, prochie St.-Laureins, met zuidende aen Moershooft ten Houke tieghen Sinte Lauwereins Bloc hover» 1406 (St.-Laureins-Blok lag op de noord-oosthoek van de hedendaagse Blokkreek) ; charter 536 : «in Ardemburg ambacht prochie St.-Jan in de Woestine in een iegenote geheeten Ter Ware» 1431 : cartularium nr 9 : «ambacht IJzendijke, prochie St.-Jan, tusschen de Waerdijk aan de westzijde» 1467, en nog veel andere vermeldingen. De laatste vermelding bewijst duidelijk dat de Weerdijk de grens was van het ambacht IJzendijke. Al de hier vermelde stukken land kunnen juist op het terrein gesitueerd worden want de Potterie bezat ook landboeken uit de 17^e eeuw waar dezelfde stukken land in voor komen. Wat ten westen van de Weerdijk gesitueerd wordt, lag op het ambacht Aardenburg, ofwel op de parochie St.-Jan ofwel op St.-Laureins-ten-Blokke.

(9) D. VERSTRAETE, *Geteisterde dorpen in het noorden van het Meetjesland*, «Appeltjes» nr. 8, 1957, blz. 79. Zie ook de kaart die bij dat artikel behoort en waarop men de Weerdijk en de Zijdelling, het grondgebied van St.-Jan op het ambacht Aardenburg en het grondgebied van St.-Laureins, ook op ambacht Aardenburg, best zal terugvinden. Fouten op die kaart zijn de aanduiding van een kerk op St.-Laureins-ten-Blokke en van een kerk in de St.-Margrietepolder. Deze fouten heb ik verbeterd in «Een paalkwestie in de omgeving van St.-Margriete», «Appeltjes van het Meetjesland», nr. 16, 1965. Hier kan ik nog eens zeggen dat ik bij de mening blijf dat er geen kerk gestaan heeft aan de Blokkreek, hoogstens een kapel. Veel 17^e en 18^e eeuwse teksten vermelden daar echter wel een kerk en zij beweren dat St.-Laureins-ten-Blokke een afzonderlijke parochie geweest is. Vandaar mijn misopvatting.

(10) *Geteisterde dorpen*, blz. 82. De Graaf Jansdijk tussen de Verbrande Staak en Bentille, wordt soms de Maldegemse Dijk genoemd. Er is een bandam bij Bentille en een op de Boterhoek tussen Eeklo en St.-Laureins.

Ik meen dat er voldoende reden bestaat om de Weerdijk en de Zijdelinge van Beoosterede als grens van het ambacht Aardenburg aan te nemen. De Zijdelinge was ook parochiegrens en daar waar de Oude Lieve (die naar Aardenburg liep) die Zijdelinge kruiste, stond de O. L. Vrouwboom. Die boom kan in verband gebracht worden met de processie van de O. L. Vrouwparochie op Aardenburg. Deze processies deden immers soms een grote wandeling, zo dicht mogelijk bij de grenzen van de parochies. Op sommige plaatsen stond een preekboom waar gerust en gebeden werd. Niet ver van de plaats waar de Zijdelinge door de Hoogweg gekruist wordt (aan de Hoogweg bij de hedendaagse staatsgrens) stond de St. Antoniusboom. ⁽¹¹⁾. Te Maldegem was er, in de 16^e eeuw, een St.-Antoniusaltaar en die Antoniusboom kan daarmee verband houden alhoewel Maldegem, sedert 1250 vooral St.-Barbara vereerde en er zo een paar preekbomen van de Barbaraprocessie worden vermeld. ⁽¹²⁾.

Laat ons nu eens zien of wij de grenzen van het ambacht Aardenburg ook in de watering van Bewesterede kunnen terugvinden. Wij hebben reeds gezegd dat Bewesterede ten zuiden aan de Lieve grensde en een zijdelinge is er hier niet. Een klein deeltje van Bewesterede, aan de zuid-oostkant, tussen de Nieuwe Ede en de Lieve, lag op Maldegems grondgebied en hier wordt nooit het ambacht Aardenburg maar wel Maldegem vernoemd. De grens heeft er een grillig verloop (nu tussen Maldegem en Middelburg). Middelburg omvat het vroeger grondgebied van Heile en wij zien dat dit grondgebied, in de zuidwesthoek, over de Lieve reikte tot aan Zoetendale. Dit klooster wordt, in de 13^e eeuwse teksten, op de ambachten Aardenburg en Maldegem gesitueerd. De oudste schenking aan het hof Zoetendale dateert uit 1215 ⁽¹³⁾ en men vermeldt hier een bos Esch genoemd, gedeeltelijk op het ambacht Aardenburg en gedeeltelijk op het ambacht Maldegem gelegen. De ommeloper van Maldegem uit de 17^e eeuw situeert een grote partij «wildernisse en moeras» bij de Houtse Strate, nu het Sappaertvaardeken. Zoetendale was toen ook eigenaar van die grond die meer noordwaarts tot bos vernaderd was en zich ook op Middelburg uitstreckte. Deze grond wordt in die ommeloper de Hest genoemd ⁽¹⁴⁾ en hij kan misschien met het bos Esch uit de 13^e eeuw vereenzelvigd worden. Op Zoetendale steekt nog een steen in de grond waar drie parochies samenkomen : Moerkerke, Maldegem en Middel-

---

(11) Door GOTTSCHALK, blz. 197. verkeerdelijk St.-Antoniusborne genoemd.

(12) Kerkarchief Maldegem - Legger van Goederen, 1525.

(13) GOTTSCHALK, deel I, blz. 56.

(14) Gent, R.A., Fonds Maldegem nr. 582, ommeloper van 1640.

burg. Dit kan misschien, evenals de Verbrande Stake op de Zonne, ook het punt geweest zijn waar drie ambachtsgrenzen samen kwamen : Maldegem, Moerkerke en Middelburg. Dit wordt echter nergens geschreven, wat voor de Verbrande Stake wel het geval was. Middelburg, het vroegere Heile, lag echter bijna volledig op het ambacht Aardenburg en dus mogen wij het klein stukje van zijn grondgebied over de Lieve, ook bij dat ambacht rekenen. Zeggen wij echter dat de bewijsplaatsen niet talrijk zijn. In elke geval vallen de ambachtsgrenzen hier niet samen met de grenzen van wateringen. Dat klein stukje bij Zoetendale, dat wij bij het ambacht Aardenburg willen voegen, ligt in de watering van Bezuiden de Lieve. De tienden van St.-Baafs te Gent, reikten echter wel tot daar. ⁽¹⁵⁾.

De grens tussen de ambachten Moerkerke en Aardenburg, viel dan, naar het noorden toe, samen met de grenzen tussen de parochies Moerkerke en Heile (nu Middelburg). Zij was, van Zoetendale af, gericht op de kapel die niet ver van Leestjesbrug stond (tussen de beide kanalen). Ten noorden van de kanalen, loopt de grens tussen de parochies Moerkerke en Middelburg in de richting van de nieuwe baan naar Knokke maar de wateringen van Bewesterede en Maldegemse Polder (want ten noorden van de Lieve begon die watering), hadden hun scheiding op een landweg die van de kapel van Leestjes naar het noord-oosten toe liep om dan naar het westen af te slaan waar die landweg het St.-Lievenswegeltje of de Ziedelinge genoemd werd en zich op de Zuid-Bruggeweg richtte waar, aan de oostkant van de grens tussen Moerkerke en Middelburg, de St.-Lievenskapel stond (in verband te brengen met de patroonheilige van Heile, St.-Livinus). Deze kapel wordt klaar en duidelijk gesitueerd in de ommeloper van Bewesterede. ⁽¹⁶⁾. Zij stond op het gehucht dat nu de Stropijp heet, een klein eindje ten oosten van de nieuwe baan naar Knokke, dus bij de grens tussen Moerkerke en Middelburg, aan de noordkant van de Zuid-Bruggeweg, de oude heerweg tussen Aardenburg en Brugge. Wat Leestjeskasteel betreft, dat stond rechts van de nieuwe baan naar Knokke, juist als men over Leestjesbrug komt. Er bevindt zich daar nu nog een hoeve. Het kasteel wordt in de Maldegemse Polder gesitueerd ⁽¹⁷⁾ en de oostgrens van dit domein viel samen met de landweg die hier-

---

(15) Gent, R.A., fonds bisdom nr. K 9046. Tot hier reikte de Vierhoek, een onderverdeling van de tienden op Middelburg gelegen. Soms wordt die tiendenhoek genoemd : het oud polderken vóór Middelburg met het gonne over de Lieve.

(16) Brugge, R.A., aanwinsten 3645, ommeloper van Bewesterede uit 1482, (kopij van 1658), 34ste tot 37ste begin.

(17) Brugge, R.A., aanwinsten 3662, ommeloper van de Maldegemse polder 1499, kopij uit de 17e eeuw, 23ste begin.

boven vernoemd staat en die de grens vormde met Bewesterede. Alhoewel de parochiegrens van Moerkerke en Middelburg hier aan de westkant van het kasteel ligt, wordt dit kasteel toch gesitueerd op Moerkerke. ⁽¹⁸⁾.

Van St.-Lievenskapel liep de zijdelinge tussen Bewesterede en Maldegemse Polder naar het noorden toe en volgde ongeveer de grens tussen de parochies (Moerkerke en Heile) tot aan de Noord-Bruggeweg. Hier dichtbij stond vroeger een paal die de scheiding aanwees tussen de tienden van de St.-Baafs te Gent, tiendenheffer op het ambacht Aardenburg, en St.-Quentin in Vermandois, tiendenheffer op de ambachten Oostkerke en Moerkerke. ⁽¹⁹⁾. De grens van de parochies loopt van de Noord-Bruggeweg naar het noorden toe maar de grens tussen de ambachten en de watering, liep, aan de zuidkant van de Noord-Bruggeweg, naar het oosten toe, tot dichtbij de westdijk van de 17^e eeuwse Papenpolder. Hier, aan de zuidkant van de Noord-Bruggeweg, wordt de Pardoën Hoop vermeld in de ommeloper en op de kaart van Pourbus ziet men een galg getekend, de galg van Middelburg. De ommeloper vernoemt ook een zijdelinge aan de zuidkant van de Noord-Bruggeweg ⁽²⁰⁾ en deze zijdelinge is nu nog op het terrein waarneembaar. Onze grens richtte zich van de Pardoën Hoop naar het noorden toe, steeds enkele meters ten westen van de Papenpolderdijk. ⁽²¹⁾. Tussen deze grens van de watering en van de ambachten, de grens tussen de parochies Moerkerke en Heile, de Noord-Bruggeweg en de hoofdwatgang van de Maldegemse Polder (die men op de stafkaart best vindt), lagen 42 gemet grond die aan de heer

---

(18) Brugge, R.A., aanwinsten 3662, nota achteraan : «het kasteel genaamd Leestkens... in de parochie Moerkerke, in de watering van de Maldegemse Polder.. met oostende aan de weg daer beide watering en op scheen».

(19) Brugge, R.A., Aanwinsten 3620 Ommeloper Maldegemse Polder 18^e eeuw, gemaakt door Dherbe volgens ommeloper van 1499, 18^e begin nr. 8 : «cum oostzijde aan 't gescheet jegens Bewesterede daar de paalsteen staet. Deze paelsteen scheidt de tienden van St Baefs en Vermandois, ook de prochie van Heile en van Moerkerke met een linie door deze en de drie volgende partijen zuidwaarts tot de paalsteen op de Bruggeweg».

(20) Brugge, R.A., Kaarten 518. Op de zijdelinge liep een kerkpad dat dan verder westwaarts, voorbij de molen op de Hoorn, naar Moerkerke leidde. Dat kerkpad liep ook naast de, in vorige nota, vermelde tiendenpaal die achter de hoeve stond die men goed kan waarnemen wanneer men de nieuwe baan naar Knokke volgt. Deze nieuwe baan snijdt immers de Zuid- en Noord Bruggeweg bij het gehucht te Stropijp. Zij loopt daar tussen de Hoornput, die aan de westkant van die baan naar Knokke ligt en de hoeve met de paalsteen die aan de oostkant van die baan ligt.

(21) Brugge, R.A., Kaart 508 Maldegemse Polder en kaart 507. Ook uit de ommeloper van de Maldegemse Polder kan men opmaken dat de scheiding der watering en een eindje ten westen van de Papenpolderdijk moet gelegen hebben.

van Maldegem behoorden. Iets meer westwaarts, op Moerkerke, lag een leen van 20 gemet afhangende van het hof van Assebroek. Deze gronden worden de Woutermanspolder of de polder van Sheer Wouteman van Gent genoemd. ⁽²²⁾. Op die polder, die in totaal 90 gemet groot was, woog een rente, Gistelbergschuld genaamd, die ook een leen was van het hof van Assebroek. Dat leen wordt in Moerkerke gesitueerd ⁽²³⁾ alhoewel het ook, voor een groot deel, op Heile lag. Dit laat ons toe te zeggen dat het ambacht Moerkerke zich ook op Heile uitstreckte en wel tot aan de grens van de wateringen. Ten oosten van die grens, waar nu de Papenpolder ligt, bevonden zich gronden die bij het hof ten Polre (het Gistelhof) behoorden, aan de zuidkant van de Roomspolder. ⁽²⁴⁾. De grens tussen de wateringen en de ambachten liep dan over de sluis van de Maldegemse Polder ⁽²⁵⁾ naar het noord-westen toe, langs de dijk van de Maldegemse Polder tot aan de plaats waar Bewesterede, de Maldegemse Polder en de watering van Lapscheure elkaar raakten. De

---

(22) Brugge, R.A., aanwinsten nr. 3361, Ommeloper Maldegemse Polder, 12e begin.

(23) Brugge, R.A., aanwinsten nr. 3662, Ommeloper Maldegemse Polder, nota's achteraan. Het grondgebied van Middelburg dat, sedert de stichting van die stad uit Heile genomen was, reikte met zijn noordgrens aan de Zuid-Bruggeweg. Ten noorden daarvan bleef de parochie Heile bestaan en die reikte dan met haar noordgrens aan de Nonnendijk.

(24) GOTTSCHALK, deel II, blz. 226, nota I, verwacht dit hof met het Goed van Oostkamp. Zij dacht immers dat het hof ten Polre te vereenzelvigen is met het Goed van Oostkamp. Het hof ten Polre is echter te vereenzelvigen met het Gistelhof. Dit blijkt duidelijk uit een leenboek van de Burg van Brugge uit 1653 (Brugge, R.A., Leenboeken 3, rubriek Aardenburg) en uit de ommeloper van Bewesterede, tweede begin (Brugge, R.A., aanwinsten 3643). Het hof was eerst eigendom van vrouw Elisabeth, dochter van Jan van Bourgogne, dan kwam het door afkoop aan Pieter Bladelin. Na de dood van Pieter Bladelin, de stichter van Middelburg, kwam de eigendom in het bezit van Boudewijn d'Oignies, een zoon van Marguerite Bladelin, zuster van Pieter (testament van Pieter Bladelin in 1472, gepubliceerd door C. Verschelde in *Emmulation de Bruges*, 1879). Wat het hof van Oostkamp (of Oorscamp) betreft, dat lag veel meer oostwaarts, aan de oostkant van de Sluisweg en niet ver ten noord-oosten van de kerk van Heile. Ook dit hof is, dank zij de ommeloper van Bewesterede, goed te situeren. Die ommeloper dateert van 1483 en geeft als eigenaar jonkvrouw Marie, de weduwe van Gillis van Couwerne. Er wordt bijgevoegd dat Jan Wittoen, ridder, hier vroeger woonde. Die Jan Wittoen was gehuwd met een dochter Reigersvliet, hij was heer van Oostkamp en hij speelde een grote rol te Aardenburg in het midden van de 15e eeuw.

(25) Deze sluis wordt ook vermeld door J. ANDRIES in zijn *«Recherches Historiques sur les Voies d'Écoulement»*, Brugge, 1838 blz. 10. Andries schrijft daar dat hij deze sluis heeft willen opgraven maar dat de kosten te hoog waren.

kaart van Pourbus laat ons daar twee palen zien. Eén ervan zal wel de scheiding van de watering en van de parochies aangeduid hebben. De andere paal moeten wij in verband brengen met begrenzing der tienden. ⁽²⁶⁾. Er is hier slechts een kleine afstand tussen de dijk van de Maldegemse Polder en de zuiddijk van de Nonnenpolder. De grens tussen Bewesterede en de watering van Lapscheure viel hier ongeveer samen met de parochiegrens zoals die nu is. Een groot stuk land, eigendom van de kerk te Middelburg, wordt in het derde begin van Bewesterede gesitueerd, althans n de ommeloper van 1483. ⁽²⁷⁾. Dat stuk land, dat bijna 34 gemet groot was, grensde met de zuidkant aan de dijk van de Maldegemse Polder en met de westkant aan het gescheed van de watering van Lapscheure. Die grond werd het Eiland, het Heylant of 't Heyden Land genaamd. Ook de kerk van Damme bezat daar zes gemet land, met de westkant gedeeltelijk over de scheiding der watering en. Ten noorden van dat land bezat Boudewijn Dongies, op het einde der 15e eeuw eigenaar van het Gistelhof, nog 1400 roen land die met de noordkant aan de Nonnendijk paalden. Deze oppervlakte grond kan juist gesitueerd worden dank zij een betwisting over de eigendom ervan in het midden van de 18e eeuw. De zeer bekwame landmeter Dherbe heeft de zaak in het reine getrokken nadat veel andere landmeters beweerden dat niemand

---

(26) Brugge, R.A., Kerkelijk archief nr. 416 - tienden van St.-Quentin. Het gaat hier over een tiendenaafbakening uit het midden van de 17e eeuw die, onder de rubriek Nonnenpolder, deze paal vermeldt op de dijk van de Maldegemse Polder, ten zuiden van een stuk land dat aan de Jacobinessen behoorde. Dat stuk land paalde met de zuidwestzijde aan de dijk van de Maldegemse Polder en met de zuidoostzijde aan een stuk land van 33 gemet in Bewesterede, eigendom van de kerk te Middelburg. Een kaart uit de 18e eeuw, gemaakt door landmeter Dherbe (Brugge, R.A., aanwinsten 3620), samen met de stafkaart, laat ons toe die stukken land nauwkeurig te situeren en er uit af te leiden dat de tiendenpaal zich bevond op het punt waar de gemeenten Lapscheure en Middelburg elkaar raken aan de dijk van de Maldegemse Polder.

(27) Brugge, R.A., aanwinsten nr. 3643, ommeloper van Bewesterede, 3e begin. Dr. A. VERHULST, *Middeleeuwse inpolderingen en bedijkingen van het Zwin*, Bull. de la Société Belge d'Etudes Géographiques, to. XXVIII, 1959, nr. 1, blz. 34 nota 47. De schrijver zegt hier ook dat Bewesterede zich over de hedendaagse staatsgrens naar het westen toe uitstrekte. Hij beweert echter dat die watering zich verder nergens op Belgisch grondgebied uitstrekte en dat is niet juist want bijna gans Middelburg, tot aan de Lieve, lag onder Bewesterede. Op blz. 35, nota 51, beweert de schrijver dat bij de hedendaagse staatsgrens, tussen paal 354 en 355, de 170 gemet grond lagen die, in 1246, na hun bedijking door Johan van Leffinghe, aan Spermalie werden verkocht. Volgens de ommeloper van 1483 bezat Spermalie hier geen grond maar wel meer noordwaarts, over de Nonnendijk waarvan wij de ligging aanstonds zullen aantonen.

nog juist kon bepalen hoe de vroegere toestanden waren. ⁽²⁸⁾. De betwisting ging uit van de erfgenamen van Nicolaas de Respagne, de man die hier, begin 18e eeuw, een poldertje deed bedijken dat zijn naam draagt. Wij kunnen uit de betwisting afleiden dat de hierboven vermelde stukken land, tussen de Nonnendijk en de dijk van de Maldegemse Polder lagen, bij de grens tussen Lapscheure en Heile (nu Middelburg, zie stafkaart, blad Westkapelle, in de rechter benedenhoek). Een deel van de zes gemet, eigendom van de kerk te Damme, lag in de watering van Lapscheure. Dherbe slaagde er echter niet in de juiste ligging van de Nonnendijk aan te geven en hij trok dan maar een rechte lijn ten noorden van de gronden waarover het hier gaat. De Nonnendijk, gedeeltelijk gelegen tussen de Roomspolder en de Nonnenpolder, moet zich, naar het westen toe, tot over het Lapscheurse Gat uitgestrekt hebben. Dit stuk van de dijk, en ook een deel in Bewesterede, was echter reeds door de overstromingen uitgevloed in de 18e eeuw. Landmeter Laurents beweerde toen echter dat hij nog een zekere hoogte gezien had in het land. De dijk liep een beetje ten zuiden van het hof van Spermalie naar het zuidwesten toe. In de ommelopers van Bewesterede wordt hij dikwijls vermeld en met de kaart van Pourbus kunnen wij hem wel min of meer op het terrein situeren. Aan de westkant echter, waar wij, volgens de kaart van Pourbus zouden vermoeden dat hij naar het noorden afboog (omdat de lijn van de dijk daar staat getekend alhoewel niet in het wit zoals de andere dijken), wordt er in de ommelopers geen dijk vermeld. Men spreekt daar alleen over het kerkpad (15e begin van de watering van Lapscheure 1495). De kaart van Dherbe laat de dijk nog verder westwaarts, dus over het Lapscheurse Gat en over dat toen verdwenen kerkpad, lopen. Wij zijn geneigd hem te laten aansluiten op een heerweg die naar de kerk van Lapscheure leidde en die, op de kaart van Pourbus, ook als dijk staat getekend. Op die kaart vinden wij trouwens ook een klein eindje dijk daar waar onze Nonnendijk zou moeten aansluiten op de heerweg. De ommeloper van de Sint-Pietersdijkage uit de 17e eeuw ⁽²⁹⁾ vermeldt, in zijn derde begin, hier ook «een dijksken dat genaemt is som de Nonnedreve». De ommeloper van de Lapscheurse Watering, 1495, situeert zijn 16e begin ook tussen de dijk «bezuiden de Nonnen» en de dijk van de Maldegemse Polder. ⁽³⁰⁾. In beide ommelopers worden er, tussen dat Nonnedijksken en de dijk van de Maldegemse Polder, slechts een dertigtal gemet grond gesitueerd en dus

---

(28) Brugge, R.A., aanwinsten 3620.

(29) Brugge, R.A., aanwinsten 6234.

(30) Brugge, R.A., aanwinsten nr. 4511, Ommeloper van de watering van Lapscheure.

lag dat Nonnedijksken niet ver noordwaarts van de dijk van de Maldegemse Polder. Zo gezien moeten wij besluiten dat Dr. Verhulst zijn Nonnendijk te ver noordwaarts heeft getekend, althans toch voor het westelijk deel er van. De oorzaak van die verkeerde tekening ligt in het feit dat hij de grens tussen de wateringen Lapscheure en Bewesterede, dwars door de Nonnenpolder laat lopen, iets wat absoluut niet het geval was. ⁽³¹⁾. De watering van Lapscheure drong met een diepe bocht in

-
- (31) Dr. A. VERHULST, *Middeleeuwse inpolderingen*, blz. 35, ook zo geschreven door Dr. GOTTSCHALK, deel II, blz. 224. Deze laatste schrijfster geeft dan nog, zoals Verhulst het trouwens zegt, een verkeerde tekening van de Rooms- en Nonnenpolder op blz. 238 van deel II. Het is moeilijk de grenzen te zoeken van de polders die hier, tussen de kerk van Lapscheure en de Maldegemse Dijk, in de 13e eeuw werden gevormd. Dr. Verhulst beschrijft die inpolderingen op een degelijke manier maar het situeren van die polders viel hem zwaar. Het is in elk geval juist dat de Maldegemse Polder de oudste is en de Markettepolder zal wel juist getekend staan op de kaart die Dr. Verhulst achteraan in zijn werk maakte. Van hier uit mocht de abdij van Marquette verder bedijken, in de richting van Lapscheure en van Aardenburg. In die zone zal wel de grond begrepen zijn die later de Nonnenpolder werd, aan Spermalie verkocht en in opdracht van deze abdij bedijkt. Er groeiden nog andere polders uit deze 13e eeuwse concessie maar de situatie er van is mij niet zeer duidelijk. Een paar opmerkingen kunnen wij echter wel maken. Zo schrijft Dr. Verhulst, blz. 26, dat Zoetendale, in 1234, een rente kreeg in plaats van 30 bunder grond. Volgens de ommeloper van Lapscheure, 1495, en van de St.-Pietersdijkage, 1650, blijkt deze abdij toch gronden in bezit te hebben gehad in de omgeving. Die gronden, samen met een hoeve, lagen aan de rechterkant van de hedendaagse baan naar Knokke, daar waar het grondgebied van Lapscheure begint en waar de baan dichtbij de vroegere Broolozendijk loopt. Wij zitten hier aan de noordkant van de Maldegemse Polder, iets dat ook in 1234 gezegd wordt. Het charter van dat jaar zegt echter dat de Markettepolder aan de oostkant ligt van de gronden die aan Zoetendale zouden gegeven worden, maar op de kaart van Verhulst zien we deze polder aan de westkant van die gronden liggen. De eigendom van Zoetendale wordt echter in een 17e eeuwse tiendenomschrijving (Brugge, R.A., Kerkelijk archief 416, rubriek Nonnenpolder) als scheiding gebruikt tussen de Markettetiende in het westen en de Nonnentiende in het oosten. Er is dus mogelijkheid voor verwarring. Nog een andere opmerking moge volgen. Bij Dr. Verhulst, blz. 22, nota 42, lezen wij dat, in 1246, de hierboven vermelde bedijkingsconcessie door de gravin bevestigd werd en dat zij de verkoop toestond van 170 gemet door Marquette aan Spermalie en aan Jan van Leffinghe. Er werd nader bepaald dat die gronden gedeeltelijk op Lapscheure en gedeeltelijk op Aardenburg lagen. Waar kan men ze beter situeren dan in de grote Nonnenpolder? Deze polder strekte zich waarschijnlijk op beide ambachten uit, althans toch vóórdat de watering van Bewesterede, die de grenzen van de ambachten beperkte, werd opgericht. De hierboven vermelde tiendenafbakening uit het midden van de 17e eeuw laat ons misschien toe de oude grens tussen de ambachten te laten samenvallen met de grens der tienden die van de oude Lapscheurse kerk, over het hof van Spermalie naar de paalsteen op de dijk van de Maldegemse polder liep. Zowel oost als west van

een gebied, dat misschien oorspronkelijk wel bij het ambacht Aardenburg behoorde maar dat, na de bedijking van de Nonnenpolder in de 13e eeuw, grondgebied van Lapscheure geworden is en ook bij het ambacht Oostkerke behoorde. ⁽³²⁾. Zowel aan de noordkant als aan de zuidkant van die diepe bocht (die de Nonnenpolder omvatte) wordt, in de ommeloper van Lapscheure en in de ommelopers van Bewesterede, een zijdelinge vermeld en die zijdelinge wordt ook als grens van het ambacht Aardenburg aangegeven. ⁽³³⁾. De bocht drong door tot aan de Sluisweg die meer oostwaarts lag dan de, in 1650 aangelegde Weytsweg (nu de

---

die lijn, strekte zich de Nonnentiende uit maar aan de oostkant behoorde zij aan de St.-Baafsabdij, de tiendenheffer op het ambacht Aardenburg.

Nog een laatste opmerking in verband met het situeren van de oudste polders. Dr. Verhulst (blz. 33) plaatst de 34 gemet, die in 1266 aan Egidius van Bredene ten voordele van Spermalie gegeven werden, in het klein Spermaliepolderken bij de oude kerk van Lapscheure en op zijn kaart tekent hij dat poldertje aan de westkant van het Lapscheurse Gat. Deze 34 gemet lagen echter meer oostwaarts, aan de oostkant van het Lapscheurse Gat, bij de 17e eeuwse St.-Pietersdijk, dus in de Nonnenpolder. Dit wordt ons bewezen door een nota in een 18e eeuwse ommeloper van Bewesterede (Brugge, R.A., aanwinsten 4092, nota achteraan). Zij lagen in het 14e begin van de watering van Lapscheure (volgens de ommeloper van 1495) en dit begin vertrok van Middelzand, een plaats die aan de oostkant van de Goedevliet lag. Goedevliet was een costelijke uitloper van de «scheure» die hier vermeld wordt in de ommeloper. De scheure werd, met de overstroming van 1583, door het Lapscheurse Gat ingenomen.

- (32) Deze bocht is gemakkelijk te reconstrueren aan de hand van de ommeloper Bewesterede uit de 17e eeuw (Brugge, R.A. fonds R.A.S. nr. 86, 1e tot 4e begin). In deze bocht, die de Nonnenpolder omschrijft, bezat Spermalie een grote hoeve, nu nog een voornaam bedrijf, ten zuiden van Sluis, bij een dijk die in de 17e eeuw werd aangelegd en die de westelijke voortzetting is van de oude Nonnendijk. Dr. Verhulst (blz. 33) verwacht deze hoeve met Zoeterstede, een andere eigendom van Spermalie die in het zuidwesten van Lapscheure lag, aan de westkant van de gronden van Zoetendale en aan de zuidkant van het hof dat aan kapittel van St.-Donaas behoorde (zie ommeloper van de St.-Pietersdijkage, 6e begin, Brugge, R.A., aanwinsten 6234). Dit hof bestond niet meer in de 17e eeuw.
- (33) Brugge, R.A., aanwinsten nr. 4511, ommeloper van Lapscheure, b.v. in het 12e begin. Brugge, R.A., fonds R.A.S. nr. 86 Ommeloper van Bewesterede, derde begin.
- Ook Gottschalk (deel II, blz. 224) vermeldt deze zijdelinge maar zij kan ze niet situeren.

weg van Heile tot aan de Kruisschans) ⁽³⁴⁾. De zijdelinge aan de noordkant van de Nonnenpolder viel, voor een groot deel, samen met de Sint-Pietersdijk die n 1611 is aangelegd en die hier van de Kruisschans naar het westen toe loopt. Een beetje ten noorden daarvan, liep de Blauwersweg. Men kan nu nog op het terrein en op de stafkaart een kleine hoogte waarnemen op de plaats waar een deel van de weg moet gelegen hebben. Tussen de Blauwersweg en de Zijdelinge lag het twaalfde begin van Bewesterede. ⁽³⁵⁾. Deze zijdelinge, dus ook de grens tussen de ambachten, was hier oost-west gericht maar dichterbij de kerk van Lapscheure, liep zij terug naar het noorden en het noordoosten. Zij lag aan de oostkant van de hoofdwatgang van Benoorden de Lieve en die hoofdwatgang is verdwenen in het Lapscheurse Gat. Hij is moeilijk juist te situeren maar hij maakte beslist de grote bocht niet die de hedendaagse staatsgrens naar het westen toe wel maakt. De kaart van Pourbus laat ons toe te beweren dat die hoofdwatgang niet verder westwaarts kwam dan een denkbeeldige lijn die men, van de oude kerk van Lapscheure naar het noorden laat lopen. De bocht gemaakt door de staatsgrens komt een heel eind westwaarts over die denkbeeldige lijn. Wij zouden onze hoofdwatgang, die zich een eindje ten oosten van de kerk van Lapscheure naar het noorden richtte, best kunnen situeren bij de 17^e eeuwse dijk die de oostkant van het Lapscheurse Gat afsloot. Hij eindigde aan de Sluis te Brungeers, een gehucht waarvan de kern aan de oostkant van die sluis lag, tussen de watgang en de zijdelinge. De juiste situatie van Brungeers is mij nog niet bekend maar wij moeten het een beetje ten zuidwesten van grenspaal 358 gaan zoeken. De ommeloper van Lapscheure vermeldt daar de Schone Werf waar de Oude Stove op stond en, een beetje meer zuidwaarts, de Hoge Werf met de Olie Molen. Gans het

---

(34) Dr. Verhulst (blz. 38) zegt dat Gottschalk (deel I, blz. 28) die oostgrens voldoende nauwkeurig bepaalde maar dat is niet juist want deze schrijfster wist de Sluisweg niet liggen. Zij liet hem samenvallen met de hedendaagse weg van Heile naar Sluis, de Weytsweg. Hij liep echter van de Roomspolderdijk (een beetje ten noorden van het dorpscentrum te Heile) naar het noordoosten toe, voorbij het hof van Oostkamp (waar ridder Jan Wittoen in het midden der 15e eeuw woonde), over de Praatvliet, die vroeger een heerweg was van Lapscheure naar Aardenburg, om dan naar het noordwesten om te buigen, naast het hof Ter Weelde dat, in de 15e eeuw, aan de familie De Baenst behoorde en dat ten zuiden van de St.-Pietersdijk lag, een beetje oostwaarts van de Kruisschans. De Sluisweg liep aan de oostkant van de Kruisschans en een beetje noordoostwaarts van die schans, stond een molen. Deze molen werd, in de 17e eeuw, ten zuiden van de schans herbouwd op de toen aangelegde Weytsweg.

(35) Brugge, R.A. Aanwinsten nr. 3643 Ommeloper van Bewesterede 1483, twaalfde begin.

5° begin van de Lapscheurse Watering strekte zich als een smalle strook aan de oostkant van de hoofdwatering uit en het paalde met zijn oostzijde aan de Sluisweg. De Sluisweg was een weg die van Lapscheure kwam en eerst naast de hoofdwatgang liep om er zich dan een beetje van te verwijderen. Bij zijn uiteinde, dus aan de oostkant van Brungeers, was de Sluisweg de oostelijke grens van de watering van Lapscheure maar meer zuidwaarts, waar die Sluisweg dicht bij de hoofdwatgang lag, bevond de zijdelinge zich nog een beetje oostwaarts van de weg. Er lagen daar enkele stukken land tussen de Sluisweg en de zijdelinge. Enkele van die stukken waren eigendom van de O. L. Vrouwekerk te Aardenburg en zij worden, in het landboek van die kerk, gesitueerd in de watering van Lapscheure en op het ambacht Oostkerke. ⁽³⁶⁾. De zijdelinge is

---

(36) Aardenburg, Stadsarchief, Landboek van de O. L. Vrouwekerk, einde 15e eeuw met verwijzingen naar 1285.

Dr. Verhulst (blz. 45) heeft hier ook de grens der watering en der ambachten niet goed aangeduid. Hij heeft de Braamsweg als grens tussen de watering en tussen de parochies Hanekenswerpe (op het ambacht Aardenburg) en Lapscheure (op het ambacht Oostkerke) willen doen doorgaan maar dat gaat niet op. Daarbij heeft hij de Braamsweg, zich steunend op een 18e eeuwse kaart, veel te ver westwaarts getekend. De Braamsweg ligt wel degelijk daar waar Dr. Gottschalk hem getekend heeft (deel II, kaart achteraan). Dat hij op de kaart van Pourbus als Beenweg wordt aangeduid, mogen wij buiten beschouwing laten. De kaart van Pourbus, gecopieerd door Claeysens, vertoont wel meer spellingsfouten. Al de ommelopers noemen deze weg Braamsweg en die ommelopers laten ons duidelijk opmaken dat hij op de plaats lag waar Dr. Gottschalk hem tekende. Een grens tussen parochies was die Braamsweg niet. Er worden nog veel stukken land ten westen van de Braamsweg, op de parochie Hanekenswerpe, gesitueerd. Zelfs stukken land op Hanekenswerpe bevonden zich ten westen van de Groeneweg die zelf een paar honderd meter ten westen van de Braamsweg lag. Zo bezat de St.-Baafsabdij te Gent een rente op 1 gemet en 50 roen land in Hanekenswerpe, zuidwest van de kerk, bewesten Braamsweg (Gent, R.A. Fonds Bisdom, nr. K 1111 en K 1112, einde 14e eeuw). Deze abdij bezat in die omgeving nog gronden, b.v. 2 gemet in 16e begin Bewesterede, met oostende aan de Groenen Weg en met westende aan de Zijdelinge en 826 roen in het 18e begin van die watering, tussen de Kruisweg aan de zuidzijde en met het oosteinde aan de Braamsweg en dan nog 788 roen in het 14e begin dat ook aan de westkant van de Braamsweg lag. Deze gronden worden op de parochie Hanekenswerpe gesitueerd (Gent, R.A., fonds bisdom nr. 1100, legger van goederen van de St.-Baafsabdij 1561). De oorzaak van de verkeerde opvatting van Dr. Verhulst ligt in het feit dat hij zich gesteund heeft op een 18e eeuwse kaart die werd gemaakt volgens gegevens in een omschrijving van tienden toebehorend aan de abdij van St.-Quentin en daterend uit de 17e eeuw (Brugge, R.A., Kerkelijk archief nr. 416). In de rubriek die handelt over de Lucietiede vermeldt deze omschrijving een verdonkerde weg aan de noord-oostkant van de Lucietiede en zij noemt deze weg de Braamsweg omdat hij ook zo werd geheten in een niet

nader bepaalde ommeloper. Deze weg liep van het noord-westen, waar hij een stukje van de noord-oosthoek van de St.-Jobspolder afsneed, naar het zuid-oosten en hij volgde ongeveer de staatsgrens zoals Dr. Verhulst hem heeft getekend. De tiendenomschrijving zegt dat het 9e, 10e, 23e en 27e begin van de oude ommeloper van de Lapscheurse Watering, aan de zuidwestkant van die Braamsweg lagen. Het 8e, 24e, 25e en 26e begin zouden aan de noordoostkant van deze weg gelegen hebben. Tussen deze beginnen heeft er wel een weg gelegen maar nooit wordt hij Braamsweg genoemd in de ommeloper van de Lapscheurse Watering uit 1495. In het 27e begin lag het kasteel van Remerswale in die tijd eigendom van Adriaan van Remerswale. Dit kasteel kunnen wij 800 meter ten noordwesten van de oude kerk te Lapscheure situeren, tussen de Groenendijk en de staatsgrens. Daar dichtbij lag een molen (in het 25e begin) waarvan de molenwal nog op de kaart van Pourbus getekend staat. Kasteel en molen stonden op het ambacht Oostkerke en dit wordt bevestigd door de leenboeken van Brugge (Brugge, R.A., Burg nr. 1 en 5) waar dit leen als volgt beschreven wordt : «Adriaan van Remerswale, 16 gemet op ambacht Oostkerke, prochie Lapscheure, den hoofdwatgang aan d'een zijde en Pieter Damaerds land aan d' andere zijde met 20 manschepen en met het schouttetendom van Waasambacht en de visserije». Zo staat dit leen aangeduid in het leenboek van 1467. In het leenboek van 1653 staat dezelfde beschrijving onder de naam Pieter, zoon van Willem van Halewijn en hier wordt bijgevoegd dat het leengoed «geheel geïnondeerd ligt in de groote kroke genaamd Brugheers Gat». Dit alles is nog geen bewijs tegen de stelling als zou die zogenaamde Braamsweg een grens zijn tussen Lapscheure en Hanekenswerve, zoals Dr. Verhulst dit meent maar wij hebben hierboven reeds bewezen dat verschillende gronden, nog veel meer oostwaarts gelegen dan die zogenaamde Braamsweg, ook op het ambacht Oostkerke en op de parochie Lapscheure lagen. Wij kunnen hier nog bijvoegen dat de O. L. Vrouwekerk van Aardenburg een half gemet land bezat in het 24e begin van de Lapscheurse Watering. Dit begin lag dus aan de noordoostkant van de zogenaamde Braamsweg en toch wordt het ook op het ambacht Oostkerke gesitueerd (Aardenburg, stadsarchief, ommeloper van gronden van de O. L. Vrouwekerk, einde 15e eeuw). Wij verwerpen dus de stelling van Dr. Verhulst en schuiven onze grens tussen Lapscheure (ambacht Oostkerke) en Hanekenswerve (ambacht Aardenburg) meer naar het oosten toe, op de zijdelinge die aan de oostkant van de hoofdwatring van Noord-over-de-Lieve lag, zoals wij dat hierboven bewezen hebben. Het is echter wel mogelijk dat, vóór de inrichting van Bewesterede op het einde van de 13e eeuw, de grens van Aardenburg meer westwaarts kwam. Om dit aan te nemen steunen wij ons op de indeling van tienden. De weg, die verkeerdelijk Braamsweg genoemd wordt, was inderdaad een grens tussen tienden. Aan de westkant ervan lagen de tienden van St.-Quentin en aan de oostkant lagen de tienden van de St.-Baafsabdij. Dit wordt in de tiendenbeschrijving van St.-Quentin zo gezegd en ook de St.-Baafsabdij geeft die aanduiding (Gent, R.A., fonds bisdom nr. K 1094, landboek uit 1660). Onder de rubriek tienden in Middelburg en Lapscheure zegt deze abdij dat zij ook tienden heeft aan de zuidkant van de Lieve, rond Zoetendale en dat haar tiendengebied verder noordwaarts liep, voorbij het kasteel Leestjes, langs het St.-Lievensstraatje naar de paalsteen bij de Noord-Bruggeweg (hierboven vermeld) en vandaar nog noordwaarts, over de oude kerk van Lapscheure naar de noord-oosthoek van de St.-Jobspolder, tot aan de Brugse Vaart bij het fort St.-Job. Het is niet onmogelijk dat die tiendegrens op een oude scheiding tussen de ambachten teruggaat maar

hier dus ook de ambachtsgrens en de grens tussen de wateringen. Ook de ommeloper van Bewesterede ⁽³⁷⁾ geeft deze zijdelinge als uiterste west-grens op.

De grens van het ambacht Aardenburg en van Bewesterede volgde dan, naar het oosten toe, de dijk van het Zwin tot aan de Westpoort van Sluis. Zij liep dwars door de stad Sluis maar ik kan nog niet zeggen hoe de toestand daar juist was. Ook verder noordwaarts zijn de grenzen mij nog niet bekend en dit is ook het geval voor de oostgrens van het ambacht die wij hierboven slechts tot aan Balkemolen hebben besproken. Zeggen wij alleen dat ook Kadzand en Koksijde bij het ambacht Aardenburg behoorden.

---

bewijzen hiervoor zijn er niet. De meest noord-westelijke tiendenhoek van St.-Baafs wordt soms de Braamshoek genaamd omdat de echte Braamsweg hier middendoor liep (b.v. in de rekeningen van de ontvang Aardenburg van 1418 tot 1429, Gent, R.A., Bisd. K 85). Wellicht is de verwarring van de benaming Braamsweg uit de benaming van de tiende voortgevoerd. Het kan gebeuren dat men, in de 17e eeuw, na al die overstromingen de echte Braamsweg niet meer wist liggen en men heeft dan maar de weg die de westkant van de Braamshoek begrenste, die naam gegeven.

- (37) Brugge, R.A., aanwinsten nr. 3643, landboek van Bewesterede van 1485. In deze ommeloper grenzen het 13e tot het 17e begin ook aan de Zijdelinge. Samen met de volgende beginnen (tot het 24e), beslaan zij de zone tussen de St.-Pietersdijk (vroeger de zijdelinge van de Nonnenpolder) aan de zuidzijde, de oostdijk van het Lapscheurse Gat aan de westzijde, de Brugse Dijk en Sluis aan de noordzijde en de Koolstraat (weg van de Kruisdijk naar Sluis) aan de oostzijde. In het gebied bezuiden de St.-Pietersdijk vond men, na de aanleg van die dijk in 1611, de stukken land van de oude eigenaars tamelijk goed terug. Ten noorden van die dijk echter hadden de overstromingen dit onmogelijk gemaakt en er had daar een herverkaveling plaats (een der oudste voorbeelden van ruilverkaveling) want niemand wist nog juist zijn eigendommen liggen. Ook de wegen kregen een ander verloop. Vroeger lagen daar, van oost naar west, de Koolstraat, de Papetersweg met zijn verlenging de Smoutweg, de Braamsweg en de Groeneweg. Deze wegen waren noord-zuid gericht en men vindt ze gemakkelijk terug op de kaart van Pourbus. Zij werden gekruist door wegen die oost-west verliepen en die geen naam hadden buiten de Kruisweg die het dichtst bij Sluis lag. Bij de kruising van de Kruisweg en de Smoutweg lag Ossepitte. Ten noorden van de Kruisweg begon de O. L. Vrouwparochie van Sluis.

- N. B. — Op de hier bijgevoegde kaart wordt alleen de westelijke grens van het ambacht Aardenburg en van Bewesterede voorgesteld. De oostelijke grens van dat ambacht kan men terugvinden op de kaart die gevoegd is bij mijn artikel «Geteisterde dorpen in het noorden van het Meetjesland», Appeltjes van het Meetjesland, nr. 8, blz. 79. De zuidelijke grens van het ambacht is goed terug te vinden op de stafkaart en een schets is hier niet nodig.

Kadzand lag ten noorden van een brede Zwinarm. Het is moeilijk aan te nemen dat men een ambacht zou oprichten over een streek die zo door een breed water doorsneden wordt, vooral als men weet dat het ambacht Oostburg daar dichtbij ligt. Dat Kadzand toch bij het ambacht Aardenburg behoort, schijnt te wijzen op het feit dat dit ambacht reeds bestond vóór die zeearm er kwam. Hier hebben wij ons echter niet bezig gehouden met het oudste ontstaan van de ambachten, alleen de zuidelijke grens van het ambacht Aardenburg hebben wij bekeken zoals die sinds het einde van de 13^e eeuw werd in acht genomen.

Daniël VERSTRAETE

DE GENTSE «VIER GEKROONDEN»
OF «QUATUOR CORONATI»

EEN XVe EEUWS GEDICHT OVER DE BESCHERMHEILIGEN
VAN METSELAARS EN STEENHOUEWERS

Bij het raadplegen van diverse bronnen in het Gentse stadsarchief ontdekten wij toevallig in het oudst bewaarde neringboek der Gentse metselaars en steenhouders een nog, zover ons bekend is, onuitgegeven gedicht betreffende de «Vier Gekroonden», de schutpatronen van de nering. ⁽¹⁾.

Dit gedicht van 1427, samengesteld uit 235 versregels en dat een vertaling is uit het Latijn, met als bronnen : Spieghel Historiae, Guldin Legende en Passionael ⁽²⁾, is in filologisch en zuiver literair opzicht niets bijzonder merkwaardigs.

De dichter Lievin Kindekin, eerste kapelaan van de Gentse metselaarsnering, heeft er blijkbaar niet naar gestreefd te ontroeren of te verrassen door een subliem lyrisme, door plastische beelden, door de spankracht van zijn taal of door de onberispelijke factuur van zijn klein christen epos. Het gedicht is niet groots verwoord maar de verzen ademen een innemende sereniteit uit en charmeren door de warme genegenheid die de dichter zijn personages toedraagt.

Kennelijk was zijn doel door zijn poëtisch verhaal de eenvoudigen onder de eenvoudigen in de nering te confronteren met de stichtende, geloofsvaste en heroïsche broeders in de metselarij en het steenhoudersbedrijf.

Voor ons echter is dit gedicht bijzonder belangrijk omdat het het oudst bewaarde document is dat ons inlicht omtrent de beschermheiligen van de Vlaamse en Nederlandse metselaars en steenhouders in het algemeen en van de Gentse metselaarsnering in het bijzonder.

---

(1) zo geheten omdat ze de martelaarskroon verwierven.

(2) S.A.G. Recks 177, n° 1 f. 40 en vgl.

S. Severinus   S. Severianus   S. carpongoris   S. Victorinus   gebro.

Handwritten text in a cursive script, likely a Latin inscription or a list of names, located below the printed labels.

Over de Vier Gekroonden bestaat een uitgebreide bibliografie waaruit we vooraf pogen een samenstelling te geven van de verschillende versies die omtrent die heiligen nog altijd bestaan.

De Vier Gekroonden waren Romeinse of Pannonische steenhouwers ⁽³⁾ of beeldsnijders. Als christenen zouden ze geweigerd hebben een afgodsbeeld, ongetwijfeld een beeld van Esculapus, te beitelen voor keizer Diocletiaan. Deze zou daarom de steenhouwers tot bloedens toe hebben doen geselen en hun onthoofde lijken voor de honden hebben doen werpen. Een andere mening is dat de steenhouwers levend werden gekist in loden tonnen en in 287 in de Tiber of in zee werden neergelaten. Volgens de «Guldin Legende» noemde men deze martelaars, van wie de naam lang onbekend bleef, mettertijd : Severinus, Severianus, Carpoforus en Victorinus. Twee jaar later werden vijf andere steenhouwers doodgemarteld. Het waren Castorius, Claude, Nicostratus, Symforiaan en Simplicius.

De Kerk, in de persoon van Milciade, die paus werd van 311 tot 314, beval dat men op de dag ⁽⁴⁾ van het feest van de vijf martelaars, en dit met de naam van de Vier Gekroonden, ook de toen nog anonieme vier steenhouwers, zou commemoreren.

Later als aan de vier steensnijders-martelaars een naam was gegeven geworden bleef niettemin het gebruik geëerbiedigd ze samen met de vijf anderen met de naam van de Vier Gekroonden te herdenken. ⁽⁵⁾.

In de Nederlanden, en ook in andere landen, stelden architecten, metselaars, steenhouwers, ticheldekkers, enz. naar gelang de samenstelling van de nering, zich onder de bescherming van de Vier Gekroonden. Dat was o.m. het geval te Antwerpen, Brussel, Lier, Brugge, Middelburg, Ecausines, Soignies en zo meer. Te Antwerpen herdacht de nering op 9 november Claudyn, Nicostratus, Symforianus en Castorius. Te Middelburg waren de beschermheiligen Desiderius, Simplicius, Claude en Nico-

---

(3) Deze Pannonische steenhouwers werkten in porfiergroeven en werden op de Francberg, niet ver van Meliovitsa nabij het antieke Sirmium dood gemarteld.

(4) op 8 november.

(5) Mgr. DUCHESNE, *Mélanges d'archéologie et d'histoire*. t. XXI (1931) p. 231 en vgd. ; P. DU COLOMBIER, *Les Quatre Couronnés* in «Chantiers des Cathédrales» p. 100-106 ; Dom LECLERC, *Dictionnaire d'archéologie chrétienne*, art. «les 4 couronnés» ; J. MEISEL, *Les quatre couronnés* in «Symbolisme» n° 351 (1961), p. 152-153 ; J. DE VORAGINE, *La Légende dorée*, p. 616-617 ; L. REAU, *Iconographie de l'art chrétien* (1958) t. III, 348-349 ; J. PALOU, *La Franc-Maçonnerie* (1964) p. 38 ; J. P. KIRSCH, *Die Passio der heiligen Vier Gekrönten* (1917). E. A. BOERENBEKER, *The «Quatuor Coronati» in the Netherlands*. A. Q. C. vol. 79 (1966).

stratus, die gehuldigd werden op 8 november zoals dit in de meeste neringen gebruikelijk was. (6).

En wat te Gent ?

In het innemend verhaal van de kapelaan van de nering vernemen we voor het eerst iets over de Vier Gekroonden. Zijn gedicht «over de santen die steenhouwers waren» benadert grotendeels de versies die we hoger hebben samengevat. De vier christene steenhouwers en een vierde Simplicius, een steenhouwersknape, die ze overhaalden tot hun geloof en die zich liet dopen, weigeren het beeld van «Asclepius», de afgod van keizer Diocletiaan te beitelten. Ze worden met «scorpioenen» of kwetsende gesels geslagen en daarna levend in loden tonnen geborgen die in een rivier tot zinken worden gebracht.

Volgens de kapelaan werden hun lijken, na 52 dagen, bevrijd uit water en ton door een barmhartige christen met name Nicodemus. Zij stierven, zo deelt de dichter mede, op 8 november, na het feest van Allerheiligen in 287, jaar dat eveneens overeenkomt met dat van de «Guldin Legende».

Met de gegevens van de kapelaan zou men geredelijk moeten aannemen dat de Gentse nering als Vier Gekroonden feestte : Claudijn, Castorijn, Nicostratus en Symforiaan met op de koop toe de bekeerde beeldsnijdersknaap Simplicius, maar laat ons niet vlug aanvaarden, al is deze bron authentiek.

In een ander neringboek van de Gentse metselaars en steenhouwers, echter jonger van jaren, en n.l. op het jaar 1622 (7) staan de Gentse Vier Gekroonden op aantrekkelijke, ofschoon rudimentaire wijze, geschilderd afgebeeld en daaronder staan hun heilige namen : Severinus, Severianus, Carpofoorus en Victorinus. Ook dit mag nu een betrouwbare bron zijn daar de afbeelding geschiedde op last van twee gezaghebbende neringleden, de metselaar Jacques Piersens en de steenhouwer Pieter Plumion (8), die groot aandeel had bij het optrekken van het Gents Schepenhuis van Gedele.

En wat nu ?

Heeft de Gentse nering eerst als de Vier Gekroonden de martelaars Claudijn en zijn vier andere gezellen gefeest op 8 november en later, in

---

(6) GOBLET D'ALVIELLA. *The quatuor coronati in Belgium*, Margate, p. 1, 4 : Cl. VAN CAUWENBERGH. *La corporation des quatre couronnés d'Anvers*. 1889.

(7) S.A.G. Reeks 177 n° 2 f. 6. Severinus, Severianus, Carpofoorus en Victorinus staan hier aangeduid als gebroeders.

(8) ib.

de XVIIe eeuw, of nog vroeger Severinus en zijn drie broeders ? Heeft het Gentse ambacht negen heiligen als schutspatroon gehuldigd ? Wij weten het niet. (9).

Toch hebben we het sterk vermoeden dat Severinus en zijn broeders het bij de Gentse nering haalden op de Vijf Gekroonden.

Maar een vermoeden maakt nog geen waarheid !

En hier volgt nu het serene gedicht van kapelaan Lievin Kindekin (10).

---

(9) Drie Gentse ikonografische elementen waarop de Vier Gekroonden gedeeltelijk of geheel staan afgebeeld n.l. twee processietoortsen met 2 Gekroonden op elke toorts, een processievaan met de Vier Gekroonden en een huisgevel aan de Ketelvest te Gent, gevel waarop uit steen eveneens de Vier Gekroonden staan afgebeeld (1666) laten, het bas-reliëf uitgezonderd, geen namen kennen. Toortsen en vaan of standaard worden in het Gentse Bijlokemuseum bewaard.

In de *Inventaire archéologique* blz. 197 deelt V. VAN DER HAEGHEN mede dat de afbeeldingen op de gevel van het huis aan de Ketelvest deze zijn van Carpofoorus, Severinus, Severianus en Victorinus, wier namen op het bas-reliëf staan gegrift. De afbeeldingen der heiligen vergeleken met de geschilderde sinten van 1622 in het neringboek hebben met elkaar geen gelijkenis en dragen bovendien ander gereedschap. Dezelfde vergelijking geldt hier voor de heiligen op de vaan en deze in het neringboek.

(10) Lievin Kindekin, zoon van Gillis en Lisbet Rogers, was waarschijnlijk in 1403 ontvanger van de Sinte Veerlekerk te Gent, in 1405 zeker ontvanger van het O.-L.-Vrouwegilde in dezelfde kerk waarvan hij in 1437 ook kerkmeester was. Hij woonde bij zijn moeder-weduwe in nabij de Burgstraat, in de Perkamentsteeg. Hij had bij Katelijne Van der Beken een natuurlijk kind. Wij ontleen deze gegevens aan een bijdrage uit «Ons Heem», Jg. XXI, 4 (1967) die verscheen nog vóór we met de onze van de pers konden komen.

Dit es van den santen die steenhauwers waren

De keyser Dyoclesiaen
dede te soukene bestaen
te pannonien in al syn lant
de beste meesters die men vant
om te snidene van metale
ende van steene al so wale
alle constelike werken
die men aensien ende merken
mochte an eenen tempel scone
hi soude hen gheven tharen loone
goud ende selver sonder sparen
so datter steenhauwers vonden waren
iiii de beste daer Int lant
Claudijn, Castorijn sijn sij ghenant
Nicostraet ende symphoriaen
dese dede de keyser aestelic ghaen
ten Rotsenberghe daer vele steenen
laghen daer dedi na sijn meenen
heur iiii houwen diverse manieren
also si best consten visieren
hechsteene Rabat ende bilioene
bladren Reprisen ende strucioene
hooghe pilare van sneden Rike
dat men niet vonde dies ghelike
van maten ende van goeder sneden
wat hi meende met neerensticheden
te doen metsene eenen tempel
Daer an dat souden nemen exempel
princen ende heeren van grooten staten
noch seide de keyser ghine mocht niet laten
te makene een sonne van sconen steene
wel ghehouwen ende Reene
van XXV voeten breed
Ic salse doen metsen waer so bereet
an mijnen sconen tempel boven
Hu werct dat ic nu mach beloven
ic sal hu arde wel betalen
sij seiden heer al sonder falen
sulwij ghaen werken neerenstelic

wij hopen dat ghi ons blidelic
sult gheven selver ende goud
Sij ghijnghen werken also houd
onder hen iiii al dat sij mochten
ende wat sij iewen ende wrochten
ghync al voort naer haren wille
want sij kerstin waren al stille
ende hilden altoos gods ghebode
de welke sij om gheene node
laten wilden teenegher tijt
een knape wracht daer des seker fijt
ende was gheheeten simplicius
tote hen iiii sprac hij aldus
ic werke met hu al den dach
ende ic en can noch ic en mach
wel ghescerpen de ysere mijn
hu ysere sijn goed ende fijn
ende wel ghetempert metten scalen
want ghi werct al sonder falen
ende dat hu yser niet en breken
ic biddu dat ghi mi wijst hu weken
dat ic mach werken also ghi doet
Claudijn seide hem met oemoet
mijn lieve vriend ic sal hu leeren
ghi mochte niet comen ter groter heeren
oe dat wij onse ysere scerpen
1 cruce wij altoos daer up werpen
ende segghen in de name ons heeren
Iesus Christus ende tsijnre heeren
moet sijn dit yser sterc ende goet
om te snidene naer onse moet
ende altoos naer ons begheeren
dus suldi werken ende meeren
al huwe consten so wat ghi doet
maer voor alle dync ghi moet
hu doen doopen naer onse wet
van sente cyrillus hi es gheset
al heymelic in cristus name
hi dede hen doopen sonder wane
van dien vorseiden helegghen man
doe ghync hij werken vorwaert an

met synen eersten iiii ghesellen
dat wonder mocht men niet vertellen
dat sy wrochten hutten steene
want so edelic ende so reene
waest ghehouwen ende ghedaen
Doe quam Dyoclesiaen
de keyser ende besach sijn werc
et docht hem constelic ende sterc
ende bi maten wel ghedaen
hij dede hen betalen saen
met goude met zelve van haren werke
ende hi dede vaste ende sterke
metsen an den tempel sijn
waer an dat hij de sonne fijn
dede metsen an den tempel boven
om dat men daer in soude loven
ende aenbeden sijnen afgod
ende deden heeten sonder spod
den sconen tempel van der sonnen
hij sprac wij moghen hu wel ionnen
van dat ghi ons nu hebt ghewrocht
wij sijn noch andersins bedocht
dat ghi sult maken alle vive
wat ghi mocht maken metten live
eene asclepius mijnen afgod
ghi suldem aenbeden sonder spod
ende daer toe myne sonne claer
die ghi ghemaect hebt openbaer
ende ooc alle mijn ondersaten
Si seiden heer keyser utermaten
willen wij doen al hu ghebod
maer asclepius huwen afgod
so ne willen wij emmer maken niet
want et ne ware ne gheen bediet
dat wij dat werc van onsen handen
souden aenbeden in eeneghe landen
et ware scande al te groot
maer wy willen totter doot
aenbeden cristus onsen heere
de keyser seide nemmermeere
so ne willic hu hooren spreken

ia con di voort met huwen treken
ende houd hu an die kerstin wet
ic hebbe hier in mijn stede gheset
lampadius dien salic hu tliuereren
ende hij sal hu examineren
met mijnen filosofhen vroede
ic wane si sullen hu maken moede
mettien so trac de keyser van daer
ende deetse leveren openbaer
lampadius den rechter alle vive
diese binden dede stive
ende voor sinen siege staen
ende die filosofhen saen
dedi wesen ooc ter stede
om te argueren mede
doe sprac een philosophe daer
ghi hebt ghewrocht verre ende naer
al dat ghi wilt naer huwen wille
ghi hebt in hu herte al stille
dat ghi werct met tooverien
Castoryn seide wij willent lyen
dat wij werken in sijnen name
die heeft ghescepen sonne ende mane
Ende in de name willet horen
die van marien es gheboren
dat was onse lieve heer ihesus
want sente pauwels seit aldus
so wat ghi werct groot ofte cleene
dat suldi werken wel ende Reene
werct dijt in de name ons heeren
doe spraken die meesters ende die heeren
hen vyf toe met vele spraken
an hen so ne consten sij niet gheraken
mids dat sij bleven in haer attente
nochtan adden sy argumente
onderlinghe vele ende swaer
doe sprac lampadius openbaer
doet hen V haer cleeder huut
ende naect ghebonden up haer huut
salmense gheeselen met scorpioene
ende slaense wreedelic ende coene

daer haer vleesch tote inde beene
dat men an haren lijve reene
niet en vinde een plecke bloot
daer en loope huut dat bloet al root
ghelyc dat wat huter beken
al soude hem dat herte breken
ende sy souden bliven doot
het wart ghedaen dat hi gheboot
sy worden wreedelic gheslaghen
mettien dat sy dat alle zaghen
die daer waren al omtrent
so quam de duvel daer ghewent
ende greep lampadius daer hi sat
in sijne siege ter selver stat
ende wreedelic vermoorden daer
grooten anxt ende grooten vaer
so was daer onder alle die liede
lampadius wijf seide wat gheschiede
lc sals mijn heeren den keyser claghen
ic meene dat hise sal doen plaghen
ende doense sterven quader doot
so sant tote hem met grooten noot
ende dede claghen over hen viven
om dat mense alle soude ontliven
als de keyser dit verhoorde
gaf hi sentencie met desen worde
me sal nemen looden vaten
naer hen viven wel van maten
ende men salse binden stive
ende daer in sluten alle vive
al levende ende also stiere
sal mense sijnken in de Reviere
ende latense daer in versmooren
so salmen nemmer van hem hooren
dat hi beval dat wert ghedaen
want si waren also zaen
als men mochte metten spoet
alle gestoten in de vloet
waer in dat sy alle laghen
bet dan LII dagen
doe was daer een nicodemus

die wiste dat sy laghen dus
ende was een goed kerstin man
al heymelic dat hise nam
alle vive hutten Riviere
ende ghyncse graven also stiere
met minnen ende met goede jonste
ter alre besten dat hij conste
ende in november den VIIIsten dach
waer sij ghedoodt daer menich sach
den vijfsten dach naer de feeste
van alle helegghen haut de ieeste
Int Jaer ons heeren carnatioen
IIC ende daer toe moetmen doen
LXXX ende daer toe sevene
so scieden dese V van haren levne
Nu laet ons bidden onsen heere
dat hi ons van sonden keere
ende wij met desen santen vive
moeten commen naer desen live
ter zoeter bliscap van daer boven
daer de Ingle gode loven
Ende naer den spieghel hystoriael
guldin legende ende passionael
heeft dit ghedicht uten latine
lievin kindekin ende plach te sine
der metsen eersten capelaen
van gode moet hijs loon ontfaen
als men screef XIII^c Jaer
ende XXVII ooc daer naer.

ONZE KWARTIERSTAAT

GUST STEEGHERS

1879 - 1949

Gustavus-Franciscus STEEGHERS als oudste zoon van Eduardus Franciscus en Rosalia Baetens op 12 maart 1879 te Gent geboren. Hij werd 's anderendaags 13 maart boven de doopvont gehouden in de kerk der Paters Augustijnen te Gent. Peter en meter waren Joannes Baptista Baetens en Petronella Cabooter. Hij huwde op 6 september 1902 te Gent met Maria van Acker, geboren te Gent op 7 maart 1877, dochter van Livinus en van Carolina Joanna De Wachter. Hij overleed op 24 november 1949 in zijn geboortestad in de ouderdom van 70 jaar. Langs vaderszijde is hij gesproten uit een oude Eeklose stamfamilie die daar sedert meer dan drie eeuwen gevestigd was.

Van jongsaf deed hij aan toneel, en weldra zou hij met de planken vergroeid zijn en een waarachtig toneelkunstenaar worden. Doch het zou Gust Steeghers niet geweest zijn moest hij zich niet op een ander kunstgebied bewogen hebben. Hij was ook een verdienstelijk kunstbeeldhouwer. Op nog jeugdige leeftijd volgde hij de lessen aan de Koninklijke Stedelijke Academie voor Schone Kunsten te Gent, en later zou hij in menige tentoonstelling van beeldhouwkunst prijzen weghalen.

Op 22 februari 1910 werd hij kunstleider der declamatieklas van het Algemeen Nederlands Verbond benoemd. Hij was tevens baljuw der souveraine Princelycke rederijderskamer «de Fontaine». Gaf tijdens de oorlog 1914-1918 talrijke lezingen en voordrachten voor onze Vlaamse volksmensen, richtte feesten in om zodoende geld in te zamelen ten bate van onze verminkte soldaten en krijgsgevangenen. Bij talrijke liefhebberstoneelgroepen trad Gust Steeghers terzelfdertijd op als acteur en regisseur.

Er was bijna geen plaats in het Vlaamse land te noemen waar Gust Steeghers niet was opgetreden om daar met zijn talentvol spel triomf te oogsten. Als mens was Gust Steeghers de gevoelige misschien wat dromerige romanticus, doch vooral bleef hij nederig.

Zijn levenstaak bestond er voornamelijk in, de kunst te dienen en ons Vlaamse volk te verheffen. Hij had dan ook talrijke vrienden onder alle politieke en filosofisch getinte kringen in Vlaanderen.

Op zondag 18 mei 1930 bracht gans Vlaanderen hulde aan een groot toneelkunstenaar in de Koninklijke Nederlandse Schouwburg te Gent. Te dier gelegenheid koos hij een stuk uit eigen werk «Opzoeking naar 't vaderschap». Een prachtig bronzen borstbeeld, met zijn beeltenis,

Gust Steeghers

een kunstwerk van wijlen beeldhouwer Geo Verbanck werd hem door zijn vrienden en bewonderaars aangeboden

Hij had een ware voorliefde voor de werken van de grote schrijver Ibsen. Hij speelde de zware rol van Dr. Stockman. Zijn beste karakterrollen speelde hij in «Koning Oedipus» en «Keizer Tiberius». In het prachtig toneelstuk «Godelieve van Gistel», gedramatiseerde legende uit de XIe eeuw in vier bedrijven, van zijn trouwe vriend Dr. Eugene van Oye, speelde hij de rol van Bertolf, heer van Gistel. Het stuk werd het eerst voor het voetlicht gebracht te Brugge in 1911.

Hij bezat ook sedert 1937 een eigen poppentheater «het Spelleke van de Fonteine» met door hem eigenhandig uitgesneden poppen waarmee hij het jonge volkje vele vrolijke uurtjes heeft geschonken.

Als toneelauteur schreef hij o. a. «Boeien», «Tussen de Wielen», «Cirkusmensen», «Gebroeders», «Een gemene vrouw», en «Opzoeking naar 't vaderschap».

Wilfried STEEGHERS

† 26 februari 1825 Eeklo × 15 mei 1776 Eeklo NUIFFELS Joanna - Livina ° 24 augustus 1752 Eeklo †	DE PAUW Joannes Franciscus ° 4 maart 1735 Eeklo † × 8 mei 1773 Bassevelde PRAET Joanna - Maria ° 11 augustus 1747 Bassevelde †	CABOOTER Petrus Joannes ° 6 oktober 1738 Moerkerke † 30 december 1786 Middelburg (V) × 29 oktober 1782 Kaprijke DE LA MARRE Constantia - Benedicta ° 1757 Nieuwpoort † 30 september 1828 Middelburg (V)	DE BRUYCKERE Pieter Bernard ° 17 december 1756 Waterland-Oudeman † 3 december 1814 Waterland-Oudeman × 28 januari 1782 Waterland-Oudeman DE VENDT Christina ° 30 oktober 1758 Waterland-Oudeman † 1798 Waterland-Oudeman	BAETENS Jacobus - Franciscus landbouwer ° 13 april 1750 Laarne † 4 april 1816 Wetteren × 5 februari 1782 Wetteren COLMAN Anna - Maria ° 28 april 1757 Wetteren † 12 juni 1834 Wetteren	BACKX Joannes - Baptista zwingler ° 17 februari 1773 Overmere † 13 maart 1833 Wetteren × 3 mei 1797 Melle MERCK Maria - Theresia ° †	VAN DEN NESTE Laurentius ° 7 oktober 1747 Melle † × 22 juni 1773 Melle DE WILDE Jeanne - Marie ° †	GRULAERT Petrus Bernardus ° 29 maart 1764 Destelbergen † × 26 april 1787 Heusden VAN DER LINDEN Adriana - Maria ° 23 februari 1763 Heusden †
IV/1 9 DE PAUW Coletta ° 30 september 1779 Eeklo † 3 oktober 1871 Eeklo × 17 juni 1807 Eeklo	IV/2 10 CABOOTER Engelbert - Joannes ° 15 maart 1785 Middelburg † 13 mei 1854 Eeklo × 27 december 1809 Wat.-Oud.	IV/3 11 DE BRUYCKERE Anne - Marie ° 30 januari 1790 Waterland-Oudeman † 24 maart 1834 Eeklo	IV/4 12 BAETENS Carolus Strodekker ° 24 mei 1786 Wetteren † 5 juli 1857 Wetteren × 4 januari 1827 Wetteren	IV/5 13 BACKX Isabella Melle ° 10 juli 1796 Melle † 19 november 1857 Wetteren	IV/6 14 VAN DEN NESTE Joannes Franciscus ° 16 juli 1873 Melle †	IV/7 15 GRULAERT Judoca - Maria ° 31 maart 1787 Heusden †	IV/8
III/1 5 CABOOTER Petronella Francisca ° 28 augustus 1814 Waterland-Oudeman † 19 januari 1882 Gent × 25 september 1839 Eeklo	III/2 6 BAETENS Joannes - Baptiste boer - boswachter ° 11 september 1827 Wetteren † 20 februari 1898 Wetteren × 4 mei 1854 Wetteren	III/3 7 VAN DEN NESTE Virginia ° 28 april 1830 Heusden † 31 augustus 1878 Gent	III/4	III/5	III/6	III/7	III/8
HERS Eduardus - Franciscus si 1848 Eeklo	paswerker † 15 april 1911 Gent	II/1 3 BAETENS Rosalie ° 22 oktober 1852 Heusden † 17 maart 1925 Gent	II/2	II/3	II/4	II/5	II/6
STEEGHERS Gustavus - Franciscus	× 16 mei 1878 Gent	Toneelspeler - regisseur, beeldhouwer × 6 september 1902 Gent	1/1	1/2	1/3	1/4	1/5
† 24 november 1949 Gent		Maria VAN ACKER					

DE ZOMERGEMSE STRAATNAMEN VOOR 1800

De ouderdom der Zomergemse wegen gaat schuil achter de nevel der tijden. Sommigen zijn misschien ouder dan het dorp dat er langsheen gegroeid kan zijn. De meeste echter zijn jonger en werden aangelegd om het dorp te verbinden met de omliggende gemeenschappen. In elk geval zijn zij ontstaan uit de noodzaak van het gemeenschapsleven. Derhalve zullen de oudste veelal de naam dragen van de wijk, het gehucht of een andere plaats die zij met het dorp, of onderling met elkaar verbinden. Talrijk waren de straten die zo'n karakteristieke naam droegen. Citeren wij : Beyerwaanstraat, Bekestraat, Bellemstraat, Berkenstraat, Daalmenstraat, Diepenbeekstraat, Dorpstraat, Durmenstraat, Hagestraat, Hoekstraatje, Hoetselstraat, Hoge Daalmenstraat, Huizegaverstraat, Hulsemstraat, Korteboekenstraat, Kouterstraatje, Krekelbergestraatje, Kruisstraat, Lambeekstraat, Landdonkstraat, Langeboekenstraat, Lindekensstraat, Meirlarestraat, Nekkestraat, Overdamstraat, Rostraat, Schipdonkstraat, Schoondonkstraatje, Schoordamstraat, Spenhout- of Spenningstraat, Stoktevijverstraat, Uitgemstraat, Vellarestraatje, Voordestraat, Wallestraat, Westelingstraatje.

Het merendeel der straten en wegen had echter geen naam en werden meestal «'s heerenstraeten» genoemd. Dit komt door het feit dat de dorpsheer, uit hoofde van zijn overheidsrechten, binnen zijn ressort het recht had van «straetschouwvynghen», wat wil zeggen, dat hij de staat der wegen mocht nazien en er langsheen bomen mocht planten die zijn persoonlijke eigendom waren. In feite waren dus alle wegen binnen Zomergem «herenwegen» en zo komt het dat straten die reeds een eigenaam droegen, soms nogwel herenstraat werden genoemd. Zo schreef men in 1713, «'sheerenstraete ghenaempt de kerckstraete», (Zom. 127 f° 184). Enkele voorbeelden uit de honderden : «'s heerenstraete die loopt van vuytghem naer Ro» - 1665, (Ronsele 728 f° 22). «sheerenstraete die loopt van Daelmen naer Staectevivere brugghe» - 1625, (Ronsele 728 f° 22). «'s heerenstraete die vande meulen naer beke brugghe loopt». - 1674, (Zom. 115).

Straten en wegen die geen eigennaam hadden of waarvan de naam door de opsteller van het stuk niet gekend was of hem op dit moment niet te binnen schoot, duidde hij soms eenvoudigweg aan als : de straete die loopt van het groetjen naer de meulen tot beke» - 1640, (Zom. 241 f° 65).

«de straete loopende vande vierweesche naer de Leye» - 1659,
(thans Ro-Hoeksken).

«de straete loopende van tcasteel naer Daelmen» 1660, (Zom. 65).
(thans Azaleastraat).

«de straete loopende van curteboucken naer beke» 1660, (Zom. 114).
(thans Bekestraat).

«de straete loopende van de kercke naer Somerghem boven» 1701, (Zom. 120).
(thans Dekenijstraat).

«een cleen straete die comt van Daelmen naer de kercke, commende met een suyt eynde jeghens het kerckhof» - 1698, (Zom. 142).
(thans Luitenant Dobbelaerestraat).

«west de straete commende van Durmen capelle naer ro» - 1705, (Zom. 121).
(thans Peperhoek).

«de straete loopende van daelmen meulen naer stacktevyver brugghe» 1698, (Zom. 120).
(thans Stoktevijverstraat).

«een straetken dat loopt van heytghem te Durme waert» - 1698, (Zom. 120).
(thans Uitgemstraat).

«de wech van Somerghem boven naer den paddeplas byden Hollewech» - 1698, (Zom. 114).
(thans Zandstraat).

«een cleen dreefken ofte voetwech loopende vande straete vande kercke naer Somerghem boven naer 't selve Somerghem boven». - 1698, (Zom. 121).
(thans Blauwerstraat).

«de straete leedende van d'oude beke meulen naer Langheboucken» - 1698, (Zom. 121).
(thans Paterstraat).

«de straete loopende van het lindeken naer den rondom» - 1708, (Zom. 127).
(later Lindekensstraat en Kortehoekenstraat).

«de straete loopende jeghen het kerckhof» - 1738, (Zom. 128).
(nu Dorp).

«de straete loopende van de vaert tot Durmen naer de moederstraete» - 1760, (Zom. 130).

(thans Durmenstraat).

Sommigen zagen het zeer breed en schreven o. a., «de straete die loopt van Ronsele naer de cruyssstraete» - 1674, (Zom. 115), of, «de straete loopende van Daelmen naer Lovendeghem» - 1674, (Zom. 116).

De naamgeving stelde doorgaans aan onze voorouders geen problemen, vooral niet wanneer het een plaats- of straatnaam betrof. Onze voorouders waren praktische mensen die nooit ver gingen zoeken wat dicht bij de hand lag.

Bij de kerk behoorden de kerkstraat en de lijkweg of het lijkstraatje, bij het kasteel de kasteeldreef, bij de molen de molenstraat, de molen-dreef, de molenweg en de molenslag, bij de kapel de kapelstraat.

Wegen en straten die naar of door de goederen van een abdij, een klooster of een ander kerkelijk sticht lopen zullen naar de naam van de bezitter worden genoemd, zoals : hospitaalstraatje, Wenemaerstraetje, paterstraatje, begijnenwegel.

Zeer belangrijke hoeven hechtten hun naam aan de weg die er naar-toe of langsheen liep : Schaubroekstraatje, Schipdonkdreef, Rijversdreef, Boengesdreef, Rapenburgstraatje.

Door de naam Moerstraat weten wij dat aldaar in verafgelegen tijden een turfafdelving bestond.

Sommige wegen doen ons denken aan het vroegere volksgeloof, zoals het Sint-Maartenstraatje in Hoetsel, «waer den ommeganck van sente maerten plachte te gaene», het Vrouwenstraatje en de Onze Vrouwenweg of Onze Lieve Vrouwenstraatje, waar eertijds een processie uitging ter ere van Onze Lieve Vrouw, en het Sint-Jansstraatje, waar ongetwijfeld een volksdevotie aan verbonden was.

Zeer oud en talrijk waren de kerkwegels, die van de verafgelegen buurtschappen naar de kerk leidden, meestal dwarsdoor de velden en over het bouwland maar toch door iedereen geëerbiedigd en in perfecte staat werden gehouden. Wij noteerden : den Kerkwegel, Daalmen kerkwegel, Goberts kerkwegel, Hage kerkwegel, Krommen kerkweg, Meirlare kerkwegel, Ro kerkwegel en Schaubroek kerkwegel.

In veel namen van veldwegen en dreven zit de familienaam verborgen van de oorspronkelijke bezitter, zoals in Barystraat, Callionsdreef, Pijls- of Pilsdreef, Ostyn- of Rostynstraatje, Slockstraatje, Stynstraatje, Vlaminckstraatje.

Straatnamen kunnen ons soms een duidelijke tekening brengen van het vroegere landschapbeeld, zoals berg- en bosdreven, wegen die het relief bepalen of zich een weg banen door zandige, drassige, schrale of

kleiachtige gebieden. Wij citeren : Bergdreef, Beukendreef, Bosstraatje, Broekstraatje, Diepestraat, Donkstraatje, Doornweg, Groene weg, Dosweg, Eikendreef, Hogen Brand, Hollen- of Holdenweg, Hooiveldstraatje, Kerselaarsdreefken, Kleitgatweg, Kleitstraat, Lompenbeekstraat, Meersstraatje, Nottendonkstraatje, Pontweg, Slijkstraatje, Sompelstraatje, Waterstraatje, Weerdamstraatje, Weerstraatje, Wullebeekstraatje, Zandstraatje.

Het grootst in aantal waren de landwegen die door de landman gebruikt werden om zich naar zijn land te begeven en de smalle wegeltjes die andere wegen met elkaar verbonden en van de Zomergemse wegenkaart een waar spinnweb maken. Het waren : Boldreef, Boterwegel, Brakelincwegel, Bruggewegstraatje, Donderstraatje, Donkerstraatje, Drapstraatje, Drijweg, Eyerstraatje, Eikdreef, Geetdamstraatje, Gentstraatje, Gentwegwegelken, Heerwegstraatje, Hulsemwegel, Kattestraatje, Kerhoek, Kruisdreef, Lange dreef, Leendreef, Lindekenspad, Priemwegel, Raapdreef, Rijstraatje, Roostwegel, Scheutevankstraatje, Sleehagestraatje, Streepstraatje, Vissendonkstraatje, Weststraatje.

Aan de grote heirbaan van Brugge naar Gent, die over Zomergem Dorp loopt en waarvan de ouderdom niet te achterhalen is, werden verschillende namen gegeven, zoals : Bruggeweg, Gentweg, Ouden Gentweg, Gentsen Weg, Gentwegstraat, Oude Gentwegstraat, Heirstraat, Grote Heirstraat, Heirweg van Gent naar Brugge, Oude Heirweg, 's heren Heirstraat, Groten Heirweg, of soms ook : «daer den voetwech over loopdt naer brugghe ende ghendt, aende moerstraete», of, «de heirstraete loopende van 't casteel naer Lovendeghem», of, «de straete van cruysstraete naer Lovendeghem», of, «de straete loopende van het Lindeken naer de cruysstraete», of, «oost de straete van cruysstraete meulen naer Vellaere».

Ook de oude handelsweg Brugge-Gent via Eeklo en Waarschoot, die de uiterste noord-oosthoek van Zomergem doorsnijdt werd vaak de Gentweg genoemd : «te Beke daer den Gendtwech over loopt naar Ghendt».

Sedert het begin der XIXe eeuw hebben veel straten en wegen, die voordien geen naam droegen, er een gekregen. Velen als gevolg van de uithreiding van het bedrijfsleven, het bouwen van een kapel, de stichting van een klooster, het aanleggen van een nieuw kerkhof, het oprichten van een molen en niet het minst als gevolg van de oorlogsomstandigheden en om een literair, politiek of verdienstelijk persoon uit de gemeente zelf in de herinnering te bewaren. Deze straatnamen worden achteraan in dit artikel slechts opgesomd.

GLOSSARIUM

- Barystraat : t barystratkyn - 1553, (RAG. Ronsele 4), Barystraete - 1574-1625, (RAG. Zomergem 7), Bereytstraete - 1681, (RAG. Zom. 142), Barynstraete - 1792, (RAG. Zom. 140).
- Bauwerwaanstraat : Beyerwaenstraete - 1478, (RAG. Ronsele 13), den herwech te Beyerwaen - 1585, Beuerwaen - 1520, (Ronsele 6), Beitherwaene - 1163, (Med. Mr Gysseling).
- Bekestraat : de straete loopende van curteboucken naer beke - 1671, (RAG. Zom. 114). Plaatsnaam Beke reeds vermeld in 1241. (Med. M. Gysseling).
- Bellemstraat : Bellemstraete - 1600, (RAG. Zom. 230), het bellemtraetgen - 1663, (RAG. Zom. 141).
- Bergdreef : de bergdreve - 1792, (RAG. Zom. 140).
- Beukendreef : de bouckendreve - 1731, (RAG. Zom. 127).
- Boenyns-Boenins- of Boeynsdreef : Boeynges dreve - 1520, Boenins dreve - 1520, (RAG. Ronsele 6), Boenyns dreve loopende van wal-le naer de beyerwaene - 1625, (RAG. Zom. 7), daer ment noemt Boentiens dreve - 1685, (RAG. Zom. 117).
- Boldreef : west de boldreve ande moerstraete - 1700, (RAG. Zom. 121), Boldreve - 1708, (RAG. Zom. 79).
- Bosstraatje : het boschstraetjen lopende van Beke brug naer Rapenburg - 1780, (RAG. Zom. 135).
- Boterwegel of -straatje : boterweghele - 1640, (RAG. Zom. 426), boterstraatje - 1759, (RAG. Zom. 70).
- Broekstraatje : in het brouckstratken - 1606, (Zom. 398), oost het brouckstratken - 1666, (RAG. Zom. 72), eene dreve ghe-naemt het brouckelynstraetien - 1716, (Zom. 124).
- Bruggeweg : (zie Gentweg).
- Bruggewegstraatje : Brugghewechstratien - 1625, (RAG. Zom. 7), Brugewegels - 1682, (RAG. Zom. 74).
- Callaigne of Callionsdreef : callaigne dreve - 1606-1708-1731, (RAG. Zom. 79), Callions dreve - 1792, (RAG. 127).
- Daalmen kerkwegel : Daalmen kerkewegel - 1800, (Gem. arch. Zom).
- Daalmenstraat : Dalmenstrate - 1478, (RAG. Ronsele 13), de strate loopende naer de meulen van Daelmen - 1760, (RAG. Zom. 130), jegens de Daelmstraete ontrent ryvers - 1792, (RAG. Zom. 140), de Dolmstraete loopende naer Rievisch - 1704, (RAG. Zom. 64).
- De plaatsnaam Daalmen wordt reeds vermeld in 1338 (Dalhem), en in 1478 (Dalem), (RAG. Ronsele 13).

Diepenbeekstraat : Diepenbeke straete - 1574, (RAG. Zom. 14), Diepenbekestraete - 1640, (RAG. Zom. 14).

De plaatsnaam diepenbeke wordt reeds vermeld in 1478, (RAG. Ronsele 13).

Diepestraat : Niet verwarren met de huidige Luitenant Dobbelaerstraat die van 1800 af tot aan de bevrijding 1945, deze naam droeg. Deze straat — de Diepestraat dus, — lag op de wijk Nekke en was de huidige Guido Gezellestraat. De diepestraete die loopt van Somerghem boven naer Necke - 1666, (RAG. Zom. 72), noort de diepestrate - 1675, (RAG. Zom. 74), gheleghen ontrent den hoogenbrant, abouterende oost de Diepestraete - 1775, (RAG. Zom. 135), de diepestraete tegen het slockstraetjen - 1786, (RAG. Zom. 138).

Deze straat werd soms ook wel het lyckstraetje genoemd. aen 't lyckstraetien te Necke - 1713, (RAG. Zom. 147). aende diepestraete ofte lyckstraetien - 1713, (RAG. Zom. 147).

De straat die van 1800 tot 1945 de naam Diepestraat droeg, noemde men in 1671, de straete van t kerchof naer Daelmen, (RAG. Zom. 114). of, eene cleene straete die comt van Daelmen naer de kercke, commende met een suyt eynde jeghens het kerckhof - 1759, (RAG. Zom. 70).

Donderstraatje : waarschijnlijk een verkeerde lezing van Donkerstraatje. Donderstraetken - 1642, (RAG. Zom. 423).

Donkerstraatje : Donckerstraetkyn - 1600, (RAG. Zom. 324), Donckerstraetjen - 1607, (RAG. Zom. 325), het donckerstraetien ter wyck durmen - 1674, (RAG. Zom. 115), suyt de moerstraete, west het Donckerstraetien - 1705, (RAG. Zom. 122).

Donkstraatje : het donckstraetken dat loopt van daelmen naer de kercke - 1606, (RAG. Zom. 398).

Doornweg : Doornwegh - 1585, (RAG. Zom. 19).

Doorgangstraatje : het deurganckstraetien tot haghe necke - 1687, (RAG. Zom. 76).

Dosweg of Groene weg : (dos = landelijk). Beide wegen worden vaak in een adem genoemd omdat het één en dezelfde weg gold. De naam Dosweg is de oudste en verdween ook het eerst. Er waren, voor zover wij hebben uitgemaakt, minstens drie wegen die deze naam droegen.

De eerste liep van de Diepestraat (huidige Guido Gezellestraat) naar de Molenstraat te Uitgem. Deze weg noemt men thans Groene Weg. den doschwech by den meulen - 1600, (RAG. Zom. 324), loopende van Somerghem boven naer necke

in Vuytghem - 1660, (RAG. Zom. 242), oost den dosch ofte groenen wech suyt de straete loopende naer Ro - 1674, (RAG. 115), den doschwech loopende naer de meulen, noort de lyckstraete - 1698, (RAG. Zom. 120), oost den ouden doschwegh by de meulen van Somerghem boven - 1760, (RAG. Zom. 343), den groene wegh te necke - 1640, (RAG. Zom. 242), oost den groenen wegh - 1731, (RAG. Zom. 127).

Een andere Dosweg liep dwars door Hoetsel-kouter en werd ook wel eens Groene weg genoemd. noort den Ghendtwech, suyt oost den groenen ofte doschwegh - 1714, (RAG. Zom. 123), den groenen wegh commende op d'hoetselstraete - 1714, (RAG. Zom. 426), den groenen wegh noort oost den hoetsele meulen - 1714, (RAG. Zom. 123).

Een derde Groene weg lag te Meirlare, rond het gehucht Daalmen. In 1656 en 1705 spreekt men van : de groenen wech van Somerghem kercke naer Meirlare, (RAG. Zom. 121).

Drapstraat : drapstrate loopende naer de lambeke - 1606, (RAG. Zom. 398), het drapstraetjen by de moerstraete - 1634, (RAG. Zom. 59).

Dreef : De Dreef kreeg verschillende benamingen.

In 1664, 1704 en 1740 noemde men haar «de dreve van Hersele, loopende van 't casteel van Hersele naer de kercke», (RAG. Zom. 242), de grote dreve van 't casteel naer de kercke - 1695 (RAG. Zom. 121), de casteel dreve - 1698 - 1756, (RAG. Zom. 120), de langhe dreve vanden heere - 1705, (RAG. Zom. 121).

Drieweg : suyt het straetien ghenaeamt Drywegh - 1698 (RAG. Zom. 120).

Durmenstraat : dueremstraete en Durme straete - 1600 (RAG. Zom. 324), Durmstraete - 1667, de durmenstraete loopende vande vaert naer Somerghem kercke - 1670 (RAG. Zom. 114), de durmstraete commende van durme naer Somerghem boven - 1672, (RAG. Zom. 114), de straete loopende van de vaert tot Durmen naer de Moerstraete - 1760, (RAG. Zom. 130). De plaatsnaam Durmen wordt reeds vermeld in 1246 : Dorma. (med. M. Gysseling).

Eikendreef : de eekdreve - 1731, (RAG. Zom. 127).

Eyer- of eierstraatje : Heyerstraetje - 1681, (RAG. Zom. 83), eyerstraetien - 1745, (RAG. Zom. 132).

Geetdamstraatje : 't ghetdam straetkien - 1478 (RAG. Ronsele 13), Scheetdamstraetgen - 1520 - 1600, (RAG. Zom. 230), liggende

ant gedamstraeytgen - 1520, (RAG. Zom. 230), Ghethdamstraetkyn - 1550, t ghetthdam straetkien - 1550, (RAG. Zom. 6), Ghetdamstraetien - 1625, (RAG. Zom. 230) Gheetamstraetkin - 1666, (RAG. Zom. 72), de geetdam dreefve te staecteviver - 1686, (RAG. Zom. 76), suyt het geetdamstraetjen, west de straete van Dalmen naer Staectevyver, (RAG. Zom. 127), het geedtdamstraetjen - 1793 (RAG. Zom. 140).

Gentse weg : (zie Gentweg).

Gentstraatje : Gentstraetien te overdamme - 1625, (RAG. Ronsele 7).

Gentweg : Deze weg, waardoor de oude heirweg wordt bedoeld die van Brugge naar Gent liep, via Zomergem, kreeg verschillende benamingen. Brugghewech - 1520, (RAG. Ronsele 6), t straetgen dat men hed den Brugghewech ofte Gendwech - 1520, (RAG. Ronsele 6), den gendwech tot overdam - 1520, (RAG. Ronsele 6), de Herstraete t overdamme - 1520, (RAG. Ronsele 6), de groote heistraete te necke - 1601, (RAG. Zom. 234) den brusschen herewech - 1651, (RAG. Zom. 242), de straete die loopt van Somerghem naer Gendt - 1659, (RAG. Zom. 242), den heirwech van Ghendt naer Brugge te Necke - 1671, (RAG. Zom. 243), de heistraete loopende van 't casteel naer Lovendeghem - 1688, (RAG. Zom. 142) den Houden heirwech - 1693, (RAG. Zom. 327), Ouden heirwegh - 1759, (RAG. Zom. 127), den ouden Gentwech - 1689-1769, (RAG. Zom. 118-131), den Gentwech tot Overdamme - 1700, (RAG. Zom. 121), den Gentschen wech van 't casteel naer cruysstraete - 1705, (RAG. Zom. 121), suyt den ghentschen wech - 1707, (RAG. Zom. 145), de straete loopende van Cruysstraete naer Lovendeghem - 1737, (RAG. Zom. 127), de Gendtstraete te Necke - 1745, (RAG. Zom. 132), de straete loopende van het Lindeken naer de cruysstraete - 1760, (RAG. Zom. 130), langst d'oude gendtwegh t hoetsle - 1760, (RAG. Zom. 130), oost de straete van cruysstraete molen naer Vellaere - 1760, (RAG. Zom. 130), den grooten herwegh te cruysstraete - 1769, (RAG. Zom. 131), den Gendtwegh vande dreve naer Ghendt - 1774, (RAG. Zom. 133), de oude gendweghstraete tot Necke - 1793, (RAG. Zom. 140).

Ook de huidige Grote Baan op de wijk Beke (Rijksweg Gent-Brugge), werd onder het Ancien Regime de Gentweg genoemd. te Beke daer den Gendtwech over loopt naer Ghendt - 1650, (RAG. Zom. 241), den ghendtwegh loopende van beke naer

- Lovendeghem - 1737, (RAG. Zom. 127), suyt de heirstraete naer Lovendeghem (te Beke), (RAG. Zom. 128).
- Gentwegwegelken : Ghendtweghweghelcken - 1600, (RAG. Zom. 324).
- Gijsselstraatje : Gyselstraetje - 1800 (gem. archief).
- Groene weg : (zie Dosweg).
- Grote Heirstraat : (zie Gentweg).
- Groten Heirweg : (zie Gentweg).
- Hage-keikweg : haeghekerckwegh - 1600, (RAG. Zom. 324), den kerckwech te haeghe - 1647, (RAG. Zom. 60), haeghekerckwech - 1650, (RAG. Zom. 327). De plaatsnaam hage wordt reeds vermeld in het 3° kwart der XIIIe eeuw. (Med. Gysseling). Haghe in 1600, (RAG. Zom. 230).
- Hagestraat : haeghstraete - 1600, (RAG. Zom. 324), haechstrate - 1607, (RAG. Zom. 324).
- Heirstraat : (zie Gentweg).
- Heirweg : (zie Gentweg).
- Heirwegstraatje : het herweghstraetgen aen den mispelaere - 1682, (RAG. Zom. 75).
- Hoekstraat : ant houckstratken up de curtebouckent strate - 1601, (RAG. Zom. 423), houckstraetken - 1637, (RAG. Zom. 59).
- Hoetselstraat : Hoetsellestraete - 1607.
De plaatsnaam Hoetsele wordt vermeld in 1038 als Hundeslo, in 1242 als Hundas-lauch en in 1478 als Hoetsele, (med. Gysseling en RAG. Ronsele 13).
- Hoge Daalmenstraat : hoochdollem straete - 1670, (RAG. Zom. 114), Hooghe Daelemstraete - 1720, (RAG. Zom. 125), Hooge Daelmstraete - 1792, (RAG. Zom. 140).
- Hogenbrandwegel : op de wyck van necke aenden hooghen brant - 1760, (RAG. Zom. 130). Deze kleine wegel werd in 1765 het Nijntje genoemd : (RAG. Zom. 137).
- Hollenweg of Holdenweg : (huidge Weldadigheidstraat). Holwech, Hollewech - 1600, (RAG. Zom. 324), suyt het straetien ghe-naemt den holdenwech - 1608, (RAG. Zom. 120), Holwegh, hollenwech - 1613, (RAG. Zom. 231) suutwestende ande kerckstraete, suytoost commende ande Hollewech - 1613, (RAG. Zom. 231), suyt den Oldenwech die loopt naer den Gendtwegh tot Somerghem boven - 1716, (RAG. Zom. 124), Holdenwegh - 1719, (RAG. Zom. 125), suyt den oldenwegh - 1720, (RAG. Zom. 125), een cleen straetjen dat loopt vanden Ghendwegh naer Somerghem boven geseyd den Hollewegh - 1739, (RAG.

- Zom. 317), keurende alsoo langs den Hollewegh tot op de Gentwegh die loopt naer Overdamme - 1739, (RAG. Zom. 317), den Hollenwegh - 1738, (RAG. Zom. 137).
- Hooiveldstraatje : hoovelstraetien - 1650, (RAG. Zom. 241).
- Hospitaalstraatje : Liep door het Goed van het Wenemaars-hospitaal te Gent, waardoor het zijn naam kreeg. hoospitaal dreve - 1600, (RAG. Zom. 124), Wedemaer hospitaalstraetje van Ghent, loopende van beke naer rapenburch - 1626-1681, (RAG. Zom. 242), Hospitaalstraetjen - 1650-1701, (RAG. Zom. 241), de dreve loopende van beeckbrugghe naer het goet van Rapenburch - 1685, (RAG. Zom. 117), het hospitaalstraetien - 1691, (RAG. Zom. 62), wenemaers hospitaalstraetien tot Beke - 1700 (RAG. Zom. 121), Wenemaers hospitaalstraetjen - 1702, (RAG. Zom. 144), de straete van Wenemaels hospitaal tot Ghent in beke - 1738, (RAG. Zom. 128).
- Huisegaverstraatje : het huysegaeverstraetien - 1711-1738, (RAG. Zom. 146 en 128). De plaatsnaam huisegaver is reeds gekend in 1562, huusgaver, (RAG. Ronsele 7).
- Hulsemstraat : (hulsem in de betekenis van hulst), hulsem strate - 1520, (RAG. Ronsele 6), hulsemstraete - 1600, (RAG. Zom. 324), het hulststraetje - 1781, (RAG. Zom. 136). In 1825 schreef men de naam naar de volksuitspraak : Urselstraat. De plaatsnaam hulsem wordt reeds vermeld in 1478. (RAG. Ronsele 13).
- Kapelstraat : de straete die loopt van Somerghem boven naer Necke - 1698, (RAG. Zom. 120) Kreeg eerst haar huidige naam omstreeks het midden der vorige eeuw.
- Kattestraatje : metten noort eynde op het cattestraetien - 1700, (RAG. Zom. 121), noort het cattestraetjen - 1708, (RAG. Zom. 145).
- Kerhoek : Komt voor het eerst voor in 1811 als Kerckebroekstraat. Voorheen Landdonkstraat.
- Kerkstraat : kerckstraete - 1607, (RAG. Zom. 232), de kerckstraete die leet naer Ruyvers - 1613, (RAG. Zom. 231), de kercke ofte Wallestraete - 1786, (RAG. Zom. 138).
- Kerselaardreef : het kerselaardreefken - 1731, (RAG. Zom. 127).
- Kleitgatweg : cleytsgats wech - 1606, (RAG. Zom. 389).
- Kleitstraat : de straat die het eerst deze naam droeg lag te Nekke (van Hoetselstraat naar Hagestraat). oost de Cleytstraete, zuyt de straet die comt van Oetsele naer Necke - 1546 (RAG. Land v. Woestyne 181), de cleyt strate - 1520, (RAG. Zom. 326 en Ronsele 6), noort de cleydtsraete - 1640 (RAG. Zom. 59), t cleytstraetien te necke - 1698, (RAG. Zom. 120), de cleyt-

straete tot necke - 1727, (RAG. Zom. 149). Nadien vindt men deze straatnaam aldaar niet meer vermeld. Waar de huidige Kleitstraat ligt, worden in de 16^e en 17^e eeuw veel toponiemen met «cleyt» geciteerd, waar de naam «de Kleiten» ontstond, dat aanleiding gaf tot het herdopen van de vroegere Lijkstraat of Lijkweg in Kleitstraat. (zie Lijkstraat).

Korteboekenstraat : up de curtebouckent strate - 1601, (RAG. Zom. 423), curteboeckent straete - 1607, (RAG. Zom. 423), curtebouckent strate daer het straetken van Landonck komt - 1607, (RAG. Zom. 423), de straete loopende van curteboucken naer beke - 1674, (RAG. Zom. 115).

Kouterstraatje : couterstraetjen - 1640, (RAG. Zom. 241), den couterwech - 1705, (RAG. Zom. 121), Kouterstraetjen t hoetsele - 1781, (RAG. Zom. 136).

Krekelbergstraatje : Kreckelberchstraete - 1478, (RAG. Ronsele 13), caeckelberghe - 1520, (RAG. Ronsele 6).

Krommen kerkweg : crommen kerckwech - 1607-1660-1665, (RAG. Zom. 232, 242, 327), Crommen kerckweghel - 1681, (RAG. Zom. 333).

Kruisdreef : cruysdreve - 1695 (RAG. Zom. 119), west de cruysdreve en noort de Langhe dreve - 1731, (RAG. Zom. 65).

Kruisstraat : crustraete - 1520, (RAG. Ronsele 6), cruusstraete - 1607, (RAG. Zom. 232), Kruisstraat - 1800, (Gem. Archief).

Lambeekstraat : Lambееckstraete - 1600, (RAG. Zom. 324).

Landdonckstraat : Landdonckstraeyten - 1520, (RAG. Ronsele 6), in de curtebouckenstraete daer het straetgen van Landdonck komt - 1607, (RAG. Zom. 232), in de landonckstraete te meirlaere - 1670, (RAG. Zom. 114), in de landonck straete aen de jagersmeirsen - 1698, (RAG. Zom. 120), aen de landonckstraete, suyt oost t goet van Schouwbrouck - 1700, (RAG. Zom. 124), de loopende vanden rondom naer Landonck - 1705, (RAG. Zom. 121), suyt de straete van landonck naer meirlaere, west 't goet van Schouwbrouck - 1713, (RAG. Zom. 147), suyt west de lanckstraete tot meirlaere - 1731, (RAG. Zom. 127), inde Landdonckstraete ontrent Schoubrouck Dreve - 1775, (RAG. Zom. 134).

De plaatsnaam Lancdonc wordt reeds in 1359 vermeld. (Med. M. Gysseling). In 1763 noemt men deze straat om beurten : Langhedonckstraete, Lanckdonckstraete, en Langhdonckstraete, (RAG. Zom. 91).

Langeboekenstraat : Langhebouckent strate - 1607, (RAG. Zom. 423)
Langhebouckenstraete - 1640, (RAG. Zom. 241), de straete
leedende van d' oude beke meulen naer Langheboecken - 1700
(RAG. Zom. 121).

Lange Dreef : Langhe dreve - 1737, (RAG. Zom. 127).

Leendreef : in de Leendreve - 1682-1791, (RAG. Zom. 74 en 140).

Lijkstraat of Lijkweg : (thans Kleitstraat). Lycstraete die leed naer Da-
lem. - 1613. (RAG. Zom. 231), leeckstraetien te Dalmen -
1642, (RAG. Zom. 423), Lyckwech - 1650, (RAG. Zom.
241), Lyckstraetken - 1659, (RAG. Zom. 242), oost den Lyck-
wech naer Ronsele - 1681, (RAG. Zom. 142), west het straet-
ken ofte lyckwech seer aen de plaetse - 1700, (RAG. Zom.
121), het lyckstraetien dat comt van Ronsele ende loopt naer
Somerghem kercke - 1759, (RAG. Zom. 88), oost den lyckweg
ofte straete van Somerghem naer Ronsele - 1792, (RAG. Zom.
140).

Ook de Diepestraat te Nekke werd wel eens de Lyckstraete ge-
noemd.

Lindekensstraat : de straete loopende van het Lindeken naer den rondom
- 1708, (RAG. Zom. 127), suyt de Lindekens straete commende
van het Lindeken naer corteboecken - 1756, (RAG. Zom. 87),
suyt de lindrestraete naer den rondom - 1769, (RAG. Zom.
131). De plaatsnaam Lindeken wordt reeds geciteerd in 1671.

Lokgatstraatje : lockgatstraetje - 1800, (Gem. archief).

Lompenbeekstraatje : de lompenbekestraete - 1784, (RAG. Zom. 137).

Meirlare kerkwegel : merlaerschen kerckweghel - 1613, (RAG. Zom.
231), den kerckwech die comt van Meirlaere lancks het leen
vanden heere van Lodyck - 1671, (RAG. Zom. 114), den kerck-
weghel van merelaere - 1671, (RAG. Zom. 114), ligghende
dweirs deur dese partye den houden kerckwech - 1671(RAG.
Zom. 114), Meirlare kerckwech - 1680, (RAG. Zom. 115),
den kerckweghel abouteerende de straete loopende van Somer-
ghem casteel naer Daelmen, - 1731, (RAG. Zom. 126).

Meirlarestraat : Merelaer straetgen - 1520, (RAG. Ronsele 6), Merre-
laerstraetjen - 1640, (RAG. Zom. 241).

De plaatsnaam Meirlare wordt reeds vermeld in : 1325 - mer-
laer (med. M. Gysseling), Merlaere - merrelar - 1478, (RAG.
Ronsele 13).

Meersstraatje : (landweg in Ro en Langeboeken). het merschstraetgen
dat loopt vande rostraete naer de romerschen - 1662, (RAG.
Zom. 72), Meerschstraetjen - 1640-1714, (RAG. Zom. 123),

Meirschstraetien - 1670, (RAG. Zom. 114), 't meirschstraetien in cleen schurre aen 't ghescheet van Merentre - 1731, (RAG. Zom. 127), 't meirschstraetien by 't goet van Schipdonck - 1760, (RAG. Zom. 130), leedende vande rostraete naer de romeerschen - 1770, (RAG. Zom. 135).

Moerstraat : Moerstraete - 1520, (RAG. Ronsele 6).

Mulledreefken : (mul = volksuitdrukking voor los, zandig). Mulledreeve - 1607, (RAG. Zom. 423), neffens de mulledreeve te Daelmen - 1613, (RAG. Zom. 423). Hiermede kan ook een van de Molendreven bedoeld zijn geweest, die bij elke molen behoorden.

Molenstraat : Twee straten droegen deze naam : de huidige Molenstraat op Zomergem-Boven en de huidige Stoktevijverstraat vanaf Daalmen tot aan de huidige brug. ande muelenstrate die loopt van Dalem en naer Staectevivere brugghe - 1625 (RAG. Ronsele 7), de meulestraete tot Somerghem boven - 1640, (RAG. Zom. 59).

Bij elke molen — en Zomergem bezat er een respektabel aantal —, behoorden een molenstraatje, een molenweg, een molen-dreef.

Molenstraatje : meulestraetjen - 1800 (Langeboeken — molen van Kruisstraat), Muelendreefken - 1600, (RAG. Zom. 121), meulenstraetien - 1625, (RAG. Ronsele 7), suyt de meulewech van Somerghem boven - 1705, (RAG. Zom. 121), ant muelenstraetken te beke - 1642, (RAG. Zom. 423), het meulenstraetien loopende van Somerghem boven meulen naer necke - 1780, (RAG. Zom. 136). 't meulenstraetjen in hoetsel - 1670, (RAG. Zom. 114). by den meulenwegh te staectevyvere - 1787, (RAG. Zom. 138).

Nekkestraat : Neckestraete - 1600, (RAG. Zom. 231), de straete die loopt naer necke - 1670, (RAG. Zom. 363). de plaatsnaam ten hecke of Necke wordt reeds vermeld in 1579. (RAG. Zom. 230).

Nijntje : (zie Hogen Brand).

Nottendonckstraatje : Nottendonck straetjen - 1681, (RAG. Zom. 117), Notendonckstraetje dat loopt van Merelaere naer 'd heestendreve - 1681. (RAG. Zom. 120). In het nottendonckstraetien te Meir-laere - 1760, (RAG. Zom. 90).

Ostijn- of Rostijnstraatje : Ostynstraetien - 1625, (RAG. Ronsele 7), Rostynstraetje - 1664, (RAG. Zom. 242). De Rostyne als

plaatsnaam vindt men reeds in 1600 geciteerd. (RAG. Zom. 230).

Onze Lieve Vrouwenstraatje of Onze Vrouwenweg : Onze Vrouwenwech - 1613. Onze vrouwenweg seer aen den hollenweg - 1613, (RAG. Zom. 231), Onze Lieuwe vrouwe straetken - 1633, (RAG. Zom. 107).

Oude Gentweg : (zie Gentweg).

Ouden Heirweg : (zie Gentweg).

Overdamstraat : Overdam straete - 1520, (RAG. Ronsele 6), overdam straete - 1600, (RAG. Zom. 324), d' overdamstraete - 1666, (RAG. Zom. 61). De plaatsnaam Overdam wordt reeds vermeld in 1478 (RAG. Ronsele 13).

Paterstraat : de straete loopende van d'oude beke meulen naer Langeboucken - 1700, (RAG. Zom. 121).

Pijlsdreef : ook soms Pilsdreef genoemd. Pijlsdreve, Pilsdreve - 1651, (RAG. Zom. 242).

Pontweg : (thans Azaleastraat) den pontwech leidende van Daelmen naer 't casteel - 1777, (RAG. Zom. 136).

Priemwegel : daer men noemt den Priemweghel aen den Priem - 1660, (RAG. Zom. 244).

Raapdreef : Raepdreve - 1792, (RAG. Zom. 139).

Rapenburgstraatje : daer ment noempt den bosch by het rapenburchstraetjen - 1671, (RAG. Zom. 114). Nog vermeld in 1792, (RAG. Zom. 139). Het Goed van Rapenburg wordt reeds aangehaald in een pachtkontraet van 1412.

Rijstraatje : Rystraetken - 1600, (RAG. Zom. 324).

Rijversdreef : 't enden rivers Dreve - 1637, (RAG. Zom. 59), Rijvisch dreve - 1756, (RAG. Zom. 68 en 120), de plaatsnaam Ryvyst wordt reeds aangehaald in 1478, (RAG. Ronsele 13) en het Goet te Ryvisch in 1520. (RAG. Ronsele 6).

Rostraat : een straetkin dat loopt van heytghem ter Durme waert - 1502, (RAG. Zom. 120), Ro-straete - 1600, (RAG. Zom. 324), Roostraete - 1600, (RAG. Zom. 324), de straete loopende vande vierweesche naer de Leye - 1659, (RAG. Zom. 242). Ro, (te Roden) wordt reeds vermeld in 1354, (med. M. Gyseling), en in 1478 - Ro, (RAG. Ronsele 13).

Scheutevankstraatje : Scheutevanckstraetjen - 1600, (RAG. Zom. 324), Schuttevanckstraetje - 1660, (RAG. Zom. 242). Er was ook een plaatsnaam sceutevanck in 1600, (RAG. Zom. 324).

- Schipdonkdreef : Schipdonckdreve - 1600, (RAG. Zom. 324). De heerlijkheid van scipdonc wordt reeds vermeld in 1248, (med. M. Gysseling) en in 1478, (RAG. Ronsele 13).
- Schoondonkstraatje : hoofdende up Schoondonck straetkyn in Spenhout - 1601-1607, (RAG. Zom. 230). Er bestond een plaatsnaam Schoondonck te Meirlare in 1600. (RAG. Zom. 324).
- Schoordamstraat : Schoordam strate - 1607, ter plaetse daer ment heet den schoordam (Beke) - 1607, (RAG. Zom. 423).
- Schaubroekstraat : Scaubrouck stratkin - 1574, (RAG. Zom. 322), Schoubrouck stratken - 1613, (RAG. Zom. 423), Schoubrouck straete - 1637, (RAG. Zom. 54), Schauburch straetjen - 1681, (RAG. Zom. 120), de straete van t casteel naer Schaubrouck - 1698, (RAG. Zom. 120), 't Schaubroeckstraetje van t goet van Schaubroeck naer beke brugghe - 1716, (RAG. Zom. 124), lancxst de gentsche lieve abouteerende het Schaubroeckstraetien - 1760, (RAG. Zom. 130). De straat dankt haar naam aan het Goed van Schaubroek (soms ook Schauburg genoemd), het schutshof van de gelijknamige heerlijkheid in Meirlare. Goet van Schaubrouck - 1520, (RAG. Ronsele 6).
- Sint Jansstraat : Sente Jansstraete - 1574, (RAG. Zom. 322). Deze straat lag te Walle dichtbij de grens van Oostwinkel. Zij wordt slechts éénmaal in het archief vermeld.
- Sint Maartensstraatje of -weg : Sente martynsstratien - 1478, (RAG. Ronsele 13), daer den ommeganck van Sente martyn placht te gaene - 1520, (RAG. Ronsele 6), Sente Martyns wech - 1600, (RAG. Zom. 324), de Sente Martyns wech daer Somerghem en Ursele scheed - 1600, (RAG. Zom. 324), Sent Marten straetjen - 1688, (RAG. Zom. 118), schietende alsoo vande paele daer Somerghem ende Urssel deur scheen achter Sente Martens wegh tot Beyerwaene - 1739, (RAG. Zom. 237). Er wordt in 1737 ook gesproken over een Sente Martens ofte lyckstraetien te Dalmen. (RAG. Zom. 127).
- Sleehagestraatje : suyt het sleehaeghestraetjen - 1698, (RAG. Zom. 120). De plaatsnaam sleehaeghe lag in 1478 op het gehucht Walle (Rijvers), (RAG. Ronsele 13).
- Slijkstraatje : het slyckstraetien - 1705, (RAG. Zom. 121). Vermoedelijk gaat het hier om een verkeerde lezing van het Lijkstraatje of misschien wel het Slokstraatje.
- Slokstraatje of Slockstraatje : suyt het Slockstraetien - 1713, (RAG. Zom. 147), oost de kerckstraete, noort het Slockstraetien - 1716,

- (RAG Zom. 124). Een partij land aldaar in 1651, genaamd den Sloctt. (RAG. Zom. 242).
- Sompelstraatje : lanxks het Sompelstraetjen - 1647-1663, (RAG. Zom. 144).
- Spenhout of Spenningstraat : Spennautstraete en Spenhoutstraetien - 1600, (RAG. Zom. 324), Spenynckstraete - 1600, (RAG. Zom. 230) Spennoultstraete - 1670, (RAG. Zom. 114), de straete loopende van Somerghem naer Schipdonck - 1670, (RAG. Zom. 114), west de straete die loopt van Wtghem naer Schipdonck - 1670, (RAG. Zom. 114).
- Spitaalstraatje : Spitaalstraetjen - 1681, (RAG. Zom. 243). Het betreft hier een verkeerde schrijfwijze van het reeds vermelde Hospitaalstraatje.
- Stijnstraatje : Stynstraetjen - 1800. Vermoedelijk betreft het hier het reeds vermelde Ostijn- of Rostijnstraatje.
- Stoktevijverstraat : Staectevyverstraete - 1478, (RAG. Ronsele 13), de heerstraete die loopt van Daelmen naer Staectevivere brugghe - 1625, (RAG. Ronsele 728). Staectevyverstraete - 1667, (RAG. Zom. 114), de straete loopende van dalem meulen naer staectevyver brugghe - 1698, (RAG. Zom. 120). In 1326 spreekt men reeds van ten staecten vivere, (med. M. Gysseling).
- Streepstraat : streckende west ande streep straete - 1600, (RAG. Zom. 230).
- Uitgemstraat : een straetkyn dat loopt van heytghem ter Durme waert - 1478, (RAG. Ronsele 13), Vuytghem straete - 1600, (RAG. Zom. 232), huetghem strate - 1613, (RAG. Zom. 231 en 423), Uytghem straete - 1640, (RAG. Zom. 59), huytghem straete 1667, (RAG. Zom. 114) huytgemstraete - 1672, (RAG. Zom. 141).
- Vellarestraatje : lancxt het vellaerestraetien - 1705, (RAG. Zom. 121), suyt het vellaerstraetien - 1713, (RAG. Zom. 147), Vellaerstraetjen - 1753, (RAG. Zom. 67). De plaatsnaam vellare was reeds bekend in 1375, (med. M. Gysseling) en in 1562, (RAG. Lovendegem 13).
- Vissendonckstraatje : Vissendonckstraetien - 1574, (RAG. Zom. 322), Vyssendonckstraetien ande noortsyde vande Lieve - 1600 (RAG. Zom. 324). Vissendonc wordt vermeld in 1332. (med. M. Gysseling).
- Vlaemingstraatje : (met familienaam als bestanddeel). Vlaemincstraetien - 1478-1520, (RAG Ronsele 13 en 6), Vlaminckstraete - 1520, (RAG. Ronsele 6).

- Voordestraat : Voordestraete - 1700 (Beke), (RAG. Zom. 121).
- Vrouwenstraatje : 't vrouwenstraetjen - 1667, (RAG. Zom. 61), vande kerckstraete tot het Vrouwenstraetjen - 1739, (RAG. Zom. 317), een wyk, schietende vande kerckstraete langs het Vrouwenstraetjen tot op den ouden herwegh te Necke, ende soo verder langs de Cleytstraete (thans Guido Gezellestr.) tot het geseyde Vrouwenstraetjen - 1739, (RAG. Zom. 317), Vrouwen straetjen - 1759, (RAG. Zom. 93). In 1693 is er sprake van een Vrouwenstraetien ter Durmen. (RAG. Zom. 327).
- Wallestraat : (thans Rijversstraat tot aan het kruis). Walle straete - 1478, (RAG. Ronsele 13). Had nog haar naam in de eerste helft der XIXe eeuw.
- Waterstraatje : Waterstraatje - 1800, (RAG. fonds de Potter d'Indoye 432, atlas).
- Weerdamstraatje : Werdamstraete - 1654-1660, (RAG. Zom. 242), weer-dam in 1600, (RAG. Zom. 324).
- Weerstraatje : (weer of were = plaatselijke benaming voor haag). Weerstraetjen - 1601-1640, (RAG. Zom. 324 en 59). het weirstraetgen - 1670, (RAG. Zom. 114), het weir straetgen loopende vanden huysegaevere naer de Langhebouckenstraete - 1705, (RAG. Zom. 121).
- Wenemaers hospitaalstraatje : (zie Hospitaalstraatje).
- Westeling : (thans Adolf Lievensstraat), Westelinck, noort de straete loopende naer rivisch - 1607, (RAG. Zom. 232), daer ment noemt de Westelynghen - 1613, (RAG. Zom. 231 en 423).
- Wullebeekstraatje : (dat loopt vanden Gendtwesch naer den Groene wech 't Uytghem) Wullebeke straetjen - 1640, (RAG. Zom. 426).
- Zandstraat : 't Santstraetien - 1731, (RAG. Zom. 315), oost de straete loopende van het casteel naer het Lindeken, noort het Santstraetjen - 1760, (RAG. Zom. 93), het Sandstraetje up de couter - 1789, (RAG. Zom. 139).

Ter verduidelijking en ter oriëntatie, nog enkele moderne straatnamen.

Adolf Lievensstraat : voorheen Westeling.

Alfons Sifferstraat : voorheen Klompenmakers- of Kloefkapperstraat.

Azijnwegel : voorheen Binnenpad.

Berkenstraat : verlenging naar Ursel toe van Hoetselstraat.

Bevrijdingstraat : sedert 1945, voorheen onbenaamde landweg.

Blauwersstraat : sedert begin XIXe eeuw. In 1667 : een cleen dreefken ofte voetwegh loopende vande kercke naer Somerghem boven, naer 't selve Somerghem boven. In 1793 : den voetwegh leedende van Somerghem boven naer de Plaetse. (RAG. Zom. 140).

Boer (den) : vroeger volkse benaming van Azaleastraat. (Herberg : den Boer).

Chrysantenstraat : Nieuwe wijk in de Azalea- en Hofbouwstraat.

Dekenijstraat : sedert oprichting van Dekenij Zomergem in augustus 1917.

Dorpstraat : eerst in 1821. Voorheen, o.a. in 1738, de straete loopende teghen het kerckhof, (RAG. Zom. 128).

Grote Baan : zie Gentweg.

Grote Steenweg : zie Gentweg.

Guido Gezellestraat : voorheen Diepestraat te Nekke.

Hendrik Claeyssstraat : in 1671, de wech van Somerghem boven naer den paddeplas byden hollewech, (RAG. Zom. 114).

Hofbouwstraat : Sedert 1947. Voorheen deel van Meirlare Kerkwegel en Strondwegel.

Kerkhofstraat : Na het aanleggen van een nieuw kerkhof aldaar in tweede helft der vorige eeuw. Werd vóór 1850 wel eens Kloosterdreef genoemd.

Klein Amerika : in 1847 nog Vier Matastraatje genoemd.

Luitenant Dobbelaerestraat : (sedert 1946). Voorheen Diepestraat.

Koning Leopold III laan : Nieuwe weg sedert 1948.

Lievestraat : langheen de Lieve. Voorheen deel van Schaubroekstraat.

Peperhoek : voorheen deel van Rostraat. In 1705, west de straete commende van Durmen Capelle naer ro, (RAG. Zom. 121). In 1821 noemde men deze straat het Meerschstraatje.

Weldadigheidstraat : sedert 1920. Voorheen Hollen of Holdenweg.

M. RYCKAERT

KRONIEK

Op bezoek bij grootvader Tambour. — Onder deze kop verscheen in het dagblad «De Gentenaar» van 24 februari 1967 een reportage over de liedjeszanger Lionel Bauwens, beter gekend als Tambour. Hij was de laatste Meetjeslandse straatzanger die op onze markten verscheen. Het is nu bijna twintig jaar geleden dat Tambour nog van dorp tot dorp trok om zijn zelf gemaakte liedjes te zingen en te verkopen. De levensloop en de voornaamste liedjes van een figuur zoals Tambour zouden moeten vastgelegd en opgetekend worden. Nu vooral dat liedjeszangers en straatzangers opnieuw in trek komen. Tambour en zijn gezellen zijn met hun straatliederen de voorlopers van de huidige chansonniers met hun luisterliedjes.

L. S.

Parochiale toestanden in de dekenij Eeklo. — Voor «Eikels worden Bomen» van februari 1967 schreef Daniel Verstraete een bijdrage over parochiale toestanden in de dekenij Eeklo tijdens de eerste helft van de 19^e eeuw. Een kleine paragraaf van dit artikel is gewijd aan het Stevenisme te Eeklo. In zijn boek over het Stevenisme in Vlaanderen (DF-uitgave 1966 p. 68) schrijft Dom Tillo van Biervliet dat Eeklo een centrum van Stevenisme was. In 1817 doet priester Winnepenninckx, een der leiders van de beweging, dienst voor 100 à 150 Stevenisten. Pater Beekman, een franciscaan, staat hem hierin bij. Rond 1842 telt men te Eeklo nog 12 Stevenistische gezinnen. De Eeklose Steveniste Theresia De Croocq, uit de Brugse straat, gaat samen met Theresia Van Canneyt, in 1852 naar Rome bij Paus Pius IX om de verzoening van de Stevenisten met de kerk te bewerkstelligen. (p. 194-195).

Verder brengt het artikel van Dan. Verstraete nog enkele gegevens bij over het aantal priesters te Eeklo, de relikwieën in de kerken, het onderwijs en het onbetamelijk gedrag van de jonkheid in die tijd !

L. S.

Ondergang van Vlaamse Adel. — In aflevering 1-2, jaar 1966, van de Handelingen van de Emulatie te Brugge handelt J. Sabbe over de ondergang van twee Vlaamse adellijke geslachten in de 14^e eeuw : de

heren van Wessegem en van Praet. Deze beide adellijke families zijn van belang voor de lokale geschiedschrijving in het Meetjesland. Ze hadden alle twee belangrijke bezittingen in het Meetjesland. We treffen er ook enkele gegevens aan over de familie Busere, die heren van Bassevelde en erfelijke ontvangers van de brieven van Aalter waren.

De auteur neemt zich ook voor een integrale uitgave te bezorgen van het oudste leenregister van de burg van Brugge van rond 1329-1330. Voor het gedeelte van het Meetjesland dat tot het Brugse Vrije behoorde, zal dit een interessante uitgave worden.

L. S.

De Geschiedenis van Eeklo. — De reeks artikelen over de Geschiedenis van Eeklo geschreven door August Van Acker en opnieuw bewerkt door Lucien Lampaert zal nu in boekvorm verschijnen. De eerste 64 bladzijden zijn gedrukt en worden te koop gesteld tegen 50 F. De oplage is echter beperkt op 100 exemplaren zodat de gegadigden er vlug bij zullen moeten zijn.

L. S.

Wandelpad door het Krekengebied van het Meetjesland. — In de «Eecloonaer» van 16 juni 1967 publiceerde ons medelid Lucien Lampaert een reportage over het bezoek dat de ministers Piers en d'Alcantara brachten aan het krekengebied te Sint Jans in Eremo, Sint Laureins en Sint Margriete. Minister Piers beloofde anderhalf miljoen voor het aanleggen van een wandelpad door de kreken. We hopen echter ook dat het landschapschoon wettelijk zal beschermd worden en dat de omgeving van de kreken niet ten prooi zal vallen aan verkavelaars en bouwers van lelijke weekeindhuisjes.

Na hun bezoek aan de kreken keerden de beide ministers terug naar Eeklo na een tocht door de Lembeekse bossen.

In het kader daarvan werd te Eeklo een Vereniging voor Vreemdelingenverkeer gesticht. Een der eerste activiteiten van deze vereniging was het inrichten van een fotowedstrijd met tentoonstelling ten stadhuize, van 17 tot 20 december 1967.

L. S.

Een prachtig voorbeeld in het Meetjesland. — Onder deze kop publiceerde «De Toerist» van 27 juli 1967 vijf fraaie fotos van oude hoeven in het Meetjesland. Die fotos werden gemaakt door ons medelid Romano Tondat die reeds meer dan 21 Meetjeslandse gemeenten bewerkte en alle volkskundige belangrijke bouwsels op de gevoelige plaat heeft gebracht. Dit prachtig initiatief verdient onze bijzondere waardering en aanmoediging.

L. S.

De verdwenen dorpen Sint-Laureins-ten-Blokke en Roeselare. — Van Prof. Dr. A. Verhulst verscheen in «*L'Archéologie du Village Médiéval*», een artikel getiteld : «*Note pour servir à l'étude archéologique des villages désertes en Belgique*». Het behandelt de opsporing van de verdwenen dorpen Snt-Laureins-ten-Blokke en Roeselare, beide gelegen op het grondgebied der huidige gemeente Sint-Margriete. Het steunt voor een goed deel op het in ons orgaan gepubliceerd artikel van ons medelid Dan. Verstraete : *Geteisterde dorpen in het noorden van het Meetjesland*. Opgravingen ter plaatse gebeurden reeds.

A. D. V.

Gemeentelijke Kulturele Raad Eeklo. — Op vrijdag 1 december 1967 werd o. l. v. schepen Mr. De Sutter, op de Algemene Vergadering der Kulturele Verenigingen van Eeklo, onze secretaris de heer Achiel De Vos, vertegenwoordiger van ons Genootschap, verkozen als effectief lid van de Gemeentelijke Kulturele Raad. Ons medelid de heer Frans De Vliegheer werd als voorzitter verkozen.

A. D. V.

BEZOEK AAN MALDEGEM

Op zondag 27 augustus bezocht het heemkundig genootschap de gemeente Maldegem, een der oudste en op historisch gebied een der merkwaardigste gemeenten uit het Meetjesland.

Op de receptie, die ons aangeboden werd door het gemeentebestuur van Maldegem, voerde Alfons Ryserhove in ons aller naam het woord om burgemeester en schepenen te bedanken en om aan enkele historische feiten uit het Maldegems verleden te herinneren. Na de receptie troonde burgemeester De Muyt ons mee naar de overwelfingswerken van de Ede achter het gemeentehuis en zette hij ons in het kort de uitbreidingsplannen van de gemeente uiteen.

Pas daarna, het was vier uur voorbij, konden we ons heemkundig bezoek aan Maldegem beginnen. Als gids fungeerde Daniel Verstraete, die op de hem eigen pittige wijze voor de nodige uitleg en voor de geschiedkundige informatie zorgde.

De tocht begon op zolder van de gemeentelijke bibliotheek van Maldegem, waar we een overzicht over het ontstaan van het centrale gedeelte van Maldegem kregen. Die gemeente ontstond, zoals vele dorpen in het Meetjesland, langs de Antwerpse Heerweg die in Maldegem de Aardenburgse heerweg kruist. Daarna daalden we de wenteltrap van

Groepsfoto van het Heemkundig Genootschap bij hun ontvangst op het Gemeentehuis van Maldegem. (27 augustus 1967)

de bibliotheek af voor een bezoek aan de kerk van Maldegem. Op het pleintje voor de kerk vertelde onze gids wat meer over Jacob van Halewijn, heer van Maldegem en weldoener van de gemeente, die in het koor van de kerk begraven ligt. Het kasteeltje, niet ver van de kerk, dat nu door de familie De Lille bewoond wordt, is waarschijnlijk door hem gebouwd. Ook de Sinte Barbara kapel in de kerk is door zijn toedoen opgericht. In vroegere tijden kende de verering van Sinte Barbara een grote bloei.

In het spoor van de middeleeuwse processiegangers trok onze auto-karavaan door Maldegem langs de oude Sinte Barbaraprocessieweg. We reden eerst naar de Kampel, het hoogste punt van Maldegem, waar men een prachtig uitzicht heeft op de vallei van de Ede (dixit onze gids, want we hadden geen tijd om eens uit te stappen). Vandaar ging de tocht naar het domein van Papinglo, dat in de 18de eeuw ontgonnen werd. De rechthoekige parcellering die bij de ontginning tot stand kwam, bepaalt nog altijd het uitzicht van de omgeving. Over Vossenhol reden we dan

naar Burkel, een ander oud domein op Maldegems grondgebied. Dank zij de bereidwilligheid van de boswachter konden we een wandeling maken door dit prachtig plekje ongerept natuurschoon. We waren ver van alle lawaai van de beschaafde wereld. Onze dorst lesten we met de eerste rijpe braambessen ! Dit stukje natuur deed ons echter de tijd vergeten zodat we in volle vaart door het gehucht Donk reden en er geen tijd meer overbleef om de gebouwen van het voormalige klooster Zoetendale te bezoeken.

Intussen geraakten we een deel van de autokaravaan kwijt bij het oversteken van de drukke wegen Gent-Brugge en Maldegem-Knokke. Het werd nog erger in de omgeving van Strobrugge waar we te midden een massa auto's terecht kwamen die van een motocross terugkeerden. Het waren tenslotte slechts enkele dappere autocrossers die de volgende halte bereikten : het hof te Vake. Dit is spijtig, want Vake ligt in het oudste gedeelte van Maldegem, dat reeds in 839 vermeld wordt als Facu. Van hieruit liep er een weg, die in de oude teksten de via comitis of Vakeleedstraat genoemd wordt, naar Sint-Laureins en Kaprijke toe.

Hier eindigde de tocht door Maldegem, geplaatst onder de hoede van Sinte Barbara. Sinte Barbara kan een goede patrones zijn voor de mijnwerkers, maar zeker geen veilige gids voor autovoerders. Volgend jaar zullen we liever onze uitstap onder de hoede van Sint Christoffel, de patroon van vorig jaar te Evergem, stellen om te verhinderen dat de deelnemers aan onze jaarlijkse tocht zouden verdolen !

WERKVERGADERING TIJDENS HET SEIZOEN 1966-67

16 oktober 1966. — Tijdens de openingsvergadering van het werkjaar 1966-'67 werd het ontstaan en de ontwikkeling van het Aalstgoed te Eeklo behandeld door L. Stockman. Deze voordracht verscheen ondertussen reeds als bijdrage in nummer XVII van Appeltjes van het Meetjesland.

6 november 1966. — Op deze bijeenkomst werd de werking van onze kring onder de loupe genomen. Vastgesteld werd dat tot op heden vooral de lokale geschiedschrijving in de belangstelling stond. Om onze werking te verruimen werden twee werkgroepen opgericht : een werkgroep voor Familiekunde en een werkgroep voor Heemschut. De leiding van de werkgroep Heemschut berust bij Alfons Ryserhove en Romano Tondat, terwijl Wilfried Steeghers de werkgroep Familiekunde zal leiden.

20 november 1966. — Dr Van de Vijver en G. Puimège kwamen hun prachtige film «Het land der donken» vertonen. G. Puimège zorgde voor de historische gegevens en de opname was het werk van Dr Van de Vijver. Deze film is een evocatie van het landschap te Mendonk, aan de hand van de kaart van Franchois Heremboult. Dit werk is te verdienen omdat het landschap te Mendonk met verdwijning bedreigd is door de industriële ontwikkeling van de kanaalzone.

26 februari 1967. — Onze sekretaris Achiel De Vos behandelde de geschiedenis van Ertvelde-Kluizen. Daarbij belichtte hij hoofdzakelijk vier facetten : de historisch-geografische ontwikkeling, de feodale inrichting, het parochiale leven en de sociaal-economische structuur. Deze voordracht is het eerste resultaat van twee jaar opzoeken in verband met de geschiedenis van Ertvelde-Kluizen. Deze geschiedenis, die in opdracht van het gemeentebestuur geschreven wordt, zal waarschijnlijk einde van het volgend jaar reeds kunnen verschijnen.

23 april 1967. — J. Penninck van de Heemkundige kring Maurits Van Coppenholle uit Sint-Andries, sprak ons over de Bargie en de Brugse vaart. De bargie tussen Gent en Brugge is ontstaan na het graven van het kanaal Gent-Brugge. Het kanaal ontstond door het verbinden te Aalter van de Brugse Leye met de Kale en het uitdiepen van beide waterlopen. De bargie kende een bloeiend bestaan tot aan de opkomst van de spoorweg. De voordrachtgever gaf ons een levendige beschrijving van het leven aan boord van zulk een marktschip.

11 juni 1967. — Dr. C. Wijffels, conservator met inspectie-opdracht, besprak de evolutie van de Belgische archiefwet gedurende de laatste tien jaar. Als praktische uitvoerder van deze wet vertelde hij een aantal van zijn avonturen bij het opsporen en afhalen van archieven. Meer in het bijzonder kregen we een overzicht van de toestand van de gemeentelijke en kerkelijke archieven in het Meetjesland.

L. S.

Een Heemmuseum te Eeklo. — Ons zeer actief medelid Romano Tondat, die zich reeds zeer verdienstelijk gemaakt heeft met het fotograferen van oude hoeven en gebouwen in het Meetjesland, wil nu ook een heemmuseum voor het Meetjesland inrichten. Daartoe stelt hij een van zijn magazijnen ter beschikking in de Peperstraat te Eeklo. Voor het bijebrengen van zijn verzameling doet hij beroep op alle leden van onze heemkundige kring. Alle oud boerenalaam, voorwerpen die tot het huisraad van onze voorouders behoorden, werktuigen van onze verdwenen ambachten, zoals kuipers, wagenmakers, molenmakers, bakkers e.d.g. zijn

uiterst welkom. We hopen dat deze tweede poging tot het inrichten van een heemmuseum meer succes zal kennen dan de vorige die jammerlijk mislukte na de prachtige tentoonstelling over het oude Meetjesland in het Sint Vincentiuscollege.

L. S.

Voor de oprichting van dit museum werden ondertussen nieuwe perspectieven geopend door de samenroeping van een stedelijke commissie tot uitbouw van een recreatief centrum, gelegen achter het Heldenpark, Oostveldstraat.

Het Genootschap is hierin vertegenwoordigd door zijn secretaris, de heer Achiël De Vos.

Op 22 november 1967 werd o. l. v. schepen Coppieters een eerste vergadering belegd, waarop o. a. principieel tot de bouw van een heemmuseum besloten werd. Het project werd ondertussen reeds door de gemeenteraad goedgekeurd.

A. D. V.

Heemkundige wandeling te Beernem en Hertsberge. — De heemkundige kring «Bos en Beverveld» uit Oedelem ging op uitstap naar Beernem en Hertsberge om de sporen van het verleden in het landschap op te zoeken. Deze tocht werd voorbereid en geleid door Alfons Ryserhove, die wel de geschikte man is om een tocht naar Beernem te leiden, want hij schreef reeds in 1949 een monografie over Beernem.

Een uitvoerig verslag over deze tocht verscheen in het «Brugse Handelsblad», «Het Burgerwelzijn» en ook in «Het Nieuwsblad» van 26 oktober in de rubriek «Spiegel van het kustland».

Deze jonge heemkundige kring wordt actief gesteund door verschillende van onze leden. Voor het eerste nummer van hun jaarboek schreef Alfons Ryserhove drie bijdragen, Arthur Verhoustraete en Daniel Verstraete elk één bijdrage. Ook voor het volgend jaarboek dat weldra zal verschijnen, hebben zij hun medewerking verleend.

L. S.

WERKGROEP HEEMSCHUT

De Werkgroep Heemschut, in vorig jaarboek aangekondigd, mag vast en zeker terugblikken op een eerste en behoorlijk resultaat.

Er werden vijf afzonderlijke bijeenkomsten gehouden te Eeklo, om plannen te smeden en van gedachten te wisselen. Intussen begon onmiddellijk het fotograferen van oude en merkwaardige bouwwerken in het Meetjesland, systematisch, gemeente na gemeente. Dank zij de onvermoei-

bare heer Tondat is deze arbeid thans aanzienlijk gevorderd : enkel Wondelgem, Mariakerke en een deel van Ste-Margriete blijven nog te doen. In totaal beschikken wij nu reeds over ruim 900 prachtige foto's (vooral hoeven, huizen, molens, schuren, duiventorens, deuren en omlijstingen, kapelletjes en wegkruisen). Daarna moeten nog de kerken, landschappen, smeedwerken, grafstenen en interieurs volgen.

Ook veel oude foto's, prentkaarten en afbeeldingen werden links en rechts opgespoord en overgedrukt. In dit opzicht bezit bv. de heer de Pau, te Adegem, een merkwaardige verzameling.

Niet lang geleden begon de opname van een stel mooie dia's in kleuren, doorheen gans het Meetjesland. Een eerste beloofde reportage verschijnt in dit jaarboek, nl. «Oud Aalter», terwijl andere dorpen volgen, in de mate van onze krachten en middelen.

Er wordt gedacht aan de oprichting van een heemmuseum. Oude afbeeldingen, schriften, aldaar van kwijnende of reeds uitgestorven ambachten en alle in onbruik geraakte voorwerpen worden bijeengebracht ; elke schenking wordt dankbaar aanvaard en de verzameling groeit voortdurend aan.

Inderdaad, niemand kan betwijfelen dat het voorbije jaar vruchtbaar en gunstig is geweest voor onze Werkgroep Heemschut.

Mogen wij, bij dit batig overzicht, ook op één schaduwzijde wijzen ?... Er is nog te veel gebrek aan actieve medewerking, men brengt te weinig aan, er wordt ons niet genoeg gesignaleerd. Enkele mensen moesten tot hiertoe bijna alles alleen doen. Nochtans zou juist de hulp van vele leden wonderen kunnen verrichten, de oogst vermenigvuldigen en de arbeid aanzienlijk verlichten.

Aanbevolen adressen voor de Werkgroep Heemschut :

R. TONDAT,

Roze, 82, EEKLO,

Tel. (09) 77.11.42.

A. RYSERHOVE,

Kloosterstraat, 54, KNESSELARE,

Tel. (09) 74.23.17.

A. R.

BIBLIOTHEEK

Niemand zal het ons ten kwade duiden, wanneer wij zeggen dat de bibliotheek van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland tot op heden niet tot haar recht kwam en eerder stiefmoederlijk behandeld werd. Eén enkel persoon, hoe toegewijd en onderlegd ook, kon trouwens op elk terrein geen mirakelen verrichten. Geldgebrek, afwezigheid van be-

meubeling en van een geschikt lokaal, verhuizing, opeenstapeling tegen een vochtige muur in een onverwarmde plaats en niet voldoende gecontroleerde ontleningen spraken eveneens hun woordje mee. Gezien er nooit een catalogus voorhanden was, werd het geheel ook moeilijk te raadplegen en dus weinig bruikbaar.

Nochtans groeide de boekerij, aanvankelijk zeer klein begonnen, intussen voortdurend aan. Het dagelijks Bestuur, bekommerd om dit alles, liet op 2 november 1967 het ganse boekenbezit naar Knesselare overbrengen, om er door een verantwoordelijke behoorlijk nagezien, beheerd en voorlopig bewaard te worden. Mocht het Genootschap eenmaal over een museum of ander gevoeglijk lokaal te Eeklo kunnen beschikken, dan zal men ook de bibliotheek daarheen overbrengen.

Nazicht en klassering zijn pas begonnen. Verschillende uitgaven liepen ernstige beschadiging op, door vochtigheid en damp. Hier en daar ontbreken nummers van bepaalde reeksen en publicaties. Wie nog tijdschriften of werken in leen mocht hebben, wordt hoogdringend verzocht deze spoedig te willen terugbezorgen, zoniet wordt een volledige klassering onmogelijk.

De boekerij bevat bijna uitsluitend jaarboeken en tijdschriften, door ruildienst verkregen, in de loop der jongste tien of vijftien jaar, alsook een paar schenkingen. Met aandrang vraagt men alle leden die iets publiceren of vroeger gepubliceerd hebben (ook overdrukken), minstens één exemplaar daarvan aan het Genootschap af te staan. Natuurlijk worden alle nieuwe schenkingen — van wie dan ook — en giften van oude boeken, handschriften, prenten, kaarten, foto's, tijdschriften, dagbladen, illustraties, enz..., in dank aanvaard, tegen aflevering van een bewijsschrift.

De ruildienst zal sterk uitgebreid worden, terwijl wij van nu af ook boeken zullen aankopen en / of ruilen, in de mate van onze middelen. Het spreekt vanzelf dat vooral het Meetjesland in het centrum van onze belangstelling zal staan.

In 1968 zal een volledige catalogus verschijnen, ten behoeve van de leden. In principie staat de bibliotheek gratis ter beschikking van onze leden, die steeds een beperkt aantal werken, voor de duur van één maand, in bruikleen kunnen krijgen, zodra onze boekerij degelijk georganiseerd en gecatalogeerd zal zijn.

A. R.

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

Onze uitgaven geraken stilaan uitverkocht en sommige nummers worden antikwarisch reeds fel gezocht.

Het Genootschap zelf blijkt geen enkel exemplaar meer te bezitten van de jaarboeken I, II, III, XI en XII. Wie is er bereid één of meer van deze oude nummers af te staan of te verkopen, voor onze bibliotheek ?...

Ook de jaarboeken IV, V, VI, VIII, X en XVII zijn van heden af niet meer leverbaar. Er is dus nog enkel een beperkte voorraad van de nrs VII, IX, XIII, XIV, XV en XVI. Te bestellen bij Alf. Ryserhove, Kloosterstraat, 54, Knesselare, tel. (09) 74.23.17. Betaling vooraf, 150 F per boekdeel, door storting op postrekening 6040.56 van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland, p/a Ol. Lippens, Gentstraat, 15, Lembeke.

A. R.

OUD AALTER

Het lag in onze bedoeling, bij de stichting van de «Werkgroep Heemschut» in het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland, zo spoedig mogelijk over te gaan tot het publiceren van ikonografische documenten, met betrekking tot het verleden van onze streek.

Zo spoedig mogelijk — want de tijd dringt. In ons snel evoluerend gewest, verdwijnen er jaarlijks oude huisjes, kruisen, deurportalen, ramen, ankeringen, veldkapelletjes, hoeven, schuren en andere gebouwen, terwijl de voorlopig nog overblijvende vaak «gemoderniseerd» en maar al te dikwijls hopeloos verminkt worden. Onze fotografische speurtochten hebben ons van dit alles nog meer dan ooit overtuigd. Zonder afkerig te staan tegenover de opgang van ons gewest, blijven de littekens van het verleden en het vertrouwde beeld van onze straten en dorpen, ons niettemin zeer dierbaar, zo dierbaar, dat wij ze wilden vastleggen. Het nageslacht zal er ongetwijfeld dankbaar voor zijn.

In dit eerste artikel presenteren wij aldus (uit een verzameling van méér dan honderd !) een veertigtal beelden van het oude Aalter, zowel van wat ons momenteel aldaar nog rest, als van wat reeds totaal of gedeeltelijk verdween. Wij kozen deze gemeente uit om verschillende redenen.

In alfabetische rangschikking komt Aalter vooraan op de lijst der lokaliteiten van het Meetjesland ; onze dokumentatie over dit belangrijk dorp was vrij volledig ; er is aldaar een nooit geziene evolutie, een echte sociaal-ekonomische omwenteling aan gang ; en daar was vooral de royale steun te vinden vanwege het dynamisch Gemeentebestuur, dat wij hier onvermengd huldigen en danken voor zijn belangstelling, hulp en aanmoediging. Moge dit voorbeeld van Aalter navolging vinden !

Wij hebben, bij deze nieuwe wijze van publikatie, willen vermijden, tot een aaneenschakeling van «prentjes» te komen. Daarom werden er telkens korte teksten ingelast met historische en bouwkunstige bijzonderheden, uiteraard vulgariserend, doch steeds verantwoord. Uitgebreide studies en resultaten van opmetingen of vergelijkingen kunnen later volgen.

Nu hopen wij slechts dat deze littekens van «Oud Aalter» in een brede kring gunstig zouden onthaald worden en terzelfdertijd lees- en kijkgenot verschaffen...

De kerk van Aalter 1783-1903.

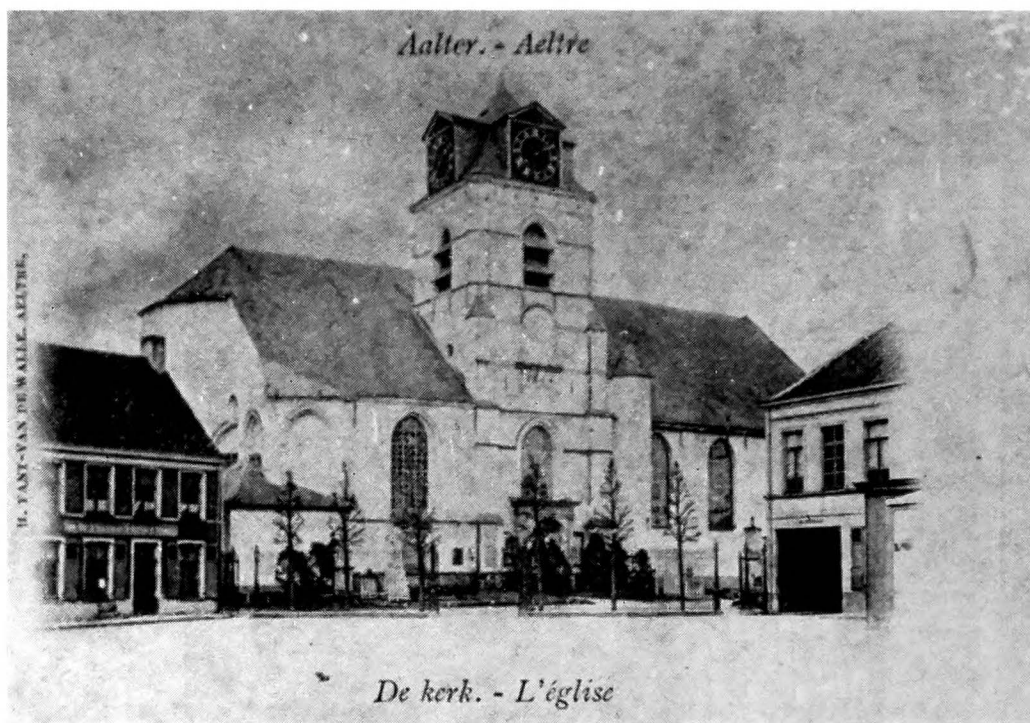
1. — *De oude kerk, gezien van uit de Kerkstraat. Hoek van het vroegere kerkhof.*

De kerk van Aalter werd in 1590, tijdens de Geuzentijd, door Hollandse Vrijbuiters, verwoest. De heropbouw vorderde zeer langzaam. Het jaartal 1655 in de huidige toren herinnert aan de heropbouw van deze toren, maar het westelijk deel van de noordbeuk werd slechts in 1783 herbouwd. Het beeld dat wij hier zien, is de kerk van na 1783.

In 1903 werd deze kerk grondig van uitzicht gewijzigd en in een hooggotisch kleedje gestoken. De toren werd aanzienlijk verhoogd en kreeg een scherpe spits en, aan de westkant, werd het gebouw met twee galerijen verlengd.

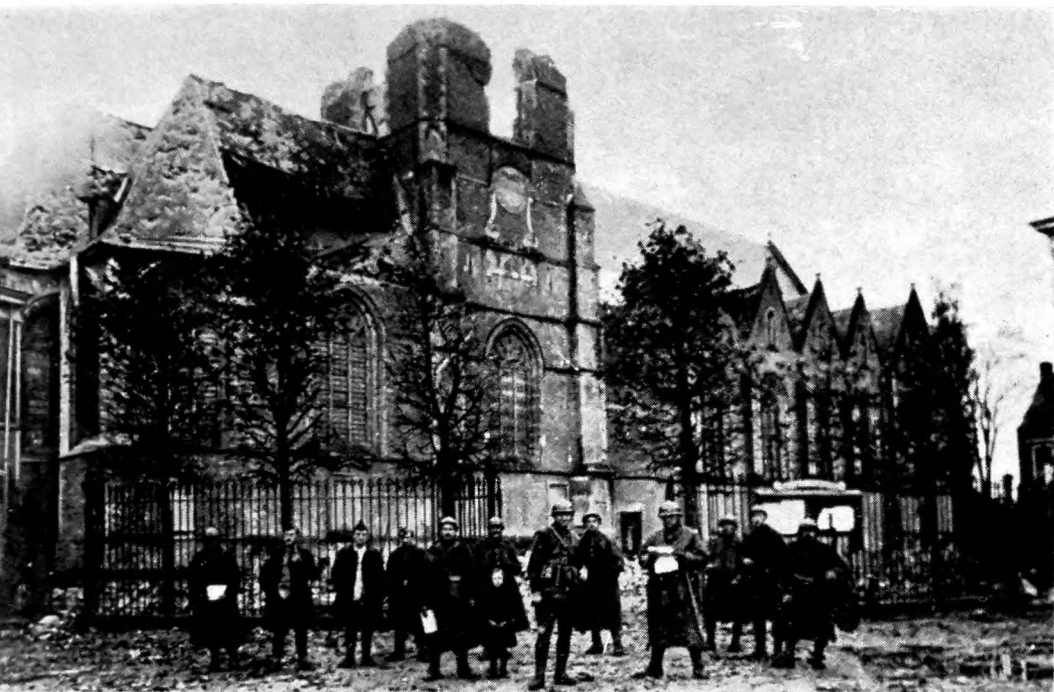
In 1906 werd het kerkhof rond de kerk buiten dienst gesteld.

(Foto uit : Van de Genachte, Rond Aalter, 1904, blz. 273).

2. — Kerk en hoek van de Plaats, vóór 1903.

Prentkaart, uitgave H. Faut-Van de Walle, Aalter, in het bezit van de h. Arthur Verhoustraete.

3. — *Verwoeste Sint-Corneliuskerk met pas aangekomen Belgische soldaten.*

Aalter werd op 19 oktober 1918 door Belgische troepen bevrijd. Vóór hun aftocht lieten de Duitsers de toren van de kerk, boven de eerste verdieping, in de lucht vliegen. Daardoor werd ook aan het overige van het kerkgebouw grote schade aangericht, vooral aan de daken van het hoogkoor en van de O.-L.-Vrouwebeuk. Gelukkig werd geen enkel van de mooie, gebrandschilderde vensters beschadigd.

4. — *Herstelling van de kerk in 1921. Toren half afgewerkt.*

Na de verwoestingen van 1918 werd de kerk hersteld, in de toestand zoals zij voordien was. De Commissie voor Monumenten had gewenst dat de toren met een verdieping zou verlaagd worden, doch er werd daarop niet ingegaan en de Commissie trok naderhand zelf haar eerste zienswijze in. Een opschrift aan de buitenzijde van de toren, gekapt in steen, herinnert aan de feiten : «*Destructa 1918, refecta 1921*».

5. — De Plaats, met «boterkot», en de oude kerk.

Prentkaart van vóór 1903, uit de verzameling van de h. Verbeke, Koggestraat, Gent.

De «plaats» van Aalter had vroeger de vorm van een rechthoekige driehoek, met dien verstande dat de schuine zijde liep vanaf het kerkhek op de zuidoosthoek van het tegenwoordig spijshuis «Het Lam», tot ongeveer rechtover de huidige herberg Ornelis. Het hoekpunt van de rechthoekszijden bevond zich, zoals trouwens nu nog, op de hoek van de Lostraat. De «plaats» was eertijds dus veel kleiner en kreeg haar tegenwoordige, rechthoekige vorm pas in 1856.

Een koninklijk besluit machtigde in 1832 de gemeente een wekelijkse markt in te richten, op woensdag. Deze markt groeide spoedig uit tot een voornamelijk boter- en Eiermarkt. De boter werd gewogen in een houten loodsje, dat in het midden van de Plaats stond. Dit wansmakelijk, okerkleurig geveerd, gebouwtje werd in 1908 vervangen door een permanente metalen muziektempel of «kiosk», waarvan de onderbouw in natuursteen de boterweegschaal herbergt. Gewijzigde afzetmogelijkheden van de melk (melkerijen en zuivel-

fabrieken) en van de eieren (afhaling aan huis) zijn de oorzaak dat er nu wekelijks nog slechts enkele tientallen kilo's «hoeveboter» ter markt gebracht worden, maar voor allerlei andere goederen trekt de wekelijkse markt nog tamelijk veel volk, vooral huismoeders. Sinds enkele jaren heet het plein aan de kerk officiëel «Markt», doch rasechte Aaltemaren blijven voort van de «plaatse» spreken.

6. — Panorama van de Markt, met het «boterkot», vóór 1903.

Hier zien wij een deel van de «Plaats» met de ingang van de Stationsstraat. De schouw op het voorplan is die van de verdwenen brouwerij Bruneel. In de verte, links, ziet men nog een andere schouw en de kuip van een molen; deze laatste werd opgericht als oliemolen (stampkot) rond 1770. Hij staat op de boord van de Grote Warande, een voormalige mergelput. Reeds in 1855 werd hier ook graan gemalen; in 1882 werd hij veranderd in een stoommaalterij. Hij is reeds van vóór 1940 buiten gebruik.

De windmolen rechts op de afbeelding werd in 1842 gebouwd op de hoogste plaats van Aalter (26 m). Tijdens een stormnacht, op 17 november 1940, geraakte deze molen van zelf in gang.

draaide warm, vatte vuur en brandde volledig uit. De puinen van de kuip zijn nog blijven staan tot in 1957.

Bemerk dat er op deze foto nog niets te bespeuren valt van de grote uitbreiding die Aalter genomen heeft in de streek aan de horizon (Molenstraat, Weibroekdreef, Keltenlaan, enz.).

7. — *Zelfde panorama van de Markt, met kiosk, omstreeks 1910.*

De nummers 6 en 7 zijn afdrukken van prentkaarten uit de verzameling van de h. Verbeke te Gent.

8. — *Hoek van de Markt, kant Stationsstraat, 1904.*

Prentkaart uit de verzameling van de h. De Pau, te Adegem.

9. — *De Stationsstraat, met twee hondekarren.*

Foto A. De Vlieger, begin van deze eeuw.

10. — De Stationsstraat, met «triemkar» en tramspoor, circa 1910.

De Stationsstraat, de voornaamste straat van Aalter, werd vroeger de «Meuledreef» geheten, welke laatste naam nog volop in gebruik was tot vóór een vijftigtal jaren. Deze straat werd aldus genoemd omdat de molen van Aalter er langs stond. Deze molen heeft eerst nog gestaan op de driehoek achter het H. Hartmonument, nabij het Station, maar werd in de 18e eeuw overgebracht naar een plaats ongeveer in de hoek van de Stationsstraat en de Kouter. Hij werd in 1883 definitief afgebroken.

Op afbeelding 10 ziet men rechts op de voorgrond het huis Goeminne, waarover meer onder nummer 14. Daar rechtover staat nu, in plaats van het lage, witgekalkte huis op de foto, het gebouw van de Algemene Bankvereniging.

De tramsporen zijn die van de buurtspoorweg van Aalter naar Tielt, die op 5 december 1886 in gebruik genomen werd. De sporen werden in januari 1943 weggebroken en sindsdien wordt de verbinding verzekerd door een autobusdienst.

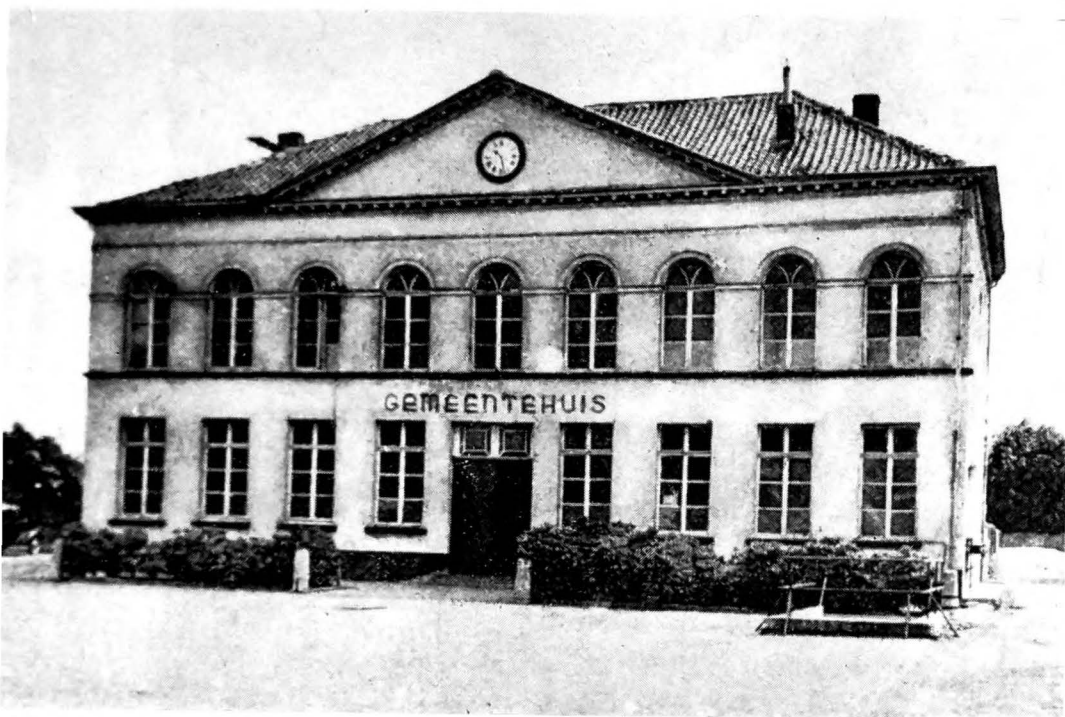

11. — Gemeenteschool op de Boomgaard, begin 20^e eeuw.

De ingang van het gemeentesekretariaat, ondergebracht in hetzelfde gebouw, was links. Bemerkt de rijen bomen aan weerszijden van het plein.

Deze gemeenteschool werd in 1845 opgericht op een stuk grond, dat toen een boomgaard was; vandaar de naam «Boomgaard», gegeven aan het plein vóór de school. Deze naam werd enkele jaren geleden vervangen door de minder gelukkige naam «Gemeenteplein». Gezegd stuk grond is een deel van het vroegere «Hof van Praat». Hieromtrent stond in de 16^e eeuw het «huus» van de heer van Aalter. Het gebouw van de gemeenteschool diende tevens als onderwijzerswoning en als gemeentehuis. De gemeentelijke diensten waren op de verdieping ondergebracht, waartoe men toegang kreeg door de deur links en langs een trap, die echter beide pas later aangebracht waren, namelijk toen de gemeenteonderwijzer er zijn beklag over maakte, dat de toegang tot het gemeentehuis dwarsdoor zijn woning liep.

De gemeenteschool en de onderwijzerswoning bleven hier gevestigd tot in 1937. Van dan af diende dit gebouw nog uitsluitend voor de gemeentediensten. De bomen ervoor zijn reeds van vóór 1940 gerooid.

12. — *Het Gemeentehuis 1937-1963.*

Zo zag het Gemeentehuis er uit, vóór de totale verbouwing, binnen en buiten, en de modernisatie van 1963.

15. — *Deurportaal van het huis Ere-notaris Voet-Pussemier, Stationsstraat, 31.*

Foto R. Tondat, 1966.

Bemerkt het mooie, oudere doch minder rijke fronton, in vergelijking met volgend nummer. Hier is ook de deur zelf nog origineel.

14. — *Deurportaal van het huis Goeminne, Stationsstraat, 27.*

Foto R. Tondat, 1966.

Recht tegenover het gemeentehuis staat een oud herenhuis, thans bewoond door de ere-notaris Voet-Pussemier (zie nr 13) en links ernaast nog een ander, thans tweewoonst, respectievelijk bewoond door de heer Alfons Goeminne en zijn zoon François. De hier afgebeelde, prachtige deur is deze van het huis bewoond door François Goeminne.

Het huis Voet Pussemier is het oudste van de twee. Het werd gebouwd door Pieter Roelandts, baljuw van Aalter sedert 1742 en die overleed in 1781. Deze had in 1753 van Maximiliaan prins van Rubempré, heer van Aalter, in eeuwige cijns gekregen de grond waarop beide hier besproken huizen staan, zijnde toen een geruïneerde hofstede en land. Wanneer de baljuw Roelandts daarop een huis bouwde is niet precies geweten, maar twee halfverheven beeldhouwwerken, gekapt op de schouwen in de beide salons op de voorzijde van het huis, laten toe het tijdstip te bepalen wanneer dat gebeurde. Op de schouw van het salon aan de noordkant staat de beeltenis van keizer Jozef II en op de schouw van het salon op de zuidkant staat een vergrote vijg. Deze twee afbeeldingen wijzen ook op de politieke gezindheid van de bouwheer. De zoon van de baljuw, de griffier van Aalter Jan-Baptist Roelandts had van zijn vader ongeveer een gemet grond afgekocht, gelegen op de zuidzijde van het huis van zijn vader. De juiste datum van die koop staat in de bron niet vermeld, maar dat was in ieder geval vóór 1781, tzt. vóór de dood van baljuw Pieter Roelandts. Evenmin is geweten wanneer Jan-Baptist hier een woning (het huis Goeminne) bouwde, doch het was vermoedelijk wel rond 1770, als hij trouwde, of kort daarna.

— Dat hier de in 974 vermelde «villa Haleftra» stond, is misschien mogelijk, doch kan niet bewezen worden.

* * *

In de Stationsstraat bevindt zich nog een derde mooi deurportaal, namelijk dat van het huis nr 4, M. De Wulf-Roels.

Van jongere datum dan beide voorgaande (19e eeuw), bevat het eveneens zeer sierlijk smeedwerk in de waaier.

* * *

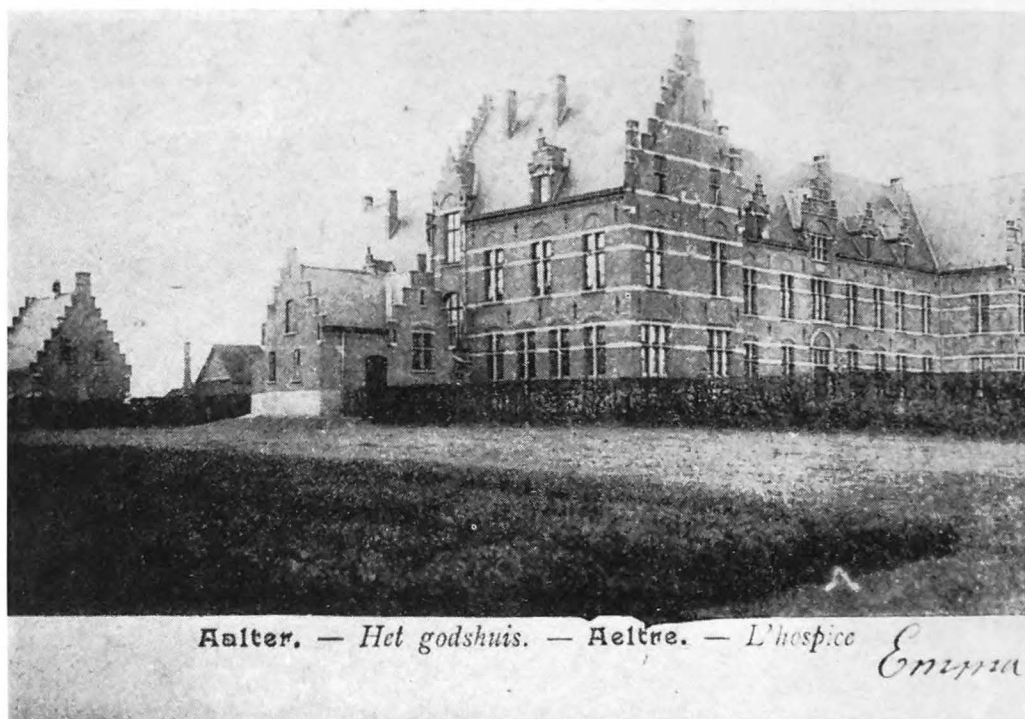

15. — Station met postkoets.

Prentkaart uit de verzameling van de h. Verbeke, Koggestraat, Gent, begin 20^e eeuw.

De spoorlijn van Gent naar Oostende werd in december 1838 voor het verkeer geopend. Deze lijn sloot te Gent aan met die naar Mechelen, alwaar verbinding was met Brussel en met Antwerpen. (De lijn van Gent, over Aalst, naar Brussel is van latere datum). Aalter, met Landegem en Bloemendale (oud station van Beernem), was één van de drie stations die aanvankelijk tussen Gent en Brugge bestonden.

Reeds in 1840 reden er diligencies van Aalter naar Tielt en naar Eeklo, in aansluiting met sommige treinen. Deze diensten hielden natuurlijk op wanneer beide steden zelf bij het spoorwegnet aangesloten werden. Later kwamen er postkoetsen van Aalter naar Knesselare en naar Lotenhulle-Poeke. Deze laatste dienst bleef bestaan tot in 1912, wanneer de buurtspoorweglijn van Gent naar Nevele verlengd werd tot Ruiselede. De postkoets van Knesselare naar Aalter staakte haar dienst ofwel in 1886 (opening van een regelmatige vervoerdienst Knesselare-Brugge), ofwel rond 1900 (aanleg van de buurtspoorweg Brugge-Knesselare-Ursel).

16. — Het Hospice (Sint-Antoniusgesticht), vóór 1914.

Dit gesticht werd opgericht als ouderlingentehuis in 1898. De grond was geschonken geweest door Francies Rombout († 1888), wiens woning, waarin hij vele jaren school gehouden had, op die plaats stond. Het gesticht werd meermaals vergroot, onder meer met een materniteit en met een kapel met toren. De kapel werd in 1942 ingezegend door de pastoor van Aalter en in 1950 plechtig gewijd door de bisschop. De foto toont vanzelfsprekend al deze vergrotingen nog niet.

De zware haag vóór de gebouwen (hier nog betrekkelijk jong aanplant op de afbeelding) werd door een fraai, laag stenen muurtje vervangen, toen de Lostraat verbreed werd in 1963.

17. — *Ter Walle, Brugstraat, in 1903.*

Foto uit : Van de Genachte : Rond Aalter, 1904, blz. 432.

Dit is een oud «huis van plaisance», buitenverblijf van de heren van Ter Walle en zetel van de heerlijkheid van die naam. Het werd gebouwd in de 17^e eeuw en is nu wellicht het oudste huis van Aalter. Het is ten onrechte dat op de afgedrukte foto dit huis «Mannewaerde» heet. Manewaarde ligt niet hier, doch meer westwaarts rond Nobelstede.

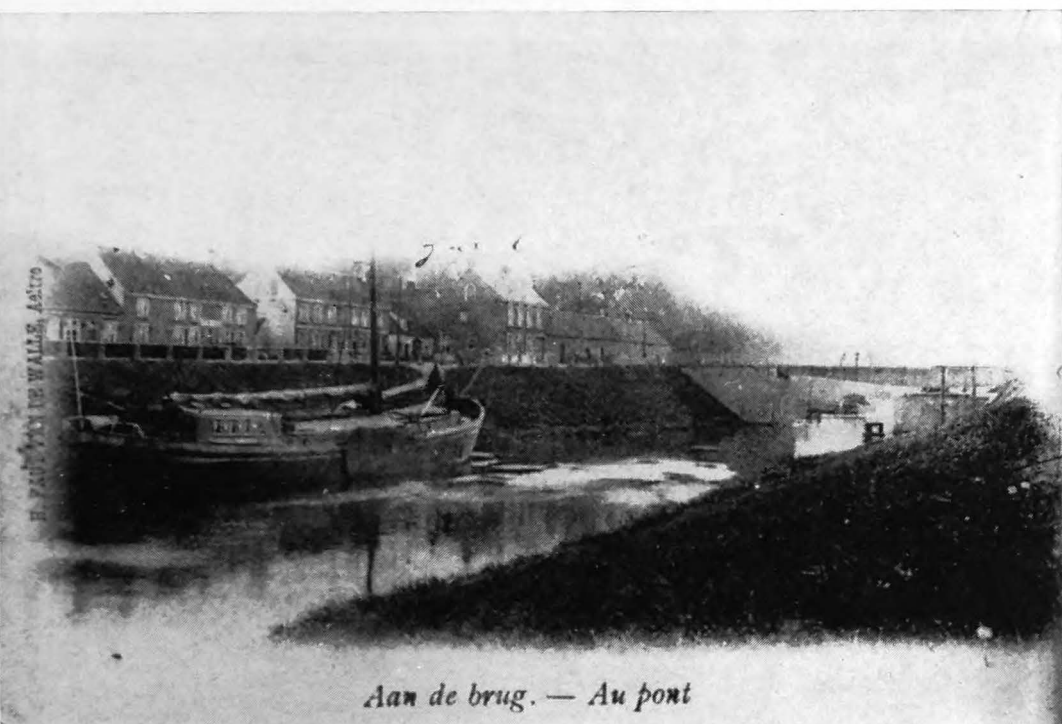

Aan Aelterbrug.

18. — Aan Aalterbrug. Verdwenen huizen op de noordzijde van de vaart ; 1903.

Foto uit : Van de Genachte : Rond Aalter, 1904, blz. 448.

De herberg was de vroegere afspanning «Sint-Arnout». Deze oude huizen werden in 1940 afgebroken, om de vaart te kunnen verbreden.

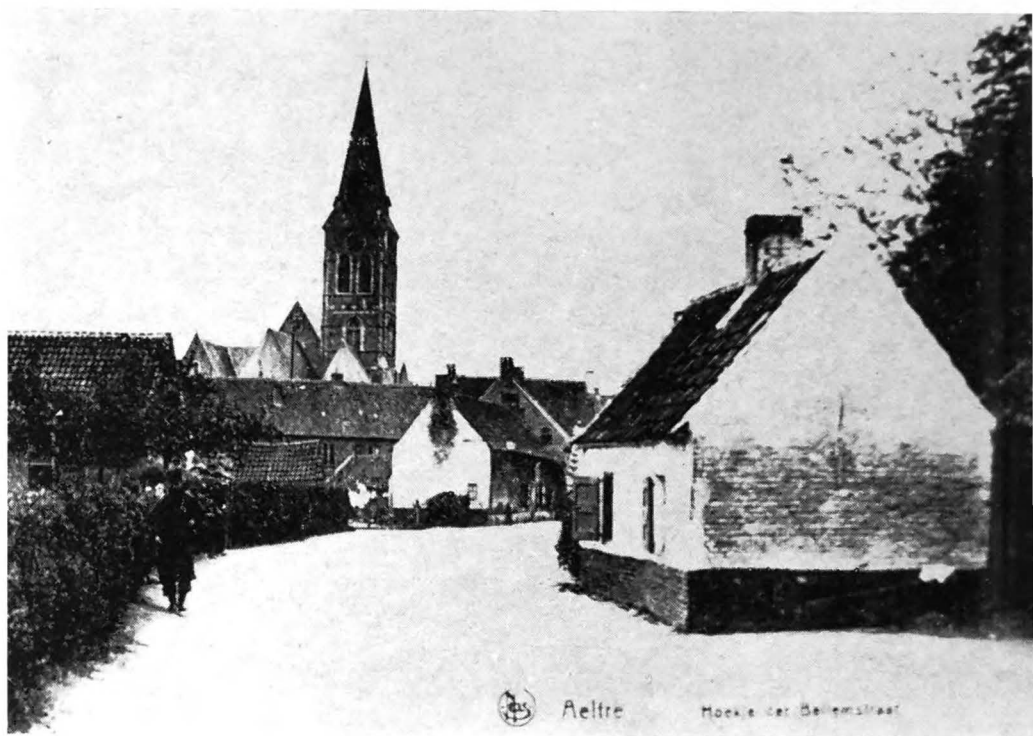
19. — Aan de brug, 1898.

Prentkaart uit de verzameling van de h. Verbeke, Gent.
Uitgave H. Faut-Van de Walle, Aalter.

Het kanaal van Brugge naar Gent, voor wat betreft het deel van de Nieuwendam te Aalter tot Gent, werd gegraven van 1613 tot 1623. Het duurde echter tot 1775 vooraleer er een brug kwam te Aalter. De nieuwe vaart werd spoedig de verkeersader tussen Gent en Brugge, ten nadele van de heerwegen, die in verval geraakten. Reeds in 1624 vaarde er wekelijks een «marktschip» van Aalter naar Gent, later zelfs driemaal per week. Bovendien was er een passagiersdienst per schip (de bargie) tussen Brugge en Gent, met twee reizen heen en terug per dag : een dagdienst en een nachtdienst. De bargie legde alleen te Aalter aan en verwisselde er van paarden. Alzo ontstonden er te Aalter, bij de vaart, herbergen en hostellerijen. Op de noordzijde had men «Sint-Arnout» (nr 18) en op de zuidzijde «De Drie Posthoorns», «Sint-Huybrecht» (beide niet afgebeeld op de foto) en «De Papegaai», vlak vóór de brug. Een goede afbeelding van «De Drie Posthoorns» kan men vinden bij Van de Genachte, Rond Aalter, 1904, blz. 320.

De oude brug zal eerlang verdwijnen ; een nieuwe, die ligt in de as van de Knokkeweg, een weinig oostwaarts van de oude brug, is reeds enkele jaren in gebruik.

20. — *Hoekje van de Bellemstraat, 1909-1910.*

De twee hierop afgebeelde kleine huisjes hebben moeten plaats maken voor moderne gebouwen. Gans deze straat is totaal van aanblik veranderd. De doornenhaag werd vervangen door een afsluiting vóór het oude hofplaatsje (niet zichtbaar op de foto). De stalling, met mestvaalt ervoor, bestaat echter nog.

21. — Oostergem, Bellemstraat, 134. Hoeve Charles van de Veire.

Foto R. Tondat, 1966.

Mooie hofstede, met hoge ramen en interessante roedenverdeling ; bemerk de waterlijst aan de voordeur. Herbouwd omstreeks 1800. Oostergem, met Houtem en Oostmolen, drie aaneenpalende wijken, is een van de oudst bewoonde gehuchten van Aalter. Herinneren wij eraan dat het hier op Oostergem is, dat in 1952 een prae-historisch kerkhof ontdekt werd.

22. — *Prachtige hoeve van Irené van Hulle-de Mulder, Oostmolenstraat, 173.*

Foto R. Tondat, 1966.

Een der mooiste hofsteden van de streek, gans ongeschonden bewaard en in zeer goede staat van onderhoud.

Zij werd blijkbaar in driemaal opgebouwd. Het middendeel, vanaf het begin der «hondekens» onder het dak tot en met het tweede raam rechts van de deur, is het oudste (1740-50?). Het deel uiterst rechts (nog twee vensters) moet een 20-25 jaar later bijgebouwd zijn en is nog voorzien van dezelfde «hondekens». Het deel links is opnieuw jonger en het venster daarvan werd reeds vernieuwd, gelukkig op een vrij oordeelkundige wijze.

23. — *Hoeve, Oostmolenstraat, 136, Aimé Taildeman.*

Foto R. Tondat, 1966.

Type van een eenvoudiger hofstede, met de karakteristieke deur-
omlijsting van de streek en nederige roedenverdeling der ramen.
Dateert van 1770-80.

24. — Tweewoonst (kleine hoeven), Oostmolenstraat, 143-145,
Jules Brandt.

Foto R. Tondat, 1966.

Deze tweewoonst is van de eerste helft der 18e eeuw. Zij staat op de Lichtakker, tussen het Station en Oostmolen.

De gebouwen der nummers 22-23 bevinden zich langs dat deel van de Oostmolenstraat, dat vanaf het veer naar Bellem leidt. Dit is de oude Oostmolense heerweg.

De wijk Oostmolen kreeg zijn naam van de molen van de heer van Aalter, die stond dichtbij de huidige hofstede van den Heede, op de zuidelijke oever van de Hoge Kale of Durme, riviertje dat door de tegenwoordige vaart opgeslorpt werd en dat de oorsprong vormde van de Durme in het Land van Waas. Tot bijna een eeuw geleden nog, werd het deel van Oostmolen in de omgeving van de molen, nog «Durmhoek» geheten. De molen werd «Oostmolen» genoemd, in tegenstelling met de molen van de heer die in het dorp stond en die dus de «Westmolen» was.

De Oostmolen bestond al niet meer, toen de vaart in 1613-1623 gedolven werd en een traditie wil, dat hij door de Pietendriesmolen op Knesselare vervangen geworden is.

25. — *Het Schipken, eertijds herberg. Oostmolen-zuid, 15.*

Foto R. Tondat, 1966.

Dit huis staat op de barm van de vaart, aan het veer van Oostmolen, rechts van de straat die van Aalter-station komt. Het werd opgericht als herberg in 1768, bij octrooi van de prins van Rubempré, heer van Aalter.

Veren, nog meer dan bruggen, waren ideale plaatsen voor herbergen. Naast «Het Schipken», op de linkerzijde van de straat, had men «De Maagd van Gent» en recht daartegenover, dus aan de overzijde van de vaart «De Weijenaere». Deze beide laatstgenoemde herbergen zijn ouder dan «Het Schipken», want in 1779 schreef men dat men niet meer had kunnen ontdekken met wiens permissie of wanneer zij opgericht werden.

26. — *Hoeve op de zuidkant van Nobelstede, Manewaarde, 14.*

Foto R. Tondat, 1966.

Deze hoeve behoorde niet tot het oorspronkelijk domein van Nobelstede en werd daar nog maar vóór enkele jaren aan toegevoegd; zij maakt nu deel uit van het «Openluchtcentrum».

Deze hofstede dateert van het einde van de Oostenrijkse tijd. Zij staat aangeduid in het kadaster van 1810, doch volgens het landboek van 1635 was dit perceel nog «niet behuisd».

Het is een zeer mooi en voornaam gebouw met rijkgeruitede kruisvensters; de roedenverdeling in hout geeft telkens 36 ruitjes, het grootste gangbare aantal in deze streek. De vensters zijn echter eenmaal vernieuwd geworden, naar het oud model.

Het kasteel «Nobelstede» zelf vond zijn oorsprong in een huis van plaisance, uit het einde van de 16e of het begin van de 17e eeuw. Het werd in 1905 grondig gewijzigd.

27. — *Verdwenen watermolen van het Woestijngoed.*

De molen werd gebouwd in 1864 en afgebroken in 1961. Hij stond dichtbij de gebouwen van het Woestijngoed, op de Hollebeek, die een overblijfsel is van de bovenloop van de Hoge Kale en die een paar honderd meter verder in de vaart loopt.

Het Woestijngoed was de zetel van de voorname heerlijkheid van het Land van de Woestijne en, vóór de 16e eeuw, hebben de heren van deze heerlijkheid, die tevens heren waren van Aalter en Knesselare, hier herhaaldelijk verbleven. De gebouwen van dit goed brandden in 1894 af; zij werden herbouwd, doch niet meer in dezelfde orde als de oude. De singel rond de hoevegebouwen bestaat nog gedeeltelijk.

(Foto Kultureel Jaarboek Oostvl., 1961, II, blz. 45).

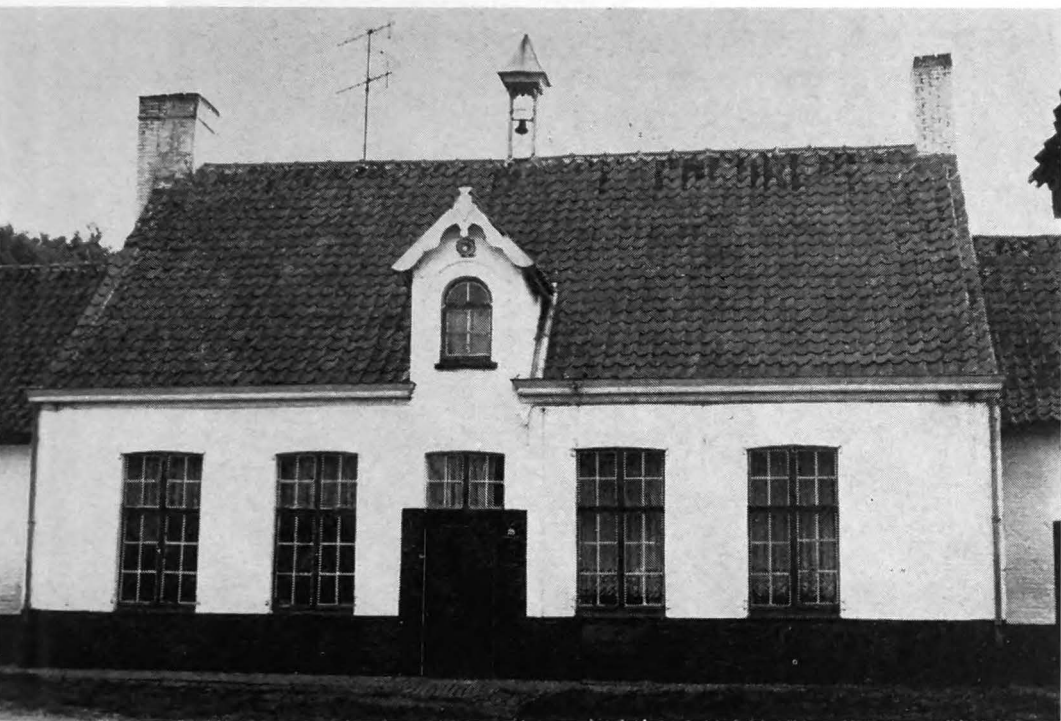

28. — *Wagenhuis in hout en stro, met hooi- en droogzolder. Hageland, 4. Hofstede gebruikt door Gerard Staelens.*

Foto R. Tondat, 1966.

Merkwaardig en zeldzaam voorbeeld van bouwwerk in hout en stro. Volgens het kadaster van 1810 was de grond waarop deze hofstede staat nog heide en bos, deel van het eigendom van een priester Wouters van Beveren en daarom Woutersveld geheten, later verbasterd tot Woedersveld. Volgens een jaartal op de gevel van het woonhuis, is deze hoeve gebouwd in 1829. Het woonhuis staat aan de oude heerweg van Gent naar Brugge.

Toch heeft er hier vroeger ook een behuisde hofstede gestaan, getuige het landboek van 1635. Latere documenten spreken van het «cleen goetje», een verbrande hofstede bij het oude fort (d. i. het gewezen fort van de Vijfringen, dat een weinig noordwestelijk van de tegenwoordige hoeve lag).

29. — *Hoeve Schoonberg, wijk Schoonberg, 14. Bewoner : Albert Hoste.*

Foto R. Tondat, 1966.

Deze hofstede staat in het vroegere Schoonbergbos, dat het foncier van de heerlijkheid Schoonberge was. Gezegd Schoonbergbos strekte zich uit tot op Ruiselede en een groot deel van de parochie Kruiskerke was Schoonbergs. Het voornaamste deel van de heerlijkheid lag echter ver oostwaarts van hier, namelijk in de Sterrewijk en in Stratem. Is de Pietberg in Stratem soms niet die «scone berg»?...

De hoevegebouwen komen duidelijk voor op de kaart van graaf de Ferratis (1778), met de omwalling en de benaming «Schoonbergh» erbij. Vreemd genoeg, staan zij niet vermeld in het kadaster van 1811, waar zij klaarblijkelijk vergeten werden. Belangrijke verbouwingen aan huis en stallen moeten omstreeks 1825 plaats gegrepen hebben.

30. — *Kruis van de Vijfringen, Sterrestraat.*

Foto R. Tondat, 1966.

Dit kruis gaat ongetwijfeld terug op een kruis dat de bisschop van Doornik, Walter de Marvis, hier op een boom (of in de grond) tekende, toen hij in 1242 de grenzen van Aalter en andere dorpen afbakende. Het werd laatst vernieuwd in 1933. Eigenaar is de heer Jacques Haus. In 1949 werd er aan de voet van dit kruis een steen geplaatst, tot aandenken aan leden van de familie Haus, tijdens de jongste oorlog tragisch omgekomen in Duitsland. Die steen is versierd met de wapenschilden, zowel van de Duitse als van de Belgische tak van het geslacht Haus.

Van de hoeve «De Vijfringen», zoals ze was in 1903, is er een goede foto te vinden bij Van de Genachte, Rond Aalter, 1904, blz. 128.

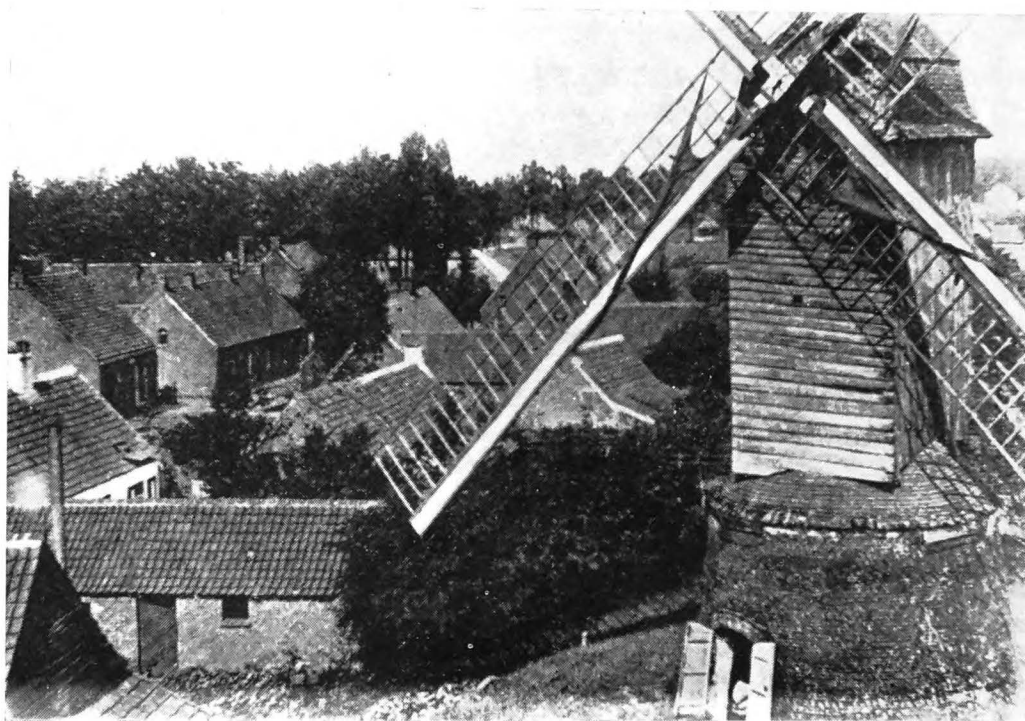
51. — Hoeve, wijk Eendekooi, 3, gebruikt door Achiël de Deyne.

Foto R. Tondat, 1966.

Bemerk de beide nissen boven de deuroplijstingen.

Op de schouw in de keuken van deze hoeve prijkt het jaartal 1763. Deze hofstede heeft een andere vervangen, die wat meer zuidwestwaarts stond. Zij staat op het gebied van de vroegere heerlijkheid Buigezele, maar was er het foncier niet van; dit was het sedert een twintigtal jaren gedempte Buigezelewalleke, een omwalde, beplante mote aan de Katteweg.

De wijk Eendekooi ontleent zijn naam aan een inrichting om wilde eenden aan te lokken en te vangen, die bestaan heeft op de noordelijke rand van de thans volledig drooggelegde Beerlo-vijver aldaar. De eigenlijke hofstede «Eendekooi» staat op Ruiselede, ongeveer op de plek van de oude eendekooi.

32. — *Panoramisch zicht op het dorp van Sint-Maria-Aalter, met verdwenen windmolen, omstreeks 1907.*

De molen werd in 1844-45 gebouwd door Clement Perneel, in 1910 was hij vervallen en in puin, in 1911 werd hij gesloopt door de toenmalige eigenaar, heer Octaaf Claeys-Van den Bon.

Het dorp van het Aaltershoekje, met zijn zeer vele kleine huisjes, dankt zijn ontstaan aan een uitneming van woeste grond uit het Egipteveld, gedaan op het einde van de 17e eeuw door Guillaume Botterman jegens de heer van Woeste. Deze uitneming geraakte langzamerhand meer en meer verbrokkeld en bebouwd, zodat een waar dorp ontstond. Het Aaltershoekje werd parochie en kreeg zijn kerk in 1851. De titelheilige is Onze-Lieve-Vrouw, Hulp der Kristenen : vandaar Sint-Maria-Aalter.

(Foto Kultureel Jaarboek Oostvl., 1961, II, blz. 45 ; ook op blz. 44 komen er drie afbeeldingen voor van verdwenen Aalterse molens, enkel nog met de stenen kuip).

33. — Verdwenen buitenverblijf Blekkervijver te Ste-Maria-Aalter, vóór 1 juli 1907.

Verzameling heer De Pau, Adegem.

De Blekkervijver was een deel van het vroegere Jezuïetengoed en werd in 1780, na de opheffing van de Jezuïetenorde, gekocht door Jan-Baptist Roelandts, griffier van Aalter. Zijn zoon, eveneens Jan-Baptist, negociant te Antwerpen, bouwde hier een buitenverblijf, alwaar hij aan paardefokkerij deed. Hij overleed hier kinderloos in 1839. Zijn nicht, de echtgenote van Alexander Jullien, erfde al zijn goederen. Na haar dood, in 1893, werd de Blekkervijver aangekocht door de heer Karel Mast-de Maeght (vandaar de naam : Mastens goed), die veel veranderingswerken aan het buitenverblijf liet uitvoeren en dit tenslotte, in 1924, totaal deed slopen. Het werd vervangen door een kasteel, dat in 1948 aangekocht werd door de Congregatie der Broeders van Liefde, die er hun noviciaat overbrachten (St-Stanislasgesticht).

34. — Kasteel Schuurlo te Ste-Maria-Aalter, totaal gesloopt in 1931.

Prentkaart uit de verzameling van de heer Verbeke, Gent.

35. — *Neerhof van het kasteel Schuurlo, wijk Schuurlo, 13. Bewoner : Roger Rijckaert-Landschoot.*

Foto R. Tondat, 1966.

Het kasteel onder nummer 34 werd gebouwd in 1890, maar reeds in 1931 helemaal afgebroken, omdat het te vochtig was (Schuurlo bestond vroeger inderdaad uit een reeks vijvers). Het werd op een drogere plaats herbouwd.

Het eerste gebouw op Schuurlo was echter de hier afgebeelde hoeve (nr 35), die alleszins dateert van vóór 1780 en thans neerhof is van het kasteel.

56. — *Het Bakensgoed te Ste-Maria-Aalter, wijk Bakensgoed, 5.*

Foto R. Tondat, 1966.

Dit goed ligt daar waar Aalter, St-Joris-ten-Distel en Beernem samenkomen. Pachter is Maurits de Jaeger-Schelstraete, uit Knesselare.

Dit goed gaat terug op een uitneming jegens de heer van Woeste, in 1525, van 33 bunder veld uit het Bulskampveld. Een «stedekin» of kleine hoeve bestond hier reeds in 1572. Dit goed kwam in 1655 aan het geslacht Bake en het behoort nog hedendaags toe aan aanverwanten ervan. De huidige gebouwen zijn van de 18^e eeuw, doch moeilijk juist te dateren; het lage woonhuis met de kleine ruitjes is alleszins ouder dan het hogere gedeelte met de kruisvensters.

37. — *Pijlerkapel in metselwerk, op het Bakensgoed.*

Foto R. Tondat, 1966.

Niets is er geweten omtrent de oprichting van dit vrij oud «pilaartje» in kleine, rode baksteen (een soort papesteen), doch het werd met veel vakmanschap opgebouwd. Voor zover ons bekend, is het ook het enige rond pijlerkapelletje in baksteen, van gans het Meetjesland.

58. — *Goed ter Blomme te Ste-Maria-Aalter, wijk Bakensgoed, 6.*

Foto R. Tondat, 1966.

Deze klokhoeve (thans bewoond door Laurent van de Caveye-Van Vynckt) gaat, juist zoals het Bakensgoed, terug op een uitneming jegens de heer van Woeste, in de eerste helft van de 16^e eeuw, van veld op het Bulskampveld. De hier afgebeelde woning dateert echter maar uit de periode 1790-1820.

Het Bakensgoed en het Goed ter Blomme behoren tot de oudste ontginningen uit het Bulskampveld, op het grondgebied van Aalter.

59. — Oud huisje, Blekkervijverstraat, 5, Ste-Maria-Aalter, bewoond door Emiel de Buysser.

Foto R. Tondat, 1966.

Een van de laatste witgekalkte huisjes, zo typisch voor deze schrale streek. De roedenverdeling der ramen vertoont tweemaal de gewone 24 ruitjes en, in het kleine kamervenster, 9 ruitjes. Ook de aangebouwde stalletjes zijn aan beide zijgevels aanwezig, links in baksteen, rechts in hout.

40. — *Tweewoonst van boswerkers en landarbeiders uit het midden der 19^e eeuw, Blekkervijverstraat, 11 - 13, Ste-Maria-Aalter. — Bewoners : Alfons van Hoecke en Wed. Gustaaf Laseur.*

Foto R. Tondat, 1966.

Het huisje onder nr 39 dateert van vóór 1810 ; deze tweewoonst is van jongere datum (omstreeks 1850). De roedenverdeling is arm en laat slechts 12 ruitjes per raampje zien. In zijn ontzettende poverheid is deze foto ook een dokument : hier leefden eenmaal twee gezinnen met tien, twaalf kinderen, in toestanden waarvan het moderne Vlaanderen gelukkig geen idee meer heeft.

Wie meer historische bijzonderheden verlangt, kan deze vinden in :

- A. Verhoustraete : Molens binnen het maalgebied van het land van de Woestijne, Appeltjes van het Meetjesland, II, 1950 ;
Molens van Aalter na 1795, id., II, 1950 ;
De verering van de H. Cornelius te Aalter, id., III, 1951 ;
Over het Stalinsgoed en de Ganzeplas te Aalter, id., V, 1953 ;
Mengelingen over de noordkant van Aalter, id., VII, 1955 ;
Over de scheepvaart op het kanaal van Gent naar Brugge en over de marktschepen in het bijzonder, id., VII, 1955 ;
Sinte-Maria-Aalter, id., VIII, 1957 ;
Het oostelijk deel van het Bulskampveld en de ontginning ervan, id., X, 1959 ;
Het Wessegemse op Aalter, id., X, 1959 ;
De kerk en de kerkelijke instellingen te Aalter rond 1600, id., X, 1959 ;
Het Vijfringengood te Aalter, id., XI, 1960 ;
Het Bakensgoed te Aalter, id., XI, 1960 ;
De rondreis van Walter de Marvis, bisschop van Doornik, in 1242, id., XII, 1961 ;
De Pietendries op Knesselare en Aalter, id., XIII, 1962 ;
Over de Pastorij van Aalter, id., XIII, 1962 ;
Leenroerig overzicht van Aalter, id., XV, 1964 ;
Feodaal overzicht van Ruiselede, id., XVI, 1965 ;
Leenroerig overzicht van Aalter, II, id., XVII, 1966.
- H. Van de Genachte : Rond Aalter in den Franschen Tijd, Snoeck-Ducaju, Gent, 1904, 623 blz. (enkel voor de foto's ; de tekst is historisch volkomen onbetrouwbaar).
- Kultureel Jaarboek van Oost-Vlaanderen, Gent, delen 1955 (urnenveld te Oostergem) en 1961-II (molens).
- Ons Heem, Landdagnummer, Meetjesland, jaarg. XX, lentemaand 1966.
- Alfons Ryserhove : Knesselare, 1945 ;
Feodaal Knesselare, Appeltjes van het Meetjesland, XV, 1964 ;
De Geuzenberoerten in de streek van Knesselare, id., III, 1951.
- Gemeente Aalter . Brochure «Oordeel zelf... Zes jaar gemeentelijk beleid», september 1964, Drukk. Schoonaert, Aalter (met 54 foto's).
- F. de Potter/J. Broeckaert : Geschiedenis der gemeenten van Oost-Vlaanderen, Aalter ; 54 blz., arrond. Gent, reeks I, deel 1.
- G. vanden Gheyn : Aeltre, in : Oudheidk. inventaris van Oost-Vl., Gent, 1911-1915 ; afl. 3 ; 4 blz., met illustr.
- A. de Loë : Fouilles au «Heidensch Kerkhof» à Aeltre ; in : Ann. de la soc. royale d'archéologie de Bruxelles, jaarg. 16, 1902, blz. 33.

Alfons RYSERHOVE
Romano TONDAT
Arthur VERHOUSTRAETE

Bestuursleden :

Mej. Dr. Elisabeth DHANENS, voorzitter, Eeklo.
 Ap. Pr. RYCKAERT, ondervoorzitter, Zomergem.
 M. Achiël DE VOS, sekretaris, Evergem.
 M. Oskar LIPPENS, penningmeester, Lembeke.
 M. Alfons RYSERHOVE, bibliotekaris, Knesselare.
 M. Romano TONDAT, leider werkgroep Heemschut, Eeklo.
 Ir. Luc STOCKMAN, Aalter.
 M. Georges van VOOREN, Aardenburg.
 Adv. Lucien LAMPAERT, Eeklo.
 M. Wilfried STEEGHERS, leider werkgroep Familiekunde, Gent.

Steunende leden :

Gemeentebestuur AALTER
 ADEGEM
 BASSEVELDE
 EEKLO
 EVERGEM
 LEMBEKE
 LOVENDEGEM
 SINT-MARGRIETE
 WAARSCHOOT
 ZOMERGEM

Leden :

AALST :	M. Martens Jozef.
Stadsbibliotheek.	M. Michiels Maurits.
	Parochiale Bibliotheek.
	M. Pollefliet Ramon.
AALTER :	M. Smessaert Kamiel.
M. Alyn Jan.	M. Struyve Frans.
M. Bockaert Karel.	Ap. Tavenier Robert.
Broeders van Liefde, St.-Gerolfinst.	M. Thys Maurice.
Broeders van Liefde, St.-Stanislasnov.	M. Van Acker Herman.
E. H. Boussen Achiël	M. Van Driessche Robert.
M. Cocquyt August.	M. Verhoustraete Arthur.
M. De Bruyne Gaston.	
Mej. De Decker Annie.	AARDENBURG (Ned.) :
Ap. Delhuvonne.	M. Dezutter Willy.
M. De Wulf Emiel.	M. Dierick Walter.
Tandarts Haers Marcel.	Gemeentebestuur.
M. Haus Marc.	M. Rosseel Jacobus.
Z. E. H. Heinkens A., pastoor.	M. Van Helden Johan.
M. Lievens Antoine.	M. Van Helden Willy.
M. Maes Daniël.	M. Van Hinte Jan.

ADEGEM :

M. De Pau Julien.
M. Goethals Achiël.
Parochiale Bibilotheeek.
M. Van Cleemput Pierre.
M. Van de Kerckhove Julien.
M. Van de Kerckhove Marnix.

ANTWERPEN :

Stadsbibliotheek.

ASSEBROEK :

M. Aricx Valère.
M. Delclo André.
M. Roose Firmin.
M. Stalpaert Hervé.
M. Verstraete Daniël.

ASSENEDE :

M. Pauwels Omer.

BASSEVELDE :

Dr. Baeke.
Ir. Dhanens Gerard.
Tandarts Genbrugge.
M. Van Acker Etienne.

BOEKHOUTE :

M. Stockman Edgard

BRUGGE :

Brugse Boekhandel.
M. Casteleyn Marcel.
Z. E. H. Kan. De Clercq Paul.
Rijksarchief.
M. Viaene Renaat.

BRUSSEL :

Koninklijke Bibliotheek.
Koninklijke Commissie voor
Monumenten en Landschappen.
Ministerie van Nationale Opvoeding.
Vrije Universiteit, Bibliotheek.

DEINZE :

Ap. Noë Gerard.

DOORNIK :

M. De Schepper Honoré.

EEKLO :

M. Bastien Hector.
M. Baudts André.
Ere-Not. Bauwens Prosper.
M. Beirnaert Paul.
M. Bekaert Robert.
Bibliotheek St.-Vincentius.
Bibliotheek Willemsfonds.
Broeders van Liefde.
M. Callens A.
M. Clyncke Achiël.
M. Coemelck Maurits.
M. Coppieters Alfons.
M. Cornelis Louis.
M. Dauwe Gaston.
M. De Baets Bertrand.
Mej. De Beer Hedwig.
M. De Beir Patrick.
M. De Bruyckere Joris.
M. Declercq Emiel.
M. De Clercq Hubert.
M. De Coninck J.
M. Decouvreux G.
Dr. De Jonghe.
Ap. De Jaeger.
E. H. De Neve Georges.
E. H. De Smet Jozef.
Dr. De Sutter Daniël.
Adv. De Sutter Medard.
M. De Sutter Roland.
M. De Vlieger Arthur.
M. De Vlieghe Frans.
M. Dhanens R.
M. Engels Arand.
M. Feliars Norbert.
M. Geirnaert Louis.
M. Geirnaert Willy.
M. Gillis Antoon.
Ap. Gilson.
Burgemeester Goethals Maurice.
Not. Goethals Norbert.
M. Gyssels Gerard.

M. Haek Marcel.
 M. Hamerlynck Willy.
 M. Heene Karel.
 M. Heene Willy.
 M. Hollevoet.
 M. Huysman Bernard.
 Kon. Atheneum, Bibliotheek.
 M. Leloup Roger.
 Ap. Leroux Paul.
 M. Maenhout Edgard.
 M. Marechal Joost.
 Minderbroeders.
 M. Minne Leon.
 Normaalschool O. L. Vr. ten Doorn.
 M. Pauwels Emiel.
 Adv. Peckstadt.
 Ap. Roegiers.
 M. Roegiest Daniël.
 Stedelijke Jongensschool.
 M. Steeghers Gaston.
 M. Steenbeke Hubert.
 E. H. Stock Rafael.
 M. Tourny Achiel.
 M. Van Cauwenberghe Karel.
 M. Van Damme Georges.
 M. Van de Genachte Edgard.
 M. Van den Bulcke Jozef.
 M. Vanderbrugghen Albert.
 M. Van de Velde.
 M. Van de Velde Leo.
 Mej. Van de Woestijne Marie-Aimée.
 Ap. Van Glabeke.
 M. Van Hoecke Willy.
 M. Van Keirsbilck Joris.
 Ap. Van Nieuwenhuyze.
 M. Van Zele Willy.
 Dr. Verstraete Th.
 M. Vervaeke Willy.
 Ir. Vlaeminck Marin.

ERTVELDE :

M. Delarivière Arsène.
 Drukkerij Van Herck.

ETTELGEM :

Z. E. H. Raes Jozef.

EVERGEM :

M. Bral Etienne.
 M. Canty Jules.

Z. E. H. Collage J.
 M. De Clercq Cesar.
 M. De Meyer August.
 M. De Reu Gaspard.
 Not. de Sagher Johan.
 M. De Schepper André.
 M. De Waele Jos.
 M. De Wispelaere Omer.
 M. Dumoulin Franz.
 M. Maertens de Noordhout Jean.
 M. Neyt Jules.
 Adv. Nuytinck Jozef.
 Parochiale Bibliotheek, Belzele.
 Parochiale Bibliotheek, Centrum.
 Parochiale Bibliotheek, Doornzele.
 Parochiale Bibliotheek, Langerbrugge.
 Parochiale Bibliotheek, Wippelgem.
 M. Plaetinck Cyriel.
 M. Polfliet Gerard.
 M. Stevens Jan.
 Tandarts Steyaert Antoon.
 Mej. Van Cauwenberge Maria.
 Z. E. H. Van Hloecke R.
 M. van Hoorebeke Paul.
 Dr. Van Hyfte Medard.
 M. Van Renterghem André.
 M. Versyp Achiel.

GENK :

Openluchtmuseum Bokrijk.

GENT :

Adv. Baert Geert.
 Z. E. H. Baudts Jan.
 Boekhandel Lammens.
 M. Colle Emiel.
 M. Dauw Raymond.
 E. H. De Baets G.
 Dr. De Baets J.
 M. De Beule Arsène.
 M. De Craene Albert.
 M. De Groote Paul.
 Mgr. De Kesel L.
 M. De Saffel M.
 Rechter De Vriendt Jacques.
 Mevr. Dhanens Benoni.
 M. Friant Leon.
 M. Joos Pierre.
 M. Ledeganck André.
 Z. E. H. Kan. Loontjens P.

M. Maes Robert.
 M. Mareen Georges.
 E. H. Meire Antoon.
 Z. E. H. Nollé Jan.
 Rechter Nuytinck Georges.
 M. Prevenier Walter.
 Rijksarchief Gent.
 Dr. Rogghé Paul.
 M. Schoorman Jacques.
 Stadsbibliotheek.
 M. Steeghers Wilfried.
 M. Steels M.
 M. Tuytschaever R.
 Universiteitsbibliotheek.
 M. Van de Velde Robert.
 Z. E. H. Van Leeuwen Leo.
 M. Van Mossevelde Albert.
 M. Vercruysse Albert.
 E. H. Winnepenninckx J.

GENTBRUGGE :

M. De Coorebyter Jacques.

GOTTEM :

Z. E. H. Gaublonne V.

HANSBEKE :

M. Vertriest André.

HEIST :

Dr. Baelde Michel.

IEPER :

M. De Lille Karel.

INGOOIGEM :

E. H. Deschrevel A.

KALKEN :

Z. E. H. Smet Cyriel.

KAPRIJKE :

Not. Dhavé Alfons.
 M. Van Giels Adri.
 M. Van Hevele Cyriel.
 Ap. Victor Antoine.

KNESSELAERE :

M. Moelaert Roger.
 M. Ornelis André.
 E. P. Goeghebuer.
 M. Ryserhove Hilaire.
 M. Steyaert August.
 M. Strobbe Oktaaf.

KORTRIJK :

Stadsbibliotheek.
 M. Van Branteghem Carlos.

KRUISSHOUTEM :

E. H. Van de Moortel Remi.

LEMBEKE :

M. Betsens Maurice.
 M. Boone Omer.
 Dr. Claeys Gerard.
 Mevrouw De Sutter Noël.
 Z. E. H. De Wilde J.
 M. Holbrouck Albert.
 Parochiale Bibliotheek.
 M. Roegiers Jan.

LEUVEN :

Universiteitsbibliotheek.

LOKEREN :

Stadsbibliotheek.

LOTENHULLE :

M. De Craene Leon.

LOVENDEGEM :

Z. E. H. De Keyzer J.
 Rechter Roels van Kerckvoorde J.
 M. Van Laere Othmar .

LUIK :

Universiteitsbibliotheek.

MALDEGEM :

M. Cromheecke Laurent.
 M. Cromheecke Richard.
 M. De Vogelaere Georges.
 Gemeentelijke Bibliotheek.
 M. Standaert August.
 Tandarts Strijbol Jozef.

M. Taeldeman Johan.
 M. Van den Bossche Julien.
 MARIAKERKE :
 M. De Brouwer J.
 M. De Puydt Michel.
 M. De Rammelaere Carlos.
 M. Lecompte Gaston.
 Mevrouw Tieleman E.
 M. Vanderhaeghen Charles.
 MECHELEN :
 Stadsbibliotheek.
 MEIGEM :
 Z. E. H. Eykelberg Leon.
 Parochiale Bibliotheek.
 MIDDELBURG :
 Z. E. H. De Sutter Leopold.
 Parochiale Bibliotheek.
 NAMEN :
 Instituut Moretus-Plantin.
 NEVELE :
 M. Janssens Antoon.
 OOSTBURG :
 M. Aalbrechtse M.
 Burgemeester Van Leeuwen.
 OOSTEEKLO :
 M. Roegiers Herman.
 OOSTENDE :
 Not. Lootens Albert.
 OOSTKAMP :
 M. Dhauw Adhemar.
 OUDENAARDE :
 Z. E. H. Steel Maurice.
 Z. E. H. Vereecke René.
 Z. E. H. Willems Robert.
 OUD-HEVERLEE :
 E. H. De Mey.
 RIXENSART :
 M. Deprest Remi.
 ROESELARE :
 Stadsbestuur.
 RONSE :
 E. H. De Meyer Petrus B.

RONSELE :
 M. Coppens Roma .
 SAS-VAN-GENT :
 Dr. Puylaert F.
 SIJSELE :
 Z. E. H. Noterdaeme J.
 SINT-AMANDSBERG :
 M. Boussen J.
 M. Robbrecht Firmin.
 Adv. Rombaut R.
 M. Van Daele Edgard.
 M. Van Daele Paul.
 SINT-ANDRIES :
 M. Penninck Jozef.
 SINT-DENIJS-WESTREM :
 M. Kerckhaert Noël.
 M. Vandevreire Jozef.
 SINT-KRUIS-BRUGGE :
 Mej. Cafmeyer Magda.
 M. Matthys Edelhart.
 SINT-LAUREINS :
 M. De Keyzer Herman.
 Z. E. H. De Smet Irené.
 Gemeentebestuur.
 Parochiale Bibliotheek.
 M. Van de Bulcke Herman.
 SINT-MARGRIETE :
 M. De Cuyper Omer.
 M. De Muer Julien.
 M. De Reu Robert.
 M. Geyssens Odilon.
 M. Van Hyfte Prudent.
 SINT-MARTENS-LATEM :
 Burgemeester Van den Abeele Raf.
 SINT-MARTENS-LEERNE :
 Z. E. H. De Paepe.
 SINT-NIKLAAS :
 M. Adriaensen Leo.
 M. Hebberecht Arthur.
 M. Van de Walle André.
 SLEIDINGE :
 Gemeentebestuur.
 M. Laroy Eric.

Mej. Lybaert Colette.
 Parochiale Bibliotheek.
 M. Vereecke Raf.

TIEGEM :
 Mevrouw Moortgat G.

TIELRODE :
 Z. E. H. Pannekoek Paul.

URSEL :
 M. De Muyter Remi.
 M. Dumoleyn F.
 Parochiale Bibliotheek.

VELZEKE :
 Z. E. H. Bauwens A.

VILVOORDE :
 Dhr. Ledeganck A. J.

VLIJTINGEN :
 Mevrouw Dr. Jansen-Van Damme.

WAARSCHOOT :
 M. Bonamie René.
 M. Bulté Firmin.
 Dr. Buysse J.
 M. De Clercq Firmin.
 M. D'hont Marcel.
 Tandarts Haers Gerard.
 Ap. Jacobs.
 Z. E. H. Schoorman J.
 M. Vereecke Laurent.

WATERVLIET :
 M. De Mulder Albert.
 Mej. Dhanens Germaine.
 Gemeentebestuur.
 Garage Haerens.
 E. H. Janssens Piet.
 M. Van de Poele Firmin.

WETTEREN :
 «Jan Broeckaert» kring.
 M. Van de Gracht Noël.

WINGENE :
 Ap. Fraeyman Jules.

WONDELGEM :
 M. Bauwens Wilfried.
 Dr. Daeninck L.
 Parochiale Bibliotheek.
 M. Van de Veire Jozef.
 M. Welvaert-Lecleir.

ZELE :
 Z. E. H. Dhanens Edgard.

ZELZATE :
 Gemeentelijke Bibliotheek.
 Ap. Hollebosch Omer.
 Instituut St-Laurentius.
 M. Vereecke A.

ZOMERGEM :
 M. De Backer Omer.
 Dr. De Buck Jeroom.
 Parochiale Bibliotheek.
 M. Ryckaert Maurice.
 M. Van Hecke Maurits.
 M. Wille André.
 E. Moeder Overste.

ZONNEGEM :
 Z. E. H. De Smet Gaston.

ZOTTEGEM :
 Van der Linden Renaat.

ZWEVEZELE :
 M. Callewaert Marcel.

CANADA :
 Mgr. De Roo.

ZUID-AFRIKA :
 M. Maes Rudolf, Somerset-West.

NEDERLAND :
 Nijhoff, Den Haag.
 Nederl. Volkseigen, Amsterdam.

FRANKRIJK :
 M. Verheecke P., Thon.

Ruildienst :

«Eigen Schoon en de Brabander», Brussel.
Nationale Commissie voor Folklore, Serskamp.
«Land van Aalst», Denderleeuw.
Kunst en Oudheidkundige Kring Deinze.
Land van Dendermonde, Sint-Gillis-Dendermonde.
Land van Waas, Sint-Niklaas.
Culturele kring Zottegem, Strijpen.
Oudheidkundige kring Oudenaarde.
Kon. Instituut Kunstpatrimonium, Brussel.
Oudheidkundige kring Vier Ambachten, Hulst.
«Oostvlaamsche Zanten» Gent.
Oudheidkundige kring Ronse.
Kon. Vlaamse Academie, Brussel.
«Brabants Heem», Waalre.
«Land van Beveren», Kallo.
Handelingen Geschiedenis en Oudheidkunde, Gent.
«Band», Annevoie.
«Leiegouw», Kortrijk.
Heemk. Kring Maurits Van Coppenolle, Sint-Andries.
«Emulatie» Brugge.
Staatsarchiv, Bremen.
Geschiedk. kring Roeselare, Rumbeke.
«Romana» Ganshoren.
«Pro Civitate», Brussel.
Volkskunde, Gent.
Kring West-Zeeuws-Vlaanderen, IJzendijke.
Gen. voor Geslachts- en Wapenkunde, 's Gravenhage.
«Bachten de Kupe», Nieuwpoort.
Graafschap Jette, Jette.
«Oost-Oudburg», Sint-Amandsberg.
V. V. F., Antwerpen.
Zeeuws Genootschap der Wetenschappen, Middelburg.
Studia Historica Gandensia, Gent.
«Bos en Beverveld», Oedelem.
Westvlaamse Gidsenkring, Brugge.
Instituut voor Naamkunde, Leuven.
Landbouwhogeschool, Wageningen.

INHOUD

A. DE VOS. — Lokale Scheepvaart te Eeklo	5
Ir. L. STOCKMAN. — Nog problemen betreffende Aalschoot	125
Dr. P. ROGGHÉ. — De Orangistische Putsch van 28 oktober 1577 te Gent.	143
A. DE VOS. — Beelden uit het vroegere volksleven	182
G. VAN VOOREN. — Geschillen over de Middelburgse Missie gedurende de 18de eeuw	189
Ir. L. STOCKMAN. — De grafelijke molens te Eeklo, Kaprijke en Waarschoot (1357-1456)	219
A. DE VOS. — Rodenhuize	234
D. VERSTRAETE. — De zuidelijke grenzen van het ambacht Aardenburg	246
Dr. P. ROGGHÉ. — De Gentse «Vier Gekroonden» of «Quatuor Coronati».	263
W. STEEGHERS. — Gust Steeghers (1879-1949)	274
M. RYCKAERT. — De Zomergemse straatnamen voor 1800	278
Kroniek	296
A. RYSERHOVE. — R. TONDAT. — A. VERHOUSTRAETE. — Oud Aalter	306
Ledenlijst	348

BESTUUR :

Voorzitter : Mej. Dr. E. DHANENS, Boelare, 97, Eeklo.

Tel. (09) 77.11.32

Ondervoorzitter : Ap. P. RYCKAERT, Dekenijstraat, 2, Zomergem.

Tel. (09) 74.70.34

Sekretaris : A. DE VOS, Landhuis «Malpertuus», Achterstege, 2, Evergem.

Tel. (09) 51.88.25

Penningmeester : O. LIPPENS, Gentstraat, 13, Lembeke.

Tel. (09) 77.28.54

Bibliotekaris : A. RYSERHOVE, Kloosterstraat, 54, Knesselare.

Tel. (09) 74.23.17

Leden : R. TONDAT, Roze, 82, Eeklo. — Tel. (09) 77.11.42.

Ir. L. STOCKMAN, Brugstraat, 103, Aalter. — Tel. (09) 74.16.10.

G. VAN VOOREN, Herendreef, 43, Aardenburg (Ned.).

Adv. L. LAMPAERT, Molenstraat, 40, Eeklo. — Tel. (09) 77.18.48

W. STEEGHERS, Begijngracht, 54, Gent.

Hoofredacteur : A. DE VOS, Evergem.

Stort zo vlug mogelijk uw lidmaatschapsgeld ten bedrage van 200 fr.
op postrekening 60.40.56 van het Heemkundig Genootschap
van het Meetjesland, p/a Gentstraat, 13, Lembeke.

*Wegens de verhoogde drukkosten veroorzaakt door de om-
vang van de teksten en het groot aantal clichés zijn wij
verplicht de ledenprijs op te voeren tot 200 fr.*

Losse nummers : 300 fr.

DIT JAARBOEK WERD UITGEGEVEN
DOOR HET HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND EN
GEDRUKT OP DE PERSEN VAN DE
DRUKKERIJ STANDAERT-VAN STEENE
(Opv. J. Standaert-Verbeke)
NIEUWSTRAAT, 26. TE MALDEGEM